Муқәддәс Китап

Тәврат 23-қисим

«Йәшая»

© Муқəддəс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчə Муқəддəс тəржимиси»

Тәврат 23-қисим

«Йәшая»

(Йәшая пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Оқурмәнләрниң алдида пәйғәмбәрлик китаплиридин әң улуқлардин бири туриду — йәни Тәврат 23- қисим, Йәшая пәйғәмбәрниң китави («Йәшая»).

Хатириләнгән материялға асасән Йәшаяниң пәйғәмбәрлик хизмити Йәһуда падишаси Уззия өлгән жил (миладийәдин илгәрки 740- жили) башланған, шундақла падишалар Йотам, Аһаз һәм Һәзәкиялар тәхттә олтарған мәзгилләрдә, миладийәдин илгәрки 686- жилиғичә әллик төрт жил давам қилған. Униң пәйғәмбәрлик хизмити бәлким һәм шу мәзгилдин илгири, йәни Уззия тәхттә олтириштин илгири (демәк, миладийәдин илгәрки 740- жилидин бурун) һәм рәзил падиша Манассәһниң тәхттә олтарған вақтидиму (демәк, миладийәдин илгәрки 686- жилидин кейин) болған болушиму мүмкин. Бирақ бу тоғрилиқ язма хатириләр мәвҗут әмәс.

Йәшая бәзидә «пәйғәмбәрләрниң пәйғәмбири» дәп атилиду — у Худа тоғрисидики хатириләнмә сүпитидә һәтта Тәвраттики башқа улуқ қисимлар ичидә техиму мунәввәр орунда туриду. Мәсиһ дунияға кәлгичә, йәни Инҗил дәвригичә униң Худа тоғрилиқ бәзи ейтқанлирини һеч қандақ башқа пәйғәмбәр ейтип баққан әмәс еди. Униң китавидики муһим темиларни төвәндикидәк йәкүнлисәк болиду: —

(1) Дунияға бир Қутқазғучи келиду. Мошу Қутқазғучиниң алаһидилиги Йәшая китавида сүпәтлиниду. У болса: —

(а) Давут падишаниң җәмәтидин чиқидиған бир падиша;

(ә) дуниядики барлиқ гуналарни Өз үстигә көтирип қурбанлиқ болған, Худаниң қули;

(б) ахирқи заманларда дунияни сорақ қилишқа асмандин чүшидиған, Худаға вәкил болидиған падиша;

Йәшая китавиниң ахирқи қисмида мошу Қутқазғучи болса, «Худаниң мәсиһ қилғини» яки «Мәсиһ» дәп атилиду; У қудрәтлик, карамәт һәм мөҗизилик ишларни яритишқа Худаниң Роһи вуҗудиға чүшкән кишидур. «Мәсиһ»кә бойсунуп, сөзигә итаәт қилған барлиқ кишиләр һаятқа еришиду; Униңға бойсунмиғанлар мәңгүгә һалак болиду.

(2) «Худаниң шәһири» (йәни «Қуддус», Йерусалим яки «Зион») вә «Худаға ят шәһәр» (Бабил, «мошу дуниядики шәһәр»). Зионға тәвәдикиләрниң парлақ келәчики; «мошу дуниядики шәһәр»дикиләрниң чоң балаю- апәткә йүзлиниши.

(3) Худаниң пак- муқәддәслиги. Худа муқәддәслиги һәм Өзини Исраилға мәңгүлүк бағлиғанлиғи билән: «Исраилдики Муқәддәс Болғучи» — дейилиду.

(4) Худа дунниядики барлиқ тарихни идарә қилғучи, шундақла Өз хәлқиниң бәхит-бәрикитини көзләп барлиқ тарихни башқурғучидур. У кәлгүси ишларни техи йүз бәрмигән чағлардиму билгәчкә, Өз хәлқини ишәш- етиқадида һәм Өзигә тайиништа чиң турушқа риғбәтләндүрүш үчүн, Өзи мувапиқ дәп қариғанда уларға бәзи ишларни (пәйғәмбәрләр арқилиқ) алдин-ала ейтиду.

(5) Инсанниң өз- өзигә тайиниши Худаға жиркиничликтур; Худаға таянғанлар униң хурсәнлиги болиду; һәтта мошу дуниядики барлиқ җапа- мушәққәтләр, дәрд- әләмлик ишлар арисидиму у уларға арам- хатирҗәмлик бериду.

Көрүнүштә Йәшая пәйғәмбәр падиша аилисидә яки ақсүйәк бир аилидә туғулған; өзиниң китавидин һәм Тәвраттики башқа бәзи қисимлардин көрүнидуки, у ордиға кирип- чиқишқа һоқуқлуқ, шуңлашқа ордидики барлиқ ишларға, җүмлидин падишаниң дипломатик мунасивәтлиригә (мәйли мәхпий яки мәхпий болмисун) наһайити тонуш еди. Йәнә очуқ көрүнидуки, мошу «жуқури мунасивәт» униңға нисбәтән «һеч немә» һесапланмайтти. Униң әллик жиллиқ пәйғәмбәрлик хизмити давамида, у һеч қорқмастин падишаларға, чәтъәллик әлчиләргә, каһинлар вә һәр хил диний әрбабларға, сотчиларға һәм һәр дәриҗилик әмәлдарларға қаттиқ тәнбиһ һәм агаһларни бериштин баш тартмай кәлгән. У йәткүзгән баян- хәвәрләргә хәлиқ ишәнмәй мазақ қилип кәмситсиму, у йәнила Худаниң сөз- каламини уларға йәткүзүп туратти.

Униң Худа тәрипидин пәйғәмбәр болушқа «толуқ чақирилиши» мәзкур китапниң 6-бапида биз үчүн хатириләнгән. Бу чақирилиш немишкә биринчи бапта әмәс, бәлки 1-баптин 5- бапқичә хатириләнгән хәвәрләрдин кейин келиду? Наһайити ениқ түрүптуки, биз мошу авалқи (1- 5- баптики) хәвәрләрдин униң башқиларниң гуналириға Худаниң тәнбиһ бәргүчи «қурали» болғанлиғини билимиз; 6- баптики чақирилиш арқилиқ у өзиниң гунаға чөмгәнлигини һәм гунаниң чоңқур жиркиничлик екәнлигини сәзгәнлигини бизниң чүшинишимизни үмүт қилиду. Мошу алдинқи бәш бапта Исраил һәм пухралириға бәш қетим «**Һалиңларға вай!**» дәп җакалайду, кейин у Худаниң пак-муқәддәслигини, Униң улуқлуғини көрүп: «**Өзәмгә вай!**» дәп қаттиқ азаплиниду. Уни әң азаплиған гуналири өзиниң орунсиз, напак гәп- сөзлири еди; бу җәһәттә у өзиниң өз дәвридики адәмләрни булғайдиған гуналарниң тәсирини қобул қилғанлиғини сезип: —

«**Өзәмгә вай! Мән түгәштим! Чүнки мән ләвлири напак адәммән һәм напак ләвлик бир хәлиқ билән арилишип туруп, өз көзүм билән падишаға, йәни самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға қаридим!**» — деди.

Униң налә- пәрядини аңлиған Рәб пәриштисини қурбангаһдин бир чоғни елип келип униң ағзиға тәккүзүшкә буйруди, шуниң билән униң гуналири кәчүрүм қилинғанлиғи җакаланди (Йәшая бу бир вақиәдин гуналарниң кәчүрүм қилинишиниң қурбангаһ билән зич мунасивити бар екәнлигини ениқ чүшәнди; кейинрәк мошу хәвәр Муқәддәс Роһниң вәһийси билән техиму ениқ болиду). Худаниң: «**Мән кимни әвәтимән вә ким бизгә вәкил болуп бариду?**» дегән авазини аңлап, Йәшая өзини көрситип: «**Мана мән! Мени әвәткәйсән**» — деди.

Худа униңға: «Гепиңни аңлашни рәт қилидиған мошу хәлқиңгә сени әвәтимән; улар хәвириңни аңлиғансери бағрини техиму қаттиқ қилиду» — дәйду. Бу болса кишиләр анчә яқтурмайдиған бир вәзипидур! Шуниң билән униң көңли азаплинип: «**Әнди мошундақ ишлар қачанғичә давамлишиду?**» дәп сориши әҗәблинәрлик иш әмәс (6:11).

Йәшаяға Исраиллар ичидә Худаға садиқ болған, униң хәвирини аңлап ишинидиған бир «қалдиси», «қалдурулған қисим» яки «сақланған қисим»ниң һәр қачан мәвҗутлуғи аян қилиниду. Йәшая болса уларниң хизмитидә болиду; «қалдилар» кейинрәк Йәшая тапшурувалидиған хәвәрләрни аңлайду, чиң сақлайду вә буларни кейинки дәвирләргә йәткүзиду, дәпму ейтилиду. Әмәлийәттә мошу гәпниң һәқиқәт екәнлиги түпәйлидин бүгүн Йәшаяниң китавини өз қолимизда тутуш несивимиз бар болған; Худаға садиқ болған мошу «қалдиси» униң һәм башқа пәйғәмбәрләрниңму язғанлирини өз әйни көчүрүп сақлиған.

Йәһудийларниң «һәдислири»гә асасән, Йәшая пәйғәмбәр рәзил падиша Манассәһ тәрипидин һәрә билән һәридилип, икки парчә қилип өлтүрүлгән («Ибр.» 11:37- айәтни көрүң), бирақ у Худаниң сөзигә кирип язмилирини өзигә әгәшкәнләргә тапшурғанлиғи үчүн, мошу язмилар бүгүнгичә қолимизда сақланған.

Өз хәлқи үчүн әллик жил хизмәт қилиш давамида, Йәшая нурғун бешарәтләрни бәргән. Бирақ «бешарәт» дегинимиз немә? Бешарәт болса өткәнки, һазирқи яки кәлгүсидики мәлум бир иш тоғрилиқ Худаниң қариши аян қилиш яки Худаниң Өзи тоғрилиқ мәлумат бериш. Бәлким көпинчимиз бешарәт кәлгүси ишларни алдин-ала ейтиштин ибарәт дәп қараймиз; әмәлийәттә бешарәтләр жуқуриқи тәрәпләрни өз ичигә алиду, бирақ бешарәтниң әң муһим амили кәлгүсидики (яки өткәнки) бир ишниң немә екәнлиги әмәс, бәлки ишниң немишкә болғанлиғидин ибарәттур. Алдин-ала ейтилған мәлум бәзи ишларниң йүз бәргәнлиги бешарәтниң Худадин кәлгәнлигини тәстиқлайду һәм Худадин әймингүчиләрни бешарәтниң қалған қисимлириға ишинип чиң тутушқа риғбәтләндүриду. Бирақ Худаниң пәйғәмбәрлиригә бешарәтләрни бериштики түп мәхсити өзимизгә һәқиқий әһвалимизни аян қилиш һәм бизни Өзигә йеқинлаштуруштин ибарәттур.

Йәшая, шүбһисизки, мошу китапта хатириләнгән бешарәтләрдин сирт нурғун бешарәтләрни бәргән һәм мошуларни бәлким хатирилигән. Бирақ ишинимизки, у Худаниң Роһиниң йолйоруғи һәм вәһийси билән өзи бәргән нурғун бешарәтләрдин бир нәччисини таллап топлап, уларни һазир қолимиздики бу «Йәшая» китави қилди. У мошу бешарәтләрни өзи қобул қилған тәртип бойичә рәтлигән әмәс; тәртип көп вақитларда анчә муһим әмәс. Умумий җәһәттин ейтқанда, бешарәтләр бизгә төвәндики нөвәт бойичә һәр хил һәқиқәтләрни тәкитләйду: —

(а) Гуна вә тәкәббурлуқ мәсилиси һәм ақивәтлири
(ә) Худаниң гуна тоғрилиқ агаһландурушлири
(б) Худа әвәткән Қутқазғучисиниң қурбанлиғи арқилиқ болған ниҗат- қутқузулуш
(в) Худаниң ниҗатини қобул қилиштин келип чиқидиған бәхит- бәрикәтләр
(г) Худаниң Өз ниҗатини қобул қилмиғанларға чүширидиған җазаси

«Йәшая» китавиниң үч қисми — қисқичә йәкүн

Худа мошу дуниядики һәр бир әл- жутқа бирдин пәйғәмбәр әвәткән, дегән сөз дайим ейтилиду. Бирақ Тәврат, Зәбурда дейилгәнләргә асасән униңға ишәнмәймиз. Тәвратқа асасән Худа бутпәрәсликкә толуп кәткән бу дуниядин бирла адәмни талливелип уни Өзигә чақирған; мошу киши болса өз бутлирини ташлап Худаниң авазиға әгәшкән. Мошу адәм болса һәзрити Ибраһим еди. Худа униңға мундақ вәдә қилип: —

«**Сән арқилиқ йәр йүзидики барлиқ аилә- қәбилиләр бәхит- бәрикәт тапиду...**
Мениң авазимға қулақ салғиниң үчүн йәр йүзидики барлиқ әл- жутлар нәслиңниң нами билән өзлири үчүн бәхит- бәрикәт тиләйду» — деди («Яритилиш» 12- бап һәм 22- бапни көрүң).

Ибраһимдин Исһақ һәм Исмаил төрәлгән; Исһақтин Яқуп төрәлгән. Яқуп кейин Худа тәрипидин «Исраил» дәп аталған. Яқуп (йәни Исраил) болса «Исраил» яки «Йәһудийлар» дәп аталған әлниң әждади еди. Худаниң һәзрити Ибраһимға дегинигә асасән, униң «әвлади», йәни Исраил арқилиқ «**Йәр йүзидики барлиқ аилә- қәбилә бәхит- бәрикәт тапиду**». Худа Өз һәқиқитини Исраил арқилиқ пүткүл дунияға аян қилмақчи еди. Шу мунасивәт билән «Йәшая»дики 2- бапта мунуларни көримиз: —

«**Ахири заманларда Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси жайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,**
У һәммә дөң- егизликтин үстүн қилип көтирилиду;
Барлиқ әл- хәлиқләр униңға қарап еқип келишиду.
Нурғун қовмлар бир- биригә: —
«Келиңлар, Пәрвәрдигарниң теғиға,
Йәни Яқупниң Худасиниң өйигә чиқайли;
У Өз йоллирини бизгә үгитиду,
Биз униң тәриқилиридә маңимиз» — дейишиду».

Худа Исраилни Өз һәқиқитини йәткүзүштики васитә қилмақчи еди; жуқурида оқуғинимиздәк, Исраил ахирқи заманларда шундақ рольда болиду. Бирақ бүгүнгә қәдәр улар бу рольда Худаниң мәхситини һеч әмәлгә ашурғини йоқ; Йәшая пәйғәмбәр болған дәвирдә, Исраил дунияни өз Худасиға ишинишкә жәлип қилған әмәс; әксичә, уларниң ишәшсизлиги һәм бутпәрәслик қилмиши түпәйлидин барлиқ әлләр «Җими аләмни башқурғучи дәл Худайимиздур» дәйдиған шу Исраил хәлқини «бутпәрәсләр!» дәп мазақ қилған. Амма Һәммигә Қадир ашундақ әһвалда Исраилни немә қилмақчи болиду? «Йәшая» китави дәл мошу соалға жавап бериду. Худа Исраилдин, Давут пәйғәмбәрниң әвлади болған пак бир қиздин туғулидиған, ахирқи заманда Исраилни андин дунияни идарә қилидиған карамәт бир падишани турғузиду; униң һөкүмранлиғи пүткүл дунияға арам- хатирҗәмликни йәткүзиду. Бирақ (бешарәт бойичә) бу падиша Исраил ят бир әлниң империйәсиниң һөкүмранлиғи астидики әҗайип қаттиқчилиқ болған бир аилидә дунияға келиду. Бу «Йәшая» китавиниң биринчи қисминиң (1- 37- бап) муһим бир темисидур; уни «Падиша қисми» дәп аташқиму болиду.

Биз «иккинчи қисим» дәп қариған 38- 55- бапларда, Исраилниң гуналири түпәйлидин Худа мәхситини әмәлгә ашурмиғанлиғи йәнә тилға елиниду. Бутпәрәсликниң қараңғулуғи басқан дунияда Исраил «Худаниң гувачиси» сүпитидә

һеч нәтиҗә чиқиралмиған. Бирақ Худаниң мәхсәтлири нишанға йәтмәй келиши һәргиз мүмкин әмәс; чүнки «Мениң Қулум» дегән бир зат пәйда болиду. Исраил қилалмайдиған ишни У қилип, Худаниң һәқиқитини авал Исраилға, андин дунияға йәткүзиду. Мошу вәзиписи түпәйлидин Худа қулиға (Мәсиһгә) кейин йәнә «Исраил» дегән намни қойиду; У йәнә «Пәрвәрдигарниң билиги» яки «Пәрвәрдигарниң биләк-қоли», йәни Худаниң Өз қудрити, дәп аян қилиниду. Бирақ Худаниң хәвәр- һәқиқитини йәткүзүш җәриянида, «қул» әшәддий қаршилиққа учрайду; У урулиду, адәмләр Униң йүзигә түкүриду һәм Униң дүмбисини қамчилайду. Бирақ қул болса мошу муамилидин баш тартмайду яки қол яндурмайду. Һәтта Уни уруш шундақ дәриҗигә йетидуки, Униң чирайи тонуғусиз болуп кетиду. Уни «Худа әвәткән хәвәрчи» дейишниң орнида, улар Уни инсан арисидики әң ләнити һәм җинайәтчи дәп һесаплап, дәһшәтлик өлтүрүветиду. Бу хәвәр «Йәшая» китавиниң мәркизи һәм меғизи.

Бу пак- диянәтлик адәмниң өлүми билән Худаниң қаттиқ қәһр- ғәзиви пүткүл дунияға яғдурулмай қалмайду дәп ойлишимиз мүмкин. Әмәлийәттә бу ишлар дәл Худаниң мәхсәтлик плани еди; қулниң рәзил адәмләрниң қолида болған әшәддий өлүмидә, Худа пәқәт Исраилнила әмәс, бәлки барлиқ дунияни кәчүрүмгә еришсун дәп, барлиқ гуналиримизни қулниң зиммисигә жүкләп бизниң орнимизда җазалайду. Қул болса Өз ихтияри билән шундақ йолни таллап, Өзини «гунани жуйидиған қурбанлиқ» сүпитидә оттуриға чиқириду. Бу җәһәттә у қурбанлиқ болушта таллаш имканийити йоқ болған һайванларға охшимайтти, У Худаға һәм инсанға болған муһәббитидин мошу йолни Өз ихтияри билән таллиған (53- бап).

Қул дәпнә қилиниду; бешарәттин көрүнидуки, У бир бай адәмниң қәбиргә дәпнә қилиниду. Бирақ адәмләр техи уни «Худа ләнәт қилған», «һеч пәрзәнт көрмәй елип кетилгән» дәп һесаплиғинида, қул әксичә мәңгүлүк тирилгән, көп пәрзәнтлик, аләмниң әң жуқури җайиға көтирилгән, дәп вәһий қилиниду. Уни тонуш арқилиқ «нурғун адәмләр» һәққаний қилиниду. Мана буни «Йәшая» китавиниң иккинчи қисми, «Қул қисми» дәп аташқа болиду.

Үчинчи, йәни ахирқи қисим (56- 66- баплар)ниң дәслипидә биз әнди йәнә Йәшаяниң өз дәвригә келимиз. Гуна һәм мәғлубийәтләрниң мәсилилири йәнила алдимизда туриду; бирақ биринчи қисми билән селиштурғанда шу дәвир техиму зулмәт, техиму қараңғулуқ ичидә қалиду. Шундақ болғини билән Худаниң мөмин бәндилири һәқиқәттә чиң турушқа риғбәтләндүрүлиду; Худа Исраилға яки дунияға «ниҗат кәлтүргидәк һеч адәм»ни тапалмай, мошу ишни Өзиниң «Өзәмниң биләк-қолум» арқилиқ қилидиғанлиғини елан қилиду. У «Худаниң Роһи вуҗудида турған» «Һәмҗәмәт- Қутқазғучи» дәрвақә Зионға пат арида келиду, дәп җакалайду (59- бап, 16- 21- айәтләр). Биз иккинчи қисмидин «Пәрвәрдигарниң биләк- қоли»ниң «Пәрвәрдигарниң қули»ға охшаш адәм екәнлигини билимиз. У «Пәрвәрдигарниң Роһи билән «мәсиһ қилинған»», «ниҗатниң кийим- кечиги кийдүрүлгән» дегән сүпәтләрдә келиду; Униң келиши һәм хизмити арқилиқ Исраилниң парлақ келәчики болиду. Улар Худаниң шан- шәривигә толған йеңи асман, йеңи зиминниң мәркизи болиду.

«Мәсиһ қилинған» дегән зат, йәни Худаниң «Мәсиһ»и болса «мошу ишларниң һәммиси әмәлгә ашурулмиғичә арам алмаймән, дуадин тохтимаймән» дәп вәдә

қилиду; у йәнә мошу иш үчүн дуа қилишқа йәнә башқа «күзәтчиләр»ни тәминләшкә вәдә қилиду. Мошу «тармақ қисми» Мәсиһниң дунияни сорақ қилишқа чүшидиғанлиғини көрситидиған ғайипанә бир көрүнүш билән ахирлишиду.

Мошу әң ахирқи вәһийдә болса Исраилниң шу чағдики (ахирқи замандики) әһвали техиму хәтәрлик көрситилиду. Улар сорақ қилинип пак- муқәддәс бир Худаниң алдида тәйяр туруштин жирақ болиду. Улар буни ениқ билип, Худаниң Исраилға йәнә бир қетим нижатлиқ мөҗизә яритиш үчүн «көңлимизни Өзәңгә бурiғайсән» дәп қаттиқ вә азаплиқ налә- пәрядларни көтириду.

Худаниң бу дуаларға адәмни һәйран қалдуридиған җавави бар. Дәсләптә, У «Мени издимигән бир хәлиқ»қә Өзәмни тапқузимән һәм намим билән һеч мунасивәтсиз болған бир «әл»гә Өзәмни аян қилимән, дәйду (65:1). Дуния сорақ қилинип Униң җазасиға чөмүп кетиду. Исраил һалакәт гирдавиға чүшүп қалай дәп қалғанда, улар арисидики «қалди» сәвәвидин қутқузулиду. Худаниң мошу «қалдиси» һәм Өзини «издимәй» тапқан бу «әл», шундақла уларниң пәрзәнтлиригә болса Худа йеңи асман- зиминниң мәркизи болған, қайтидин йеңиландурулған «Исраил» дегән зиминни бериду. Бир күн ичидила «роһий аилә» сүпитидә йеңи бир «Исраил» туғулиду. Худаниң сот- җазасидин тирик қалған «ят әлләр» болса өзлиригә тарқилип кәлгән Йәһудийләрни «Пәрвәрдигарға атиған һәдийә» сүпитидә Йерусалимға қайтуруп апириду. Пүткүл дуния Рәбкә ибадәт қилғучи бир хәлиқ болиду.

Шуниң билән хуласиләп ейтқанда, мәзкур китапни үч қисимға бөлүшкә болиду. Улар төвәндикичә: —

(1) Падиша қисми (1- 37- бап)

(1- 5- бап) темиларни тонуштурдиған бешарәтләр: —

Исраилниң икки йүзлүк характери
Худаниң йеқинда болидиған җазаси
Худаниң «қалди»си
Худаниң кәлгүси парлақ сәлтәнити
«Пәрвәрдигарниң күни»

Мошу бапларни болса китапниң кейинки қисмидики һәр хил темиларда баян қилинған бешарәтләрниң уруғи дейишкә болиду.

6- бап: Худаниң Йәшаяни чақириши

7- 11- баплар: Кәлгүси падиша һәм униң хәлқи тоғрилиқ бешарәтләр

Падишаниң сирлиқ һалда туғулуши (пак қиздин, йоқсул әһвалда)
Падишаниң парлақ сәлтәнити
Йәһуда һәм Исраил «Худаниң арами»ни рәт қилиду.

12- бап: Кәлгүсидики ғәлибилик нахша

13- 27- баплар: Ят жутлар тоғрилиқ бешарәтләр

Исраил билән әлләрниң оттурисидики мунасивәт тоғрилиқ бешарәтләр; дуния тарихини башқурғучи Худадур. Әлләр тоғрилиқ һәр бир бешарәт башқа- башқа болуп, шүбһисизки, Худа һәм униң түпки мәхсәтлири тоғрилиқ һәқиқәтләргә мисал болуш сүпитидә талланған. Мошу бешарәтләр үч дәвир бойичә, йәни 13- 20, 21- 23, 24- 27- баплар бойичә баян қилиниду. Үчинчи дәвир бешарәтләр болса «дунияниң шәһири» билән «Худаниң шәһири»ниң ақивәтлирини селиштуриду.

28- 37- баплар: Исраил вә ят әлләр; Худаниң ахирқи соти һәм жазаси; Зионға қайтиш; Асурийә билән ахирқи елишиш; Худаниң қутқузуши

(2) «Қул» қисми (38- 55- баплар)

38- бап: Һәзәкияниң кесили һәм сақайтилиши
39- бап: Әҗәллик қарар
40- 44:23 Дунияға келидиған зор тәсәлли.
Бутпәрәсләрниң наданлиғи.
Худа тәңдашсиз Яратқучи.
«Пәрвәрдигарниң қули» тонуштурулиду.
Исраилниң кәлгүсидики бәхити.
44:24- 48:22 «Зор қутқузуш» Исраилниң Бабилдин қутқузулуши — «Қорәш» арқилиқ вәдә қилинған
49- 55- баплар: «Техиму зор қутқузуш» — Исраил һәм дунияниң гунадин қутулуп Худаниң сәлтәнитигә кириши — «Мәсиһ» арқилиқ вәдә қилинған

(3) «Ғәлибә Қилғучи Мәсиһ» қисми (56- 66- баплар)

56- 59- баплар: Қараңғулуқ күнләрдә һәққанийларға берилгән риғбәтләр.
Худаниң зор рәһимдиллиғи, қуруқ динниң жиркиничлиги.
Рәзилләр ниҗатсиз қалса техиму рәзил болуп кетиду.
«Һәмҗәмәт- қутқазғучи»ниң йеқин келиши.
60- 62- баплар: Исраилниң «һәмҗәмәт- қутқазғучи»си арқилиқ болған парлақ келәчики.
Пүткүл дунияға Исраил арқилиқ бәхит ата қилиниду.
Йеңи асман, йеңи зимин
Һәммә иш «Мәсиһ қилинған ғәлибә қилғучи», йәни «Мәсиһ» арқилиқ болиду.
63- 64- бап: «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи» сот қилип җазалиғучи ролида көрүниду.
Исраилни тоғра йолға бурашқа, Худаниң йениға қайтурушқа Худаға көтирилгән налә- пәрядлар
65- бап: Худаниң җавави. Исраилни Өзигә қайтуруш үчүн У авал Йәһудий әмәсләргә Өзини тонутуп аян қилиду. Андин Исраилни өзигә садиқ болған «қалди»лар арқилиқ өзиниң йениға қайтуриду.
66- бап: Худаниң қәдирләйдиғини муқәддәс ибадәтхана әмәс, бәлки униңдин әйминидиған бәндилиридур. Исраилниң келәчики бекитилди, Йәһудий әмәсләргә Исраил арқилиқ мәңгү бәхит ата қилиниду. Пүткүл дуния Худаниң ибадитидә болиду. Рәзилләр үстигә җаза чүшиду.

Техиму рошәнки, ишләткән сөз- ибариләрдин қариғанда, Йәшая интайин билимлик адәм еди. Китапниң көпинчиси ибраний тилиниң «шеир шәкли» яки «чачма шеир шәкли»дә йезилған. Башқа китапта дегинимиздәк, ибраний шеирийитидә мисралар параллел, бәзидә үч мисралиқ йезилиду. Бир куплеттики һәр бир мисраниң охшап кетидиған яки селиштурма болидиған темиси бар. Дунияниң бәхитигә яриша, нурғун тилларға тәрҗимә қилиш мүмкин болмайдиған вәзинлик яки қапийәлик шеирдәк болмиған бу хил шеирни тәрҗимә қилғили болиду. Бирақ Йәшая пәйғәмбәр йәнә

ибраний тилида нурғун чақчақларни һәм сансиз сөз оюнлирини қоллиниду һәм униңдин сирт бәзи вақитларда қапийәлик шеир услубида язиду. Буларни уйғур тилиға тәрҗимә қилғанда шеир шәклидә ипадиләшкә қәлимимиз аҗизлиқ қилиду. Һалбуки, оқурмәнләр булардин азрақ һозурлансун һәм пәйғәмбәрниң күчлүк тилиниң пуриғини пурисун дәп изаһатлиримизда анчә- мунчә мисалларни көрситип бәрдуқ. Китап йүздин артуқ «шеирий бешарәтләр», шундақла бәзи нәсрий қисимлардин тәркип тапқандур.

Әмәлийәттә көп йәрләрдә шеирниң әң муһим һәқиқити, шеирниң дәл оттурисидики мисрада болиду. Көп шеирларниң алаһидә бир «меһраб қурулмиси» бар. Булардин «қошумчә сөз»имиздә бир нәччә мисалларни көрситимиз.

Шуңа Тәвраттики бешарәтлик бәзи китаплардин сирт, «Йәшая» дегән китапни башқа китаплар билән селиштурушқа болмайду. Оқурмәнниң тема, мәзмун яки сөзлигүчиниң өзгиришидин бәзидә беши айлинип келиши мүмкин. Биз оқурмәнләрни пәқәтла оқуверишкә дәвәт қилимиз. Китапниң нурғун сирлири кейинки қисмидила нурлиниду. Йәшая пәйғәмбәрниң китави Худаниң йолйоруғи һәм вәһийси билән кишини оқушқа тәқәзза қилиду. Йәшая пәйғәмбәр бәзидә адәмни чөчитиветидиған вә қаймуқтуруветидиған баянларни қилиду, бәзидә туюқсиз йеңи- йеңи бир персонажларни баян қилиду. Пәқәт оқурмән оқуврсила сир ениқлиниду. Шуңа Муқәддәс Китап тоғрилиқ мундақ дейилгән: «Муқәддәс китапниң әң яхши чүшәндүргүчиси китапниң өзидур». Мошу һәқиқәт- һекмәт «Йәшая» китавиға техиму мас келиду. Йәшая пәйғәмбәрниң Худа яки инсан тоғрилиқ қилған бәзи баянлири, шүбһисизки, бизни қаттиқ ойға салиду. Китапта Худаға таянған әң гөдәк- саддилиримиз үчүн көңүлни ясайдиған һәм тәсәлли- риғбәт беридиған көп нәрсиләр бар; һәм бизни қаттиқ ойландуридиған һәм чоңқур ойлишимизни тәләп қилидиған қисимлириму бар —

Чүнки: —

«Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлар әмәс,
Мениң йоллирим болса силәрниң йоллириңлар әмәстур;
Чүнки асман йәрдин қанчә жуқури болғинидәк,
Мана Өз йоллирим силәрниң йоллириңлардин,
Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлардин шунчә жуқуридур» (55- бап, 8- 9- айәт).

Шуңа алдиримай чайнап йегидәк яхши гөшму бар, һәмдә бовақлар үчүнму роһ-қәлбни қувәтләйдиған, дәрһал истемал қилғили болидиған сүтму бар.

Тола чағлардиму, мәлум бешарәтниң топ- тоғра мәнаси пәқәт бешарәтниң әмәлгә ашурулуш вақтиға йәткичә сирлиқ туриду. Андин толуқ чүшәнгили болиду. «Йәшая» китавиниң бүгүнгә қәдәр техи әмәлгә ашурулмиған көп бешарәтлири бар. Бирақ униң «пак қиздин туғулидиған Падиша», «Пәрвәрдигарниң қули» һәм «Қул һәққаний қилғанлар» тоғрилиқ улуқ бешарәтлириниң балдур әмәлгә ашурулғанлиғиға ишинимиз; бу бешарәтләрниң ишқа ашурулушиниң «мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи», йәни Әйса Мәсиһниң вуҗудида қачан, қәйәрдә һәм қандақ болғанлиғини муқәддәс Инҗилдин толуқ көрүвалғили болиду.

Оқурмәнләргә ярдәм болсун үчүн, шундақла һәм китапдин келип чиққан бәхитидин биз билән бирликтә ортақлашсун үчүн биз 700дин артуқ изаһатни қошуп бәрдуқ.

«Йәшая»

Бәзиләр буларни бәк көп дәп қариши мүмкин; әмәлийәттә биз азлиқ қилиду дәп қараймиз; буларниң йәнә икки һәссә көп изаһатларни қоюшниңму һәйран қалғучилиги йоқ. Қолимизда туруватқан, «Йәшая» китавидики текстни бир қәдәр толуқрақ изаһлиған, әнглийәлик алим «Мотйер Доктор» язған «Йәшая» дегән китап болса 540 бәттин артуқ. Тәрҗимимиздә биз бу китаптин көп пайдиландуқ. «Мотйер Доктор» бүгүнгә қәдәр «Йәшая» китавини тәтқиқ қиливатқили қириқ жил болди. Униң китавини «Интер- Университет Нәшрияти» 1993- жили чиқарди (ИVП). Биз йәнә Йәһудий Мәсиһий алим Арнолд Фрухтинбаумниң әсәрлиридин, 1920- жиллири Қәшқәрдә ишләнгән уйғурчә нусхисидин һәм хәнзучә (1911- жилидики «хехебән») «Муқәддәс Китап» нусхисидин көп пайдиландуқ.

Тәрҗимә хизмитимиздә, алимларниң «Йәшая»ниң текстиниң мәнаси тоғрилиқ пикирлириниң бизниңки билән гәвдилик пәриқләнгән йәрлири болса, әшу башқа хил тәрҗимисини изаһлашқа тириштуқ. Әгәр башқа хил муһим тәрҗимисини етиваримизниң сиртида қалдурған болсақ, оқурмәнләрдин әпу сораймиз. Биз йәнә қолимиздин келишичә текстимиздә ибраний тилидики «параллел» (икки мисралиқ) шеирий шәклини вә ибраний тилидики «турақлиқ ибариләр»ни әйни шәклидә сақлашқа тириштуқ. Тексттә ибраний тилидики көп учрайдиған исим яки пеилни болса, изчил һалда уйғур тилидики охшаш бир сөз билән ипадиләшкиму тириштуқ. Ундақ қилғанда оқурмәнләр мәлум бир сөз яки ибарә тоғрисида өзиниң тәтқиқатини елип баралайду. Мәсилән, «Йәшая»ниң текстидә «Пәрвәрдигарниң биләк- қоли»ниң алаһидә бир мәнаси бар; бирақ оқурмән пәқәтла 53- бапқичә оқуса андин мошу ибариниң адәмни һәйран қалдуридиған толуқ күчи һәм мәнасини туюқсизла ениқ чүшинәләйду.

Қисимларниң яки бапларниң бешиға қоюлған мавзуларни биз оқурмәнләргә ярдими болсун дәп қошумчә қилдуқ. Бу мавзуларниң муқәддәс текстниң өзигә тәвә әмәслигини тәкитләймиз.

Өткән әсирдә бәзи худасиз алимлар «Йәшая»ни нәччә қисимға бөлүп, бәзи қисимларни «алдин-ала ейтқан ишлардин кейин ялғанчилиқтин язған» дәп турувалған. Бизниң мошундақ худасиз пикирләрни музакирә қилиш билән оқурмәнниң вақтини исрап қилғумиз йоқ. Мошундақ бемәна нәзәрийиләр Худаниң адәмләр (йәни пәйғәмбәрләр) арқилиқ бизгә сөз қилалайдиғанлиғиға пәқәт ишәнмәсликтин чиққан, халас. Башқа һәр хил худасиз нәзәрийәләргә охшаш, уларниң көпинчиси өз- өзидин һалак болған, халас; көп вақитларда худасиз язғучилар өз нәзәрийилирини өзиниң кейинки баянлири билән бекар қиливетиду. Мабада «Йәшая» китави миладийәдин илгәрки 7- , 6- , һәтта 5- әсирдә йезилған дәйли, униңда йәнила көп бешарәтләр шу вақитладин кейинки жилларда әмәлгә ашурулған. Худасизларниң бу китаптин қорққини һәйран қаларлиқ иш әмәс; чүнки униңда уларниң җазалинидиғанлиғи җакалиниду.

Оқурмәнләр оқуғинида, Худаниң сөзлириниң тәрҗимиси арқилиқ көңлини һәқиқәткә һәм хатирҗәмликкә йетәклисун дәп дуа қилип оқурмәнлиримизни Һәммигә Қадирға тапшуримиз. Ахирқи күнидә Униң мошу китавида бешарәт берилгән «Пәрвәрдигарниң қули»ниң қурбанлиқ хизмити арқилиқ, Худаниң шәривиниң алдида Йәшая пәйғәмбәр билән биллә турайли! Амин!

Изаһат: — Йәнә тәкрарлаймизки, кириш сөз, мавзу вә изаһатлар оқурмәнләргә ярдими болсун үчүн тәрҗиман тәрипидин берилди. Улар Муқәддәс Китапниң әслий текст- айәтлириниң бир қисми әмәс.

••••••••

Йәшая

Худаниң Исраилға болған «дәва»си һәм чақирики

1 [1] Уззия, Йотам, Аһаз вә Һәзәкиялар Йәһудаға падиша болған вақитларда, Йерусалим
вә Йәһуда тоғрисида, Амозниң оғли Йәшая көргән ғайипанә вәһий- аламәтләр: —
[2] «И асманлар, аңлаңлар!
И йәр- зимин, қулақ сал!
Чүнки Пәрвәрдигар сөз ейтти: —
«Мән балиларни бекип чоң қилдим,
Бирақ улар Маңа асийлиқ қилди.
[3] Кала болса егисини тонуйду,
Ешәкму ғожайинининң оқуриға маңидиған йолни билиду,
Бирақ Исраил билмәйду,
Өз хәлқим һеч йорутулған әмәс.
[4] Аһ, гунакар «ят әл»,
Қәбиһликни топлап өзигә жүклигән хәлиқ,
Рәзилләрниң бир нәсли,
Нижис болуп кәткән балилар!
Улар Пәрвәрдигардин жирақлишип,
«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ни көзигә илмиди,
Улар кәйнигә янди.
[5] Немишкә йәнә думбаланғуңлар келиду?
Немишкә асийлиқ қиливерисиләр?
Пүтүн башлириңлар ағрип,
Жүригиңлар пүтүнләй зәиплишип кәтти,
[6] Бешиңлардин айиғиңларғичә сақ йериңлар қалмиди,
Пәқәт яра- жараһәт, ишшиқ вә йириң билән толди,
Улар тазиланмиған, теңилмиған яки уларға һеч мәлһәм сүрүлмигән.
[7] Вәтиниңлар чөлләшти;
Шәһәрлириңлар көйүп вәйранә болди;
Йәр- зиминиңларни болса, ятлар көз алдиңлардила жутувеливатиду;
У ятлар тәрипидин дәпсәндә қилинип чөллишип кәтти.
[8] Әнди үзүмзарға селинған чәллидәк,

1:2 **«И асманлар, аңлаңлар!»** — Муқәддәс Китап бойичә үч асман бар. «Тәбирләр»ни көрүң. **«Чүнки Пәрвәрдигар сөз ейтти...»** — мошу китапта елинған «Пәрвәрдигар» болса, ибраний тилидики «Яһвәһ» дегәнниң тәржимисидур. «Яһвәһ» Худаниң йәнә бир исми болуп, «Мәңгүлүк Болғучи», «Өзәм Бардурмән», «әһдисидә мәңгү Турғучи Худа» дегәнни билдүриду. Тәбирләрниму көрүң.

1:2 Қан. 32:1

1:4 **«Аһ, гунакар «ят әл»...»** — бу һәжвий, кинайилик гәп. Худаға нисбәтән Исраил бутпәрәс бир «ят әл» болуп кәткән еди. **«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»** — Худаниң йәнә бир исмидур. Бу исим бәлким, «Өзиниң Исраил хәлқигә бирдин- бир пак- муқәддәс болғучи екәнлигини көрсәткән Худа вә Исраил арисида пак- муқәддәс турғучи Худа» дегән мәнада. Йәшая пәйғәмбәр Худани тилға алғанда, бу исимни көп ишлитиду.

1:4 Зәб. 77:8; Йәш. 57:3

1:5 2Тар. 28:22; Йәр. 2:30

1:6 **«уларға һеч мәлһәм сүрүлмигән»** — яки «уларға һеч зәйтун мейи сүрүлмигән».

1:7 Қан. 28:51,52; Йәш. 5:5

Тәрхәмәкликкә селинған кәпидәк,
Муһасиригә чүшкән шәһәрдәк,
Зионниң қизи зәип қалдурулди.
9 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар бизгә азғинә «қалдиси»ни қалдурмиған болса,
Биз Содом шәһиригә охшап қалаттуқ,
Гоморра шәһириниң һалиға чүшүп қалаттуқ.
10 И Содомниң һөкүмранлири, Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қоюңлар,
«И Гоморраниң хәлқи, Худайимизниң қанун- нәсиһитигә қулақ селиңлар!
11 Силәр зади немә дәп Маңа атап нурғунлиған қурбанлиқларни сунисиләр?» — дәйду Пәрвәрдигар.
— «Мән көйдүрмә қочқар қурбанлиғиңлардин,
Бордақ малниң яғлиридин тоюп кәттим,
Буқилар, пақланлар, текиләрниң қанлиридин һеч хурсән әмәсмән.
12 Силәр Мениң алдимға кирип кәлгиниңларда,
Силәрдин һойла- айванлиримни шундақ дәссәп- чәйләшни ким тәләп қилған?
13 Беһудә «ашлиқ һәдийә»ләрни елип келишни болди қилиңлар,
Хушбуй болса Маңа жиркиничлик болуп қалди.
«Йеңи ай» һейтлири вә «шабат күн»лиригә,
Жамаәт ибадәт сорунлириға чақирилишларға —
Қисқиси, қәбиһликтә өткүзүлгән дағдуғилиқ жиғилишларға чидиғичилигим қалмиди.
14 «Йеңи ай» һейтиңлардин, бекитилгән һейт- байримиңлардин қәлбим нәпрәтлиниду;
Улар маңа жүк болуп қалди;
Уларни көтирип жүрүштин чарчап кәттим.
15 Қолуңларни көтирип дуаға яйғиниңларда,
Көзүмни силәрдин елип қачимән;
Бәрһәқ, көпләп дуаларни қилғиниңларда, аңлимаймән;

1:8 **«үзүмзарға селинған чәллидәк, тәрхәмәкликкә селинған кәпидәк...»** — Йерусалимниң әһвалини тәсвирләйду; у наһайити қил үстидә турғанлиғини, интайин муқимсиз әһвалда қалдурулғанлиғини билдүрсә керәк. **«Зион»** — яки «Зион теғи» болса Йерусалим шәһири, шуниңдақ муқәддәс ибадәтхана жайлашқан тағдур.

1:9 **«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар»** — «Йәшая» китавида көп ишлитилидиған Худаниң бир нами. **«Пәрвәрдигар бизгә азғинә «қалдиси»ни қалдурмиған болса...»** — «қалди» (Худаниң «қалдиси») «Йәшая» дегән китапта көп көрүлидиған тема яки мавзудур. Исраил хәлқиниң көп қисми Худадин жирақлишип кәткән болсиму, Худаниң меһри- шәпқити билән уларниң арисида һаман өзигә садиқ бир «қалди» болиду. **«Содом шәһиригә охшап қалаттуқ, Гоморраниң һалиға чүшүп қалаттуқ»** — кона заманларда, (Ибраһим пәйғәмбәрниң дәвридә) бу икки шәһәр Худаниң нәзиридә наһайити рәзил болуп, У асмандин от- гуңгутни яғдуруп уларни пүтүнләй вәйран қилған. Икки шәһәрниң бүгүнгә қәдәр һеч қандақ излири қалмиди («Яр.» 19- бапни көрүң). –Йәшаяниң демәкчи болғини, Худа Өзигә садиқ бир «қалдиси» қалдурмиған болса, Исраилму бу икки шәһәргә охшаш рәзиллик билән толуп, охшашла пүтүнләй вәйран болуп йәр йүзидин йоқилип кәткән болатти.

1:9 Яр. 19:24; Йәш. 17:6; 24:6; 30:17; Рим. 9:29

1:10 **«И Содомниң һөкүмранлири,... И Гоморраниң хәлқи, ...»** — мошу йәрдә, Йәшая пәйғәмбәр өз хәлқини Содом һәм Гоморрадикиләргә беваситә охшитиду.

1:11 **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — мошу хил қурбанлиқ Худаға атап толуқ көйдүрүләтти.

1:11 Зәб. 49:8- 14; Пәнд. 15:8; 21:27; Йәш. 66:3; Йәр. 6:20; Ам. 5:22

1:12 **«дәссәп- чәйләшни ким тәләп қилған?»** — «дәссәп- чәйләш» дегән сөз мошу йәрдә бәлким хәлиқ елип киргән нурғунлиған қурбанлиқ маллириниң ибадәтханиниң һойлилирини дәссигәнлигини көрситиду. Башқа бирхил тәржимиси «дәпсәндә қилиш».

1:13 **«ашлиқ һәдийә»ләр** — «ашлиқ һәдийә» адәттә «көйдүрмә қурбанлиқлар» һәм ға қошулатти. **«хушбуй болса маңа жиркиничлик болуп қалди»** — Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанунға асасән, һәр күни муқәддәс ибадәтханида хушбуй йеқиш керәк еди. **«шабат күни»** — болса шәнбә күни болуп, Исраиллар үчүн «муқәддәс күн»дур, бу һеч қандақ иш- әмгәк қилмай Худаға сеғинидиған, ибадәт қилидиған күн еди. Йәһудийлар бу күнни «шабат күни», йәни «(хизмәттин) дәм елиш күни» дәйду. Йәнә 56- бап, 2- айәтни көрүң.

Чүнки қоллириңлар қанға боялди.
16 Өзәңларни жуюп, паклиниңлар;
Қилмишлириңларниң рәзиллигини көз алдимдин нери қилиңлар,
Рәзилликни қилиштин қолуңларни үзүңлар;
17 Яхшилиқ қилишни үгиниңлар;
Адиллиқни издәңлар,
Зомигәрләргә тәнбиһ бериңлар,
Житим- йесирләрни наһәқлиқтин халас қилиңлар,
Тул хотунларниң дәвасини сораңлар.
18 Әнди келиңлар, биз муназирә қилишайли, дәйду Пәрвәрдигар,
Силәрниң гунайиңлар қип- қизил болсиму,
Йәнила қардәк ақириду;
Улар қизил қуруттәк тоқ қизил болсиму,
Жуңдәк аппақ болиду.
19 Әгәр итаәтмән болуп, аңлисаңлар,
Зиминдики есил мәһсулаттин бәһримән болисиләр;
20 Бирақ рәт қилип йүз өрисәңлар,
Қилич билән уҗуқтурулисиләр»
— Чүнки Пәрвәрдигар Өзағзи билән шундақ дегән.

21 Садиқ шәһәр қандақму паһишә болуп қалди!?
Әслидә у адаләт билән толған еди,
Һәққанийлиқ уни макан қилған еди,
Бирақ һазир қатиллар униңда туруватиду.
22 Күмүчүң болса дашқалға айлинип қалди,
Шарабиңға су арилишип қалди;
23 Әмирлириң асийлиқ қилғучилар,
Оғриларға үлпәт болди;
Уларниң һәр бири париға амрақ болуп,
Соға- саламларни көзләп жүрмәктә;
Улар житим- йесирләр үчүн адаләт издимәйду;
Тул хотунларниң дәваси уларниң алдиға йәтмәйду.
24 Шуңа — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар —
Йәни Исраилдики қудрәт Егиси ейтиду: —
Мән күшәндилиримни җазалап пухадин чиқимән,
Дүшмәнлиримдин қисас алимән;

1:15 Пәнд. 1:28
1:16 Зәб. 33:14- 15; 36:27; Ам. 5:15; Рим. 12:9
1:17 **«Зомигәрләргә тәнбиһ бериңлар»** — башқа бирхил тәрҗимиси, «Езилгүчиләргә яр- йөләк болуңлар».
1:18 **«Силәрниң гунайиңлар қип- қизил болсиму»** — бу «қизил қурут» Йәһудийлар бу қурутни бояқ ясаш үчүн ишләткән.
1:18 Зәб. 50:9- 12
1:21 **«Садиқ шәһәр қандақму паһишә болуп қалди!?»** — Йәшая пәйғәмбәр Йерусалим шәһирини әслидә Худаға садиқ бир аялға охшаш шәһәр еди, бирақ һазир бир паһишә аялға айланди дәп охшитиду.
1:22 Әз. 22:18,19; Һош. 4:18
1:23 **«Соға- саламларни көзләп жүрмәктә...»** — ибраний тилида «Соға- саламларни қоғлап жүрмәктә...».
1:23 Йәр. 5:28; Зәк. 7:10
1:24 **«Исраилдики қудрәт Егиси...»** — Худаниң йәнә бир намидур. Бу нам бәлким, «Исраил хәлқигә Өзиниң күч-қудритини көрсәткүчи Худа, Исраилда турған наһайити қудрәтлик, қадир Худа» дегән мәнада. Йәшая пәйғәмбәр Худани тилға алғанда, бу намни көп ишлитиду.

25 Қолумни үстүңгә тәккүзүп,
Сени тавлап, сәндики дашқални тәлтөкүс тазилаймән,
Сәндики барлиқ арилашмиларни елип ташлаймән.
26 Һөкүмран- сорақчилириңларни авалқидәк,
Мәслиһәтчилириңларни дәсләптикидәк һалға кәлтүримән.
Кейин сән «Һәққанийлиқниң Макани», «Садиқ Шәһәр» — дәп атилисән.
27 Әнди Зион адиллиқ билән,
Вә униңға қайтип кәлгәнләр һәққанийлиқ билән қутқузулуп һөр қилиниду.
28 Бирақ асийлар вә гунакарлар бирдәк уҗуқтурулиду,
Пәрвәрдигардин йүз өригүчиләр болса һалак болиду.
29 Шу чағда силәр тәшна болған дуб дәрәқлиридин номус қилисиләр,
Таллиған бағлардин хиҗил болисиләр.
30 Чүнки өзәңлар худди йопурмақлири қуруп кәткән дуб дәриғидәк,
Сусиз қуруқ бир бағдәк болисиләр.
31 Шу күни күчи барлар отқа шам пилиги,
Уларниң әҗри болса, учқун болиду;
Булар һәр иккиси тәңла көйүп кетиду,
Уларни өчүрүшкә һеч ким чиқмайду.

Ахирқи заманлардики Йерусалим

2 1 Булар Амозниң оғли Йәшая Йерусалим вә Йәһуда тоғрисида көргән каламдур: —
2 Ахир заманларда, Пәрвәрдигарниң өйи җайлашқан тағ тағларниң беши болуп бекитилиду,
Һәммә дөң- егизлктин үстүн қилип көтирилиду;
Барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду.
3 Нурғун хәлиқ- милләтләр чиқип бир- биригә: —
«Келиңлар, биз Пәрвәрдигарниң теғиға,
Яқупниң Худасиниң өйигә чиққайли;
У Өз йоллиридин бизгә үгитиду,
Биз Униң тәриқилиридә маңимиз» — дейишиду.
— Чүнки қанун- йол- йоруқ Зиондин,

1:25 Йәр. 6:29; Мал. 3:3
1:27 **«униңға Зионға қайтип кәлгәнләр»** — мошу йәрдә «қайтип келиш» бәлким икки ишни өз ичигә алиду. Биринчиси, кәлгүсидә «товва қилип, Худаниң йениға қайтидиғанлар»; иккинчиси, «жирақ жуттики қуллуқтин, сүргүн болушидин (йәни Худаниң җазалиқ тәрбийисидин) чиқип Зионға қайтип кәлгәнләр». **«қутқузулуп һөр қилиниш»** — ибраний тилида пәқәт бир сөз билән ипадилиниду. Бу сөз һәм «бәдәл төләп, қуллуқтин қутқузуп һөр қилиш»ниму өз ичигә алиду.
1:28 Аюп 31:3; Зәб. 1:6; 5:6; 72:27; 91:10; 103:35
1:29 **«дуб дәрәқлири ... бағлар...»** — мошу «дуб дәрәқлири» вә «бағлар» шүбһисизки, шу дәвирдики бутпәрәсликкә алаһидә аталған җайларни көрситиду. Билишимизчә мошу хил бутпәрәслик җинсий әхлақсизлиқ биләнму мунасивәтлик еди.
1:31 **«отқа шам пилиги»** — яки «отқа тәрмәч».
2:2 **Ахир заманларда»** — ибраний тилида «Күнләрниң ахирида». **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — Пәрвәрдигарниң ибадәтханисини көрситиду. **«Барлиқ әлләр униңға қарап еқип келишиду»** — Тәврат һәм Зәбурдики «әлләр» дегән сөз адәттә Исраилдин башқа барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. Шуңа бәзидә «ят әлләр» дәп тәрҗимә қилимиз. «Йәшая» дегән китапта «әлләр», «таипиләр», «ят әлләр» яки «хәлиқ- милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнани билдүриду.
2:2 Мик. 4:1

Пәрвәрдигарниң сөз- калами Йерусалимдин чиқидиған болиду.
4 У әлләр арисида һөкүм чиқириду,
Нурғун хәлиқләрниң һәқ- наһәқлиригә кесим қилиду;
Буниң билән улар қиличлирини сапан чишлири,
Нәйзилирини оғақ қилип соқушиду;
Бир әл йәнә бир әлгә қилич көтәрмәйду,
Улар һәм йәнә урушни үгәнмәйду.
5 — «И Яқуп җәмәтидикиләр,
Келиңлар, Пәрвәрдигарниң нурида маңайли!».

Һазирқи Йерусалим

6 — Сән Өз хәлқиң болған Яқуп җәмәтини ташлап қойдуң;
Чүнки улар шәриқтики хурапатлар билән толдурулди;
Улар Филистийләрдәк пал салиду;
Улар чәт әлликләр билән қол тутушиду;
7 Зимини болса алтун- күмүчкә толуп кәтти;
Байлиқлири түгимәс;
Йәр- зимини атларғиму толуп кәтти,
Җәң һарвулири һәм түгимәс;
8 Зимини бутлар биләнму лиқ болуп кәтти;
Улар өз қоллири билән ясиғанлириға,
Бармақлири билән шәкилләндүргәнлиригә сәҗдә қилишиду.
9 Шуниң билән пухралар егилдүрүлиду,
Мөтивәрләрму төвән қилиниду;
Сән уларниң қәддини руслимайсән һәм һеч кәчүрүм қилмайсән.

«Пәрвәрдигарниң күни»

10 Әнди Пәрвәрдигарниң вәһшитидин,
Һәйвисиниң шан- шәрибидин өзәңни қачур,
Хада ташлар ичигә киривал,
Топа- чаңлар ичигә мөкүвал!
11 Чүнки адәмниң тәкәббур көзлири йәргә қаритилиду,
Инсанларниң һакавурлуғи пәс қилиниду;
Шу күнидә ялғуз Пәрвәрдигарла үстүн дәп мәдһийилиниду.
12 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң шундақ бир күни тәйяр туриду: —

2:3 Зәб. 109:2
2:4 Йо. 3:10; Мик. 4:3
2:6 **«Улар Исраиллар Филистийләрдәк пал салиду»** — мошу йәрдә Йәшая кинайилик сөз ишлитип, өз хәлқиниң хурапийлиқни һәр тәрәптин, йәни шәриқтин һәм ғәриптин (Филистийләрдин) қобул қилғанлиғини көрситиду.
2:7 **«алтун- күмүчкә толуп кәтти... байлиқлири түгимәс... йәр- зимини атларғиму толуп кәтти, җәң һарвулири һәм түгимәс»** — мошу 6- 8- айәттә, Йәшая уларниң Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанун — Тәвраттики «Қанун шәрһи» 17- 18- баплар көздә тутулиду. Мошу ишлар Тәвраттики шу пәрманларға хилап.
2:9 **«... пухралар егилдүрүлиду... төвән қилиниду»** — бу пеилниң иккиси икки бислиқ сөз болуп, уларниң бутларға баш уридиғанлиғини һәмдә кәлгүсидә улар шүбһисизки охшашла Худаниң ғәзиви алдида йәргә жиқилидиғанлиғини билдүриду. **«... қәддини руслимайсән һәм һеч кәчүрүм қилмайсән»** — мошу икки ибарә ибраний тилида икки бислиқ бирла сөз билән ипадилниду.
2:11 Йәш. 5:15

Шу күни һәр бир тәкәббур вә мәмәданларниң үстигә,
Өзини жуқури саниғанларниң үстигә чүшиду
Шуниң билән уларниң һәммиси пәс қилиниду!,
13 Шуниңдәк Ливанниң егиз, пәләккә йетидиған барлиқ кедир дәрәқлириниң үстигә,
Башандики барлиқ дуб дәрәқлириниң үстигә,
14 Егиз тағларниң һәммисигә,
Жуқири көтирилгән барлиқ дөңләрниң үстигә,
15 Һәр бир һәйвәтлик мунарниң үстигә,
Һәр бир мустәһкәм сепилниң үстигә,
16 Таршиштики һәр бир сода кемисиниң үстигә,
Шундақла барлиқ гөзәл кемә гәвдисиниң үстигә шу күни чүшүшкә тәйяр туриду.
17 Адәмләрниң көрәңлиги төвән қилинип чүширилүп,
Инсанларниң тәкәббурлиғи пәс қилиниду,
Шу күнидә ялғуз Пәрвәрдигарла үстүн дәп мәдһийилиниду.
18 Бутлар болса һәммиси көздин йоқилиду.
19 Пәрвәрдигар йәрни дәһшәтлик силкиндүрүшкә орнидин туридиған чағда,
Улар өзлирини Униң вәһшитидин, Униң һәйвисиниң шан- шәривидин қачуруп,
Хада таш ғарлириниң ичигә,
Йәр йүзидики өңкүрләргә киривалиду;
20 Шу күнидә кишиләр өзигә чоқунушқа ясиған күмүч бутлири вә алтун бутлирини қа-
риғу чашқанларға вә шәпәрәңләргә ташлап бериду;
21 Пәрвәрдигар йәрни дәһшәтлик силкиндүрүшкә орнидин туридиған чағда,
Улар өзлирини Униң вәһшитидин, Униң һәйвисиниң шан- шәривидин қачуруп,
Хада таш чаклириниң ичигә,
Ярларниң йериқлириға киривалиду;
22 Үмүтүңларни нәпәси димиғидила туридиған инсандин үзүңлар,
Чүнки инсан зади немә еди?!

Йәһуда- Йерусалимниң қәбиһлигигә чүшидиған жаза

3 1 Чүнки, қара! Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар,
Йерусалим вә Йәһудаға қуват вә йөләнчүк болған барлиқ нәрсиләрни йоқ қилиду,
— Йәни қуват болған пүткүл аш- нан,
Йөләнчүк болған һәммә су,
2 Палван вә ләшкәр,
Сотчи вә пәйғәмбәр,
Палчи вә ақсақал,

2:12 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 13:10; 24:23; Ам. 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12- 13
2:16 **«Таршиштики һәр бир сода кемисиниң үстигә,...»** — қедимки заманларда деңиз содиси билән даңқи чиққан «Таршиш» дәйдиған үч жут бар еди. Бириси шималий Африқида, бириси Испанийәдә, йәнә бириси Әнглийәдә болуши мүмкин еди. Таршиштики кемиләр барлиқ башқа әлләрниң кемилиридин чоң вә һәйвәтлик еди. **«Шундақла барлиқ гөзәл кемә гәвдисиниң үстигә...»** — йәнә бирхил тәрҗимиси: — «Шундақла һәр бир гөзәл рәсим- һәйкәлләрниң үстигә...»
2:18 **«Бутлар»** — ибраний тилида: — «Әрзимәсләр...»
3:1 **«қуват» вә «йөләнчүк»** — бу икки сөз ибраний тилида адәттә «таяқ» яки «һаса»ни билдүриду. Мүмкинчилиги барки, қедимки заманларда Йәһудий хәлқи өз нанлирини бир һасида (зихта тизилғандәк) көтирип маңатти. Ундақ болса бу сөзләр икки бислиқ болуп, һәм мошу «таяқлар» һәм «қуват- йөләнчүк»ләрни тәң көрситиду.

3 Әллик беши, мөтивәр вә məслиһәтчи,
Һүнәрвән устилар вә җаду қилғучиларни йоқ қилиду.
4 — «Уларниң орниға яшларни әмәлдар қилимән,
Бәтхуй балилар уларниң үстидин идарә қилиду.
5 Пухралар бир- бирини езиду,
Һәр бири хошниси тәрипидин езилиду;
Балилар қериларға,
Муттәһәмләр мөтивәрләргә әдәпсизлик қилиду;
6- 7 Шу күни бириси ата җәмәтидики қериндишини тутувелип, униңға: —
«Сизниң кийим- кечигиңиз бар; бизгә йетәкчи болуң, бу харабиләр қолиңиз астида болсун», — дәйду;
У җававән қолини көтирип қәсәм ичип: «Дәрдиңларға дәрман болалмаймән;
Өйүмдиму йә аш- нан йә кийим- кечәк йоқ;
Мени хәлиққә йетәкчи қилмаңлар!» — дәйду.
8 Чүнки Йерусалим путлишиду- чүшкүнлишиду,
Йәһуда болса жиқилиду;
Сәвәви, уларниң тили вә илләтлири Пәрвәрдигарға қарши чиқип,
Шәрәп Егисиниң көзлири алдида исиянкарлиқ қилди.
9 Уларниң чирайи өзлиригә қарши гувалиқ бериду;
Улар Содом шәһиридәк гунайини һеч йошурмай,
Очуқ- ашкарә җакалайду.
Уларниң җениға вай! Улар яманлиқни өз бешиға чүшәргән!
10 Һәққанийларға ейтқинки,
Улар аман- есәнликтә туриду,
Улар өз әмллириниң мевисини йәйду;
11 Рәзилләргә вай! Бешиға яманлиқ чүшиду,
Чүнки өз қоли билән қилғанлири өзигә яниду.
12 Мениң хәлқимдә болса, балилар уларни хар қилиду,
Аяллар уларни идарә қилиду;
И хәлқим! Силәрни йетәкләватқанлар силәрни аздуриду,
Улар маңидиған йоллириңларни йоқ қилиду.
13 Пәрвәрдигар Өз дәвасини сорашқа орун алиду,
Хәлиқ- милләтләр үстидин һөкүм чиқиришқа өрә туриду;
14 Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң ақсақаллири вә әмирлири билән дәвалишип, уларға: —
Үзүмзарни йәп түгәткәнләр силәр өзәңлар,
Аҗиз мөминләрдин алған олҗа өйүңларда ятиду, дәйду.
15 — Силәрниң хәлқимни ашундақ езип,
Аҗиз мөминләрниң йүзлиригә дәссәп зади немә қилғиниңлар? — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар.

3:8 **«...Йерусалим путлишиду- чүшкүнлишиду...»** — яки «...Йерусалим харап қилиниду».
3:12 **«балилар уларни хар қилиду, аяллар уларни идарә қилиду»** — мошу йәрдә, Йәшая бәлким уларниң падишасиниң балилиқ қилидиғанлиғи, өз аяллири вә кенәзәклири тәрипидин контрол қилинидиғанлиғини көрсәтмәкчи.

Йерусалимдики «мода қоғлишидиған» тәкәббур қиз-аялларға чүшидиған жаза

[16] Пәрвәрдигар йәнә мундақ деди: —
«Зион қиз- аяллири тәкәббурлуқ қилип,
Қаш- кирпиклирини сүзүп,
Көзлирини ойнитип, наз қилип тайтаңлишип,
Путлирини җилдирлитип меңип җүришиду;
[17] Шуңа Рәб Зион қиз- аяллириниң баш чоққилирини таз қилиду,
Пәрвәрдигар уларниң уят йәрлирини ечиветиду».
[18] Әшу күни Рәб уларни гөзәллигидин мәһрум қилиду;
— Уларниң ошуқ җилдирақлирини,
Баш җийәклирини, ай шәкиллик марҗанлирини,
[19] Һалқилирини, биләйүзүклирини, чүмпәрдә- чачванлирини,
[19b] Ромаллирини, ошуқ зәнҗирлирини, потилирини, әтирданлирини, тилтумарлирини,
[20] Үзүклирини, бурун һалқилирини,
[21] Һейтлиқ тонлирини, йопуқлирини, пүркәнҗилирини, һәмянлирини,
[22] Әйнәклирини, аппақ ич көйнәклирини, сәллилирини вә тор пәрдилириниң һәммиси-
ни елип ташлайду.
[23] Әнди шундақ болидуки,
Әтир пуриғиниң орниға бәтбуйлуқ;
Потиниң орнида арғамча,
Чирайлиқ ясиған чачлириниң орнида таз беши,
Келишкән тонниң орнида бөз рәхтләр,
Гөзәллигиниң орнида дағмал тамғиси болиду.
[24] Сениң жигитлириң қиличлинип,
Батурлириң җәңдә жиқилиду.
[25] Зионниң қовуқлири зар көтирип матәм тутиду;
У яланачланған һалда йәргә олтирип қалиду.

Давами

4 [1] Шу күни йәттә аял бир әрни тутувелип, униңдин: — «Биз өз ненимизни йәймиз,
өз кийим- кечәклиримизни кийимиз; пәқәт бизни рәсвалиқтин халас қилиш үчүн,
бизни намиңизға тәвә қилишиңизни өтүнимиз!» — дәйду.

[2] Шу күни «Пәрвәрдигарниң шехи» униң гөзәллиги һәм шәривини көрсәткүчи болиду,
Зимин бәргән мевә болса,
Қечип қутулған Исраилдикиләргә шөһрәт вә гөзәллик кәлтүриду.
[3] Һәм шундақ иш болидуки,
Зионда қалғанлар, Йерусалимда тохтитилғанлар,
Йәни Йерусалимда һаят дәп тизимланғанларниң һәммиси пак- муқәддәс дәп атилиду.

3:17 **«Пәрвәрдигар уларниң уят йәрлирини ечиветиду»** — яки «Пәрвәрдигар уларниң чекисини пахшәк қилиду».
3:19 **«чачван»** — бирхил чүмпәрдә, никап.
4:1 **«бизни намиңизға тәвә қилишиңиз»** — шу дәвирдә, той қилғандин кейин, аял ериниң исми билән чақирилидиған адәт бар еди.
4:2 **«Пәрвәрдигарниң шехи»** — чоқум Пәрвәрдигарниң Өзидин чиққан бир затни көрситиду. Әнди униң ким екәнлиги төвәндә ениқлиниду. **«Пәрвәрдигарниң шехи» униң гөзәллиги һәм шәривини көрсәткүчи болиду»** — ибраний тилида ««Пәрвәрдигарниң шехи» гөзәллик вә шан- шәрәп үчүн болиду».
4:3 **«...Йерусалимда һаят дәп тизимланғанларниң һәммиси пак- муқәддәс дәп атилиду»** — ахирқи заманда Йәһудийларниң «қалди»си ениқ көрүниду.

4 Шу чағда Рәб адаләт жүргүзгүчи роһ һәм көйдүргүчи роһ билән,
Зион қизлириниң пасиқлиғини жуюп,
Йерусалимниң қан дағлирини тазилайду.
5 Шу чағда Пәрвәрдигар күндүздә Зион теғидики һәр бир өй,
Шундақла барлиқ ибадәт сорунлириниң үстигә ис- түтәк вә булут,
Кәчтә болса от ялқуниниң жуласини яритиду;
Чүнки шан- шәрәпниң үстидә сайивән бар болиду.
6 Шу күни, күндүздә томуз иссиққа сайә қилидиған,
Хәтәрдин панаһлинидиған, боран- ямғурларға далда болидиған бир сайивәнлик кәпә болиду».

Үзүмзар нахшиси

5 1 Мән өз сөйгән яримға,
Мениң сөйүмлүгүм үчүн өз үзүмзари тоғрилиқ бир күй ейтип берәй;
Сөйүмлүгүмниң мунбәт бир дөң үстидә үзүмзари бар еди;
2 У һәммә йерини колап ташларни елип ташлиди,
Әң есил үзүм тели тикти;
У үзүмзар оттурисиға күзитиш мунари салди,
Үзүмзар ичидиму шарап көлчиги қазди,
Андин үзүмдин яхши һосул күтти;
Бирақ униң орниға, үзүмзар аччиқ үзүмләрнила бәрди.
3 Қени, и Йерусалимдикиләр вә Йәһуданиң адәмлири,
Мән билән үзүмзаримниң оттурисидин һөкүм чиқириңлар!
4 Мениң үзүмзаримда қилғидәк йәнә немә ишим қалди?
Яхши үзүмләрни күткинимдә,
Немишкә пәқәт аччиқ үзүмнила чиқирип бәрди?
5 Әнди һазир Өз үзүмзаримни немә қилидиғинимни силәргә ейтип берәй: —
Униң читлақлирини елип ташлаймән, у жутуветилиду;
Униң тамлирини чеқип ғулитимән, у чәйлиниду.
6 Мән уни чөллүккә айландуримән;
Һеч ким уни чатап- путап, пәрвиш қилмайду;
Жиғанлар вә тикәнләр униңда өсүп чиқиду;
Булутларға униң үстигә һеч ямғур яғдурмаңлар дәп буйруймән.
7 Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң үзүмзари — Исраил жәмәти,
Униң хошаллиғи болған өсүмлүк болса — Йәһудадикиләрдур;
У адаләт мевисини күткән,
Бирақ мана әнди зулум көрди;
Һәққанийлиқни күткән,

4:5 **«шан- шәрәпниң үстидә сайивән бар болиду»** — демәк, Пәрвәрдигарниң Өзиниң шан- шәриви Йерусалимда туриду.
5:1 **«Мән өз сөйгән яримға... бир күй ейтип берәй»** — пәйғәмбәрниң ейтқан «яр»и болса Худадур. **«мунбәт бир дөң үстидә...»** — ибраний тилида «бир мүңгүз, зәйтун мәйлик оғул үстидә...»
5:2 **«...үзүмзар аччиқ үзүмләрнила бәрди»** — мошу йәрдә «аччиқ» ибраний тилидики «сесиқ»ни билдүриду.
5:4 Йәр. 2:5; Мик. 6:3, 8
5:5 **«Униң читлақлирини елип ташлаймән, у жутуветилиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «Униң читлақлирини елип ташлаймән, у көйдүрүлиду».
5:5 Зәб. 79:13- 14

Бирақ мана әнди налә- пәряд болди!
8 Хәқләргә һеч орун қалдурмай өйни- өйгә, етизни- етизға улиғанларға вай!
Өзәңларни ялғуз зиминда қалдурмақчимусиләр?
9 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мениң қулиқимға мундақ деди: —
«Көплигән өйләр,
Дәрвәқә һәйвәтлик, һәшәмәтлик өйләр адәмзатсиз, харап болиду.
10 Бәрһәқ, қириқ молуқ үзүмзар пәқәт алтә күп шарап бериду,
Оттуз күрә дан болса пәқәт үч күрә һосул бериду.
11 Мәй ичишкә алдирап таң атқанда орнидин турғанларға,
Қараңғу чүшишигә қаримай, шараптин кәйп болғичә бесип олтарғанларға вай!
12 Уларниң зияпәтлиридә чилтар вә лира, тәмбур вә нәй, шарапму бар;
Бирақ улар Пәрвәрдигарниң қилғанлириға вә қол ишлириға һеч етивар қилмайду.
13 Шу сәвәптин өз хәлқим билимдин хәвәрсиз болғанлиғи түпәйлидин сүргүн болуп кетиду;
Есилзадилири ечирқишип,
Пухралири уссузлуқтин қуруп кетиду.
14 Шуңа тәһтисара нәпсини йоғинитип,
Ағзини һаң ачиду;
Уларниң шөһрәтлири, топ- топ адәмлири, қиқас- сүрән көтәргүчилири вә нәғмә ойниғучилири бирақла ичигә чүшүп кетиду.
15 Пухралар егилдүрүлиду,
Мөтивәрләрму төвән қилиниду,
Тәкәббурларниң көзлири йәргә каритилиду;
16 Бирақ самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар адаләт жүргүзгинидә үстүн дәп мәдһийилиниду,
Пак- муқәддәс болғучи Тәңри һәққанийлиғидин пак- муқәддәс дәп билиниду.
17 Шу чағда қозилар өз яйлақлирида турғандәк отлайду,
Мусапирларму байларниң вәйранә өйлиридә озуқлиниду.
18 Қәбиһликни алдамчилиқниң жиплири билән,
Гунани һарву арғамчиси билән тартқанларға вай!

5:7 **«мана әнди налә- пәряд болди!»** — мошу айәттә вәһий- хәвәрни тәкитләш үчүн ибраний тилида аһаңдаш сөзләр ишлитилиду: «адаләт» — «мишпат», «зулум» — «мишпақ»; «һәққанийлиқ» — «тсәдәқаһ», «налә- пәряд» — «зәдәкаһ». Йәшая пәйғәмбәр һәрдайим мошундақ сөз оюни қилиду.
5:7 Зәб. 79:9- 10
5:8 Мик. 2:2
5:10 **«Бәрһәқ, қириқ молуқ үзүмзар пәқәт алтә күп шарап бериду»** — мошу айәттики «қириқ молуқ йәр» ибраний тилида «он қош калилиқ йәр» дегәнлик болуп, он қош кала бир күн ичидә ағдуралайдиған йәр. **«алтә күп»** — ибраний тилида «бир бат», бәлким 27 литрғә тоғра келиду. **«оттуз күрә»** — бир «күрә» бир кор, йәни 20 литр. «30 күрә» болса ибраний тилида «бир хомир» (300 литр), «3 күрә» ибраний тилида «бир әфаһ» (30 литр).
5:11 Пәнд. 23:29,30
5:12 **«лира»** — бир хил тарлиқ саз. **«Пәрвәрдигарниң қилғанлири...»** — бу ибарә бәлким бипаян аләмниң яритилиши вә әҗайиплиқлирини, «қол ишлири» болса бәлким униң Исраилларға көрсәткән нижатлиқ мөҗизилирини көздә тутиду.
5:13 Ам. 6:7
5:14 **«тәһтисара»** — ибраний тилида «шеол» дегән йәр, «йәр астидики сарай» (йәни, «тәкт сарай»), өлгәнләрниң роһлири баридиған, қиямәт күнини күтидиған җайни көрситиду.
5:17 **«қозилар... отлайду,... мусапирлар... озуқлиниду»** — демәк, зимин бош, қуруқ болуп кәткәчкә, қойлар һәм ят адәмләр әркинлик билән һәтта байларниң өйлиридин озуқлуқ тапиду.
5:17 Йәш. 14:30
5:18 **«Гунани һарву арғамчиси билән тартқанларға вай!»** — демәк, улар гуналирини һәтта өз тенидә көтирәлмәйду, кәбиһликлири интайин көп һәм опучуқтур.

[19] Йәни: «Худа алдирисун!
Ишлирини Өзи иштикрәк ада қилсун,
Шуниң билән биз уни көрәләймиз!
«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ниң нийәт қилғини йеқинлишип ишқа ашурулғай,
Биз уни биливалайли!» — дегәнләргә вай!
[20] Яманни яхши, яхшини яман дегүчиләргә,
Қараңғулуқни нурниң, нурни қараңғулуқниң орниға қойғучиларға,
Аччиқни татлиқниң, татлиқни аччиқниң орниға қойғучиларға вай!
[21] Өзлирини дана дәп чағлиғанларға,
Өз нәзиридә өзлирини әқиллиқ дәп қариғанларға вай!
[22] Шарап ичишкә батур болғанларға,
Һарақни әбҗәш қилишта қәһриман болғанларға,
[23] Йәни пара үчүн рәзилләрни ақлап,
Шуниң билән һәққанийларниң адалитини рәт қилғучиларға вай!
[24] Шуңа, от ялқунлири саманларни жутувәткәндәк,
Ялқунларда мәңгәнләр солишип йоқалғандәк,
Уларниң йилтизлири чирип кетиду,
Гүл- чечәклири чаң- тозаңдәк тозуп кетиду;
Чүнки улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң йол- йоруқ- қануни-
ни чәткә қаққан,
Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң сөз- каламини көзгә илмиған еди.
[25] Шуңа Пәрвәрдигарниң ғәзиви Өз хәлқигә қарап қайнайду,
У уларға қарап қолини көтирип, уларни уруп жиқитиду.
Тағлар тәвринип кетиду;
Өлүкләр әхләтләрдәк кочилар оттурисида дога- дога болиду.
Мошундақ ишлар болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
[26] У жирақтики әлләрни чақирип туғни көтириду,
У йәр йүзиниң чәт яқисидин бир әлни үшқиритип чақириду;
Мана улар тездин алдирап келиду!
[27] Улардин һеч бири чарчап кәтмәйду,
Путлишипму кәтмәйду.
Һеч бири үгдимәйду, ухлимайду,
Бағлиған бәлвағлиридин һеч бири бошимайду,
Чоруқлириниң боқучлиридин һеч бири үзүлмәйду;
[28] Уларниң оқлири иштик,
Барлиқ оқялириниң киричлири тартилип тәйяр туриду,
Атлириниң туяқлири чақмақ тешидәк болиду,
Җәң һарвулириниң чақлири қоюнтаздәк айлиниду;
[29] Уларниң һөкирәшлири ширниңкидәк болиду,
Улар асланлардәк һөкиришиду,

5:19 **«Исраилдики Муқәддәс Болғучи»** — 1:4дики изаһатни көрүң.
5:21 Пәнд. 3:7; Рим. 12:16
5:22 **«Һарақни әбҗәш қилишта қәһриман болғанлар...»** — мошулар кинайилик сөз, әлвәттә.
5:23 Пәнд. 17:15; 24:24
5:24 Мис. 15:7; Йәш. 9:18
5:25 Йәш. 9:11, 16, 20; 10:4, 6

Дәрвәқә, улар овға еришкәндә ғаж- ғуж қилип һөрпийишиду;
Овни қутқузғидәк һеч ким болмай,
Улар уни елип кетиду.
30 Шу күни улар деңизлар һөркүригәндәк овға һөкиришиду;
Әгәр бирәрси йәр- зиминға қариғидәк болса,
Пәқәт қараңғулуқ, дәрд- әләмнила көриду!
Һәр қандақ нур булут- туман тәрипидин ғувалишиду.

Худаниң Йәшаяни пәйғәмбәр қилип чақириши

6 1 Уззия падиша аләмдин өткән жили мән Рәбни көрдүм;
У интайин жуқури көтирилгән бир тәхттә олтиратти;
Униң тони муқәддәс ибадәтханиға бир кәлгән еди.
2 Униң үстидә сарафлар пәрваз қилип туратти;
Һәр бириниң алтә тал қанити бар еди;
Икки қанити билән у йүзини япатти,
Икки қанити билән у путини япатти,
Вә икки қанити билән у пәрваз қилип туратти.
3 Улардин бири башқа бирисигә: — «Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
муқәддәс, муқәддәс, муқәддәстур!
Барлиқ йәр йүзи униң шан- шәривигә толған!» — дәп товлавататти.
4 Товлиғучиниң авазидин дәрвазиниң кешәклири тәвринип кәтти,
Өй ис- түтәк билән капланди.
5 Шуниң билән мән: — «Өзәмгә вай! Мән түгәштим! Чүнки мән ләвлири напак адәммән
һәм напак ләвлик хәлиқ билән арилишип туруп, өз көзүм билән Падишаға, йәни самави
қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға қаридим!» — дедим.
6 Шуниң билән сарафлардин бири қолида қурбангаһтин бир чоғни лахшигирға қисип
елип, йенимға учуп кәлди; 7 у уни ағзимға тәккүзүп: — «Мана, бу ләвлириңгә тәгди; се-
ниң қәбиһлигиң елип ташланди, гунайиң кафарәт билән кәчүрүм қилинди» — деди.
8 Андин мән Рәбниң: — «Мән кимни әвәтимән? Ким Бизгә вәкил болуп бариду?» дегән
авазини аңлидим.
Шуниң билән мән: — «Мана мән! Мени әвәткәйсән» — дедим.

5:30 «...улар деңизлар һөркүригәндәк овға һөкиришиду» — ибраний тилида «...улар деңизлар һөркүригәндәк униңға һөкиришиду». Уларниң овлайдиғини болса Исраилдур.
5:30 Йәш. 8:22
6:1 2Пад. 15:7
6:2 «Сарафлар» — ибраний тилидики сөз болуп, «көйгүчиләр» «көйиватқанлар» дегәнни билдүриду. Ибраний тилидики мошу көплүк исим болса «үч яки үчтин көп»ни билдүриду. Шүбһисизки, улар бирхил пәриштидур. Улар аз дегәндә үч болиду, бирақ зади қанчиси барлиғини билмәймиз.
6:2 Вәһ. 4:8
6:3 «...муқәддәс, муқәддәс, муқәддәстур» — ибраний тилида бир сүпәт икки қетим тәкраланса, интайин жуқури дәрижидә болғанлиқни билдүриду. Пүткүл Муқәддәс Китапта мәлум бир сүпәтниң үч қетим тәкрарлиниши пәқәт мошу йәрдила тепилиду; Худаниң пак- муқәддәслиги, шүбһисизки, «мукәммәл, инсан тәссәвур қилғусиз дәрижә»дә болғанлиғини билдүриду.
6:3 Йәш. 11:9; Вәһ. 4:8; Чөл. 14:21, Зәб. 8:1, 9; Һаб. 2:14
6:5 «Мән түгәштим!» — ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду вә «мән парчә- парчә қилиндим!» һәм «мән сүкүттә турғузулдум» дегәнниму ипадиләйду.
6:7 «... гунайиң кафарәт билән кәчүрүм қилинди» — «кафарәт» тоғрилиқ «Мис.» 25:17 вә изаһати, шундақла «Тәбирләр»ниму көрүң.
6:7 Йәр. 1:9; Дан. 10:16

[9] Вә У: «Барғин; мошу хәлиққә мундақ дәп ейтқин: — «Силәр аңлашни аңлайсиләр, бирақ чүшәнмәйсиләр;
Көрүшни көрүсиләр, бирақ билип йәтмәйсиләр.
[10] Мошу хәлиқниң жүригини таш қилғин;
Уларниң қулақлирини еғир,
Көзлирини кор қилғин;
Болмиса, улар көзлири билән көрәләйдиған,
Қулиқи билән аңлалайдиған,
Көңли билән чүшинәләйдиған қилинип,
Йолидин яндурулуп сақайтилған болатти».
[11] Андин мән: — «Рәб, бу әһвал қачанғичә давамлишиду?» — дәп соривидим,
У җававән: — «Та шәһәрләр харап қилинип аһалисиз,
Өйләр адәмзатсиз,
Зимин пүтүнләй чөлгә айлинип болғичә,
[12] Пәрвәрдигар адәмлирини жирақларға йөткәп,
Зиминдики ташливетилгән йәрләр көп болғичә болиду» — деди.
[13] «Һалбуки, зиминда адәмләрниң ондин бирила қалиду;
Улар зиминға қайтип келип йәнә жутуветилиду,
Кесилгән бир дуб яки арар дәриғиниң көтигидәк болиду;
Көтәк болса «муқәддәс нәсил» болур.

Давут җәмәтигә селинған тәһдид;
Қутқазғучи- Мәсиһниң туғулуши тоғрилиқ бешарәт

7 [1] Йәһуда падишаси Аһаз Уззияниң нәвриси, Йотамниң оғли тәхткә олтарған күнлиридә, мундақ иш болди: —
Сурийәниң падишаси Рәзин вә Исраил падишаси Рәмалияниң оғли Пикаһ Йерусалимға қарши җәң қилди, лекин үстүнлүккә еришәлмиди.
[2] Давутниң җәмәтигә: —
«Сурийә Әфраим билән иттипақлишип бирләшмә қошун қурди» — дегән хәвәр кәлди.
Шуниң билән падиша җәмәтидикиләрниң көңли вә хәлқиниң көңли орманлар шамалда силкинип кәткәндәк силкинип кәтти.
[3] Андин Пәрвәрдигар Йәшаяға мундақ деди: — «Сән вә оғлуң Шеар- Җашуб чиқип, кир

6:9 Мат. 13:14; Мар. 4:12; Лука 8:10; Юһ. 12:40 Рос. 28:26; Рим. 11:8
6:10 **«Мошу хәлиқниң жүригини таш қилғин»** — «жүриги таш» дегән сөз, ибраний тилида «жүриги майлиқ» дәп елинған. **«Көзлирини кор қилғин; болмиса, улар көзлири билән көрәләйдиған, ... йолидин яндурулуп сақайтилған болатти»** — мошу қорқунучлуқ сөзләргә қариғанда, Йәшая мәзкур китаптики бешарәтләрни йәткүзгәндин кейин униң нәтиҗиси шундақ ечинишлиқ болидуки, Исраилларниң көпинчиси өз гуналирида техиму чиң туруп, һалак болуш йолини таллайдиған болиду.
6:10 Йәр. 5:21
6:11 **«Зимин пүтүнләй чөлгә айлинип болғичә,...»** — «зимин» Исраил туруватқан зиминни көрситиду.
6:13 **«муқәддәс нәсил»** — Худаға садиқ болған, жуқурида дейилгән «қалди», йәни Худаниң мөмин бәндилирини, Худаға садиқ болғанларни көрситиду.
7:1 **«Исраил падишаси Рәмалия...»** — «Йәшая» китапниң пәқәт мошу йеридила вә 9:1- 21- айәтләрдә, «Исраил» Исраилниң шималий қисим падишалиғини көрситиду. Сулайман аләмдин өтүши билән Исраил иккигә бөлүнүп, җәнубий қисим «Йәһуда» (асасән, Йәһуда вә Бинямин қәбилисидикиләр), шималий қисим «Исраил» яки бәзидә «Әфраим» (Әфраим қәбилисидикиләр вә башқа тоққуз қәбилидикиләрдин тәркиб тапқан) дәп аталған еди. Китапта башқа һәр йәрләрдә, «Исраил» он икки қәбилилик пүтүн Йәһудий хәлқини көрситиду.
7:1 2Пад. 16:5; 2Тар. 28:5
7:2 **«Әфраим»** — мошу йәрдә шималий падишалиқтики «Исраил»ниң көп санлиқ қәбилиси. Мошу йәрдә «Әфраим» башқа тоққуз қәбилини өз ичигә алиду. **«...иттипақлишип, бирләшмә қошун қурди»** — мошу ибарә ибраний тилида бир сөз биләнла ипадилиниду.

жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолға, жуқури көлчәк норининң бешиға берип, әшу
йәрдә Аһаз билән көрүшкин. [4] Сән униңға: — «Сән еһтият билән көңлүңни тоқ тут! Бу
икки көймәс отқашниң көтигидин, йәни Рәзин һәм Сурийәниң вә Рәмалияниң оғлиниң
дәшти- ғәзәплиридин қорқма, жүрәксиз болуп кәтмә! [5] Чүнки Сурийә, Әфраим вә Рәма-
лияниң оғли сени қәстләп: —
[6] «Биз Йәһудаға бесип кирип, паракәндичилик туғдуруп, өзимиз үчүн талан- тараж қи-
лип, униңға бир падишани, йәни Табәалниң оғлини тикләйли!» дегән еди.
[7] Шуңа Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Бу сөз ақмайду, һеч әмәлгә ашмайду;
[8] Чүнки Сурийәниң беши Дәмәшқ шәһири вә Дәмәшқ шәһириниң беши Рәзиндур, халас;
Вә атмиш бәш жил ичидә Әфраим шундақ битчит болидуки, уларни «бир хәлиқ» дегили
болмайду;
[9] Вә Әфраимниң беши Самарийә шәһиридур,
Самарийә шәһириниң беши Рәмалияниң оғлидур, халас;
Силәр буларға ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр» — дегин».
[10] Пәрвәрдигар йәнә Аһазға сөз қилип: —
[11] «Өзәң үчүн бешарәт сора; мәйли йәрниң тегидә яки пәләкниң қаридә болсун соравәр»
— деди.
[12] Бирақ Аһаз жававән: «Мән һәм соримаймән һәм Пәрвәрдигарни синақта қоймаймән»
— деди.
[13] Андин Йәшая: — Әнди и Давут жәмәтидикиләр, аңлап қоюңлар, адәмләрниң сәвир-
тақитини қоймиғиниңларни аз дәп, силәр Худайимниң сәвир- тақитиниму қоймиғи-
ливатамсиләр? [14] Шуңа Рәб Өзи силәргә бир бешарәт бериду: —
Мана, пак қиз һамилдар болуп бир оғул туғиду; у униң исмини «Иммануел» дәп атайду.
[15] Яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә у пишлақ вә бал йәйду. [16] Чүнки

7:3 **«оғлуң Шеар- Жашуб»** — «Шеар- Жашуб» «бир қалди қайтип келиду» дегән мәнада. Йәшаяниң бу оғлини билләә елип чиқишиниң сәвәвини чүшиниш үчүн, 16- айәт вә изаһатини көрүң. **«Сән ... жуқури көлчәк норининң бешиға берип,...»** — шүбһисизки, Аһаз әшу йәрдә туруп, мошу қошунлар чоқум келип бизни муһасиригә алиду, шуңа су мәсилисини һәл қилишим лазим дегән ойда еди.

7:6 **«өзимиз үчүн талан- тараж қилип...»** — ибраний тилида «өзимиз үчүн униңға бөсүп кирип,...». **«Tabeal...»** — ибраний тилида «Табәәл» («Худа яхши» дегән мәниси) мушу йәрдә «Табәал» («һеч пайдиси йоқ» дегән мәниси) ға өзгәртилгән.

7:9 **«Әфраимниң беши Самарийә шәһиридур»** — Самарийә шәһири Әфраимниң пайтәхти. **«Дәмәшқ шәһириниң беши Рәзиндур, халас,... Самарийә шәһириниң беши Рәмалияниң оғлидур, халас; силәр буларға ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр»** — һазирқи тәтқиқатқа асасланғанда, Сурийә билән Исраил иттипақиниң асасий мәхсити Асурийә империйәсиниң тажавузиниң алдини елиштин ибарәт еди. Бу икки дөләт Йәһудани иттипаққа қошулушқа мәжбурлимақчи болди. Аһаз падиша буни рәт қилди, чүнки у өзи Асурийәләр билән йошурун һалда бир «сулһ» түзмәкчи болған яки түзгән. Мана бу униң Йәшаяниң сөзини рәт қилғанлиғиниң, йәни Худадин бешарәт соримаслиғиниң сәвәвидур.

–Бу айәттики ахирқи жүмлә: «...ишәнмисәңлар, мустәһкәмләнмәйсиләр» дегән сөзләр ибраний тилда аһаңдаш сөз билән ипадиләнгән: — «има та- амину, кима та- амину». «Силәр» дегән сөзгә қариғанда, бу сөзләр пәқәт Аһазғила әмәс, бәлки Давутниң пүткүл жәмәтидикиләргә ейтилған болса керәк.

7:11 **«йәрниң теги»** — мошу йәрдә «йәрниң теги» «шеол»ни, йәни «тәһтисара»ни, өлгәнләрниң роһлири баридиған, қиямәт күнини күтидиған жайни көрситиши мумкин.

7:12 **«Мән һәм соримаймән һәм Пәрвәрдигарни синақта қоймаймән»** — «Худани синаш» гунадур; бирақ мошу йәрдики «бешарәт сораш» Худаниң Өзиниң тәкливи болуп, гуна һесапланмайду.

7:14 **«Шуңа Рәб Өзи силәргә бир бешарәт бериду...»** — мошу бешарәт болса, уларға ишинишигә ярдәм бериш үчүн әмәс, бәлки Худаниң уларға болған наразилиғини көрситиш үчүн берилиду. **«Иммануел»** — «Худа биз билән биллә» дегән мәнада.

7:14 Мат. 1:23; Луқа 1:31

7:15 **«Яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә...»** — яки «яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билиши үчүн». **«пишлақ вә бал йәйду»** — бу тамақлар зиминниң начар әһвалға чүшкәнлигини билдүриду. Адәм аз болғачқа, терилғу йәрләрму аз болиду. Адәмләр пәқәт мал беқиш билән шуғуллинип, терилғу йәрләр явайи һайванатлар, һәрә қатарлиқларға ташлинип қалиду (21- 23- айәтләрни көрүң). Иммануел кәмбәғәл шараитларда туғулиду һәм бәлким чоң болғичә шу ғеригил йемәклигини жаңгалдин терип йәйду, демәкчи.

бу яш бала яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә, сән нәпрәтлинидиған
бу икки падишаниң йәр- зиминлири ташлинип қалиду. [17] Чүнки Пәрвәрдигар сениң вә
атаңниң жәмәтигә Әфраим Йәһудадин айрилған күндин буян болуп бақмиған қаттиқ
күнләрни чүшириду. У күнләр болса Асурийәниң падишасидин ибарәттур!
[18] Шу күни Пәрвәрдигар Мисирниң пинһан ериқлиридики пашиларни вә Асурийәдики
һәриләрни үшқиртип чақириду; [19] уларниң һәммиси келип һәр бир хилвәт җилғиларға,
ташларниң һәр бир арачлириға, һәммә янтақларға вә һәммә яйлақларға ғуҗжидә қону-
шиду.
[20] Әшу күни, Рәб Әфрат дәриясиниң нерисидин иҗаригә алған бир устира билән, йәни
Асурийә падишаси билән чач чүшириду; мошу устира башниң чечини, путниң түкли-
рини вә сақалниму чүширип ғирдайду; [21] шу күнләрдә бир киши яш бир сийир вә икки
қой бақиду, [22] уларниң шунчә көп сүт бәргинидин у сериқ май йәйду; дәрвәқә, зиминда
қалғанларниң һәммиси сериқ май вә бал йәйду.
[23] Вә шундақ болидуки, һәр тели бир күмүч тәңгигә ярайдиған, миң тели бар үзүм-
зарлиқ болған һәр бир җай җиғанлиққа вә тиккәнликкә айлинип кетиду; [24] Әшу йәргә
адәмләр пәқәт оқя көтирип келиду, чүнки пүткүл зимин җиғанлиққа вә тикәнликкә ай-
линип кетиду. [25] Илгири кәтмән чепилған һәр бир тағлиқ җилғиларға болса, — улар у
йәрләргә җиғанлардин вә тикәнләрдин қорқуп бармайду;
Бу йәрләр пәқәт калиларни отлитидиған,
Қойлар дәссәп- чәйләйдиған җайлар болуп қалиду, халас.

Асурийәниң таҗавуз қилиши тоғрисидики йәнә бир бешарәт

8 [1] Пәрвәрдигар маңа: —
«Чоң бир тахтайни қолуңға елип, еник һәрипләр билән: — «Махар- Шалал- Хаш- Баз»
дәп язғин» — деди.
[2] Мән шундақ қилип өзәмгә «ишәшлик гувачилар» сүпитидә мошуни хатириләшкә

7:16 «Чүнки бу яш бала яхшилиқни таллап, яманлиқни рәт қилишни билгичә...» — мошу айәттики «бу яш бала» икки бислиқ сөз болуп, бәлким Иммануелниң өзи һәм Йәшаяниң оғли «Шеар- Җашуб»ниму көрситиши мүмкин. Демәк, «Шеар- Җашуб» чоң болғичә, Сурийә һәм Исраил (шималий падишалиқ) ташландуқ болуп туриду. Бешарәттин үч жилдин кейин Сурийә зимини вә он үч жилдин кейин Исраил зимини Асурийә падишаси тәрипидин бесивелиниду. Униң таҗавузчилиғи Йәһуданиң зиминиғичә йетип берип, уни булап- талайду, бирақ уни егиләвалалмайду. Кейинки бабларни, болупму 36- 37- бапни көрүң. «Иммануел» дегән балиниң туғулуши һәққидики бешарәт Аһазға әмәс, «Давут жәмәтигә» чүшиду, дейилиду. Қариғанда, «Иммануел» Давутниң жәмәти ичидики бир «пак қиз»дин туғулиду. Мошу балиниң ким екәнлигини билиш үчүн, Инҗилдики «Матта» 1- , 2- бапни, «Луқа» 1- , 2- бапни көрүң.

7:19 «Уларниң һәммиси келип һәр бир хилвәт җилғиларға, ...һәммә яйлақларға ғуҗжидә қонушиду» — демәк, адәмләр йошурунмақчи болған һәр бир җай бехәтәр болмайду, дүшмән тәрипидин ишғал қилиниду.
–Мошу айәттә ибраний тилида аһаңдаш сөз ишлитилгән болғачқа, бир топ һашарәтниң «ғуң- ғуң» қилип аваз чиқарғиниға охшитилған.

7:20 «Мошу устира ... путниң түклирини вә сақалниму чүширип ғирдайду» — «путниң түклири» мошу йәрдә пүтүн бәдәндики түкләрни көрситидиған сөз болуп, сәл силиқлаштуруп ипадилигән. Демәк, Асурийә падишаси Исраилларниң һәммисини булап кетиду, уларни бәлким ялаңач қалдуриду.

7:22 «...у сериқ май йәйду; дәрвәқә, зиминда қалғанларниң һәммиси сериқ май вә бал йәйду» — демәк, адәмләр шунчә аз, терилғу йәр йоқ дейәрлик, зираәтләрниң орнида явайи от- чөп көп болғачқа, озуқлуқ асасән пәқәт сүт һәм бал болиду.

7:23 Лав. 26:22

7:24 «Әшу йәргә адәмләр пәқәт оқя көтирип келиду...» — демәк, бундақ үзүмзар явайи һайванлар туридиған җайға айлиниду. Шуңа адәмләр у йәргә баридиған болса, өзини қоғдаш яки ов қилиш үчүн қуралларни көтәргән һаләттила бариду.

8:1 «Махар- Шалал- Хаш- Баз» — «Олҗиға алдира! Овға чапсан бол!» дегән мәнада. Сөзләрниң мәнасини чүшиниш үчүн, 3- һәм 4- айәтни көрүң.

каһин болған Урия вә Йәрәбәқиянниң оғли Зәкарияни чақиривалдим.
3 Андин мән аял пәйғәмбәр билән биллә яттим. Шундақ қилип у һамилдар болуп, бир оғул туғди. Шуниң билән Пәрвәрдигар маңа: — «Униң исмини «Махар- Шалал- Хаш- Баз» дәп атиғин;
4 чүнки бала «Дада, апа» дәп чақиришни билгичә, Дәмәшқ байлиқлири вә Самарийәдики олжа Асурийә падишаси тәрипидин булап елип кетилиду» — деди.
5 Пәрвәрдигар йәнә маңа сөз қилип мундақ деди: —
6 «Мошу хәлиқ Шилоаһ өстиңидики ләрзан еқиватқан суларни рәт қилип,
Уларниң орнида Рәзин вә Рәмалиянниң оғлидин хурсән болғачқа,
7 Шуңа мана, Рәб уларниң үстигә долқунлап ақидиған, әлвәк Әфрат дәриясиниң сулирини, — Йәни Асурийәниң падишасини толуқ һәйвә- шөһрити билән елип келиду;
У дәриядәк барлиқ ериқ- өстәңлиридин тешип кетиду,
Һәммә қирғақлирини бөсүп ташлайду;
8 У таки Йәһудағичә шиддәт билән тешип, һәтта бойниғичә келиду;
У қанатлирини яйғанда пүткүл зиминиңға сайә болуп чүшиду, и Иммануел!

9 — Ғәзәплинивериңлар, и әлләр, бирақ сундурулисиләр!
Җаһанниң барлиқ чәт җайлири қулақ селиңлар!
Җәң үчүн белиңларни бағлавериңлар, сундурулисиләр!
Җәң үчүн белиңларни бағлавериңлар, сундурулисиләр!
10 Планиңларни түзивериңлар, у бекарға кетиду;
Мәслиһәтиңларни қиливериңлар, уму ақмайду;
Сәвәви — Иммануел!».

Худаниң Йәшаяға йол- йоруқ бериши

11 Чүнки Пәрвәрдигар күчлүк қолини маңа тәккүзүп,
Мениң бу хәлиқниң йолида маңмаслиғимға йол- йоруқ берип, мундақ сөз қилди: —

8:2 **«каһин болған Урия»** — «каһин» дегән, муқәддәс ибадәтханида пухралар үчүн мәхсус қурбанлиқни көйдүргүчи киши. **«каһин болған Урия вә Йәрәбәқиянниң оғли Зәкария»** — әмәлийәттә болса, Урия дегән киши Йәшая пәйғәмбәргә қарши болуп чиқиши мүмкин («2Пад.» 16:10- 16ни көрүң). Шундақ болғанлиғи үчүн улар техиму «ишәшлик гувалиқ» сүпитидә болуши керәк еди.
8:3 **«.. Мән аял пәйғәмбәр билән биллә яттим»** — «аял пәйғәмбәр» Йәшаяниң аялини көрситиду. Бирақ немишкә «аял пәйғәмбәр» дәп атилиду? Яки у өзи пәйғәмбәр болди вә яки униң мошу оғлини туққанлиғиниң өзи Худаниң сөзиниң әмәлгә ашурулуши болди.
8:8 **«...У қанатлирини яйғанда пүткүл зиминиңға сайә болуп чүшиду, и Иммануел!»** — 6- 8- айәт тоғрилиқ чүшәнчимиз мундақ: Йәһудадикиләр Асурийә империйәсидин қорққили турди. «Шилоаһ» болса, Йерусалимдин өтидиған ләрзан сүпсүзүк бир өстәң еди. Худа бу өстәңни өзиниң хатирҗәмлиги, Исраилға бәрмәкчи болған аман- течлиғиға охшитиду. Әфрат дәрияси болса, Асурийә империйәсидики чоң дәриядур. Шилоаһ өстиңиниң сиртқи көрүнүши һәйвәтлик әмәс, әлвәттә, бирақ мошу ләрзан ақидиған өстәң Худаниң һимайисини билдүриду. Инсанларниң маһийити болса һәйвәтлик нәрсигә үмүт бағлашқа майилдур; Йәһуда хәлқи болса ишәшини Худаниң һимайисигә бағлиған әмәс, бәлки улар: «Сурийә билән (шималий) Исраилниң иттипақини Асурийә империйәсигә бир тосалғу» дәп хатирҗәм вә хошал еди. Худа уларниң иман- ишәшини хата қойғанлиғини уларға көрситиш үчүн, Асурийә падишаси силәргә «Бойнуңларға йәткичә» таҗаввуз қилиду, дәйду.
–«боюнға йәткичә» — Асурийә падишаси кәлгәндә, Йәһуданиң һәммә йәрлирини ишғал қилип, 46 шәһәрни қолиға алди; пәқәт пайтәхти Йерусалим шәһирини егиләвалалмай, уни муһасиригә алди. Ахирда у Худаниң беваситә җазасиға учрап Асурийәгә қайтти (36- 37 бабни көрүң).
–10- айәт бойичә, Исраилниң зимини болса «Иммануел»ниң зиминидур; демәк, «Иммануел» Исраилниң Падишаси, Ғоҗайинидур.
8:9 **«Ғәзәплиниңлар, и әлләр...!»** — йәнә бирхил тәрҗимиси: — «Җәм болуп һуҗум қилиңлар, и әлләр...!».
–Мошу айәткә қариғанда, бешарәт мошу йәрдә пәқәт Асурийәниң һуҗумини әмәс, бәлки ахирқи заманда җими хәлиқ- милләтниң Исраилға қилидиған һуҗумини көрситиду.
8:10 **«Мәслиһәтиңларни қиливериңлар»** — ибраний тилида «бир сөз қилишиңлар». **«Сәвәви — Иммануел!»** — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, «Иммануел» пак қиздин туғулған (7- баптики) бешарәтлик бала, исми «Худа биз билән биллә» дегән мәнада.

12 «Мошу кишиләр көп ишларда «сүйқәст бар» десә, силәр болсаңлар «сүйқәст бар» дәп
жүрмәңлар;
Уларниң қорққинидин силәр қорқмаңлар,
Яки һеч вәһимигә чүшмәңлар;
13 Пәқәт самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарнила һәммидин үстүн дәп
билиңлар;
У силәрниң Қорқидиғиниңлар болсун,
Силәрниң вәһимәңлар болсун!
14 У бир муқәддәс панаһгаһ болиду,
Һәмдә Исраилдики икки жәмәт үчүн путликашаң таш, адәмни жиқитидиған қорам таш,
Йерусалимдикиләр үчүнму қилтақ вә тапанқапқан болиду;
15 Улардин көпләр Униңға путлишип, жиқилип, янҗилип, қилтаққа чүшүп, әсиргә елиниду».

Йәшаяниң өзигә әгәшкәнләргә гәп қилиши

16 — «Бу гуванамини йөгәп, Тәврат қанунини мениң мухлислирим арисида печәтләп
қойғин.
17 Мән болсам, йүзини Яқуп жәмәтидин йошуруватқан Пәрвәрдигарни күтимән;
Вә мән Уни тәлмүрүп сақлаймән.
18 Қараңлар, маңа вә Пәрвәрдигар маңа бәргән балиларға,
Биз Зион теғини Өз макани қилған самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар
Исраилда намайән қилған бешарәт вә карамәтләрниң сүпитидурмиз».
19 — Башқилар силәргә: — «Биз вичир- вичир, гудуң- гудуң қилидиған «әрваһларни
чақирғучи»лар вә даханлардин йол сорайли» — десә, силәр жавап берип: — «Бир хә-

8:12 **«Мошу кишиләр көп ишларда «сүйқәст бар» десә...»** — мошу йәрдә «сүйқәст»ниң мәнаси (бизниң қаришимизчә): — Хәлиқ һәр хил питнә- иғваларға қулақ селип: «Әтирапимиздики башқа дөләтләр яки өз ичимиздики хаинлар сүйқәст қиливатиду» дәп қорқуп жүрәтти; мошу гәпләргә Йәшая вә униңға әгәшкән ихласмән Йәһудийлар һеч қулақ салмаслиғи керәк еди.
8:13 **«Пәқәт... Пәрвәрдигарнила һәммидин үстүн дәп билиңлар»** — яки «пәқәт... Пәрвәрдигарнила муқәддәс дәп билиңлар».
8:14 **«У бир муқәддәс панаһгаһ болиду»** — мошу айәттики «У» бәлким «Иммануел»ни, шундақла униң қандақ екәнлигини көрситиду. У «муқәддәс панаһгаһ» яки «муқәддәс ибадәтгаһ»ға охшаш, инсанларниң Худаға йеқинлишиш йолини тәминләп бериду. **«адәмни жиқитидиған қорам таш»** — бу ибариниң йәнә бир мәнаси «(адәмләр) яман көридиған қорам таш».
8:14 Йәш. 28:16; Лука 2:34; Рим. 9:33; 1Пет. 2:7
8:15 Мат. 21:44; Лука 20:18
8:16 **«Бу гуванамини йөгәп... қойғин»** — Худа мошу йәрдә Йәшая арқилиқ өзигә әгәшкән мухлислириға йол-йоруқ бериду. Йәшая язған һәм сөзлигән гувалиқларни, Мусаға берилгән қанун вә башқа пәйғәмбәрләргә берилгән Тәвраттики қисимларни билләә қошуп, бехәтәр сақлап қоюш керәк, дегән мәнада. Шундақ қилғанда, биринчидин, һәр қандақ қалаймиқан вәзийәтләр астида, улар мошу китаплар арқилиқ немә қилиш керәклигини убдан биләләйду.
–Иккинчидин, улар Йәшая пәйғәмбәргә берилгән бешарәтләрни печәтлигән болса, у дуниядин кәткәндин кейин, гувалиқлар алдин- ала ейтқан нурғун ишлар йүз бәргәндә, Исраил хәлқи мошу гувалиқлар (бешарәтләр)ни топтоғра екән, дәп билиду, шуниңдәк буларда һеч қандақ ойдурмилиқ йоқ, Йәшая һәқиқий пәйғәмбәр екән, дәпму етирап қилиду.
8:17 **«...йүзини Исраил жәмәтидин йошуридиған Пәрвәрдигар»** — Худа Өз хәлқи болған Исраилға, гуналири түпәйлидин, һеч мөҗизини көрсәтмәй, уларни дүшмәнлиридин қоғдимайду. Һалбуки, Йәшая вә униң гепигә киргән Худаниң мөмин бәндилири үмүтсизләнмәй, Йәшаяға охшаш «Пәрвәрдигарға тәлмүрүп Уни сақлимақта» еди.
8:18 **«Қараңлар, маңа вә Пәрвәрдигар маңа бәргән балиларға, биз ... намайән қилған бешарәт вә карамәтләрниң сүпитидурмиз»** — мошу сөзләрни қилғучи болса Йәшая пәйғәмбәрниң өзи; бирақ «Иммануел»му у арқилиқ бешарәтлик сөз қиливатиду («Ибр.» 2:13ни көрүң).
8:18 Ибр. 2:13

лиқниң өз Худасини издәп йол сориши керәк әмәсму? Тирикләрниң өлүклəрдин йол
сориши тоғриму?!» — дәңлар.
[20] — Тәврат қануни вә гуванамә асас қилинсун! Мошуларни асас қилип сөз қилмиса,
уларға таң нури чүшмәйду! [21] Әксичә, улар қисилған, ач һалда зиминни кезип жүриши-
ду; ач қалған чағда, улар ғәзәплинип асманға қарап, падишасини һәм Худасини қарғап
тиллайду; [22] улар йәргә қариса, мана, жапа- мушәққәт, қараңғу- зулмәт, һәсрәт- надамәт
вә паракәндичилик туриду;
Улар қап- қараңғулуққа һайдиветилиду.

Һәммә мәсилини һәл қилғучи бир балиниң туғулуши — хуш хәвәр

[22b] Бирақ, һәсрәт- надамәткә қалғанларға зулмәт боливәрмәйду;
У өткән заманларда Зәбулун зиминини вә Нафтали зиминини хар қилдурған;
Бирақ кәлгүсидә У мошу йәрни, йәни «ят әлләрниң макани» Галилийәгә, җүмлидин
«деңиз йоли» бойидики җайлар вә Иордан дәриясиниң қарши қирғақлириға шан-
шөһрәт кәлтүриду;
9 [1] Қараңғулуқта меңип жүргән кишиләр зор бир нурни көрди;
Өлүм сайисиниң жутида турғучиларға болса,
Дәл уларниң үстигә нур парлиди.
[2] — Сән әлни авуттуң,
Уларниң шатлиғини зиядә қилдиң;
Хәлиқләр һосул вақтида шатланғандәк,
Җәң олҗисини үләштүргән вақитта хошаллиққа чөмгәндәк,
Улар алдиңда шатлинип кетиду.
[3] Чүнки Мидияннниң үстидин ғәлибә қилған күнгә охшаш,
Сән униңға селинған боюнтуруқни,
Мүрисигә чүшкән әпкәшни,

8:19 Қан. 18:11
8:20 Йәш. 8:16
8:22 **«улар йәргә қариса, мана, жапа- мушәққәт ... вә паракәндичилик туриду»** — Исраиллар асмандики ярдәмни рәт қилғандин кейин, йәр- йүзидин һеч үмүт болмайла қалмай, һәммиси зулмәт болиду.
8:22 Йәш. 5:30
8:22b **«һәсрәт- надамәткә қалған»** — мошу ибарә, ибраний тилида «аялчә род»тики исим болуп, матәм тутуватқан аялға тәсәлли бәргәндәк Худа Нафталилар вә Зәбулунларға тәсәлли бериданлиғини билдүриду. **««ят әлләрниң макани» Галилийә»** — Асурийә империйәси таҗавуз қилғандин кейин, Нафтали, Зәбулун вә башқа Исраил қәбилилириниң көп қисимлири әсиргә чүшүп елип кетилди. Бир қисим кәмбәғәл, намрат, қабилийәтсиз кишиләр қалдурулди. Асурийә падишаси башқа милләт- хәлиқләрни елип келип шу йәргә, болупму Галилийәгә олтирақлаштурди. Мошу кишиләр қепқалған намрат Исраиллар билән арилишип жүрүп, өз- ара ассимилиятсийә қилинғачқа, Галилийә Йәһудийлар тәрипидин ««ят әлләр» (Йәһудий әмәсләр)ниң макани Галилийә» дәп кәмситилип аталған.
–Бешарәткә асасән, нур дәл шу йәрдә пәйда болиду. Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши тоғрисидики тәпсилатларни Инҗил «Мат.» 4:15- айәттин көрүң. **«деңиз йоли»** — «Галилийә деңизи»ниң ғәрбий йәрлири.
8:22b Мат. 4:15
9:1 **«Қараңғулуқта меңип жүргән кишиләр зор бир нурни көрди... дәл уларниң үстигә нур парлиди»** — мошу айәтләрдики «нур» шүбһисизки, Мәсиһ- қутқазғучидур (6- 7- айәтни көрүң). Биз мошу бешарәтләрниң әмәлгә ашқанлиғини Инҗилдин көримиз. Мәсиһ Әйса дәл 1- айәттики төрт җайда улуқ хизмитини, йәни хуш хәвәрни тарқитиш, мөҗизиләрни яритишни башлиди. У хизмәт қилған үч йерим жил вақитниң йеримидин көпрәкини бәлким мошу җайларда өткүзгән.
–Бу бешарәттики пеилларниң һәммиси «өткән заман» шәкидә ипадиләнгән. Бу хил шәкилдики бешарәт «Йәшая»да көп учрайду, у кәлгүсидики ишларниң җәзмәнлигини билдүриду.
9:1 Мат. 4:15,16; Әф. 5:14
9:2 **«Сән әлни авуттуң, уларниң шатлиғини зиядә қилдиң...»** — мошу йәрдә пәйғәмбәрләрниң язмилиридики көп башқа бешарәтләргә охшаш, кәлгүсидики, техи йүз бәрмигән ишлар өтүп болған ишлардәк тилға елиниду.

Уларни әзгүчиниң тайиғини сундуруп ташливәттиң.
[4] Чүнки ләшкәрләрниң урушта кийгән һәр бир өтүклири,
Қанға миләнгән һәр бир тонлири болса пәқәтла от үчүн йеқилғу болиду.
[5] Чүнки биз үчүн бир бала туғулди;
Бизгә бир оғул ата қилинди;
Һөкүмранлиқ болса униң зиммисигә қоюлиду;
Униң нами: — «Карамәт Мәслиһәтчи, Қудрәтлик Тәңри, Мәңгүлүк Ата, аман- хатирҗәмлик Егиси Шаһзадә» дәп атилиду.
[6] У Давутниң тәхтигә олтарғанда вә падишалиғиға һөкүмранлиқ қилғанда,
Шу чағдин башлап та әбәдил- әбәткичә,
Уни адаләт һәм һәққанийлиқ билән тикләйду, шундақла мәзмут сақлайду,
Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман- хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс- түгимәс болиду.
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуларни ада қилиду.

Пәрвәрдигарниң Исраилға, йәни «шималий падишалиқ»қа болған ғәзиви

[7] Рәб Яқуп җәмәтигә бир сөз әвәтти,
У пат арида Исраилға чүшиду,
[8] Барлиқ хәлиқ, йәни Әфраим вә Самарийәдикиләр шу сөзниң тоғрилиғини билгән болсиму,
Лекин көңлидә тәкәббурлишип йоғанлиқ қилип, улар: —
[9] — «Хишлар чүшүп кәтти,
Бирақ уларниң орниға ойулған ташлар билән қайта ясаймиз;
Ерән дәрәқлири кесилип болди,

9:3 «Мидиян үстидин ғәлибә қилған күн» — тәхминән 500 жил илгири Исраил Мидиянийларниң асаритидин Худаниң карамәтлири билән қутулған.
9:3 Һак. 7:22; Йәш. 10:26
9:4 «Чүнки ләшкәрләрниң урушта кийгән һәр бир өтүклири... пәқәтла от үчүн йеқилғу болиду» — Худа уларға шундақ бәрикәтләрни беридуки, мошу ғәлибә болғандин кейин (улар әмәс, бәлки Пәрвәрдигар улар үчүн қилған ғәлибә) улар шу ләшкәрләрниң қанға миләнгән кийим- кечәклири керәк болмайду, уларни пәқәт йеқилғу үчүн ишләткили болиду, дәп қарайду.
9:5 «Биз үчүн бир бала туғулди; бизгә бир оғул ата қилинди» — бу бешарәт гәрчә кәлгүсидики ишларни көрсәткән болсиму, униңдики пеилларниң һәммиси «өткән заман» шәклидә ипадиләнгән. Жуқирики 2- айәттики изаһатни көрүң. **«аман- хатирҗәмлик Егиси Шаһзадә»** — яки «аман- хатирҗәмлик Бәргүчи Шаһзадә».
9:5 Йәш. 11:2; 22:22; Луқа 2:10,11; Юһ. 4:10
9:6 «У Давутниң тәхтигә олтарғанда вә падишалиғиға һөкүмранлиқ қилғанда... Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман- хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс- түгимәс болиду...» — мошу икки айәт (6- 7- айәт) жуқириқи «Иммануел»ниң ким екәнлигини техиму ениқ көрситиду. У тоғрисидики хәвәрни тәкрарлисақ: —
–(а)У Исраил үчүн Қутқазғучидур. Бу бабтики 1- 6- айәттики ғәлибә вә бәхит бу бала сәвәвидин вуҗудқа келиду.
–(ә) У пак қиздин туғулиду (7- бап, 14- айәт).
–(б) У бәлким кәмбәғәл вә дүшмәнниң һөкүмранлиғи астидики әһвалда туғулиду (7- бап, 15- вә 17- айәт).
–(п) У Давутниң җәмәтидин болуп, Давутниң тәхтигә олтириду. Худа Давутқа вәдә бәргәнки, униң бир әвлади Исраилға вә ахирида пүткүл дунияға Падиша болиду. (Зәбур, 17- күй, 21- күй, 71- күйләрни көрүң)
–(т) Бу балида Худаниң тәбиити болиду (6- айәт). У «Қудрәтлик Тәңри» дәп атилиду. Ибраний тилида «карамәт» дегән сүпәт, пәқәт Худа вә Худаниң қилғанлири тоғрилиқла ишлитилиду.
–(ж) Бу бала ахирда пүтүн аләмгә аман- хатирҗәмликни йәткүзиду. «Униңдин келидиған һөкүмранлиқ вә аман- хатирҗәмликниң ешиши пүтмәс- түгимәс болиду».
–Булардин сирт мошу айәтләрдә нурғун савақ- хәвәрләр бар, мошу йәрдә сәһипә чәклик болғанлиғи үчүн һазирчә тохталмаймиз.
–Бу балиниң ким екәнлиги пәқәт Инҗилдики баянлардила ениқ көрситилиду. У пак қиз Мәрйәмдин туғулған Мәсиһ Әйсаниң дәл өзи болуп, униң башқа бири болушиниң қәтъий мүмкинчилиги йоқтур.
9:6 2Пад. 19:31; Йәш. 37:32
9:7 «Рәб ... бир сөз әвәтти, ... Исраилға чүшиду» — «Исраил» мошу айәтләрдә (8- 21дә) шималий падишалиқни көрситиду. «Чүшиду» дегән сөз мошу йәрдә Худаниң бир җазасиниң кәлгәнлигини көрсәтсә керәк.

Бирақ уларниң орнида кедир дәрәқлирини ишлитимиз» — дейишиду;
[10] Шуңа Пәрвәрдигар Рәзинниң күшәндилирини Исраилға қарши күчләндүрди,
Яқупниң дүшмәнлирини қозғиди.
[11] Шәриқтин Сурийәликләр, ғәрбтә Филистийләр,
Улар ағзини һаңдәк ечип Исраилни жутувалиду.
Ишлар шундақ дейилгәндәк болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
[12] Бирақ хәлиқ өзлирини Урғучиниң йениға техи йенип кәлмиди,
Улар самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарни издимәйватиду.
[13] Шуңа Пәрвәрдигар бир күн ичидә Исраилниң беши вә қуйруғини,
Палма шехи вә қомушини кесип ташлайду;
[14] Мойсипит вә мөһтәрәмләр болса баштур;
Ялғанчилиқ үгитидиған пәйғәмбәр — қуйруқтур.
[15] Чүнки мошу хәлиқниң йетәкчилири уларни аздуриду,
Йетәкләнгүчиләр болса жутувелинип йоқилиду.
[16] Шуңа Рәб уларниң жигитлиридин хурсәнлик тапмайду,
Житим- йесирлири вә тул хотунлириға рәһим қилмайду;
Чүнки һәр бири иплас вә рәзиллик қилғучи,
Һәммә еғиздин чиққини пасиқлиқтур.
Һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.
[17] Чүнки рәзиллик оттәк көйиду,
У жиған вә тикәнләрни жутувалиду;
У орманниң барақсан жайлири арисида тутишиду,
Улар ис- түтәклик түврүк болуп пурқирап жуқуриға өрләйду;
[18] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң дәрғәзиви билән зимин көй-
дүрүп ташлиниду,
Хәлиқ болса отниң йеқилғуси болиду, халас;
Һеч ким өз қериндишини аяп рәһим қилмайду.
[19] Бириси оң тәрәптә гөш кесип йәп, тоймайду,
Сол тәрәптин ялмап йәпму, қанаәтләнмәйду;
Һәр ким өз билигини йәйду;
[20] Мәнассәһ Әфраимни, Әфраим болса мәнассәһни йәйду;
Униң үстигә иккисиму Йәһудаға қарши туриду.

9:9 **«Хишлар чүшүп кәтти, бирақ уларниң орниға ойулған ташлар билән қайта ясаймиз...»** — демәк, «Пәрвәрдигарниң тәрбийә җазаси болған зиянни тартқан болсақму, биз йәнила униң тәрбийә җазасиға писәнт қилмай, өз күчимизгә тайинип техиму яхши турмушни бәрпа қилимиз» (ташлар хишлардин, кедир дәрәқлири ерән дәрәқлиридин яхши, әлвәттә). Йәробоам II падиша болған вақтида, Худа (шималий) Исраилда чоң бир йәр тәврәшни пәйда қилған; «Хишлар чүшүп кәтти,... ерән дәрәқлири кесилип болди,...» дегән сөзләр бәлким шу йәр тәврәш билән мунасивәтлик.

9:10 **«Пәрвәрдигар Рәзинниң күшәндилирини Исраилға қарши күчләндүрди...»** — 7- баптики мәзмунға қариғанда, Сурийәниң падишаси Рәзин Исраил билән иттипақдаш еди. Мошу сөзгә қариғанда униң Исраил билән иттипақи кейин мәвжут болуп туралмайду. Башқиларниң Исраилға қарши чиқиши билән уму Исраилға қарши қозғилиду.

9:11 Йәш. 5:25; 10:4

9:16 Йәш. 10:6

9:17 Йәш. 5:24; 24:6

9:18 **«...һеч ким өз қериндишини аяп рәһим қилмайду»** — Йәробоам (II) Исраилға падиша болғандин кейинки 28 жил ичидә, көп кишиләр тәхтни талишип урушти. Җәмий 6 Падиша тәхткә олтарған, ички уруш- җедәлләр көп болған еди.

һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.

Пәрвәрдигарниң Йәһудаға болған ғәзиви

10 [1] Қәбиһлик қанунлирини түзгүчиләргә,
Азаплиқ пәрман- һөкүмләрни язғучиларға вай!
[2] Тул хотунларни олжимиз қилайли,
Житим- йесирларни булап- талайли дәп,
Улар мискинләргә адаләтни бәрмәй,
Хәлқимдики ажиз- бечариләрдин һоқуқни булап кетиду.
[3] Һесап алидиған күнидә,
Йәни жирақтин кәлгән туюқсиз балаю- апәт күнидә,
Немә қилисиләр?
Кимдин башпанаһлиқ издәп жүрисиләр?
Байлиқ- шөһритиңларни нәгә аманәт қойисиләр?
[4] Уларға әсирләр арисида зоңзийип олтириштин,
Яки өлтүрүлгәнләр арисида жиқилиштин башқа һеч немә қалмиди!
Һәммиси шундақ болсиму,
Униң ғәзиви йәнила янмайду,
Созған қоли йәнила қайтурулмай туриду.

Пәрвәрдигарниң Асурийә падишаси Сәннахерибқа қарита бир сөзи

[5] Қолиға ғәзивимниң тоқмиқи тутқузулған,
Өзәмниң дәрғәзивимниң тайиғи болған Асурийәликкә вай!
[6] Мән уни худасиз бир «ят әл»гә,
Дәрғәзивим қаритилған хәлқимгә зәрбә беришкә әвәтимән;
Униңға олжа тутувелишқа,
Ғәниймәтни булашқа,
Хәлқимни кочилардики лай- патқақларни дәссигәндәк дәссәшкә буйруймән.
[7] Бирақ Асурийәликниң көздә тутқини мошу әмәс,
У шундақ һеч ойлиған әмәс.
Униң ойлиғини вәйран қилиш,
Көп дөләтләрни йоқитиштин ибарәттур.

9:20 «мәнассәһ Әфраимни, Әфраим болса мәнассәһни йәйду...» —Әфраим вә Манассәһ болса Исраил падишалиғидики икки әң чоң қәбилә. Жуқириқи изаһатта көрситилгинидәк уларниң арисида уруш- жедәлләр көп еди. Ундақ ишлар Йәшая дегинидәк, «өз билигини өзи йәйдиған» иштур.

10:3 «Һесап алидиған күни» — сөзмусөз тәржимә қилинса, «Худа йоқлап келидиған күни» дегәнлик болиду.

10:5 «Қолиға ғәзивимниң тоқмиқи тутқузулған,...» — ибраний тилида «(Уларниң) қолидики тоқмақ Мениң ғәзивим болған,...».

10:5 Йәш. 36:1; Йәр. 25:9; Әз. 21:14

10:6 «Униңға олжа тутувелишқа, ғәниймәтни булашқа ...буйруймән» — Йәшаяниң иккинчи оғлиниң исми (Маһәр- Шалал- Хаш- Баз)ниң мәнасини мошу айәтттин чүшинивалғили болиду: «Олжиға алдира! Ғәниймәткә чапсан бол!». Бу сөзләр йәнә 2- айәттә тепилиду; Худа Йәһудадикиләрниң гуналирини Асурийә падишаси Сәннахериб арқилиқ уларниң бешиға чүшириду.

10:7 «Бирақ Асурийәликниң көздә тутқини мошу әмәс, у шундақ һеч ойлиған әмәс...» — демәк, Худаниң мәхсити Асурийә падишаси арқилиқ Исраил вә Йәһудани жазалаш еди. Бирақ Асурийә падишаси мошу иштин һеч хәвәрсиз болуп, пәқәт өз шәхсий мәнпәәт- һоқуқлирини, байлиқ- шөһритини ашуруш койида еди. Мошу айәт бизгә, һәммигә Қадир һәтта рәһимсиз вә худасиз шәхсләр, әлләр вә империйәләр арқилиқму Өз мәхсәт- муддиалирини әмәлгә ашуриду, дәп үгитиду.

8 У: — «Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси падишаларға баравәр әмәсму?
9 Кално шәһири Каркемиш шәһиригә,
Хамат шәһири Арпад шәһиригә,
Самарийә шәһири Дәмәшқ шәһиригә охшаш әмәсму?
10 Мәбудлири Самарийәниң вә Йерусалимниңкидин улуқ болғини билән,
Мениң қолум мошу мәбудқа тәвә болған падишалиқларға егә болушқа йәткидәк турса,
11 Самарийә вә униң мәбудлирини қандақ қилған болсам, Йерусалим вә униң мәбудлирини охшашла шундақ қилмамдимән?» — дәйду.
12 Бирақ Рәб Зион теғи вә Йерусалимда пүткүл жаза ишини пүткүзүп болғандин кейин, У: —
«Мән Асурийә падишасиниң көңлидики башбаштақлиқниң ақивитини униңға чүширимән,
Униң көзлиридики кибирлик нәзәрлирини жазалаймән» дәйду.
13 Чүнки у: — «Бу ишларни өз қолумниң күчи билән,
Өз даналиғим билән мән қилғанмән;
Чүнки мән әқиллиқтурмән;
Мән әлләрниң пасиллирини йоқаттим,
Уларниң ғәзнилирини буливалдим,
Тәхткә олтарғанларни батур кәби чүширип ташлидиммән;
14 Мән қолумни бир қуш угисиға узатқандәк әлләрниң байлиқлириға узаттим,
Бириси ташливетилгән тухумларни тәргәндәк мән пүткүл дунияни жиққанмән;
Улардин һеч бириму қанатлирини палақлатмиди,
Тумшуғини ачмиди,
Яки чук-чук қилип аваз чиқармиди» — дәйду.
15 Палта өзини ишләткүчисигә лап атса боламду?
Һәрә һәридигүчигә почилиқ қилса боламду?
Шундақ иш екән, худди таяқ өзини көтәргүчисини ойниталиса болидиғандәк,
Худди һаса яғач әмәс болғучини көтәргәндәк болатти әмәсму?!
16 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар шу Асурийәлкниң палванлири арисиға оруқлитиш кесилини әвәтиду,
Униң шан- шәривиниң астида лавулдап ялқунлайдиған бир отни яқиду.
17 «Исраилниң Нури»ниң Өзи от,
Униңдики Муқәддәс Болғучи ялқун болиду,
У бир күн ичидә униң жиғанлири вә тикәнлирини көйдүрүп, жутувалиду.
18 Һәм униң орманзарлиқ вә бағ- етизлириниң шан- шәривини, жан вә тенини көйдүрүп күл қиливетиду;

10:8 **«Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси падишаларға баравәр әмәсму?»** — башқа бирхил тәржимиси: «Мениң сәрдарлиримниңму һәммиси авал падишалар болған әмәсму?»
10:9 **«Кално шәһири Каркемиш шәһиригә, Хамат шәһири Арпад шәһиригә, Самарийә шәһири Дәмәшқ шәһиригә охшаш әмәсму?»** — демәк, мән Кално, Хамат вә Дәмәшқни асанла қолға кәлтүрдүм. Бунингдин башқа шәһәрләрниму шуниңға охшашла асанла бойсундуримән. Һәр бир жүп шәһәрниң иккинчиси биринчисиниң жәнуп тәрипидә болуп, уни Асурийәниң падишаси кейинрәк қолиға алған.
– Кално — миладийәдин илгәрки 738- жили; Каршемиш 717- жили;
–Хамат 738- жили; Арпад 740- жили;
–Самарийә 721- 720- жили; Дәмәшқ 732- жили елинған.
10:15 **«яғач әмәс болғучи»** — һасини ишләткән адәмни көрситиду.
10:16 **«Асурийәлкниң палванлири»** — «палван» ибраний тилида «семиз» дегән сөз билән ипадилиниду; «семизларға оруқлуқ әвәтимән». Бу бешарәтниң әмәлгә ешишини 36- , 37- баптин көрүң.
10:16 Йәш. 24:6

Улар бәәйни җүдәп кетиватқан кесәл адәмдәк болуп қалиду.
19 Буниң билән орманзарлиқтики дәрәқләрниң қеп қалғини шунчә аз болидуки,
Кичик бала уларни санап хатириләләйду.
20 Шу күни шундақ болидуки, Исраилниң қалди хәлқи, йәни Яқупниң җәмәтидин қечип
қайтқанлар өзлирини урғучиға иккинчи таянмайду; бәлки улар һәқиқәтән Пәрвәрди-
гар, йәни «Исраилдики Муқәддәс Болғучи»ға тайиниду.
21 Бәрһәқ, бир «қалди» қайтип келиду,
Йәни Яқупниң «қалдиси» қудрәтлик Тәңрининң йениға қайтип келиду.
22 И Исраил, хәлқиң деңиздики қумдәк көп болғини билән,
Пәқәт бир қалдиси қайтиду;
Чүнки һәққанийлиқ билән жүргүзүлгән, бир һалакәтниң тешип үстүңларға чүшүши бе-
китилгәндур;
23 Чүнки бир һалакәтни — бекитилгән бир һалакәтни самави қошунларниң Сәрдари
болған Пәрвәрдигар пүткүл йәр йүзидә әмәлгә ашуриду.
24 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
« — И Зион теғида турған хәлқим,
Асурийәдин қорқма!
У сени таяқ билән уридиған,
Вә Мисирлиқлардәк саңа қарап һасисини көтиридиған болсиму,
25 Пәқәт азғинә вақит өтүши биләнла,
Силәргә қаратқан мошу дәрғәзивим түгәп,
Ғәзивимни уларға һалакәт чүшсун дәп қаритимән.
26 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар болса, уларға қамча билән һуҗум
қозғайду;
Уларниң һали «Орәбниң қорам теши»да болған Мидиян қирғинчилиғидәк һаләттә болиду;
У һасисини деңизға қаритип,
Уни Мисирлиқларниң үстигә көтәргәндәк көтириду;
27 Андин шу күнидә шундақ болидуки,
Униң жүки мүрәңдин,
Боюнтуруғи бойнуңдин елип ташлиниду;

10:19 **«орманзарлиқтики дәрәқләр»** — бәлким Асурийәдики дәрәқләрниму, адәмләрниму көрситиду.
10:20 **«өзлирини урғучи»** — бу Асурийәни яки Асурийә падишаси Сәннахерибни көрситиду.
10:21 **«Бәрһәқ, бир қалдиси қайтип келиду»** — Йәшаяниң биринчи оғлиниң исми (Шеар- Җашуб)дур. «Қайтип келиш» — шүбһисизки, һәм товва қилиш һәм өз жут- вәтинигә қайтишниму билдүриду. Мошу айәтләр һәм Исраилдики «шималий падишалиқ»ни һәм ахирқи замандики Исраилниму көрситиши мүмкин.
10:22 Яр. 22:17, 32:12; Йәш. 10:23; Һош. 1:10; Рим. 9:25, 26, 27, 28; Йәр. 10:24; 30:11; Үәх. 28:22; 27:8; Йәр. 4:27; 5:10, 18; 10:24; Пәнд. 11:4; Ез. 7:19; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Наһ. 1:9
10:23 **«пүткүл йәр йүзидә»** — яки Пәләстиндики (Қанаандики) зиминни яки пүткүл йәр йүзини көрситиду.
10:23 Йәш. 28:22
10:24 **«Вә Мисирлиқлардәк саңа қарап һасисини көтиридиған болсиму,...»** — ибраний тилида «У һасисини Мисирдики тәбиқидә саңа қарап көтәргәндәк болсиму,...».
–«Мисирлиқлардәк... һасисини көтиридиған» — Исраилниң Мисирда болған тарихини көрситиши мүмкин.
–«һаса көтириш» — бәлким җәң қилишни җакалаштур. Қедимки заманда, Исраиллар Мисирдин чиққан вақтида, Мисирниң падишаси Пирәвн уларни һалак қилмақчи болуп, қошунини әвәтип қоғлиған. Бирақ уларниң һәммиси ахирда өзи һалак болған. Асурийәләр Мисирлиқларға охшашла һалак болиду, демәк. «Мис.» 1- 15- бапларни көрүң.
10:26 **«Уларниң һали «Орәбниң қорам теши»да болған Мидиян қирғинчилиғидәк һаләттә болиду»** — «Һак.» 7- бапни көрүң. Мидиянлар Исраилға һуҗум қилип, Худаниң мөҗизилири билән мағлуп болди. Мидиянларниң сәрдари Орәб қачқан болсиму өлтүрүлди. Асурийә падишаси Сәннахериб қачқини билән өз жутида өз оғуллири тәрипидин өлтүрүлди (37- бапни көрүң).
– **«Уни Мисирлиқларниң үстигә көтәргәндәк көтириду»** — ибраний тилида «У Мисирдики тәбиқидә һасисини көтириду» (4- айәттики ибарә охшаштур). Лекин «һасини көтәргүчи» мусу йәрдә Пәрвәрдигар болиду; У «уни (һасисини) Мисирлиқларниң үстигә көтәргән»дә, Мисирлиқлар деңизда ғәриқ болуп һалак болди («Мис.» 14- бапни көрүң.
10:26 Мис. 14

Майлириң сәвәвидин,
Боюнтуруқ сундуруп йоқитилиду.

Йәшаяниң Асурийәниң жәң жүрүшини алдин- ала ейтип баян қилиши

28 Мана, улар Аятқа йетип, Мигрондин өткән,
Миқмашта жүк- тақлирини қоюп қойиду;
29 Улар босуға- давандин өткән,
Гебада қонуп қалиду;
Рамаһ титрәп кетиду;
Саулниң жути Гибеаһдикиләр болса қечип кәткән;
30 И Галлимниң қизи, пәрядиңни көтәр!
Һәй Лаиш, аңлап қой!
И бечарә Анатот!
31 Мадмәнаһ болса қачти;
Гебимдикиләр бәдәр қачти;
32 Шу күн өтмигичә улар Ноб дөңидә тохтап қалиду;
Әшу йәрдә у Зион қизиниң теғиға,
Йәни Йерусалимдики дөңгә қарап муштини ойнитиду.

Асурийә йоқилиду, «Иммануел» туғулиду

33 Мана, самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар чоң шахларни шиддәт
билән кесиветиду;
Шуниң билән егиз өскәнләр кесип жиқитилиду;
Һали үстүнләр пәсләштүрүлиду.
34 У төмүр қураллар билән орманлиқниң Барақсан йәрлирини кесип қақаслиқ қиливе-
тиду;
Ливан болса улуқ бириси тәрипидин жиқитилиду.

10:27 «майлириң сәвәвидин» — Исраил падишалири «муқәддәс май» билән, йәни «мәсиһ қилиниши» билән падиша қилинған. Мошу «май» Худа Исраил падишалириға бәргән вәдилирини билдүрүши мүмкин.
–Башқа бирхил тәржимиси: «Сениң сәмирәп кәткиниң үчүн, боюнтуруқ сундурулуп йоқитилиду».
10:32 «Шу күн өтмигичә улар Ноб дөңидә тохтап қалиду; әшу йәрдә у ... Йерусалимдики дөңгә қарап муштини ойнитиду» — мошу 28- 32- айәтләрдә, Йәшая Асурийә қошунининң Йерусалимға қаритидиған жүрүшини алдин ала бешарәт берип баян қилиду.
–Аят болса Йерусалимдин 50 километр, Мигрон 22 километр, Миқмаш 11 километр жирақта; Миқмаш даванидин өтүп, Гебаға келиду. Геба Йерусалимдин 10 километр, «Саулниң жути Гибеаһ» 5 километр, Галлим 4.5 километр, Лаиш 4 километр, Анатот 3 километр, Мадмәнаһ 1:5 километр, Гебим 800 метр, Ноб теғи болса пәқәт Йерусалимдики сепилдин 200 метр жирақлиқта.
–Қошун «Гебада қонуп қалиду» — әслидә Миқмашта қонушқа (бехәтәр болуш үчүн) тоғра келәтти, бирақ улар өзлиригә толиму ишәш қилип бихудлуқ билән алға бесип жүрүш қилиду. Бу ишларниң һәммиси дегәндикидәк йүз бәрди.
10:34 «Ливан» — Ливандики Кедар дәрәқлири оттура шәриқ бойичә әң егиз, һәйвәтлик вә әң барақсан өсиду; мошу айәттә «Ливан» Асурийәниң һәйвәтлик күч- қудритини, шундақла уларниң һакавурлиғини көрситиду. Башқа йәрләрдә болса, у һаман һакавур кишиләрни билдүриду. **«Улуқ бириси тәрипидин»** — 37- бап, 36- айәтни көрүң.

Давами

11 [1] Вә бир тал нота Йәссәниң дәриғиниң көтигидин үнүп чиқиду;
Униң йилтизидин үнүп чиққан бир шах көп мевә бериду.
[2] Вә Пәрвәрдигарниң Роһи,
Йәни даналиқниң вә йорутушниң Роһи,
Несиһәт вә күч- қудрәтниң Роһи,
Билим вә Пәрвәрдигардин әйминишниң Роһи униң үстигә чүшүп туриду;
[3] Униң хурсәнлиги болса Пәрвәрдигардин әйминиш ибарәт болиду;
У көзи билән көргинигә асасән һөкүм чиқармайду,
Яки қулиқи билән аңлиғиниға асасән кесим қилмайду.
[4] У намратларға һәққанийлиқ билән һөкүм чиқириду,
Йәр йүзидики мискин- мөминләр үчүн адаләт билән кесим қилиду.
У жаһанни ағзидики закон тайиғи билән уриду,
Рәзилләрни ләвлиридин чиққан нәпәси билән өлтүриду.
[5] Униң бәлвеғи һәққанийлиқ,
Чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду.
[6] Бөрә болса қоза билән биллә туриду,
Илпиз оғлақ билән биллә,
Мозай, аслан вә бордақ кала билән биллә ятиду;
Уларни йетилигүчи кичик бир бала болиду.
[7] Кала ейиқ билән биллә озуқлиниду,
Уларниң балилири биллә йетишиду,
Шир болса калидәк саман йәйду.
[8] Әммәйдиған бала кобра иланниң төшүгигә йеқин ойнайду,
Әмчәктин айрилған бала қолини зәһәрлик иланниң овисиға тиқиду;
[9] Мениң муқәддәс теғимниң һәммә йеридә һеч зиянкәшлик болмайду;
Һеч бузғунчилиқ болмайду;
Чүнки худди сулар деңизни қаплиғандәк,
Пүткүл жаһан Пәрвәрдигарни билиш- тонуш билән қаплиниду.
[10] Шу күнидә «Йәссәниң Йилтизи» һәр қайси әл- милләтләр үчүн туғ сүпитидә көтири-
лип туриду;
Барлиқ әлләр Уни издәп келип жиғилиду;
Вә У арамгаһқа таллиған жай шан- шәрәпкә толиду.
[11] Шу күни Рәб иккинчи қетим Өз хәлқиниң сақланған қалдисини қайтуруш үчүн, йәни

11:1 **«Бир тал нота Йәссәниң дәриғиниң көтигидин үнүп чиқиду»** — Йәссә болса Давут падишаниң атиси. Ибранийлар Қутқазғучи- Мәсиһниң Давутниң әвладидин болидиғанлиғини еник биләтти. Бирақ мошу йәрдә Қутқазғучи- Мәсиһ һәм Давутниң әвлади һәм «Йәссәниң Йилтизи»му (11:10ни көрүң) баян қилиниду! Бу иш пәқәт Инжилдила чүшәндүрүлгән (мәсилән, «Луқа» 20:41- 44).
–Мошу айәтләрдә йәнә, Мәсиһ «Йәссәниң дәриғиниң көтигидин» чиқиду, дейилиду. Шуңа Мәсиһ Давут падишаниң хандаллиғи һәйвәтлик мәзгилидә әмәс, бәлки мискин мәзгилидә туғулиду, дегән бешарәт берилиду.
11:1 Йәш. 4:2; Рос. 13:22,23
11:2 **«Йорутуш Роһи»** — адәмгә чүшиниш қабилийитини ата қилидиған Роһтур.
11:2 Йәш. 9:5
11:5 **«Униң бәлвеғи һәққанийлиқ, чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду»** — ибраний тилида «униң бөрәклиригә бағланғучи» дейилгән. Ибраний тилида бөрәкләр адәмниң чоңқур ой- пикрилири вә виждани билдүриду.
–«Чатрақлиқ» — адәмниң чатриқиға йөгәп кийилидиған ички кийим.
–**«чатрақлиғи болса садиқлиқ болиду»** — демәк, ич кийимләр бәдәнгә чаплашқинидәк, һәққанийлиқ вә садиқлиқ униңдин һеч айрилмайду, униңға интайин йеқин болиду.
11:6 Йәш. 65:25; Һош. 2:20
11:9 Йәш. 6:3; Вәһ. 4:8; Чөл. 14:21, Зәб. 8:1, 9; Зәб.72:19; Һаб. 2:14
11:10 Рим. 15:12

Асурийә, Мисир, Патрос, Куш, Елам, Шинар, Хамат вә деңиздики жирақ араллардин қай-
туруш үчүн Өз қолини йәнә узартиду.
12 У әлләрни чақириш үчүн бир туғ көтириду; шундақ қилип У йәр йүзиниң чәт- чәтли-
ридин Исраилниң ғериблирини жәм қилип, Йәһудадин тарқилип кәткәнләрни жиғиду.
13 Шуниң билән Әфраимға болған һәсәтхорлуқ йоқайду,
Йәһудани харлиғанларму үзүп ташлиниду;
Әфраим Йәһудаға һәсәт қилмайду,
Йәһуда болса Әфраимни хорлимайду.
14 Бирақ улар ғәрип тәрәптә Филистийләрниң мүрисигә учуп чүшиду;
Улар бирликтә шәриқтики хәлиқләрдин олжа алиду;
Улар Едом вә Моаб үстигә қоллирини узартиду;
Аммонийларму уларға бекиниду.
15 Пәрвәрдигар Мисирдики деңизниң «тили»ни йоқ қилиду;
У күчлүк пижғирин шамал билән Әфрат дәриясиниң үстигә қолини беғирлитип
учуриду,
Уни адәм айиғи қуруқ һалда меңип өткидәк йәттә ерик қилип уриду;
16 Шуниң билән Өз хәлқиниң қалдиси үчүн,
Мисирдин чиққан күнидә Исраил үчүн тәйярлиған йолға охшаш,
Асурийәдә қалғанлар үчүн әшу йәрдин келидиған бир көтирилгән егиз йол болиду.

Исраилниң ахирқи замандики бир нахшиси

12 1 — Вә шу күни сән: —
— И Пәрвәрдигар, мән Сени мәдһийиләймән;
Сән маңа ғәзәпләнгиниң билән,
Ғәзивиң мәндин йөткилип кәтти,
Вә сән маңа тәсәлли бәрдиң.
2 Мана, Тәңри мениң нижатимдур;
Мән Униңға тайинимән, қорқмаймән,
Яһ Пәрвәрдигар мениң күчүм вә нахшамдур;
У йәнә мениң нижатим болди, — дәйсән.
3 — Шатлиқ билән силәр нижатлиқ қудуқлиридин су тартисиләр.
4 Шу күнидә силәр: —

11:11 **«Рәб иккинчи қетим Өз хәлқиниң сақланған қалдисини қайтуруш үчүн...»** — «иккинчи қетим» — биринчи қетимқи болса бәлким Бабилда (миладийәдин илгәрки 540- жили) болиду. Бирақ Йәшая мошу йәрдә ахирқи заманларда болидиған бир «қайтиш» тоғрисида сөзләйду. Бәзи алимлар «биринчи қетимқи» қайтишму дунияниң һәр қайси жайлирида болуши керәк, шуңа Йәшая икки «чоң қайтиш» тоғрилиқ бешарәт қилиду, дәп қарайду. **«Рәб ... қалдисини ... Асурийә, Мисир, Патрос, Куш, Елам, Шинар, Хамат вә деңиздики жирақ араллардин қайтуруш үчүн Өз қолини йәнә узартиду»** — Асурийә вә Мисир әшу дәвирдики әң күчлүк дөләтләр еди; Патрос вә Куш Мисирниң жәнубий тәрипидә (һазирқи Ефиопийә), Елам вә Шинар шәриқ тәрипидә (Асурийәдин жирақ), Хамат Ирақниң шимал тәрипидә еди. Деңиздики аралларға Оттура Деңизниң ғәрби арқилиқ өткили болиду. Демәк, мәйли күчлүк, мәйли ажиз дөләтләр болсун, ахирқи заманда Худа Өз хәлқини һәр тәрәптин чақирип жиғиду.
11:13 **«Әфраим»** — Әфраим Исраилниң «шималий падишалиғи»ға, Йәһуда «жәнубий падишалиғи»ға вәкиллик қилиду.
11:15 **«Мисирдики деңизниң «тили... Әфрат дәрияси...»** — мошу йәрләрниң қәйәрдә екәнлигини билиш үчүн хәритини көрүң.
11:16 Мис. 14:29
12:2 **«Яһ Пәрвәрдигар мениң күчүм вә нахшамдур...»** — Муқәддәс Китапниң мошу тәржимисидә биз Худаниң «Яһвәһ» яки «Җәховаһ» дегән намини адәттә «Пәрвәрдигар» дәп тәржимә қилдуқ. «Яһ» болса «Яһвәһ» дегән бу наминиң қисқартилған шәклидур.
12:3 Юһ. 7:37,38

«Пәрвәрдигарға рәхмәт ейтиңлар,
Униң намини чақирип нида қилиңлар;
Униң әмәллирини хәлиқләр арисида аян қилиңлар,
Униң наминиң зор аброй тапқанлиғини җакалаңлар.
5 Пәрвәрдигарға күйләр ейтиңлар,
Чүнки У улуқ ишларни қилған;
Мана бу пүткүл җаһанға аян қилинсун!
6 Зиондикиләр, тәнтәнә қилип җар селиңлар;
Чүнки араңларда турған Исраилдики Муқәддәс Болғучи бүйүктур!» — дәйсиләр.

Бабилниң вәйран қилиниши

13 1 Амозниң оғли Йәшая көргән, шундақла униңға жүкләнгән Бабил тоғрисидики
вәһий: —
2 Бабил ақсүнәклириниң қовуқлардин өтүп кириши үчүн,
Қақас тағ үстидә туғ көтириңлар,
Уларни жуқури авазда чақириңлар,
Қолуңларни пулаңлитип ишарәт қилиңлар.
3 Мән болсам, мәхсус таллиғанлиримға буйруқ чүшәргәнмән,
Өз палванлиримни, йәни тәкәббурлуқтин яйрап кәткән адәмлиримни ғәзивимни беҗа
кәлтүрүшкә чақирдим.
4 Аңлаңлар, бүйүк бир әлниң адәмлиридәк топ- топ адәмләрниң тағларда яңратқан қий-
қас- сүрәнлирини,
Һәммә әл- жутлар вә падишалиқлар җәңгә жиғилип долқунлатқан қайнам- ташқинлиқни!
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар қошунларни җәңгә жиғиду.
5 Улар, йәни Пәрвәрдигар вә Өз ғәзивиниң қураллири,
Жирақ жуттин, һәтта асманларниң қәридинму пүткүл җаһанни һалак қилишқа кәлгән.
6 Пәряд чекип һувлаңлар!
Чүнки Пәрвәрдигарниң күни йеқинлашти;
У һәммигә қадирдин келидиған һалакәттәк келиду.
7 Буниңдин һәр бир қол бошишип кетиду,
Һәммә адәмниң жүриги ерип кетиду.
8 Улар вәһимигә чүшиду;
Азап- оқубәт вә қайғу- һәсрәт уларни қаплайду,

12:4 Юһ. 17:1,4,6,26
13:1 **«жүкләнгән вәһий»** — ибраний тилида «масса» дегән бир сөз биләнла ипадилиниду. У «адәмни қорқунучқа салидиған вәһий» һәм «пәйғәмбәрниң зиммисигә жүкләнгән бир вәзипә» дегән икки мәнани өз ичигә алған болуши мумкин.
–Мошу бабтики бешарәтләр бәлким «ахирқи замандики Бабил»ни көрситиши мумкин. Бирақ 17- 22- айәтләр қедимки дунйадики Бабилниң Парс империйәси тәрипидин вәйран қилинишида асасән әмәлгә ашурулған.
13:2 **«Қақас тағ үстидә туғ көтириңлар...»** — тағ қақас- қуруқ болса, туғ еник көрүниду. Туғниң өзи җәңгә чақиридиған ишарәттур.
13:3 **«мәхсус таллиғанлирим»** — дегән сөз ибраний тилида «муқәддәслирим» дегән сөз билән ипадилиниду. «Муқәддәс» адәттә «пак, Худаға мәнсуп» дегән мәнада. Бирақ мошу йәрдә бәлким «Худа Өзиниң мәхсус мәхсити үчүн (мәйли өзлири билсун, билмисун) айрим қилғанлар» дегән мәнада. Айәтниң иккинчи қисмида охшашла, мошу дунйадики тәкәббур адәмләрни Худа Өз мәхситини беҗа кәлтүрүш үчүн, җүмлидин уларниң бир- бирини йоқитиш, шундақла пүткүл рәзил дунйани һалак қилиши үчүн ишлитидиғанлиғини билдүриду (11- айәтниму көрүң).
13:5 **«жирақ жуттин... кәлгән»** — демәк, Пәләстиндин жирақ кәлгән. Мошу «дунйадики әң ахирқи уруш», Пәләстиндә вә Пәләстин әтрапидики тағлар үстидә йүз беридиғанлиғи көрүниду.
–Худа қураллирини «асманниң қәридинму» чақириду — бу җәңләргә пәриштиләрму қатнишидиған охшайду.
13:6 Йо. 2:10, 31; 3:15; Йәш. 2:12- 22; 24:23; Ам 8:9; Мат. 24:29; Рос. 2:20; Вәһ. 6:12- 13

Толғиғи тутқан аялдәк улар толғинип кетиду,
Улар бир- биригә вәһимә ичидә тикилип қаришиду;
Йүзлири болса ялқундәк қизирип кетиду.
9 Мана Пәрвәрдигарниң күни келиду,
Шу күн жими йәр- жаһанни вәйран қилишқа,
Рәһимсиз болуп, ғәзәп вә қәһр билән толғандур;
У гунакарларни жаһандин йоқитиду.
10 Чүнки асмандики юлтузлар һәм юлтуз түркүмлири нурини бәрмәйду;
Қуяш болса чиқипла қараңғулишиду,
Айму һеч йорумайду.
11 Мән дунияни рәзиллиги үчүн,
Қәбиһләрни гуналири үчүн жазалаймән;
Һакавурларниң тәкәббурлуғини түгәл йоқитимән;
Зораванларниң кибирлирини пәс қилимән.
12 Мән инсанларни сап алтундин аз қилимән,
Адәмни һәтта Офирдики алтундин аз қилимән.
13 Шуңа самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң ғәзивидә,
Униң қайниған қәһрлик күнидә,
Мән Худа асманларни тәвритимән,
Йәр болса өз орнидин йөткилиду;
14 Шуңа овланған бир жәрәндәк,
Һеч ким жиғмайдиған бир падидәк,
Һәр бириси өз әл- жамаитини издәп кәтмәкчи болиду,
Һәр бири өз жут- маканиға қачмақчи болиду;
15 Қечип тутулғанларниң һәммиси санжип өлтүрүлиду;
Әсиргә чүшкәнләрму қиличлиниду.
16 Уларниң балилириму көз алдида парә- парә қилиниду;
Уларниң өйлири булаң- талаң қилиниду,
Аяллириму аяқ асти қилиниду.
17 Мана, Мән уларға қарши турушқа Медиалиқларни қозғаймән,
Улар күмүчләргә һеч қаримайду,
Алтундин болса улар зоқ алмайду.
18 Уларниң оқялири жигитләрни өтмә- төшүк қиливетиду,
Улар балиятқуниң мевисигә һеч рәһим қилмайду,
Көзлири балиларни һеч айимайду.
19 Падишалиқларниң гөһири,
Калдийләрниң пәхирлинидиған гөзәллиги болған Бабил болса,
Худаниң Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинигә охшаш болиду.

13:8 **«йүзлири... ялқундәк қизирип кетиду»** — бәлким шәрмәндә болғанлиғидин болған.
13:10 Әз. 32:7; Йо. 2:31; 3:15; Мат. 24:29; Мар. 13:24; Луқа 21:25
13:12 **«Офирдики алтун»** — Офир районидики алтун интайин аз учрайдиған, сүпәтлик алтун дәп қарилатти.
13:17 **«Мана, Мән уларға қарши турушқа Медиалиқларни қозғаймән...»** — бешарәтниң темиси Бабиллиқларға йенип келиду. Жуқириқи айәтләр (2- 16), шүбһисизки, пәқәт Бабилнила әмәс, бәлки ахирқи замандики «Пәрвәрдигарниң күни»дики пүтүн дунияни көрситиду.
–Медиалиқлар «...күмүчләр ... алтунлар»ға қизиқмайду — демәк, уларни һужум қилиштин тохтитиш үчүн пул бериш кар қилмайду.
13:18 **«балиятқуниң мевиси»** — қосақтики төрәлмини яки кичик бовақни көрситиду.
13:19 **«Содом вә Гоморра»** — қедимки замандики икки рәзил шәһәр. Худа уларни от билән вәйран қилған. «Яр.» 19- бапни көрүң.
13:19 Яр. 19:25; Йәш. 1:9; Йәр. 49:18; 50:40

[20] У йәрдә һеч ким һәргиз турмайду,
Дәвирдин- дәвиргичә у адәмзатсиз қалиду.
Әрәбләр болса шу йәрдә чедир тикмәйду,
Малчилар падилирини шу йәрдә ятқузмайду.
[21] Бирақ чөл- баявандики җаниварлар шу йәрдә қониду,
Уларниң харап өйлиригә һувлайдиған мәхлуқлар толиду,
Һувқушлар шу йәрдә маканлишиду,
«Өшкә җин»лар сәкрәп ойнақлишиду.
[22] Явайи иштлар қәлә- қорғанларда,
Чилбөриләр униң һәшәмәтлик ордилирида һувлишиду,
Бәрһәқ, униң вақти тошушқа аз қалди,
Униң күнлири узунға бармайду.

Бабилниң жиқилиши билән Исраил Худаниң рәһимини көриду. Бабилниң падишасиниң тәһтисарағa чүшүши

14 [1] Чүнки Пәрвәрдигар Яқупқа рәһимдиллик көрситиду,
Йәнә Исраилни таллайду;
У уларни өз жут- зиминида маканлаштуриду.
Шуниң билән ят адәмләр улар билән бирлишип,
Яқуп җамәтигә қошулиду. [2] Һәр қайси әл- милләтләр уларни елип өз жутиға апириду;
Исраил җамәти болса Пәрвәрдигарниң зиминида уларға қул вә дедәк сүпитидә егидарчилиқ қилиду;
Улар өзлирини тутқун қилғанларни тутиду;
Өзлирини әзгәнләрниң үстидин идарә қилиду.
[3] Вә шундақ болидуки,
Пәрвәрдигар силәргә азаптин, сарасимидин вә әсир болуп мәҗбурланған мушәққәтлик қуллуқтин арамлиқ бәргән күнидә,
[4] Силәр Бабил падишаси тоғрисида мундақ мақал- тәмсилни ейтисиләр: —
«Қара, бу җазанихор қандақ һалак болди,
Талан- тараҗ қилип алтун топлиғучи қандақ йоқалди!
[5] Пәрвәрдигар рәзилләрниң һасисини,
Һакимларниң закон тайиғини,
[6] Йәни хәлиқ- милләтләрни аччиғи билән үзлүксиз урғанни,
Әлләргә ғәзәп қилип тизгинсиз зиянкәшлик қилғанни сундурувәтти.
[7] Пүткүл йәр йүзи арам тепип тинчлиниду;
Улар нахша ейтип тәнтәнә қилиду.
[8] Қариғайлар болса һалиңдин шатлиниду,
Ливандики кедирлармү: — «Сән гөрүңдә ятқузулғандин кейин,

13:20 Йәр. 50:39
13:21 **«һувлайдиған мәхлуқлар»** — яки «һувқуш- мөшүкяпилақлар». **«өшкә җинлар»** — мошу җинлар бәлким өшкә шәклидә болуши мүмкин.
14:1 **«Пәрвәрдигар Яқупқа рәһимдиллик көрситиду, Йәнә Исраилни таллайду ...»** — оқурмәнләр Тәвраттики «Яритилиш» дегән қисимни оқуған болса есидә бар болидуки, Худа һәзрити Яқупниң исмини «Исраил»ға өзгәрткән. Йәһудий хәлқи (Исраиллар) Яқупниң әвлатлиридин ибарәт. Шуңа «Йәшая» китавида, «Яқуп» яки «Исраил» адәттә Йәһудийлар, йәни Исраил хәлқини көрситиду. Әгәр текст һәзрити Яқуп (Исраил)ниң өзини көрсәткән болса, изаһат беримиз.
14:3 Қан. 28:48

һеч бир кәскүчи бизни қорқатмайду!» — дәйду.
9 Сән чүшүшүң билән тәһтисарадикиләр сени қарши елишқа сарасимә болуп кетиду;
Сән үчүн өлүкләрниң роһлири,
Жаһандики җимики «өшкә җинлар» қозғилиду;
Әлләрниң һәммә падишалири тәхтлиридин турғузулиду;
10 Уларниң һәммиси саңа қарап мундақ дәйду: —
«Сениң һалиңму бизләрниңкидәк бошап кәттиму?
Бизгә охшаш болуп қалдиңмусән?!».
11 Сениң шану- һәйвитиң чилтарилириңниң авазлири билән биллә тәһтисараға чүши-
рилүп түгиди;
Астиңда чивин қурути мижилдап кетиду,
Үстүңни сазаңлар қаплап кетиду.
12 И Чолпан, Сәһәр балиси,
Сән қандақ қилип асмандин жиқилип чүшкәнсән!
И техи өткәндила әлләрни йәргә жиқитқучи,
Сән йәр йүзигә ташливетилдиң!
13 Сән әслидә көңлүңдә: — «Мән асманларға чиқимән,
Тәхтимни Худаниң юлтузлиридин үстүн қилимән;
Мән җамаәтниң теғида,
Йәни шимал тәрәпләрдиму олтиримән;
14 Мән булутларниң егиз җайлиридин жуқуриға өрләймән;
һәммидин Алий билән тәң болимән!» — дедиң.
15 Һалбуки сән тәһтисараға,
Чоңқур һаңниң тәглиригә чүширилдүң».
16 Сени көргәнләр саңа йеқиндин синчилап қарап: —
«Җаһанни зил- зилигә кәлтүргән, падишалиқларни титрәткән адәм мошумиду?
17 Йәр йүзини чөл- баяван қилип,
Униңдики шәһәрләрни ғулатқан,
Тутқан әсирләрни өз жутиға һеч қоюп бәрмигән мошумиду?» — дейишиду.
18 Мана әлләрниң шаһлири бириму қалмай «шан- шәрәп»тә, қараңғулуқтики өз өйидә
йетишиду,
19 Бирақ сән кәмситилгән чиригән бир шах кәби,
Өлтүрүлгәнләрниң догиси астида,

14:8 **«қариғайлар» вә «кедирлар»** — шүбһисизки, һәр хил падишалар яки падишалиқларни көристиду. Кедир дәриғи болса йоған, интайин чирайлиқ дәрәқ болуп, улуқ падишаларни яки падишалиқларни билдүриду.
14:10 **«Уларниң һәммиси өлүкләрниң роһлири саңа қарап мундақ дәйду: — «Сениң һалиңму бизләрниңкидәк бошап кәттиму?»** — Худаға етиқат қилмиған, тәһтисарада ятқан өлүкләрниң роһлириниң әһвали мошу йәрдә аян қилиниду. Улар бу аләмдикиләргә һеч қандақ ярдәм берәлмәйду; чүнки уларниң һали аллиқачан «бошап кәткән» болиду.
14:12 **«И Чолпан, Сәһәр балиси, сән қандақ қилип асмандин жиқилип чүшкәнсән!»** — мошу айәтләрдики бешарәтләрдә, көрүнгән мәнзирә Бабил падишасидин дәҗҗал вә дәҗҗалниң кәйнидики күч- йөләнчүки болған Шәйтанға йөткилиду. Дәҗҗал бәлким кәлгүсидә Бабилниң падишасиму болиду. Шәйтанниң әслидә чирайлиқ, күчлүк, парлақ бир пәриштә, йәнә «Чолпан» болғанлиғи көрүниду. Мошу айәтләрдиму юлтузлар вә пәриштиләрниң бир- бири билән мунасивәтлик болғанлиғи көрүниду. **«Сән йәр йүзигә ташливетилдиң!»** — ибраний тилида «сән йәр йүзигә кесиветилдиң».
14:13 **«җамаәтниң теғида»... «шимал тәрәпләрдә»** — бәлким пәриштиләрниң самави җамаитини яки Исраилниң җамаитини билдүриду — демәк, Шәйтан Худаға мәнсуп болған җамаәтниң тегишлик ибадитини өзигә қаритивелишқа қизиқиду.
14:13 Зәб. 47:3
14:14 **«юлтузлар... булутлар...»** — 13- вә 14- айәттики «юлтузлар» вә «булутлар» бәлким пәриштиләр, асмандики самави қошунларни көрситиду.
14:18 **«қараңғулуқтики өз өйи»** — һәм йәр йүзидики мазари һәм тәхтисарада ятқан җайниму көрситиду.

Қилич билән санчилған, һаңниң тәһтигә чүшидиғанларға охшаш,
Аяқ астида дәссәп- чәйләнгән өлүктәк,
Өз гөрүңдин мәһрум болуп ташливетилдиң.
[20] Сән әшу падишалар билән биргә дәпнә қилинмайсән,
Чүнки өз жутуңни вәйран қилғансән,
Өз хәлқиңни өлтүрүвәткәнсән;
Рәзиллик қилғучиларниң нәсли һәргиз йәнә тилға елинмайду.
[21] Ата- бовилириниң қәбиһликлири түпәйлидин,
Униң оғуллирини қәтл қилишқа тәйяр қилиңлар;
Шундақ қилғанда, улар орнидин туруп йәр- жаһанни ишғал қилмайду,
Йәр йүзини шәһәргә тошқузуветәлмәйду.
[22] Чүнки Мән уларға қарши чиқимән,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар,
— Мән Бабилдин униң намини вә униң қалдуқлирини, нәсил- пәрзәнтлирини үзүп ташлаймән, — дәйду Пәрвәрдигар,
[23] — Вә уни һувқушниң маканиға, сазлиқларға айландуримән;
Һалакәт сүпүргиси билән уни сүпүрүп ташлаймән,
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
[24] Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар мундақ қәсәм ичкәнки,
— Мән қандақ ойлисам, шундақ болиду;
Қандақ мәхсәтни көңлүмгә пүксәм, шу тиклиниду,
[25] Мәхситим Өз зиминимда Асурийәликни қийма- чийма қилиштин ибарәт;
Өз тағлиримда уни дәссәп- чәйләймән;
У салған боюнтуруқ хәлқимниң бойнидин,
У артқан жүк мүрисидин елип ташлиниду.
[26] Мана бу пүткүл йәр йүзи тоғрилиқ ирадә қилинған мәхсәттур,
Мана бу барлиқ әлләрниң үстигә узартилған қолдур.
[27] Пәрвәрдигар мундақ мәхсәтни пүккән екән,
Ким уни тосалисун?
Униң қоли узартилған екән, ким уни яндуралисун?

Филистийә тоғрилиқ бир сөз

[28] Аһаз падиша өлгән жилида мундақ вәһий жүкләнди: —
[29] И Филистийә, һәмминиңлар,
«Бизни урған таяқ сунди» дәп шатланмаңлар;
Чүнки иланниң йилтизидин зәһәрлик бир илан чиқиду,

14:19 «һаңниң тәһтигә...» — ибраний тилида «һаңниң ташлириға».
14:20 Аюп 18:19; Зәб. 20:11; 37:28; 109:13
14:21 «улар орнидин туруп йәр- жаһанни ишғал қилмайду, йәр йүзини шәһәргә тошқузуветәлмәйду» — мошу сөзләр тунҗа «Бабил» шәһири, йәни «Бабил мунари» җайлашқан шәһәр билән мунасивәтлик. Уларниң мәхсити өзлириниң намини чоң көрситип, өз шәһирини пүткүл йәз- зиминни башқуридиған қилиштин ибарәт еди («Яр.» 11- бапни көрүң).
14:21 Мис. 20:5; Мат. 23:25
14:22 Аюп 18:19; Зәб. 20:11; 36:28
14:23 «һувқуш» — башқичә тәрҗимиси болуши мүмкин; у чоқум хилвәт җайларда туридиған бир җанивар.
14:23 Йәш. 34:11; Зәф. 2:14
14:25 «Өз зиминимда ... Өз тағлиримда...» — Худаниң «Өз зимини», «Өз тағлири» болса Исраилниң зимини Пәләстиндур.
14:27 2Тар. 20:6; Аюп 9:12; Пәнд. 21:30; Дан. 4:32
14:28 2Пад. 16:20

Униң нәсли болса дәһшәтлик учар илан болиду.
[30] Шуниң билән йоқсулларниң тунжа балилири озуқлиниду,
Мөминләр болса теч- аманлиқта ятиду;
Бирақ Мән йилтизиңни ачарчилиқ билән йоқитимән
Қалған қисмиңму у тәрәптин өлтүрүлиду.
[31] Шуңа и қовуқ, налә көтәргин,
И шәһәр, пәряд чәккин!
И Филистийә, сән болсаң ерип кәткәнсән!
Чүнки шимал тәрәптин ис- түтәклик бир түврүк өрләйду;
Униң жиғилған қошунлирида һеч ким сәпсиз қалмайду.
[32] Әнди бу әлниң әлчилиригә қандақ жавап бериш керәк? —
«Зионни тиклигүчи Пәрвәрдигардур;
Униң хәлқи ичидики езилгүчиләр униңдин башпанаһ тапиду» — дегин!»

Моаб тоғрилиқ бир бешарәт

15 [1] Моаб тоғрисида жүкләнгән вәһий;
Һалакәтлик бир кәчтила, Моабтики Ар шәһири вәйран қилиниду;
Һалакәтлик бир кәчтила, Моабтики Кир шәһири йоқ қилиниду;
[2] Жиға- зерәлар көтириш үчүн,
Мана у бутханисиға, Дибонға, шундақла барлиқ егизликлиригә чиқти;
Моаб Небо вә Мәдәба шәһәрлири үчүн пәряд көтириду;
Һәммә башлар тақир көрүниду,
Жимики сақаллар кесилип чүширилди.
[3] Кочиларда улар бөз кийиду;
Өгүзлиридә, мәйданлирида, һәр бир адәм көз яшлирини яғдуруп пәряд көтириду.
[4] Һәшбонға, Елеалаһ шәһәрлиригә жиға олишиду,
Авазлири Яһаз шәһиригиму йетип бариду.
Шуңа Моабниң әскәрлириму нида қилиду;
Униң вужуд- бағрини титрәк басиду.

14:29 **«иланниң йилтизидин зәһәрлик бир илан чиқиду, униң нәсли болса дәһшәтлик учар илан болиду»** — Аһаз өлгәндә, Филистийләрниң бәш шәһәр иттипақдиши Асурийәгә қарши Йәһуда билән бир иттипақни бәрпа қилмақчи болиду. Шуңа улар Йәһуданиң йеңи падишаси Һәзәкияға әлчиләрни әвәткән. Бешарәт шу чағда берилгән (32- айәтни көрүң). Йәшая пәйғәмбәр мошу бешарәттә, иттипақлишишни рәт қилиш, пәқәт Пәрвәрдигарғила тайиниш керәк, демәкчи (йәнә 32- айәтни көрүң).
–«Таяқ», йәни «илан» бәлким Аһазниң өзи болуши мүмкин. Филистийә Исраилниң зиминидин бир қисмини ишғал қилған еди. Аһаз падиша бәлким улар билән әшу зимин үстидин урушқан болуши мүмкин (Тәвраттики «2Тар.» 28- бапни көрүң). Униң оғли Һәзәкия болса Филистийәгә тақабил туруп Исраилниң зиминини қайтурувалиду (Тәвраттики «2Пад.» 18- бапни көрүң). Шуңа Һәзәкия бәлким бешарәттики «зәһәрлик илан» болуши мүмкин. «Дәһшәтлик учар илан» болса, әң хәтәрлик илан болуп, кәлгүсидә Исраилни барлиқ дүшмәнлиридин толуқ қутқузидиған Мәсиһни көрситиду.
14:30 **«Қалған қисмиңму у тәрәптин өлтүрүлиду»** — демәк, охшашла ачарчилиқтин өлтүрүлиду.
14:31 **«ис- түтәклик бир түврүк өрләйду»** — бәлким дүшмән қошунлири пурқиритидиған чаң- тозаңларни көрситиши мүмкин. Мошу айәтниң ибраний тилидикисини чүшиниш тәс.
14:32 **«бу әлниң әлчилири»** — Филистийләрниң әлчилири болса керәк.
15:1 Йәр. 48:1; Әз. 25:9; Ам. 2:1
15:2 **«Мана у бутханисиға, Дибонға... чиқти»** — башқа бирхил тәржимиси: — «Мана у Бажит, Дибон дегән жайларға, ... чиқти».
–Мошу айәттә Йәшая Моабийларниң бутханилирида вә бутқа чоқунидиған «егизлик»лиридә дуа қилишлириниң бекар болидиғанлиғини көрситиду. **«һәммә башлар тақир көрүниду, жимики сақаллар кесилип чүширилди»** — чач чүшириш вә сақал жулуш қаттиқ һәсрәт, пушайман қилишни яки матәм тутушниму билдүрәтти.
15:2 Йәр. 48:37; Әз. 7:18

5 Мениң қәлбимму Моаб үчүн жиға- зерә көтириду;
Уларниң қачқунлири Зоарға һәм Әглат- Шели- Шиҗаға бәдәр қачиду;
Мана улар топлишип, жиғлиған пети Луһитқа чиқидиған даван йоли билән жуқуриға маңиду,
Һоронаимға чүшидиған йолда туруп һалакәттин наләә- зар көтириду.
6 Чүнки Нимримдики сулар қуруп кетиду,
От- чөпләр солишип,
Гүл- гия түгәп кетиду;
Һеч яп- йешиллиқ қалмайду.
7 Шуңа улар байлиқлири, тапқан- тәргинини жиғип «Тәрәк вадиси»дин өтмәкчи болиду;
8 Уларниң көтәргән жиғиси Моабниң чегарасиға,
Аһу- зарлири әглаимға,
Пиғанлири Бәәр- елимға йетиду.
9 Димонниң сулири қанға толуп кетиду,
Чүнки Димонниң үстигә техиму көп балаю- апәтни топлаймән;
Чүнки Моабниң қачқунлири һәм зиминида қалғанлириниңму үстигә бир ширни әвәтимән.

Давами

16 [1] «Әнди ғәллә- парақ қозисини Села районидин елип,
Чөл- баявандин өтүп зиминларниң һөкүмраниға,
Йәни Зион қизиниң теғиға әвәткин!»
2 Угисидин чувулуп патипарақ болуп кәткән қушлардәк,
Моаб қизлири Арнон дәриясиниң кечиклиридә алақзадә жүриду.

Моаб бәглириниң бир- биригә сөзлиши

3 «Парасәт билән һөкүм қилиңлар!»

4 «И Зион қизи, сайиңизни чүширип чүштики йоруқлуқни түн қараңғусидәк қилиң,
Шу ғерибларни йошуруп қойғайсиз;
Қоғланғанларни ашкарилап қоймиғайсиз!
Мениң Моабдики мусапирлиримни өзиңиз билән биллә турғузғайсиз,
Улар үчүн вәйран қилғучиниң алдида башпанаһ болғайсиз!».

15:6 **«Уларниң қачқунлири Зоарға һәм әглат- шели- шиҗаға бәдәр қачиду 5- айәт ...чүнки Нимримдики сулар қуруп кетиду...»** — билишимизчә 5- вә 6- айәттики шәһәрләр (Зоар, Нимрим қатарлиқлар) Моабниң җәнубий тәрипидә. Ар, кир, Небо, Мәдәба болса шималий тәрипидә. Қариғанда болидиған һуҗум шимал тәрәптин кәлгәчкә, улар җәнубий тәрәпкә қачиду. Асурийә Моабға икки қетим һуҗум қилди, миладийәдин илгәрки 715- вә - 711- жилида.
15:9 **«Димон»** — бәлким «Дибон» (1- айәт) билән охшаш болуши мумкин, йәрликләр Дибонни бәлким «Димон» дәп атиши мумкин. **«шир»** — кәлгүсидә Моабқа таҗавуз қилидиған (1) Асурийә падишасини яки (2) Бабил падишасини көрситиду.
16:1 **«ғәллә- парақ қозиси»** — Моабдикиләр Давут падишаниң вақтидин башлап Исраилға беқинип кәлгән, шундақла уларниң һимайисигә егә болуп кәлгән. Улар беқинғанлиғини билдүрүш үчүн һәр жили қозиларни әвәткән. Кейин улар беқинишни рәт қилған (Тәвраттики «2пад.» 3- бапни көрүң). Шуңа бешарәтниң мәнаси, уларға: — «Силәр Йәһудаға йәнә беқинишиңлар керәк; «қоза»ни әвәтишиңлар билән Исраилниң башпанаһлиғиға егә болисиләр» дегән бир несиһәт, яки болмиса өз- өзлиригә дегән бир сөзму болуши мумкин. Әмәлийәттә (5- һәм 6- айәткә қариғанда) улар ахирда тәкәббурлуқтин шундақ қилмиған.
–«Села» болса қойлири көп бир район еди.
16:2 **«Моаб қизлири Арнон дәриясиниң кечиклиридә алақзадә жүриду»** — Арнон дәрияси Моаб билән Исраилниң ортақ чегариси еди. Моаб қизлири башпанаһ издәп Исраилға өтмәкчи. Харитини көрүң.
16:4 **«И Зион қизи, ... қоғланғанларни ашкарилап қоймиғайсиз!»** — бу сөзләр чоқум Моаб бәглириниң Зиондин башпанаһлиқ соришини көрситиду.

Худаниң Моаб бәглиригә бәргән вәдиси

5 «Өтүнүшүңлар тоғра, чүнки әзгүчи йоқилиду,
Һалакәт йоқ болиду,
Әзгүчиләрниң һәммиси земиндин йоқилиду.
Өзгәрмәс меһри- шәпқәт билән бир тәхт тиклиниду;
«Давутниң чедири» ичидики шу тәхт үстидә бириси олтириду.
У болса, һәқиқәтән адаләт жүргүзидиған, шундақла адаләтни издәйдиған,
Һәққанийлиқни илгири сүридиған болиду.
6 — Биз Моабниң һакавурлуғи тоғрисида аңлидуқ у интайин һакавур!,
Йәни униң һакавурлуғи, тәкәббурлуғи, ночилиқ қилидиғанлиғи тоғрисида аңлидуқ;
Бирақ униң чоң гәплири бекар болиду!
7 Шуңа Моаб Моаб үчүн зар жиғлайду;
Уларниң һәммиси зар- зар жиғлайду;
Қайғу- һәсрәткә чөмүп Кир- Һарәсәтниң «кишмиш пошкаллири» үчүн зар-зар жиғлаңлар!
8 Һәшбон районидики етизлар,
Сибмаһдики үзүм таллириму жигләп кетиду;
Әлләрниң әмирлири униң сәрхил өсүмлүклирини бузуп чәйләйду;
Улар әслидә Яазәргичә йетип, чөл- далаларни кәзгән еди;
Пеләклири созулуп, «Өлүк Деңиз»ниң нерисиға йәтти.
9 Шуңа Мән Яазәрниң зар- жиғиси билән биллә Сибмаһниң үзүм тели үчүн жиғлаймән;
И Һәшбон, Елеалаһ, Өз көз яшлирим билән силәрни суғиримән!
Чүнки язлиқ мевилириңгә, һосулуң үстигә тәнтәнә бир сада яңритилиду.
10 Хошаллиқ мевилик бағлардин мәһрум қилинип,
Шатлиқму йоқ қилиниду;

–**«...Мениң Моабдики мусапирлиримни өзиңиз билән биллә турғузғайсиз, ... башпанаһ болғайсиз!»** — мошу сөзләр (йәнә 3- вә 4- айәтниң биринчи йерими) бәлким Моабниң әлчилириниң (Йәшая пәйғәмбәр бешарити билән алдин- ала ейтқан) сөзлиридур. Улар қоғланғанлар үчүн Исраилдин башпанаһлиқ сорайду.
–4- айәтниң иккинчи йерими вә 5- айәт бәлким Худаниң (Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ) бәргән жавави. Демәк, Исраил Қутқазғучи- Мәсиһ арқилиқ Моаб үчүн башпанаһ болиду (бирақ Моаб тәкәббурлуғидин Худаниң илтипатини рәт қилиду — төвәндики 5- 14- айәтләрни көрүң).
16:5 «Өтүнүшүңлар тоғра, чүнки әзгүчи йоқилиду, һалакәт йоқ болиду, әзгүчиләрниң һәммиси земиндин йоқилиду» — бу сөзләр, шүбһисизки, Худаниң Моаб бәглиригә бәргән вәдисидур. «Өтүнүшүңлар тоғра» дегән сөз ибраний текстидә йоқ. Бирақ бизниңчә «чүнки» дегән сөз мошуларниң мәнасини ичигә алиду. Худа Моабниң өзидин башпанаһлиқни өтүнүшини қарши алидидиғанлиғини Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ билдүриду. Әпсуски, улар тәкәббурлуқтин рәт қилиду. (6- 14- айәтләрни көрүң).**«Давутниң чедири»** — кәлгүси Исраилға вә аләмгә болидиған Мәсиһ- Падиша чоқум Давутниң жәмәтидин болиду.
–«Давутниң чедири» әслидә Йерусалимда тикилип муһим бир ибадәт орнини («2Сам.» 6:18), яки Давутниң өз өйини көрсәтсә керәк.
16:5 Йәш. 9:6; Дан. 7:14, 27; Мик. 4:7; Лука 1:33
16:6 Йәр. 48:29, 30
16:7 «Кир- һарәсәт» — 12- айәттә «Кир- һәрәс»му дәп атилиду. **«кишмиш пошкаллири»** — «Һош.» 3:1ни көрүң. Башқа бирхил тәржимиси: — «һуллири».
16:8 «Яазәр» — Моабниң шималий чегарасиниң нерисидирақ, шәриқ тәрипи «чөл- далалар», ғәрип тәрипи «(Өлүк) Деңиз». Демәк, Моаб хилвәт жай болғини билән хелә жирақларға тәсири болған бир мәмликәткә айланған.
16:8 Йәр. 48:32, 33
16:9 «Шуңа Мән Яазәрниң зар- жиғиси билән биллә Сибмаһниң үзүм тели үчүн жиғлаймән» — 10- айәттики сөзлигүчи Худа болған екән («Мән ..тохтитимән...»), 9- айәттики сөзлигүчиму шүбһисизки Худаниң Өзидур. Бу адәмни һәйран қалдуриду. Худа Яазәрдикиләрни жазалайду; шуниң билән улар Сибмаһдики йоқап кәткән үзүмзарлар үчүн жиғлайду. Худа уларни жазалаши билән тәң Өзиму қайғуриду. **«һосулуң үстигә тәнтәнә бир сада яңритилиду»** — адәттә һосул алғанда хошаллиқтин вақирашлар болиду, әлвәттә. Бирақ мошу йәрдә, дүшмининиң ғәлибисидин кейинки тәнтәнә вақирашлар көрситилиду.
–Башқа бирхил тәржимиси: «... һосулуңға болған тәнтәнә садаси яңраштин тохтиди».
16:9 Йәр. 48:32

Үзүмзарлиқларда нә нахша авазлири аңланмайду,
Нә тәнтәнә қилинмайду;
Дәссигүчиләр үзүм көлчәклирини чәйлимәйду.
Чүнки Мән үзүм көлчәклиридики хошал вақирашларни тохтаттим.
11 Шуңа ич- бағрилирим Моаб үчүн чалған чилтардәк ағрип муңлуқ яңрайду,
Ичим Кир- һәрәсдикиләр үчүнму шундақ;
12 Шундақ болидуки, Моаб өзини упритип дуа қилғили өзиниң «жуқури орни»ға чиқип кәлгәндә,
Яки дуа қилғили «муқәддәс өйи»гә киргәндә,
У мувәппәқийәткәеришәлмәйду.
13 Мана мошу сөзләрни Пәрвәрдигар Моаб тоғрилиқ бурун ейтқан.
14 Бирақ һазир Пәрвәрдигар шундақ дәйду: —
«Үч жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,
Моабниң көплигән қошун- аһалиси болғини билән,
Униң пәхирләнгән шөһрити йәксан болиду;
Уларниң қалдуқлири болса интайин аз вә һалсиз болиду».

Дәмәшқ вә Әфраим тоғрилиқ бир бешарәт

17 1 Дәмәшқ тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
Мана, Дәмәшқ шәһәр болуп турувәрмәй, наһайити бир дога харабилиққа айландурулиду.
2 Ароәрдики шәһәрләр адәмзатсиз болуп,
Қой падилириға қалдурулиду,
Улар теч- аман ятиду,
Уларни қорқутқидәк һеч бир адәмму көрүнмәйду.
3 Әфраимда болса, қорғанлиқ шәһәрләр йоқилиду,
Дәмәшқниң шаһанә һоқуқи,
Сурийәниң қалдуқлири йоқилиду;
Улар «Исраилниң шөһрити»дәк йоқ болиду.
— дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
4 Шу күни шундақ болидуки, Яқупниң шөһрити суслишип,
Тенидики семиз әтләр сизип кетиду.
5 Уларниң һали болса ормичи буғдай орғандин кейин,
Йәни билиги билән жиғип орғандин кейин,
Һәтта Рәфайим жилғисида адәмләр башақларни тәргәндин кейинки һаләткә охшаш, қалғини йоқ дейәрлик болиду;

16:10 **«Дәссигүчиләр»** — үзүм шараби чиқириш үчүн үзүмләрни көлчәккә қоюп дәссәйдиған адәмләр.
16:12 Қан. 32:37, 38, 39
16:14 **«мәдикар һесаплиғандәк...»** — мәдикар ишлигән вақитни интайин тоғрилиқ билән һесаплайду, әлвәттә — демәк, мошу «үч жил», кәмму әмәс, артуқму әмәс дәл үч жилни билдүриду.
17:3 **«Улар «Исраилниң шөһрити»дәк йоқ болиду»** — сөзмусөз тәржимә қилғанда, «Улар Исраилниң шөһритидәк болиду». Ойлаймизки, мошу сөз кинайилик гәп болуп: — «шөһрити йоқ» дегәнлик (4- айәтни көрүң). Бәзи алимлар, кәлгүсидә Исраилниң шөһрити әслигә кәлтүрүлиду, шуңа Дәмәшқниңму шөһрити болиду, дәп қарайду.
17:5 **«Уларниң һали болса ормичи буғдай орғандин кейин, йәни билиги билән жиғип орғандин кейин, ... қалғини йоқ дейәрлик болиду»** — демәк, ормичи әгәр билигини ишлитип орса, наһайити аз башақлар қелип қалиду; Рәфайим (Рәфайийларниң) жилғиси Йерусалимниң жәнуп тәрипидә, у йәргә кәмбәғәлләр берип ормичилар қалдурған буғдайни терәтти; әлвәттә тәргәндин кейин қалған буғдай «йоқ дейәрлик» болиду; Худаниң жазаси билән Әфраимниң адәмлири, шөһрити, һәммиси охшашла «йоқ дейәрлик» болиду.
–Мошу балаю- апәтләр Асурийә империйәсиниң бир нәччә қетимлиқ таҗавузлири билән уларниң бешиға кәлди. Ахирида Асурийә Әфраимдики көп аһалини сүргүн қилди (миладийәдин илгәрки 722- жили).

[6] Һалбуки, йәнә азрақ тәргидәк башақ,
Зәйтун дәриғи силкингәндин кейин,
Әң учида икки- үч тал мевә,
Көп мевилигән шахлирида төрт- бәш тал мевә қалдурулиду,
— дәйду Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар.
[7] — Шу күни инсан болса Яратқучисиға нәзирини тикиду,
Көзи Исраилдики Муқәддәс Болғучида болиду.
[8] Улар өз қурбангаһлириға, йәни өз қоли билән ясиғанлириға,
Яки бармақлири билән шәкилләндүргәнлиригә һеч қаримайду,
Нә «Ашәраһ»ларға нә «күн түврүклири»гә һеч үмүт бағлимайду.[237]
[9] Шу күнидә униң қорғанлиқ шәһәрлири,
Әслидики Исраилларниң алдида чатқаллиққа вә тақир тағларға айландурулған харабә шәһәрләрдәк,
Һәммиси вәйран болуп кетиду.[238]
[10] Чүнки нижатиң болған Худани унтуп қалдиң,
Күчүң болған «Қорам Таш Болғучи»ни әслимидиң;
Шуңа сән «сәрхил» өсүмлүкләрни тикип қойғиниң билән,
Вә яқа жуттики үзүм таллирини тиккиниң билән,[239]
[11] Уларни тиккән күнила яшартқиниң билән,
Тиккән әтисила уларни чечәкләткиниң билән,
Һосулиға еришкән күнидә, у пәқәт бир патман давалиғусиз қайғу- һәсрәт болиду, халас![240]
[12] Һәй! Көп хәлиқләрниң чуқан- сүрәнлири!
Улар деңиз- океанларни урғутуп долқунлардәк шавқунларни көтириду,
Аһ, әлләрниң қайнам- ташқинлири!
Долқунланған күчлүк сулардәк улар қайнам- ташқинларни көтириду.
[13] Әлләр улуқ суларниң қайнам- ташқинлиридәк долқунлинип кетиду;
Бирақ У уларниң дәккисини бериши биләнла, улар жiraққа бәдәр қечип кетиду.
Улар тағдики от- чөпләрниң топа- топанлири шамалда жирақларға учуруветилгәндәк,
Қара қуюн алдида чаң- тозаңлар қуюн болғандәк һайдиветилиду![241]
[14] Кәчтә — вәһимә!
Таң сәһәрдә — йоқ бирақ!
Мана бизни булап кәткәнләрниң несивиси,
Биздин олжа- ғәниймәт еливалғанларниң ақивитидур!

17:8 «Улар өз қурбангаһлириға... нә «Ашәраһ»ларға нә «күн түврүклири»гә һеч үмүт бағлимайду» — мошу айәттики қурбангаһлар вә «күн түврүклири», шүбһисизки, бутларға чоқунушта ишлитидиған нәрсиләр. «Ашәраһлар» дегән бутлар бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқликләр еди. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болса керәк. Адәмләрниң хияллирида, мошу мәбуд «зиминни мунбәтлик қилармиш» вә «аялларни туғумчан қилармиш». Буларға чоқунуш адәтлириниң һәр хил жинсий әхлақсизлиқ билән мунасивити бар еди.
–Шу сөзләргә қариғанда аз бир қисим Әфраимдикиләр Худағила үмүт- ишәш бағлайду. Бешарәтниң бир қетимлиқ әмәлгә ашурулушини «2Тар.» 30- 31- баптин, 34:9- айәттинму көргили болиду.
17:9 «әслидики Исраилларниң алдида чатқаллиққа вә тақир тағларға айландурулған харабә шәһәрләрдәк...» — мошу кона «харабә шәһәрләр», Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә, Исраиллар Худаға тайинип зиминни ишғал қилғанда вәйран қилинған еди. Шу харабә кона шәһәрләр уларға Худаға тайиниш керәклигини әслитиши керәк еди.
17:10 «Шуңа сән «сәрхил» өсүмлүкләрни тикип қойғиниң билән, вә яқа жуттики үзүм таллирини тиккиниң билән,...» — мошу айәттики «өсүмлүкләр» хурапийлиқ билән тикилгән, адәмни бай қилидиған яки раваж тапқузидиған «сеһрий өсүмлүкләр»миш.
17:11 «Һосулиға еришкән күнидә, у пәқәт бир патман давалиғусиз қайғу- һәсрәт болиду, халас!» — пүткүл айәтниң башқа бир нәччә хил тәрҗимиси болуши мүмкин.
17:13 Аюп 21:18; Зәб. 1:4; 34:5; 83:14- 16; Һош. 13:3

Йәшаяниң Ефиопийидин кәлгән әлчиләргә бәргән бешарити

18 [1-2] Аһ, Ефиопийә дәриялириниң бойлиридики қанатларниң вижилдиған авазлири
билән қапланған йәр- зимин! —
Сән қомуш кемиләр үстидә әлчиләрни деңиздин өткүзүп әвәтисән;
— И йәл тапан хәвәрчиләр,
Егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир әлгә,
Жирақ- йеқинларға қорқунуч болидиған бир милләткә,
Зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән,
Күчлүк, тажавузчи бир әлгә қайтип бериңлар!
[3] Жаһанда туруватқанларниң һәммиси,
Жимики йәр йүзидикиләр!
Тағларда бир туғ көтирилгәндила,
Көрүңлар!
Канай челинғандила, аңлаңлар!
[4] Чүнки Пәрвәрдигар маңа мундақ деди: —
Мән течлиқта туримән,
Нур үстидә ялилдап турған иссиқтәк,
Иссиқ һосул мәзгилидики шәбнәмлик булуттәк,
Өз туралғумда күзитимән;
[5] Чүнки һосул елиш алдида,
Үзүм чечәклигәндин кейин,
Чечәкләр үзүм болғанда,
У путиғучи пичақлар билән бихларни кесип,
Һәм шахлирини кесип ташлайду.
[6] Улар жиғиштурулуп тағдики алғур қушларға,
Йәр йүзидики һайванларға қалдурулиду.
Алғур қушлар улардин озуқлинип язни өткүзиду,
Йәр йүзидики һайванлар улар билән қишни өткүзиду.

18:1- 2 **«Аһ, Ефиопийә дәриялириниң бойлиридики қанатларниң вижилдиған авазлири билән қапланған йәр-зимин!»** — миладийәдин илгәрки 715- жили, Ефиопийәниң падишаси Пианқи Мисирни ишғал қилип йеңи бир сулалини (Мисирдики 25- сулалә) бәрпа қилғандин кейин, Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни шәкилләндүрүш үмүтидә, оттура шәриқтики барлиқ дөләтләргә әлчиләрни әвәтти. Мошу бабта Йәшая әлчиләрниң алдиға келип, уларни қайтурмақчи болуп, жуқуриқи хәвәрни йәткүзиду. **«И йәл тапан хәвәрчиләр, егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир әлгә, ...зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән, күчлүк, тажавузчи бир әлгә қайтип бериңлар!»** — Йәшая пәйғәмбәр әлчиләрни өз дөлитигә (Ефиопийиликләр егиз бойлуқ, силиқ терилик, әшәддий бир хәлиқ еди) қайтишни дәвәт қилиду. У улар арқилиқ йәнә, кәлгүсидә пүткүл дуния Пәрвәрдигарға бойсуниду, дәп жакалимақчи. Шуниң билән тәң, у Йерусалимдикиләргә мошу иттипақниң пайдисизлиғини, Пәрвәрдигарға таянмиса һәммә ишлириниң қуруқ болидиғанлиғини дәвәтиду, әлвәттә.

18:3 **... «туғ» ... «канай»** — буларниң немини билдүридиғанлиғини билиш үчүн, 11- бап һәм 27- бапни көрүң. «Туғ» һәм қутулуш бәлгүси һәм дуниядики әң ахирқи уруш билән мунасивәтлик. канай Худаниң өз қовмини өзигә чақиришқа ишлитилиду.

18:4 **«Мән течлиқта туримән, нур үстидә ялилдап турған иссиқтәк, иссиқ һосул мәзгилидики шәбнәмлик булуттәк, Өз туралғумда күзитимән»** — иссиқ һәм шәбнәм гаһида көрүнмигини билән, уларниң һосулға болған тәсири наһайити күчлүктур. Худаму охшашла дайим «тинич» һәм көрүнмәйду; у һеч немини демигәндәк яки қилмиғандәк туриду. Бу дуниядики нурғун ишлар худасиз қилинғандәк болғини билән (демәк, Худаниң күч-қудрити шу ишларға керәк әмәстәк турғини билән), Худа һаман Өз хәлқи билән биллә болиду, һәммә ишларниң арқисида туриду һәм бәлгүләнгән вақитта қолини созиду (5- һәм 6- айәтни көрүң).

18:5 **«Һосул елиш алдида, ... чечәкләр үзүм болғанда, У путиғучи пичақлар билән бихларни кесип, һәм шахлирини кесип ташлайду»** — демәк, мошу дуниядики һөкүмдарлар «һосул, йәни дуниядики барлиқ әл- жутлар бизниңки» дегәндә, Худа туюқсиз һәммисини уларниң қолидин елип ташлап уларни йәргә қаритип қойиду.

18:6 **«... Алғур қушлар улардин озуқлинип язни өткүзиду, йәр йүзидики һайванлар улар билән қишни өткүзиду»** — бу иш вақитлиқ әмәс, бәлки Худаниң мошу дуниядики һөкүмдарлардин һоқуқни тартивелип, уларниң уруш-жедәллирини ахирлаштуруп, дуниядики һайванларға түгимәс арамлиқ беридиғанлиғини билдүриду.

7 Шу күнидә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға бир соғат елип келиниду;
Йәни егиз бойлуқ һәм силиқ терилик бир милләттин,
Жирақ- йеқинларға қорқунуч болидиған бир әлдин,
Зимини дәриялар тәрипидин бөлүнгән,
Күчлүк, тажавузчи бир милләттин берилиду;
Самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигарниң нами болған жайға,
Йәни Зион теғиға елип келиниду.

Мисир жазалинип, тәрбийә берилип сақайтилиду вә Худаға ибадәт қилиду

19 1 Мисир тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
Мана, Пәрвәрдигар тез учидиған булут үстигә минип,
Мисирға йетип келиду;
Мисирдики бутлар униң алдида тәвринип кетиду,
Мисирниң жүриги болса ичидин ерип кетиду.
2 — «Вә Мән Мисирлиқларни бир- биригә қарши қутритимән;
Уларниң һәммиси өз қериндашлириға қарши туришиду,
Өз хошнилири биләнму соқишиду;
Шәһәр билән шәһәр,
Падишалиқ билән падишалиқ бир- биригә қарши уришиду;
3 Вә Мисирниң роһи өз ичидин йоқап кетиду;
Мән уларни мәслиһәтсиз қалдуримән;
Шуңа улар бутларни вә әрваһларни,
Әрваһларни чақирғучиларни һәм палчиларни издәп мәслиһәт сорайду;
4 Мән Мисирлиқларни рәһимсиз бир һөкүмранниң қолиға тапшуримән;
Әшәддий бир падиша уларниң үстидин һөкүмранлиқ қилиду» — дәп жақалайду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар;
5 Һәм сулар «деңиз»дин йоқайду,
Дәрияси қағжирап пүтүнләй қуруп кетиду;
6 Дәрияларни сесиқчилиқ қаплайду,
Мисирниң өстәң- каналлири қағжирап түгәйду;
Қомушлар һәм йекәнләр солишиду;
7 Нил дәрияси бойидики йәрләр,
Нил дәриясиниң қуюлуш ағзидики йәрләр гиясиз қалиду,
Нил дәрияси бойидики зираәтләрниң һәммиси қуруп, тозуп, йоқилиду.
8 Белиқчилар болса зар қақшайду;
Нил дәриясиға қармақ ташлиғучиларниң һәммиси навә көтириду;
Суларниң үстигә тор яйғучиларниң беши саңгилап кетиду.
9 Зиғирчилар һәм либас тоқуғучилар хижаләтчиликтә қалиду,
10 Жәмийәтниң «түврүк»лири парә- парә болуп,
Мәдикарларниң көңлиму йерим болиду.

18:7 «Шу күнидә ... Пәрвәрдигарға бир соғат елип келиниду... Пәрвәрдигарниң нами болған жайға, йәни Зион теғиға елип келиниду» — демәк, Ефиопийәликләр Худани тонуйду һәм Худаға қилған ибадити қобул қилиниду. Шүбһисизки, улар мошу йәрдә өзила әмәс, бәлки дуниядики барлиқ милләтләргә вәкил болуп, Пәрвәрдигарға беқиниду.

19:4 «мән Мисирлиқларни рәһимсиз бир һөкүмранниң қолиға тапшуримән...» — мошу бешарәтни бәлким авал Ефиопийәлик Пианқи (миладийәдин илгәрки 715- жили), Асурийәлик Саргон (20- бапни көрүң), Асурийәлик Сәннахериб вә яки кейинки Парс падишалири Камбисис (миладийәдин илгәрки 525- жили), андин Атаксәрксис (III) «Оқус» қатарлиқлар (миладийәдин илгәрки 343- жили) тәрипидин әмәлгә ашурулған еди.

19:5 «сулар «деңиз»дин йоқайду» — мошу йәрдә «деңиз» Нил дәриясини көрситиду.

11 Толиму ахмақ Зоан шәһириниң әмәлдарлири!
Пирәвнниң әң дана мәслиһәтчилиридин әхмиқанә мәслиһәтләр чиқиду!
Силәр қандақму Пирәвнгә: —
«Мән болсам даналарниң әвлади,
Қедимки падишаларниң нәслидурмән!» — дәватқансиләр техи?
12 Мисир, сениң данишмәнлириң һазир қени?
Улар данишмән болса, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң Мисир тоғрилиқ немиләрни көңлигә пүккәнлигини саңа аян қилсун!
13 Зоан шәһириниң әмәлдарлири наданлашти,
Мәмфис шәһириниң әмәлдарлири алдинип кәтти;
Мисир қәбилилириниң «бүҗәк таш»лири болса уларни езиқтуруп қойди.
14 Пәрвәрдигар уларниң арисиға бир қаймуқтурғучи роһни арилаштурувәтти;
Шуңа бириси мәс болуп өз қусуғида тейилип әләң- сәләң болғандәк,
Улар Мисирдикиләрни һәр бир ишида әләң- сәләң қиливәтти.
15 Шуниң билән Мисирға,
Баш, қуйруқ, палма шехи яки қомушлар қилалиғидәк һеч қандақ амал қалмайду.
16 Шу күни Мисирдикиләр қиз- аялларға охшап қалиду,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар қолини уларниң үстигә тәңлиши билән титрәп қорқиду,
17 Һәмдә Йәһуда зимини болса Мисирға вәһимә болуп қалиду;
Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигарниң бекиткән ирадиси түпәйлидин,
Йәни Униң өзлиригә қаритилған ирадиси түпәйлидин,
Кимгә Йәһуданиң гепи қилинсила шу чөчүйду.
18 Шу күни Қанаанниң тили сөзләйдиған,
Вә самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға беқинип садиқлиқ қәсими қилидиған Мисирниң бәш шәһири болиду;
Улардин бири «Һалак шәһири» дәп атилиду.
19 Шу күни Мисирниң зимини оттурисида Пәрвәрдигарға аталған бир қурбангаһ,
Һәм чегарасида Пәрвәрдигарға аталған бир түврүк болиду.
20 Булар болса самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарға һәм бәлгү һәм шаһит болиду;
Чүнки әзгүчиләр түпәйлидин улар Пәрвәрдигарға наләә көтәргән болиду;
У уларни әркинликкә чиқиридиған бир қутқазғучи һәм қоғдиғучини әвәтиду.

19:11 **«Пирәвн»** — Мисир падишалириниң дәвир- дәвиргичә ишләткән унвани. **«Мән болсам... қедимки падишаларниң нәслидурмән!»** — Мисирниң өрп- адәтлири бойичә, падишаниң мәслиһәтчилириниң һәммиси жуқури тәбиқилик яки падиша җәмәтидин болуши керәк еди.
19:13 **«Мәмфис»** — яки «Ноф». **«Мисир қәбилилириниң «бүҗәк таш»лири»** — бәлким Мисир җәмийитидики мөтивәрләрдур.
19:15 **«Баш, қуйруқ, палма шехи, қомуш»** — бәлким Мисир җәмийитидики һәр хил тәбиқидики адәмләрни билдүриду.
19:15 Йәш. 9:13
19:18 **«Қанаанниң тили»** — «Қанаан» Пәләстин, йәни Исраилниң зимини, һазирқи «Исраилийә»ни көрситиду. Шуңа улар ибраний тилини сөзлишиду.
19:18 Қан. 10:20; Йәр. 12:16
19:20 **«Булар .. Пәрвәрдигарға һәм бәлгү һәм шаһит болиду; чүнки әзгүчиләр түпәйлидин улар Пәрвәрдигарға наләә көтәргән болиду; у уларни әркинликкә чиқиридиған бир қутқазғучи һәм қоғдиғучини әвәтиду...»** — (18- 22- айәтләр) — Мошу айәтләрдики бешарәт бәлким ахирқи заманда әмәлгә ашурулиду. Бәзи алимлар бешарәтләр миладийәдин илгәрки 4- 1- әсирләрдә «қисмән әмәлгә ашурулған» дәп қарайду. Шу заманларда Мисир нурғун Йәһудий мусапирларни қобул қилип, уларға Мисирниң чегарисиға йеқин җайда йеңи бир ибадәтханини қурушқа йол қойди вә һәтта уни қурушқа ярдәм бәрди. Миладийәдин кейин Мисирдики мәсиһий җамаәтләрму наһайити көп болған.

21 Пәрвәрдигар Мисирлиқларға тонутулуп аян қилиниду;
Шу күни Мисир Пәрвәрдигарни тонуйду;
Улар униңға қурбанлиқ ашлиқ һәдийәлири билән ибадәт қилиду;
Улар Пәрвәрдигарға қәсәм ичиду вә униңға әмәл қилиду.
22 Пәрвәрдигар Мисирни уриду;
У уларни уриду һәм сақайтиду;
Шуниң билән улар Пәрвәрдигарниң йениға қайтиду,
У уларниң дуа- тилавитини қобул қилип уларни сақайтиду.
23 Шу күни Мисирдин Асурийәгә маңидиған, егиз көтирилгән түз йол ечилиду;
Асурийәликләр Мисирға кириду,
Мисирлиқлар Асурийәгә кириду;
Мисир Асурийә билән биллә Худаниң хизмәт- ибадитидә болиду.
24 Шу күни Исраил Мисир вә Асурийә билән бир болуп,
Үчиси, йәр йүзидикиләргә бәхит йәткүзгүчиләр болиду.
25 Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар уларға бәхит ата қилип: —
«Хәлқим болған Мисирға,
Өз қолумниң ижади болған Асурийәгә
Вә Өз мирасим болған Исраилға бәхит яр болсун!» — дәйду.

Мисир тоғрилиқ йәнә бир бешарәт

20 1 Асурийәниң сәрдари болған «Тартан» Ашдод шәһиригә келип муһасирә қилған жили Асурийә падишаси Саргон уни әвәткән у Ашдодқа қарши җәң қилип уни ишғал қилди: —
2 — Шу чағда Пәрвәрдигар Амозниң оғли Йәшая арқилиқ сөз қилған еди.
У униңға: —
«Чатриқиңдин бөз ич тамбилиңни селивәт, путуңдики кәшиңни селивәт» — дегән еди;
У шундақ қилди; яланач вә яланаяғ меңип жүрди.

19:21 Мал. 1:11

19:23 **«Шу күни Мисирдин Асурийәгә маңидиған, егиз көтирилгән түз йол ечилиду...»** — мошу йол һелиһәм мәвжут. Бирақ Исраил һәм Мисир вә Сурийәләр оттурисидики мунасивәт яхши болмиғачқа, йол узундин буян етиклик һаләттә турмақта.

19:25 **«Хәлқим болған Мисирға, Өз қолумниң ижади болған Асурийәгә вә Өз мирасим болған Исраилға бәхит яр болсун!»** — пикримизчә мошу бешарәтниң (1- 25- айәтләрниң) ахирқи қисми («шу күни Мисирдикиләр қиз- аяллларға охшап қалиду...» йәни 16- айәттин башлап) техи әмәлгә ашурулмиған. Йәшаяниң дәвридикиләр үчүн, бу бешарәт уларниң Мисирға қошулушқа болмайдиғанлиғини билдүргән; бундақ қилиш Пәрвәрдигарға ишәнмәсликкә баравәр. Бешарәттә, улар Мисирға әмәс, бәлки Мисир өзлиригә бекинди болиду, дейилиду. Ахирда Худа Мисирлиқларни Исраиллар қорқидиған Асурийәликләр билән биллә Өзигә, шундақла Исраилға бекиндуриду.

20:1 **«Асурийәниң сәрдари болған «Тартан» Ашдод шәһиригә келип муһасирә қилған жили»** — миладийәдин илгәрки 715- жили Филистийләрниң бир пайтәхти болған Ашдод Мисирниң қутритиши билән Асурийә империйәсидики асарәтләрни бузуп исиян көтәрди. Икки жил ичидә улар йәнә мәғлуп болди. Мисир тохтимай уларни қутритип, қураллиқ ярдәм беришни вәдә қилип, әлчиләрни Моабқа, Едом һәм Йәһудаға әвәтти, Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни оттуриға чиқармақчи болди. Бирақ миладийәдин илгәрки 711- жили Асурийә империйәси Ашдод шәһирини ишғал қилди. Мисир уларға һеч ярдәм қилмиди. Худа Йәшая арқилиқ Исраилға худасиз, таянчисиз Мисирға тайинишниң тоғра әмәслигини һәм мундақ қилишниң беһудә иш екәнлигини көрситиду.

20:2 **«Шу чағда Пәрвәрдигар Амозниң оғли Йәшая арқилиқ сөз қилған еди..»** — мошу 20- баптики бешарәт наһайити қисқа вақит ичидә әмәлгә ашурулған. Бешарәтниң әмәлгә ашурулишини көргән кишиләр жуқурқи 19- баптики ахирқи заманларни көрситидиған (Асурийә вә Мисир тоғрилиқ) бешарәтниң ахирида муқәррәр әмәлгә ашурулидиғанлиғидин һеч гуман қилмаслиғи керәк. **«Пәрвәрдигар ... униңға: — «Чатриқиңдин бөз ич тамбилиңни селивәт...» дегән еди. У шундақ қилди; яланач вә яланаяғ меңип жүрди»** — буниңдин көрүшкә болидуки, Йәшая адәттә бөз кийим кийип жүридиған болуши мүмкин. Йәшаяниң һәқиқәтән «қипяланач» яки пәқәт «калтә иштанлиқ» екәнлигигә бир немә дейиш тәс.

[3] Вә Пәрвәрдигар ахирида мундақ деди: —
«Мениң қулум Йәшая Мисир вә Ефиопийә тоғрилиқ хәвәр беридиған бешарәт һәм карамәт сүпитидә болуш үчүнялаңач һәм ялаңаяғ үч жил меңип жүргәндәк, [4] Охшашла
Мисирлиқ әсирләр вә Ефиопийәлик сүргүнләр яш болсун, қери болсун, ялаңач һәм ялаңаяғ, касиси очуқ һалда Асурийә падишаси тәрипидин Мисирни шәрмәндиликтә қалдуруп, ялап епкетилиду. [5] Улар болса қорқушуп, өз таянчиси болған Ефиопийәдин
вә пәхри болған Мисирдин үмүтсизлинип кетиду. [6] Шуниң билән бу деңиз бойидикиләр: —
«Мана бу Асурийә падишасиниң вәсвәсидин қорқуп башпанаһлиқ издәп барған таянчимизғу, бизләр әнди қандақму қутулалаймиз?» — дейишиду»».

Бабил тоғрисида йәнә бир бешарәт

21 [1] «Деңизниң чөл- баявини» тоғрисида жүкләнгән бир вәһий: —
«Җәнуп тәрәптә қоюнтазлар өтүп кетиватқандәк,
Дәһшәтлик зиминдин бир немиләр келиватиду!».

Йәшаяниң сөз қилиши

[2] — Азаплиқ бир вәһий- көрүнүш маңа аян қилинди;
Хаин хаинлиқ қиливатиду,
Булаңчи булаңчилиқ қиливатиду.
«И Елам, орнуңдин тур, чиқ!
Медиа, муһасирә қилип қоршивал!»
Униң сәвәвидин көтирилгән һәммә налә- пәрядларни түгитивәттим.
[3] — Шуңа ич- бағрим ағриқ- азап билән толди,
Толғиғи тутқан аялниң азаплиридәк,
Көргәнлиримдин толғинип кәттим,

20:4 **«Мисирлиқ әсирләр вә ефиопийәлик сүргүнләр яш болсун, қери болсун... касиси очуқ һалда Асурийә падишаси тәрипидин ... ялап епкетилиду»** — шу бешарәт бәлким 701- жили, йәни Асурийә билән Мисир соқушқан Әлтәкәһ дегән йәрдә болған җәңдә әмәлгә ашурулған. Асурийә Мисирдики һәм Ефиопийәдики нурғун әсирләрни епкәткән.
20:6 **«бу деңиз бойидикилири** — Филистийәликләр һәм Йәһудалиқларни көрситиду.
21:1 **«Деңизниң чөл- баявини»** — Бабилни көрситиду (9- айәтни көрүң). «Деңиз» болса, мошу йәрдә Бабил шәһири җайлашқан, наһайити кәң Әфрат дәриясини көситиду. Әнди немишкә «деңизниң чөл- баявини» дейилиду? Йәшая бәлким Бабилни кинайилик гәп билән мазақ қилиду; Бабил катта, бүйүк шәһәр болғини билән, һәқиқәт җәһитидин яки мәңгүлүк роһий байлиқлар җәһитидин ейтқанда наһайити бир чөл- баяван, халас.
21:2 **«Хаин хаинлиқ қиливатиду... булаңчилиқ қиливатиду»** — шүбһисизки, Бабилниң үзлүксиз қиливатқан қилмишлирини көрситиду. **«И Елам, орнуңдин тур, чиқ! Медиа, муһасирә қилип қоршивал!»** — икки имканийәт бар. Мошу бешарәт яки миладийәдин илгәрки 689- жили Асурийә императори Сәннахерибниң Бабилға бесип кирип вәйран қилғанлиғини яки миладийәдин илгәрки 539- жили Парслар вә Медиалар Қорәш императориниң башчилиғида бесип киргәнлигини көрситиду.
–Әгәр биринчи шәрһ тоғра болса, у чағда «Елам орнуңдин тур, чиқ! Медиа, муһасирә қилип қоршивал!» дегән сөзләрни Бабил падишаси Меродақ- Баладан өз иттипақдашлири Елам вә Медиаға ейтқан, бу сөзләр «Асурийәгә һуҗум қил!» дегән мәнада болған болиду. У чағда Асурийәниң императори Сәннахериб мағлуп болған. Кейин у қайтидин һуҗим қилип Бабилни ишғал қилди. Шу чағда у Бабилни пүтүнләй вәйран қилип, уларниң һәммә бутлириниму чеқип парә- парә қилди.
–Иккинчи шәрһ тоғра болса, мошу сөзләр Қорәш өзиниң қошунлириға дегән гәп болиду (Бабилға һуҗум қил!). Бизниңчә болса бешарәт Қорәшниңки мошу һуҗумини көрситиду; бирақ икки қетимлиқ ишғал қилишниң һәммисидә охшашла Йәшаяниң көрсәткән көрсәтмиси, йәни «Бабилға ишәнмәңлар һәм таянмаңлар!» дегини тәкитлиниду. **«Униң сәвәвидин көтирилгән һәммә налә- пәрядларни түгитивәттим»** — бу әлвәттә Худаниң сөзи болуши керәк. Демәк, Бабилниң хаинлиғи, таҗавузчилиқ қилип олҗа алғанлиғи, адилсизлиғи, рәһимсизлиги қатарлиқлар түпәйлидин халайиқ қаттиқ налә- пәрядларни көтәргән еди; Худа уларниң налә- пәрядлириға Ххатимә бериду; чүнки У Бабилниң өзини түгәштүргән еди.

Аңлиғинимдин паракәндә болдум.
4 Шуңа көңлүм паракәндә болуп һасирап кәттим,
Мени дәһшәт қорқунуч басти;
У мән зоқ алидиған кечини сарасимә болидиған кечигә айландурди.
5 Улар дәстихан вә гиләм- көрпиләрниму салиду;
Улар йейишиду, ичишиду;
«Һәй есилзадиләр, орнуңлардин туруп қалқанни майлаңлар!»

6 Чүнки Рәб маңа: —
«Барғин, көргәнлирини әйни бойичә ейтидиған бир күзәтчини тәхләп қойғин» — дегән еди.
7 — «У жәң һарвулирини, жүп- жүп атлиқ әскәрләрни,
Жәң һарвулирини ешәкләр билән,
Жәң һарвулирини төгиләр билән көргәндә,
У диққәт билән, наһайити диққәт билән күзәтсун!»
8 У жававән ширдәк товлиди: —
«Рәб, мән күзәт мунарида үзлүксиз күн бойи туримән, һәр кечидә күзәттә туримән;
9 — Вә мана, у жәң һарвулири жүп- жүп атлиқ әскәрләр билән келиватиду!»
Вә йәнә жавап берип шундақ дегән: —
Бабил болса жиқилди, жиқилип чүшти,
Вә У уларниң илаһлириниң һәр бир ойма мәбудлирини йәргә ташлап парә- парә қиливәтти!».

21:3 **«Шуңа ич- бағрим ағриқ- азап билән толди, ... аңлиғинимдин паракәндә болдум»** — бу сөзләр әлвәттә пәйғәмбәрниң өзиниңки болуши керәк.
–Башқа бирхил тәржимиси «Мән азаптин толғинип қаралмидим; паракәндичиликтин һеч немини аңлалмидим».
–Бир жәһәттин Йәшая пәйғәмбәр мошу көрүнүштә мәлум бир шәһәрниң Худа тәрипидин жазалинишини көриду, шундақла бәк азаплиниду. Бирақ башқа бир жәһәттин вә башқа бир дәрижидә, Бабил шәһири пүткүл дунияға вәкил болса, у Худаниң қиямәт күнидә гунаниң өзини қандақ дәһшәтлик жазалишини көриду, шундақла интайин азаплиниду. Шүбһисизки, мошу бешарәттин елишимиз керәк болған савақ дәл мошудур.
21:4 **«Мән зоқ алидиған кечә»** — буни чүшиниш тәс; бәлким Худа Йәшаяға шу көрүнүшни көргүзгән кечидә у аяли билән биллә муһәббәтләшмәкчи болдимекин.
21:4 Аюп 7:3
21:5 **«Улар дәстихан вә гиләм- көрпиләрниму салиду»** — башқа бирхил тәржимиси «Дәстихан селиңлар, бир күзәтчи қоюңлар». **«қалқан майлаңлар!»** — бирхил уруш тәйярлиғи. Қалқан майланса қилич- нәйзиләр униңдин тейилип кетәтти. Шуңа Йәшая мошу айәттә бәлким, Бабиллиқлар зияпәттә олтарғинида, дүшмәнниң қошунлири йолға чиқип жүрүш қиливатқанлиғини көрситиду; шуңа зияпәтниң орниға, уруш тәйярлиғи қилишқа тоғра келәтти, дәп бешарәт бериду. Кейинки (6- 10) айәтләрниму көрүң. Бабиллиқларниң зияпәткә қатнишишқа интайин амрақлиғиниң даңқи чиққан еди.
–Миладийәдин илгәрки 539- жили, Бабил ордисидикиләр катта зияпәттә бихуд олтарған бир кечидә, Бабил шәһири Медиалиқлар тәрипидин ишғал қилинди (Тәвраттики «Даниял» 5- бапни көрүң).-
21:6 **«әйни бойичә ейтидиған бир күзәтчи»** — демәк, ишәшлик адәм. Бабиллиқлар бихудлишип олтарғанлиғи түпәйлидин, Худа бәлким Йәшаяға кинайә қилип, улар үчүн бир күзәтчини бәлгүләп қоюш керәк, демәкчи. Бу «хиялий күзәтчи»ниң хәвәрлири 7- 9- айәтләрдә хатирилиниду.
21:7 **«У жәң һарвулирини, жүп- жүп атлиқ әскәрләрни,... көргәндә,..»** — башқа бирхил тәржимиси: — «Бир қошун атлиқ әскәр жүп- жүп атлар билән,... көргәндә,...». **«жәң һарвулирини төгиләр билән көргәндә,...»** — Парс императори Қораш жәң қилғанда төгиләрни дүшмән қошунлири ичигә һайдиветип, қалаймиқанчилиқ чиқиратти. У биринчи болуп ашундақ тактикини ишләткән.
21:8 **«Рәб, мән күзәт мунарида үзлүксиз күн бойи туримән, һәр кечидә күзәттә туримән»** — бу сөзгә қариғанда, Бабилниң вәйран қилинишини үмүт қилидиғанлар узунрақ вақит күтүши керәк болиду. «Рәб» дегәнниң башқа хил тәржимиси: «И ғоҗам,...»
21:8 Һаб. 2:1
21:9 **«— Вә мана, у жәң һарвулири жүп- жүп атлиқ әскәрләр билән келиватиду!»** — жуқурики изаһатни көрүң. Бәлким мошу йәрдә дүшмән қошуни ғәлибә билән қайтип берип, Бабилниң мәғлуп болуп йоқитилғанлиғи тоғрисида хәвәр йәткүзиду. **«... У уларниң илаһлириниң һәр бир ойма мәбудлирини ... парә- парә қиливәтти!»** — «У» бәлким Худаниң Өзи.
21:9 Йәр. 25:12; 51:8; Вәһ. 14:8; 18:2

Худа йәнә Өзигә садиқ болғанларға тәсәлли бериду

10 — И Мениң тепилгән данлирим,
Мениң хаминимдики буғдайлирим,
Исраилниң Худаси, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин аңлиғанни силәргә ейтип бәрдим!

Едом тоғрилиқ бир бешарәт

11 «Думаһ» тоғрилиқ жүкләнгән вәһий;
Бириси Сеирдин келип мәндин: —
«И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти? И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти?» — дәп сорайду.
12 Күзәтчи жававән мундақ дәйду: —
«Сәһәр келиду, кечиму келиду;
Йәнә сориғиң болса, йәнә келип сора;
Йолуңдин қайтип маңа йеқин кәл!»

Әрәбийә тоғрилиқ бир бешарәт

13 Әрәбийәниң кечиси тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
«И Деданлиқларниң карванлири, силәр Әрәбийәдики жаңгалда қонуп қалисиләр;
14 Уссап кәткәнләргә су апирип бериңлар!
И Темадикиләр, нанлириңларни елип қачқанларни күтүвелиңлар!
15 Чүнки улар қиличлардин,

21:10 **«И Мениң тепилгән данлирим, Мениң хаминимдики буғдайлирим,...»** — мошу икки ибарә Исраилниң Худаға садиқ болған, шундақла пәс орунда туридиған «қалдиси»ни көрситиду. Худаниң жаза- тәрбийилири ичидә жапа тартиш билән улар тавлинип, «сап буғдай»дәк болған.

21:11 **«Думаһ»** — болса ибраний тилида «сүкүт» дегән мәнада. Уму Едомниң кичик бир йезиси. Бирақ мошу йәрдә Йәшая йәнә «Едом» дегән исимни сөз оюни қилип тәтүрисичә «Думаһ» дәп атиған. Демәк, кәлгүсидә Едом көп иссиқ- соғақлар билән наһайити «сүкүт»лүк бир жай болуп қалиду. **«Сеир»** — Едомниң йәнә бир исми. **«и күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти? И күзәтчи, кечиниң қанчилиги өтти?»** — күзәтчи (яки жесәкчи)ниң вәзипилири биринчидин дүшмәнниң һуҗумлиридин хәвәр берип һәммә адәмни ойғитиш; иккинчидин тактакчилиқ қилип кечиниң қайси вақит болғанлиғини халайиққа уқтуруш еди. Күзәтчи мошу йәрдә шүбһисизки, Йәшая пәйғәмбәрниң өзидур. Униңму мошу икки вәзиписи бар еди — халайиқни Худаниң жазасидин агаһландуруш һәм шу жазаға қанчә узун болуп кәткәнлиги һәм униң қанчилик давамлишидиғанлиғи тоғрилиқ хәвәр йәткүзүш еди. Мошу йәрдә бәлким Едомдин чиққан бир әлчи келип Йәшаядин Едомни қаплап турған, қараңғу «кечә»дәк болған балаю- апәтләр қачан түгәйду? — дәп сорайду.

21:12 **«Күзәтчи жававән мундақ дәйду: ...»** — жавапниң үч қисми бар: —
–(1) «сәһәр келиду». Демәк, мошу қараңғулуқ түгәйду — бирақ қачан түгәйдиғанлиғини демәйду.
–(2) «кечиму келиду» — Едомға, дунияға нур келиду (мәсилән 7:18, 18:2ни көрүң). Бирақ йәнә бир кечә келиду, у техиму қараңғу болуп, бәлким қиямәт күнлиридә болиду (мәсилән, 10:5, 13:10ни көрүң). Йәшая мошу тоғрилиқ агаһландуриду.
–(3) «сориғиң болса, ... маңа йеқин кәл!». Едом (жүмлидин бәлким башқа Йәһудий әмәсләр) мошу ишларни ениқлимақчи болған болса, әркинлик билән Худаниң йениға келишкә, Худадин беваситә яки пәйғәмбәрлиридин сорашқа тәклип қилиниду. Пәқәт өз йоллиридин товва қилип йенип кәлсила, Худа уларни қобул қилиду.

21:13 **«Әрәбийәниң кечиси тоғрилиқ»** — ибраний тилида «Әрәбийә тоғрилиқ» һәм «кечидә» дегән икки мәналиқ болған бир сөздур. Иккинчи мәнаси «кечидә» болған болуп, бәлким «Әрәбләрниң қараңғулуқ вақти»ни көрситиду. Әмәлийәттә (Әрәбләрниң тарихи анчә хатириләнмигән болғачқа) дәл қайси жилни көрсәткәнлигини һазирчә ениқ дәп берәлмәймиз. Миладийәдин илгәрки 715- жили Саргон II Темадики қәбилиләр вә пүткүл «Әрәбийә йерим арили»ға қарши уруш қилған. Миладийәдин илгәрки 703- жили Әрәбләр Бабилдики Меродақ- Баладан билән иттипақ түзгән вә Асурийәлик Сәннахериб тәрипидин мәғлуп қилинип, қаттиқ зиян тартқан. Бешарәт бу чағларниң бирини көрсәтсә керәк. **«...жаңгалда қонуп қалисиләр»** — демәк, чоң йолдин жирақ, мәлум бир дүшмәнниң қорқунучидин пинһан жайда қонуш керәк. Деданлиқлар болса Әрәбләрниң бир қәбилиси. Тема уларниң бир карвансарай шәһири. Дедан, Тема вә 16- айәттики Кедарниң қәйәрлигини билиш үчүн хәритиләрни көрүң.

21:14 **«... Су апирип бериңлар! И Темадикиләр, нанлириңларни елип қачқанларни күтүвелиңлар!»** — Худа Йәшая арқилиқ Әрәбләргә өз қериндашлириға ярдәм бериш керәклигини уқтуриду. Демәк, Әрәбләр пат йеқинда көп аваричиликкә йолуқиду (15- айәтни көрүң).

Ғилаптин елинған қиличтин,
Керилгән оқядин,
Урушниң азавидин қачиду.
[16] Чүнки Рәб маңа шундақ дегән: —
Бир жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,
Андин Кедарниң бар шәриви йоқилиду,
[17] Оқячиларниң қалдуқлири,
Йәни Кедарниң палван- батур болған оғуллири аз қалиду;
Чүнки Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси шундақ сөз қилған».

Йерусалим тоғрилиқ бир бешарәт

22 [1] Аламәт көрүнүш берилгән җилға тоғрисида жүкләнгән вәһий: —
Силәр һәммиңлар өгүзләрниң үстигә чиқивалғиниңлар зади немә қилғиниңлар?
[2] Силәр хошаллиқ дәбдәбисини көтиридиған,
Вараң- чуруңға толған жут,
Шатлинидиған шәһәр;
Силәрдин өлтүрүлгәнләр қилич билән чепилған әмәс,
Яки җәңләрдә өлгән әмәс;
[3] Әмирлириңларниң һәммиси бирақла қечишти;
Улар оқясиз әсир болди;
Жирақққа қачқан болсиму,
Силәрдин тепивелинғанларниң һәммиси бирликтә әсир болди.
[4] Шуңа мән: —
«Нәзириңларни мениңдин елиңлар;
Мени қаттиқ жиғлашқа қоюңлар;
Хәлқимниң булинип кетиши тоғрилиқ маңа тәсәлли беришкә алдирап өзәңларни упратмаңлар» — дедим.
[5] Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигардин «Аламәт көрүнүш берилгән җилға»ниң бешиға бир күн чүшиду,
У болса аваричилик болидиған,
Аяқ асти қилинип петиқдилидиған,
Адәмләр қаймуқтурулидиған,
Сепил соқулуп чеқилидиған,

21:16 **«Бир жил ичидә мәдикар һесаплиғандәк,..»** — 16- бап, 14- айәттики изаһатни көрүң. Мәдикар ишлигән вақитни интайин тоғрилиқ билән һесаплайду, әлвәттә.

21:17 **«Оқячиларниң қалдуқлири, йәни Кедарниң палван- батур болған оғуллири аз қалиду»** — Кедар болса Әрәбистандики чөллүкниң шимал тәрипидә яшиған бир қәбилә.
–Мошу бешарәтниң кәң мәнаси, шүбһисизки, Худаға ишәнмигәнләр өз- ара бир- биригә ярдәм беришкән болсиму, худасиз болғанлиғи үчүн бу ярдәм мәңгү давамлашмайду. Ахирғичә үзлүксиз келидиған, чеки йоқ мәдәтни болса пәқәт Пәрвәрдигардинла тапқили болиду.

22:1 **«Аламәт көрүнүш берилгән җилға»** — интайин сирлиқ бир ибарә. Шүбһисизки, у Йерусалимға қаритилиду (10- айәтни вә төвәндикиләрниму көрүң). Йерусалим Зион теғиниң үстидә болсиму, тағлар билән оралған болуп, җилғиға җайлашқан дәп һесаплиғили болиду. Бирақ бу ибарә немини билдүриду? Йәшая вә башқа пәйғәмбәрләр әлвәттә Йерусалимда нурғун «ғайипанә аламәтләр» яки «аламәт көрүнүшләр»ни көргән. Шуңа мәзкур ибарә нурғун «ғайипанә аламәтләр» вә бешарәтләрниң темиси болған, Худа сөйгән Йерусалим»ни көрситиду; йәнә келип, «җилға» төвән болуп, «хар болуш» яки «кичик пеиллик»ни билдүриду; Худа бешарәтләр вәһий қилса, уларни пәқәт кичик пеилларғила йәткүзиду. Бирақ - 2- 14- айәтләр бойичә, Йерусалимдикиләр Худаниң агаһлириға кичик пеил болмай, әксичә ерән қилмай тәкәббурлишип кәткән.

22:4 **«Хәлқимниң булинип...»** — ибраний тилида «хәлқимниң қизиниң булинип...». **«Хәлқимниң булинип кетиши тоғрилиқ маңа тәсәлли беришкә алдирап өзәңларни упратмаңлар»** — бу сөзләр бәлким пәйғәмбәрниң өзиниңкидур; бирақ, шүбһисизки, Худа улар арқилиқ Өзиниң көңлини билдүрүватиду.

22:4 Йәр. 8:23

Тағларға қарап ялвуруп чирқирайдиған бир күни болиду.
6 Елам жәң һарвулири вә адәмлири билән, атлиқ әскәрлири билән оқданни көтирип келиду,
Кир болса қалқанни ечип тәйяр қилиду.
7 Вә шундақ болидуки,
Әң гөзәл җилғилириң җәң һарвулири билән толуп кетиду,
Атлиқ әскәрләр дәрвазаң алдида сәп тартип туриду.
8 Улар Йәһуданиң үстидики қалқанни елип ташлайду;
Бирақ сән Зион шу күнидә «Орман сарайи»дики қуралларға үмүт бағлиғансән;
9 Силәр Давутниң шәһириниң бөсүлгән җайлириниң көп екәнлигини көрүп,
Пәстики көлчәк сулирини бир йәргә жиғип су амбири қилдиңлар;
10 Йерусалимдики өйләрни санап, улардин бәзилирини бузуп сепилни мустәһкәмләш үчүн ишләттиңлар,
11 Шундақла кона көлчәктики суларни икки сепил оттурисиға жиғип амбар қилдиңлар;
Бирақ мошуларни Яратқучиға һеч қаримидиңлар,
Буруңдин бурун буларни Шәкилләндүрүп Бекиткүчигә һеч үмүт бағлимидиңлар!
12 Шу күни самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар силәрни жиғлап матәм тутушқа,
Чачни чүширип пайнәкбаш болушқа,
Бөз кийим кийишкә муражиәт қилди.
13 Бирақ буларниң орнида, мана хошаллиқ вә шатлиқ,
Калиларни союш, қойларни боғузлаш,
Гөшләрни йейиш, шарапларни ичиш,
«йәйли, ичәйли, чүнки әтә дунийадин кетимиз» — дейишләр болди!
14 Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар тәрипидин қулиқимға аян қилиндики,
«Бәрһәқ, мошу гуна силәр өлмигичә кәчүрүлмәйду» — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар.

Ордидики ғоҗидар Шәбнаға бәргән агаһландуруш

15 Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар мана шундақ дәйду: —
«Барғин, мошу ғоҗидар,
Ордини башқуридиған мошу Шәбнаниң йениға киргин, униңға: —

22:6 **«Елам»** — Бабилниң хошниси, бешарәттики вақитларда улар билән иттипақдаш болған («Кир»ниң нәдә екәнлигини билмәймиз). Бу бешарәт бәлким Йәшаяға кәлгүсидә Бабил иттипақдашлири билән Йерусалимға қаттиқ һуҗум қилидиғанлиғини уқтуриду.

22:8 **«Орман сарайи»** — «Орман сарайи»ни Сулайман падиша қурған, шу йәрдә көп савут- қураллар сақланған еди («1Пад.» 7- бапни вә 10:14- 17- айәтни көрүң).

22:11 **«...суларни икки сепил оттурисиға жиғип амбар қилдиңлар; бирақ ... буруңдин бурун буларни Шәкилләндүрүп Бекиткүчигә һеч үмүт бағлимидиңлар»** — 8- 12- айәтләргә қариғанда, Йерусалимдикиләр дүшмән қошуниниң муһасирисигә тақабил туруш тәдбирлири (мәсилән, савутларни, қалқанларни тәйярлаш, сепилни мустәһкәмләш, йеңи су амбирини қуруш қатарлиқлар)ни қолланғанлиғини тәбрикләшмәктә еди, бәлким буниң үчүн мәхсус бир күнни айриған болуши мүмкин (12- айәтни көрүң — «шу күни...»). Йәшая пәйғәмбәр уларни «тәдбирләр»гә таянмай, «мошуларни Яратқучи» Худағила тайиниш керәк дәп дәвәт қилсиму, улар қәтъий аңлимайду.

22:12 **«жиғлап матәм тутуш..., чачни чүширип пайнәкбаш болуш..., бөз кийим кийиш...»** — буларниң һәммиси товва қилишниң ипадилири еди.

22:13 Йәш. 56:12; 1Кор. 15:32

22:14 **«мошу гуна силәр өлмигичә кәчүрүлмәйду»** — ибраний тилида «силәр өлмигичә мошу гуна үчүн кафарәт қилинмайду».

22:15 **«... мошу ғоҗидар, ордини башқуридиған мошу Шәбнаниң йениға киргин...»** — мошу айәттики «ғоҗидар» (яки «ғәзничи») «аялчә род» билән кәлгән болуп, бәлким Шәбнаниң хелә бир хушамәтчи, көтәрмичи екәнлигини көрситиши мүмкин.

16 Саңа мошу йәрдә немә бар?
Яки мошу йәрдә кимиң бар?
Бириси егизликкә өзи үчүн бир гөр қазғандәк,
Өзи қорам таштин бир қоналғуни йонуғандәк,
Өзәң үчүн бир гөр колидиңму?
17 Мана һәй палван, Пәрвәрдигар сени өз чаңгилиға елип, чиң сиқимдап,
18 Андин помдақтәк сени бипаян, жирақ бир зиминға ташливетиду.
Сән әшу йәрдә өлисән,
Һәм әшу йәрдә һәйвәтлик жәң һарвулириңму қалиду,
И ғожаңниң жәмәтигә шәрмәндилик кәлтүргүчи!
19 Мән сени мәнсивиңдин еливетимән,
Шуниң билән сени орнуңдин чүшириветимән.

Бешарәтниң давами — Елиаким, ишәшлик адәм

20 Шу күниму шундақ болидуки,
Мән Һилқияниң оғли Өз қулум болған Елиакимни чақиримән;
21 Сениң тонуңни кийдүримән,
Сениң потаң билән униң белини чиң қилимән;
Һөкүмранлиғиңни униң қолиға тапшуримән;
Шуниң билән у Йерусалимдикиләргә вә Йәһуда жәмәтигә ата болиду.
22 Давут жәмәтиниң ачқучини мән униң мүрисидә қойимән;
У ачса, һеч ким етәлмәйду,
Әтсә, һеч ким ачалмайду.
23 Мән уни муқим бир жайға қозуқ қилип бекитимән;
У болса атисиниң жәмәти үчүн шәрәплик һоқуқ- тәхт болиду;
24 Хәлиқ униң үстигә атисиниң жәмәтиниң барлиқ шөһрәтлирини жүкләйду;
Йәни барлиқ уруқ- нәсиллирини,
Барлиқ кичик қача- қучиларни,
Пиялә- жамлардин тартип барлиқ күп- идишларғичә асиду.
25 Шу күнидә — дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар: — муқим жай-
ға бекитилгән қозуқ болса, егилип кетиду вә кесип ташлиниду;
Униң үстигә есилған жүкләр үзүп ташлиниду»,
— Чүнки Пәрвәрдигар шундақ дегән еди.

Турниң ақивити — вәйранчилиғи түпәйлидин оқулған мәрсийә

23 1 Тур тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: —
— И Таршиштики кемиләр, аһ- зар көтириңлар!
Чүнки у харап қилинди,
Шу йәрдә өй йоқ, портму йоқ.

22:18 **«ғожаң»** — Исраил падишаси Һәзәкияни көрситиду. «2Пад.» 18- бапни көрүң.
22:20 2Пад. 18:18,26,37
22:22 Вәһ. 3:7
22:25 **«Муқим жайға бекитилгән қозуқ болса,...»** — бәзи шәрһчиләр мошу сөзләр Елиакимни көрситиду, дәп қарайду — демәк, «у ишәшлик адәм болғини билән, бәрибир жиқилип кетиду; пәқәт Худағила таянғили болиду». –Бирақ мошу иш охшашла «шу күнидә» болиду, дейилиду. Пикримизчә Йәшая йәнә Шәбнаниму көрситиду; у әслидә «муқим жайға бекитилгән» бир қозуқ, йәни ордидики ишларни башқурғучи еди. У бир күн ичидә һоқуқидин қалдурулуп, Елиаким, йәни Худа ейтқан «Мениң қулум», униң орнини басиду.

Сепрус арилидин бу хәвәр кемидикиләргә аян қилиниду.
2 Зидондики содигәрләр деңиздин өтүп силәрни тәминләп кәлди, и аралдикиләр,
Әнди шүк болуңлар!
3 Шиһордики бипаян сулар үстидин йөткигән данлар,
Йәни Нил дәриясиниң һосули Турниң дарамити болған еди;
У әлләрниң базири болған еди!
4 И Зидон, хиҗаләт бол,
Чүнки деңиз — йәни Турға қорған болған деңиз дәйдуки: —
«Мәндә һеч толғақ болмиди, һеч туғмидим,
Жигитләрни яки қизларни һеч бақмиғандәкмән!».
5 Мошу хәвәр Мисирға йәткәндә,
Уларму бу хәвәр худди турға кәлгәндәк қаттиқ азаплиниду.
6 — Силәр деңиздин өтүп Таршишқа кетиңлар!
И деңиз бойидикиләр, аһ- зар көтириңлар!
7 Силәрниң қедим әйямдин бар болған,
Шат- хорамлиққа толған шәһириңлар мошуму?!
Мана уларниң путлири өзлирини мусапир қилишқа жирақларға көтирип бариду!
8 Таҗларни илтипат қилғучи болған,
Содигәрлири әмирләр болған,
Дәллаллири җаһанда абройлуқлар һесапланған турниң бу тәғдирини ким бекиткән?
9 — Буларни бекиткүчи самави қошунларниң Сәрдари Пәрвәрдигардур!
Мәхсити болса шан- шөһрәттин келип чиққан җими тәкәббурлуқни рәсва қилиш,
Җаһандики җимики йүз- абройлуқларни пәсләштүрүштин ибарәт!
10 Таршишниң қизи, Нил дәриясидәк өз зиминиңда әркин- азатә яйра!
Чүнки Турдин кәлгән тизгин һазир йоқ.
11 Чүнки Пәрвәрдигар қолини деңиз үстигә узитип,
Дөләтләрни тәвритиду.
У Қанаан тоғрилиқ әмир қилған,
Униңдики қәлә- қорғанларни йоқитилсун дәп пәрман чүшәргән.
12 Вә: —

23:1 **«Тур тоғрилиқ жүкләнгән вәһий: — И Таршиштики кемиләр, аһ- зар көтириңлар! ...»** — Тур болса (хәритини көрүң) деңиз бойидики қедимки замандики бир «сингапор»ға охшайдиған бир шәһәр еди. Тур шәһири иккигә бөлүниду. Бири, кичик арал, униң үстигә интайин мустәһкәм бир қәлъә селинған. Иккинчиси удулдики деңиз бойидики интайин пухта сепиллиқ шәһәр. Тур асасән деңиз арқилиқ сода қилатти; униң кемилири вә униңға бекинди болған «үч Таршиш»тики (2:16дики изаһатни көрүң) кемиләр оттура деңиздики содини пүтүнләй дегидәк өз илкигә еливалған болуп, интайин бейип кәткән. Таварларни оттура деңиздики әллəрдин импорт қилип, Пәләстингә сатқан; Пәләстиндики мәһсулатларниму сетивелип деңиз арқилиқ експорт қилған. Бейиғандин кейин, Тур интайин тәкәббурлишип кәткән еди. Деңиз бойиға җайлашқанлиғи үчүн уни ишғал қилиш мүмкин әмәс еди. –**«Сепрус арилидин...»** — яки «Киттийларниң зиминидин...».
23:1 Йәр. 47:4; Әз. 26; 27; 28; Зәк. 9:3, 4
23:2 **«Зидон»** — болса турға йеқин район болуп, Тур билән мунасивити зич болған. Хәритиләрни көрүң. **«и аралдикиләр,...»** — Турдики аралда турғанлар.
23:4 **«Мәндә һеч толғақ болмиди, һеч туғмидим, жигитләрни яки қизларни һеч бақмиғандәкмән!»** — демәк, Турниң яшлири йоқап кәтти. Уларниң «аниси», йәни деңиз: «балиларни һеч туғмиғандәкмән» — дәйду. Уларниң йоқитилиши сәвәви техи көрситилмиди.
23:6 **«Силәр деңиздин өтүп Таршишқа кетиңлар!»** — демәк, Турдикиләр қечиши керәк.
23:7 **«...путлири уларни өзлирини мусапир қилишқа жирақларға көтириду»** — кемә билән әмәс, уларниң әсиргә чүшүп пиядә маңғанлиғини тәкитләйду.
23:10 **«Таршишниң қизи, Нил дәриясидәк өз зиминиңда әркин- азатә яйра! Чүнки Турдин кәлгән тизгин һазир йоқ»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп. Таршиш турға бекинди болғандин кейин, у һазир «әркин» болиду. Бирақ униң иқтисадий йөләнчүкиму йоқ болиду.
23:11 **«У Қанаан тоғрилиқ әмир қилған...»** — Тур шәһири әслидә Қанаан зиминида, дәп һесаплиғили болиду.

«И басқунчиликқа учриған Зидон қизи,
Сән иккинчи һеч тәнтәнә қилмайсән,
Орнуңдин туруп, Сепрус арилиға өтүп кәткин,
Һәтта шу йәрдә сән һеч арам тапмайсән» — деди.
13 Қараңлар, Бабил- калдийләрниң зиминини!
Бу йәрниң хәлқи болуп бақмиғандәк қилиду;
Асурийә уни чөл- баяван жаниварлири үчүн макан қилған;
Потәйләрни ясап, уларниң сарай- ордилирини вәйран қилип, харабиликкә айландуруватқан.
14 И Таршиштики кемиләр, аһ- зар көтириңлар!
Чүнки қорғиниңлар харап қилинди.
15 Вә шу күни болидуки,
Падишаниң күнләрни һесаплиғинидәк,
Тур йәтмиш жил унтулиду.
Йәтмиш жил өткәндин кейин,
Турниң әһвали паһишә аялниң нахшисидәк болиду;
16 Чилтарни елип, шәһәрни айлинип жүр,
И унтулған паһишә аял!
Өзәңгә йәнә хәқниң диққитини тартай десәң,
Йеқимлиқ бир пәдә челип, көпрәк нахшиларни ейт!
17 Әнди шундақ болидуки,
Йәтмиш жилниң өтүши билән,
Пәрвәрдигар Турни йоқлайду;
Шуниң билән у йәнә өзини ижаригә берип,
Йәр йүзидики һәммә падишалиқлар билән йәнә бузуқчилиқ қилиду;
18 Шуниң билән униң маллири вә өзини сетип, тапқан пули болса Пәрвәрдигарға атилип муқәддәс болиду;
У ғәзнигә селинмайду яки топланмайду,
Чүнки униң мошу содиси болса Пәрвәрдигарниң алдида турғанлар үчүн айрим қилиниду;

23:12 **«И басқунчиликқа учриған Зидон қизи...»** — Зидон Асурийә тәрипидин бастурулиду, униң қизлири, шүбһисизки, басқунчиликқа учрайду. Төвәндики 13- айәттики изаһатни көрүң.

23:13 **«Қараңлар, Бабил- калдийләрниң зиминини! Бу йәрниң хәлқи болуп бақмиғандәк қилиду; Асурийә уни чөл- баяван жаниварлири үчүн макан қилған...»** — миладийәдин илгәрки 745- жили Асурийә падишаси Тиглат- Пиләсәр «Пүткүл дунияға егә болмақчи болуп», кәң көләмдә жәң қилишқа башлиди. У 738- жили өзиниң һәрбий қоманданини Турни идарә қилишқа орунлаштурған. Тур исиян көтирип, Асурийәниң кейинки падишаси Шалманәзәрниң муһасирисигә қарши жәң қилди, ахирда Асурийәликләр Турни ташлап кәтти. Миладийәдин илгәрки 8- әсирниң ахирида у йәнә Асурийә билән уруш қилди. Шу чағда Тур Мисир билән иттипақ түзүш мәхситидә сөһбәт өткүзгән. Миладийәдин илгәрки 701- жили Асурийә падишаси Сәннахериб қаттиқ һуҗум қилип, Турниң «йөләнчүки» Зидон вә әтраптики районларда көп вәйранчилиқ қилған, Турниң содисини асасән үзүп қойған.
–Мошу айәтләрдә шу иш тоғрилиқ агаһландуруш берилсә керәк. Айәтләрдә: Асурийәликләр Бабил- калдийәни вәйран қилғанлиғиға, чирайлиқ беналарни «чөл- баяван жаниварлири үчүн макан қилғанлиғи»ға қараңлар, мошу ишлардин савақ елиңлар дейилиду. Бу бәлким «Силәргиму мошуниңға охшаш ишлар йүз бериду» дегәнликтин бешарәт болса керәк.
–Мошу агаһландурушниң ахирқи нәтижиси миладийәдин илгәрки 332- жили «бүйүк Искәндәр» тәрипидин чиқирилған. Искәндәр пүтүн сепиллиқ шәһәрни, жүмлидин аралдики қорғанларниму йәр билән йәксан қиливәткән.

23:14 **«Таршиш»** — 2- бап, 16- айәттики изаһатни көрүң.

23:15 **«Тур йәтмиш жил унтулиду»** — «йәтмиш жил» мошу мәзгил бәлким Асурийә падишаси Сәннахерибниң миладийәдин илгәрки 701- жилидики вәйранчлиғидин башлиниду, миладийәдин илгәрки 630- жилидики Асурийәниң күч- қудритиниң завал тепиши, шундақла Турниң содисиниң йәнә базар тепиши билән ахирлишиду.
– –Йәшая әшу чағдики турни қери паһишә аялға, херидарларни чақириш үчүн чилтар челип нахша ейтқанға охшитиду. Паһишә аялға охшаш, у пулни дәп һәр қандақ ишни қилишқа тәйяр еди.

У уларға қанғичә йәп- ичишкә, шундақла уларниң есил кийим- кечәклири үчүн ишлитилиду.

Ахирқи заманлар
Дунияниң гуна арқилиқ булғиниши

24 [1] Мана, Пәрвәрдигар йәр йүзини бәрбат, вәйран қилип,
Уни астин- үстин қиливетип,
Униңда туруватқанларни тәрәп- тәрәпкә тарқитиду;
[2] Шу вақитта шундақ болидуки,
Хәлиқләр қандақ болса, каһин шундақ болиду;
Қул қандақ болса, ғожайини шундақ болиду;
Дедәк қандақ болса, аял ғожайини шундақ болиду;
Сетивалғучи қандақ болса, сетивәткүчи шундақ болиду;
Өтнә алғучи қандақ болса, өтнә бәргүчи шундақ болиду;
Өсүм алғучи қандақ болса, өсүм бәргүчи шундақ болиду.
[3] Йәр йүзи пүтүнләй бәрбат қилиниду,
Пүтүнләй булаң- талаң қилиниду;
Чүнки Пәрвәрдигар мошу сөзни қилди.
[4] Йәр йүзи матәм тутиду, у зәиплишиду,
Җаһан һалсизлинип зәиплишиду,
Йәр йүзидики бәг- төриләрму һалидин кетиду.
[5] Йәр- зимин өзидә туруватқанлар тәрипидин булғиниду;
Чүнки улар көрсәтмә- қанундин чәтлигән;
Тәбиәтниң қанунийәт- тәртивини өзгәртиватқан,
Мәңгүлүк әһдиниму йоққа чиқириватқан.
[6] Шуңа ләнәт йәр йүзини жутувалиду,
Униңда туруватқанлар «гунайи бар» дәп һесаплиниду,
Шуңа йәр йүзидикиләр жутувелиниду,
Инсанлар аз қалиду.

23:18 **«Шуниң билән униң маллири вә өзини сетип, тапқан пули болса Пәрвәрдигарға атилип муқәддәс болиду... у уларға қанғичә йәп- ичишкә, шундақла уларниң есил кийим- кечәклири үчүн ишлитилиду»** — мошу ахирқи айәт Тур үчүн үмүт көрситиду, улар кәлгүсидә мал- мүлүккә әмәс, бәлки Пәрвәрдигарға бекиниди болиду. Бешарәтниң әмәлгә ашурулуши ахирқи заманда болуши мүмкин. Бирақ Исраил Бабилдин қайтқинида (миладийәдин илгәрки 540- жили), йәни муқәддәс ибадәтхана қурулғанда, Тур униң үчүн халис материял тәминлигәнлиги бәлким бешарәтниң бир «қисмән» әмәлгә ашурулушидур (Тәвраттики «Әзра» 3- бап).
24:2 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида хәлиқләргә вәкил болған қурбанлиқ қилғучи. **«Сетивалғучи қандақ болса, сетивәткүчи шундақ болиду... өсүм алғучи қандақ болса, өсүм бәргүчи шундақ болиду»** — демәк, җәмиәтниң һәр бир тәбиқидикилири охшашла Худаниң ғәзивигә учрайду.
24:2 Әз. 7:12, 13
24:5 **«Чүнки улар көрсәтмә- қанундин чәтлигән; тәбиәтниң қанунийәт- тәртивини өзгәртиватқан...»** — қайси көрсәтмә- қанунларни бузған? Пәқәт Муса пәйғәмбәргә берилгинила әмәс, йәнә Нуһ пәйғәмбәргә көрситилгән қанун вә әһдини көрсәтсә керәк. «Яр.» 9- бапни көрүң. Нуһ пәйғәмбәргә һәм Муса пәйғәмбәргә тапшурулған мошу икки әһдигә асасән қатиллиқ қәтъий мәнъий қилинған. Униң үстигә Нуһқа тапшурулған әһдә бойичә, Худа һава райини һәм йәр йүзидики тәбиәтниң қанунийәтлирини бекиткән; бирақ инсанларниң қилмишлири һава райини бузуп ташлиған, шундақла бүгүнму бузмақта, шуниңдәк инсанлар нурғун тәбиәт қанунийәтлирини өзгәртмәкчи болған вә болиду. Мәсилән, аилидики әр- хотунлуқ җинсий мунасивәтләрни бузуп, бәччивазлиқни нормал иш дәп билиш қатарлиқлар.
24:6 Йәш. 9:18; 10:16

Балаю- апәт тәпсилатлири

7 Йеңи шарап түгәй дәп қалди,
Үзүм таллири болса солишип кетиду;
Кәйпликтин көңли хуш адәмләрму уһ тартишиду;
8 Дапларниң шох садалири тохтайду,
Көңүл ечиватқанларниң вараң- чуруңлириму түгәйду,
Чилтарниң шатлиқ муңлириму тохтайду.
9 Шарап ичкәнләрниңму нахшиси йоқайду;
Һарақ ичкәнләргә һарақ аччиқ туюлиду.
10 Тәртипсиз, мәнасиз шәһәр бузулиду;
Һеч ким кирмисун дәп һәммә өйләр етилиду;
11 Кочиларда шарап үчүнналә- пәряд көтирилиду;
Бар шат- хорамлиқ түтәккә айлиниду;
Йәр- зиминдики шатлиқ йоқайду.
12 Шәһәрдә пәқәт вәйранчилиқла қалиду,
Дәрваза болса чеқилған,
Һәммиси — харап болиду!

Инсанниң «қалдиси»

13 Чүнки хәлиқ- милләтләрниң арисида,
Йәр- җаһанниң оттурисида шундақ болидуки,
Зәйтун дәриғини қаққандин кейин қеп қалған зәйтунлардәк,
Үзүм һосулини жиғивалғандин кейин тәргидәк бир нәччила үзүм қалғандәк, бир қалдиси қалдурулиду.
14 Қалдилар болса авазлирини жуқури көтириду;
Пәрвәрдигарниң һәйвисигә қарап тәнтәнә қилиду;
Улар деңиз тәрәптин сүрән салиду.
15 Шуңа Пәрвәрдигарни шәриқтиму,
Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң намини ғәриптики жирақ араллардиму улуқлаңлар;
16 Җаһанниң чәт- чәтлиридин биз нахшиларни аңлидуқ: —

24:8 Йәр. 7:34; 16:9; 25:10; Әз. 26:13; Һош. 2:13
24:9 Йәш. 16:1
24:10 **«Тәртипсиз, мәнасиз шәһәр»** — Йәшая қайси шәһәр екәнлигини демәйду.
–13- бапта Бабил шәһири пүтүн худасиз дунияни көрсәткәндәк (мәсилән, 13- бап, 5- вә 9- айәтни көрүң) мошу айәтләр охшашла пүткүл худасиз дунияни билдүриду. Шүбһисизки, Йәшая оқурмәнләргә йәнә, Бабил (Бабилон) шәһириниң биринчи қетим қурулғанлиғини көрсәтмәкчи (Тәврат, «Яр.» 11- бапни көрүң). Шәһәрләр болса инсанийәтниң бар күч- қудрити, қабилийити вә әқил- параситиниң җәвһири болиду. Бирақ мошулар ихлассиз, Худаға таянмиған һалда қилинған болса, һәммиси қуруқ гәп болиду, халас. Шуниң билән мошу намсиз шәһәр худасиз дунияни билдүриду.
–Шәһәр мәнасиз, униңки турмуши мәнасиз, худасиз яшаш мәнасиз.
–Башқа пәйғәмбәрләрниң сөзлиригә асасән (мәсилән, Данияр) кәлгүсидә пүткүл дуния бир шәһәр, бир мустәбит һөкүмдар астида болиду. Мошу шәһәр бәлким «йеңи бир Бабил» болуши керәк. 1985- жили ирақтики Садам Һүсәйн қедимки Бабил шәһирини қайтидин қурушни нийәт қилғини билән у узун өтмәй җенидин айрилди. **«Һеч ким кирмисун дәп һәммә өйләр етилиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси «һәммә өйниң ишиги тосулуп қелип, һеч ким кирәлмәйду».
24:11 **«Кочиларда шарап үчүн налә- пәряд көтирилиду; бар шат- хорамлиқ түтәккә айлиниду...»** — ғәлитә иш шуки, шарап хәқләргә һеч тәсәлли берәлмисиму, улар йәнила уни издәйду. Мана бу инсанниң тәбиитидур!
24:12 **«Дәрваза болса чеқилған, һәммиси — харап болиду»** — дәрваза һеч қандақ мудапиә роли қалмайду.
24:13 **«Йәр- җаһанниң оттурисида»** — Исраилни көрситиду.
24:13 Йәш. 17:6
24:14 **«Қалдилар болса авазлирини жуқури көтириду»** — жуқуридики 6- айәттә «инсанлар аз қалиду» дейилиду. Мошу айәттики «қалдилар» болса дәл шу кишиләрни көрситиду. Улар балаю- апәт ичидә товва қилип Худани издигәнләрдур. Бу Худаға садиқ болған «қалди хәлиқ» «Йәшая» вә Тәвраттики көп башқа китапларда тилға елиниду.

«Һәққаний Болғучиға шан- шәрәп болсун!»
Бирақ мән шундақ дедим: —
«Аһ, мениң ядаңғулуғум! Мениң ядаңғулуғум! Һалимға вай!
Чүнки хаинлар хаинлиқ қиливатиду;
Бәрһәқ, хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду!
17 И йәр йүзидә туруватқан инсанлар!
Вәһимә, ора вә қапқан бешиңға чүшиду;
18 Вә шундақ болидуки,
Вәһимә садасидин қачқанлар ориға чүшиду,
Оридин чиққан болса қапқанқа тутулиду.
Чүнки асмандики деризиләр ечилиду,
Йәр һуллири тәврәп кетиду.
19 Йәр мутләқ дәзлинип кетиду,
Йәр пүтүнләй парә- парә болуп кетиду,
Йәр дәһшәтлик тәвриниду.
20 Йәр мәс адәмдәк иләң- силәң маңиду;
Худди лапастәк ирғаңшип қалиду.
Чүнки униңдики асийлиқ гунайи өзини қаттиқ басиду,
У жиқилип, иккинчи туралмайду.
21 Шу күнидә шундақ болидуки,
Пәрвәрдигар жуқурида турған қошунларни жуқурида,
Вә йәр йүзидики падишаларни йәр йүзидә жазалайду.
22 Улар орәккә жиғилидиған бир топ әсирләрдәк жиғивелиниду,
Гундиханиға солап қоюлиду.
Нурғун күнләрдин кейин улар жазалиниду.
23 Ай уятлиқта қалиду;
Күнму хижил болуп көрүнмәйду;
Чүнки самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Зион теғида, йәни Йерусалимда сәлтәнитини жүргүзиду;
Униң шан- шәриви Өз ақсақаллири алдида парлайду!

24:16 **«Бирақ мән шундақ дедим: — «Аһ, мениң ядаңғулуғум! Мениң ядаңғулуғум! Һалимға вай! ... Бәрһәқ, хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду!»** — бу сөзләр пәйғәмбәрниң Худаниң ахир заманлар тоғрисида униңға аян қилған вәһийлиригә болған инкасини — һәм хошаллиқ һәм хошаллиқ ичидә болған қайғусини, йәни дунияниң гунакарларниң ақивитигә қарап қайғуғанлиғини билдүриду. **«...хаинлар хаинлиқ қиливатиду ... хаинлар номуссизларчә хаинлиқ қиливатиду!»** — мошу тәкрарлаш, бәлким, ахирда һәр адәм Худа тәрипидин қутқузулмиған болса, наһайити қаттиқ гунаға чөмүп кетиду, дегәнни билдүриду. Уларға гуна бекитилгәндәк қилиду (Инжил, «Вәһ.» 11:22ни көрүң). Йәшая гунаниң жазасини көрүпла йәнә наһайити азаплиниду.
24:17 Йәр. 48:43
24:18 **«Вәһимә.. ора.. қапқан..»** — бу үч сөзниң аһаңи ибраний тилида наһайити охшишип кетидиған сөзләр.
24:18 Йәр. 48:44; Ам. 5:19
24:20 Аюп 27:18; Йәш. 1:8; 19:14
24:21 **«...жуқурида турған қошунлар»** — бәлким Шәйтанниң жинлардин тәркиб тапқан, төвән асманларда жүридиған қошунлирини көрситиду.
24:22 **«Нурғун күнләрдин кейин улар жазалиниду»** — ибраний тилида «нурғун күнләрдин кейин улар йоқлиниду». Худа мәлум хәлиқни «йоқлиса», бу йоқлашниң нәтижиси уларни (а) бәрикәтләш үчүн яки (ә) жазалаш үчүн болиду.
–Бу сирлиқ бешарәтни Инжил «Вәһий» қисмидин көпрәк чүшинимиз. Қутқазғучи- Мәсиһ бу дунияға қайтип кәлгәндә, бар жин- шәйтанлар (үстүндики қошунлар...)ни һаңға ташлайду. Улар йәнә бир миң жилдин кейин йәр йүзидикиләрни синаш үчүн вақитлиқ қоюветилиду. «Вәһий» 19- 20- бапларни көрүң.
24:23 Йәш. 13:10; Әз. 32:7; Йо. 2:31; 3:15

Худани мәдһийиләйдиған, ахирқи замандики нахша

25 [1] Пәрвәрдигар, Сән мениң Худайим;
Мән Сени үстүн дәп мәдһийиләймән,
Мән Сениң намиңни мубарәкләймән,
Чүнки Сән карамәт ишларни,
Садиқлиқ вә һәқиқәт ичидә қедимдин буян қәлбиңгә пүккәнлириңни бежа кәлтүргәнсән.
[2] Чүнки Сән шәһәрни харабилик,
Қәлә- қорғанлиқ жутни харап,
Ятларниң ордисини шәһәр болалмас қилғансән,
У иккинчи һәргиз қурулмайду.
[3] Шуңа һелиқи күчлүк хәлиқ Сени улуқлайду,
Әшәддий әлләрниң һелиқи шәһири Сәндин қорқиду;
[4-5] Чүнки Сән мискинләргә қорған,
Йоқсулларниң дәрди- һаҗитигә қорған,
Боранға далда,
Иссиққа сайә болғансән;
Чүнки әшәддийләрниң зәрбә долқуни тамға урулған борандәк,
Қағҗирақ йәрни басқан иссиқ һавадәк болди.
Бирақ иссиқ һава булут сайиси билән тосулғандәк,
Сән ятларниң чуқан- сүрәнлирини пәсәйтисән;
Әшәддийләрниң ғәлибә нахшиси пәс қилиниду.
[6] Вә мошу тағда самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар барлиқ қовмлар үчүн зияпәт қилиду —
Майлиқ йемәкликләр,
Сүздүрүлгән кона шараплар,
Жилиги тоқ майлиқ йемәкликләр,
Сүздүрүлгән, яхши сақланған кона шараплардин болған зияпәт болиду;
[7] Вә У мошу тағда һәммә қовмларни япидиған чүмпәрдини,
Барлиқ әлләрни япидиған япқучни йоқитиду;
[8] У өлүмни мәңгүгә жутуп йоқитиду!
Рәб Пәрвәрдигар һәр бир йүздики яшларни сүртиветиду;
Пүткүл йәр- зимин алдида Өз хәлқиниң шәрмәндилигини елип ташлайду;
Чүнки Пәрвәрдигар шундақ ейтқан.
[9] Вә шу күнидә дейилидуки: —
«Мана, Худайимиз мошу, биз Униңға тәлмүрүп кәлгән,
У бизни қутқузиду;
Мана, мошу Пәрвәрдигардур, биз Униңға тәлмүрүп кәлгән,
Биз шатлинип Униң нижат- қутулдурушидин хурсән болимиз».
[10] Чүнки мошу тағқа Пәрвәрдигарниң қоли қонуп туриду;
Вә саман азгалда тезәк билән чәйләнгәндәк, Моаб Униң путлири астида чәйлиниду;
[11] Моаб әшу тезәклик азгалдин үзүп чиқиш үчүн қолини кериду,

---

25:2 Йәш. 21:9; 23:13; Вәһ. 14:8; 18:2
25:6 **«Жилиги тоқ майлиқ йемәкликләр»** — Йәһудийлар үчүн, шундақла барлиқ қедимки хәлиқләр үчүн майлиқ вә иликлик йемәкликләр әң есил тамақ еди.
25:8 1Кор. 15:54
25:10 **«Мошу тағқа Пәрвәрдигарниң қоли қонуп туриду»** — демәк, Худа шундақ қилип, бәхит вә арам ата қилип, Өзини тонутиду.

Бирақ униң қоли чевәр болғини билән, Рәб униң тәкәббурлуғини пәс қилиду.
12 У сепиллириңниң егиз мудапиәлик қорғанлирини ғулитип,
Йәр билән йәксан қилип,
Топа- чаңға айландуриду.

Икки шәһәр — йеңи Йерусалим вә «дунияниң шәһири»

26 [1] Шу күнидә Йәһуданиң зиминида муну нахша ейтилиду: —
«Мустәһкәм бир шәһиримиз бар;
У нижатлиқни униңға сепил вә тирәкләр қилип бекитип қойиду.
2 Вападарлиқта чиң турған һәққаний әлниң кириши үчүн,
Дәрвазиларни ечип бериңлар!
3 Ким өзиниң әқидә, ой- хияли Саңа бағлиған болса,
Сән уни мутләқ хатирҗәмликтә сақлайсән;
Чүнки у Саңа ишәш- етиқат бағлиғандур.
4 Мәңгүгә Пәрвәрдигарға тайиниңлар;
Чүнки Яһ Пәрвәрдигар һәқиқәтән әбәдил- әбәтлик бир қорам таштур.
5 Чүнки У жуқурида турғанларни пәскә чүшириду;
Әшу алий шәһәрни, У пәс қилиду;
Уни йәргә чүширип,
Топа- чаңға айландуриду.
6 У пут билән чәйлиниду;
У мөминләрниң путлири,
Мискинләрниң қәдәмлири билән чәйлиниду!
7 Һәққанийниң йоли болса түздур;
И Әң Түз Йоллуқ Болғучи,
Сән һәққаний адәм үчүн униң йолини оң қилисән.
8 И Пәрвәрдигар, биз дәрһәқиқәт Сениң һөкүмлириңниң йолида меңип, Сени күтүп кәлдуқ;
Җенимизниң тәшналиғи шудурки, намиң вә шөһритиң ашсун!
9 Вуҗудум билән кечиләрдә Саңа тәшна болдуммән;
Бәрһәқ, таң сәһәрләрдиму роһум билән ич- ичимдин Сени издидим;
Чүнки һөкүмлириң йәр йүзидә көрүнгән болса,
Йәр йүзидикиләр һәққанийлиқни үгиниду.
10 Рәзил адәмгә рәһим көрситилсиму,
У йәнила һәққанийлиқни үгәнмәйду;
Һәтта дуруслуқ турған зиминдиму у йәнила адилсизлиқ қиливериду,

---

25:11 **«Рәб униң тәкәббурлуғини пәс қилиду»** — ибраний тилида «У униң тәкәббурлуғини пәс қилиду».
25:11 Йәш. 16:6
26:1 **«У нижатлиқни униңға сепил вә тирәкләр қилип бекитип қойиду»** — «У» — Рәб Пәрвәрдигарни көрситиду, әлвәттә.
26:1 Зәб. 46:5- 6; 124:1; Пәнд. 18:10
26:4 **«Яһ»** — болса «Яһвәһ»ниң қисқартилған шәкли (1:1- изаһатни көрүң).
26:5 **«жуқурида турғанлар»** — бәлким 25- бап, 11- айәттики «жуқурида турған қошунлар»ға охшаш, җин-шәйтанларни көрситиши мүмкин. **«Әшу алий шәһәр»** — бәлким дуниядики худасизлиққа вәкиллик қилидиған Бабил, йәни жуқурқи баблардики «мәнасиз шәһәр» болуши мүмкин.
26:9 **«һөкүмлириң йәр йүзидә көрүнгән болса»** — бу сөзниң икки хил мәнаси бар: — биринчиси «адил қанунлириң дунияда (хәлқиңниң яхши қилғанлиғи арқилиқ) аян қилинса...».
–Иккинчи мәнаси «тәрбийилик җаза һөкүмлириң дунияда пәйда болса...». Иккила мәнаси, болупму иккинчи мәнаси тоғра болса керәк (10- айәтни көрүң).

Пәрвәрдигарниң шану- шәвкитини көрмәйду.
11 И Пәрвәрдигар, қолуң көтирилди,
Бирақ улар көрмәйду.
Һалбуки, Өз хәлқиңгә болған отлуқ муһәббитиңни улар көриду һәм хиҗил болиду;
Күшәндилириң үчүн тәйярланған от уларни бәрһәқ жутуветиду.
12 И Пәрвәрдигар, Сән бизгә хатирҗәмлик несип қилисән;
Чүнки бизниң әмәллиримизниң һәммисини өзәң вуҗуқа чиқарғансән.
13 Дәрвәқә, и Пәрвәрдигар Худайимиз, илгири Сәндин башқа «рәбләр» үстимиздин һөкүмранлиқ қилған;
Әндиликтә пәқәт Саңа тайинипла намиңни әсләп тилға алимиз.
14 Улар болса өлди, қайтидин яшимайду;
Әрваһ болуп кәтти, қайта тирилмәйду;
Чүнки Сән уларни җазалап йоқаттиң,
Уларни адәмләрниң есидиму қилчә қалдурмидиң.
15 Сән әлни улғайтқансән, и Пәрвәрдигар; Әлни улғайтқансән,
Өзәңгә шан- шәрәп кәлтүргәнсән;
Зиминниң чегаралирини һәртәрәпкә узартқансән.

Исраил қандақ йол билән азат қилинған?

16 И Пәрвәрдигар, улар дәрд- әләм ичидә қалғанда, Сени издиди;
Тәрбийилик җазалишиң уларниң бешиға чүшкәндә,
Улар аһ уруп, пичирлап бир дуани қилди: —
17 «Бошиниш алдида турған, толғиғи тутуп, ағриқтин вақириған бир һамилдар аялдәк,
Биз Сениң алдиңда шундақ болдуқ, и Пәрвәрдигар.
18 Биз икки қат болуп,
Толғаққа чүштуқ,
Бирақ пәқәт йәлла чиқардуқ;
Йәр йүзидикиләр үчүн һеч ниҗат- қутқузушни йәткүзмидуқ;
Дунуядики адәмләр һеч туғулмиди».

Худаниң Исраилниң дуасиға болған җавави

19 «Саңа тәвә өлгән адәмләр яшайду;
Мениң җәситимниң тирилиши билән тәң уларму тирилиду.

26:10 **«Һәтта дурослуқ турған зиминдиму у рәзил адәм йәнила адилсизлиқ қиливериду»** — адиллиқни бәҗа кәлтүрүш биадил муһит астида тәс, әлвәттә. Әтраптикиләр адил болса, өзиниң адил болмиқи асанрақ болиду. Бирақ рәзилләр йәнила биадиллиқ қилиду.
26:12 **«Чүнки бизниң әмәллиримизниң һәммисини өзәң вуҗуқа чиқарғансән»** — яки «чүнки һәммә әмәллиримизни әмәлийләштүргүчи өзәңдурсән».
26:13 **«Әндиликтә пәқәт Саңа тайинипла намиңни әсләп тилға алимиз»** — Худаниң «қалдиси»и, йәни Худаға садиқ болғанлар, «пәқәт Сениң меһри- шәпқитиң арқилиқла садиқ болдуқ» дегәндәк етирап қилиду.
26:14 **«Улар болса өлди»** — мошу йәрдә «улар» 13- айәттики «башқа рәбләр», йәр йүзидики падишалар яки Исраил чоқунған бутларниң кәйнидә турған җин- шәйтанлар болса керәк.
26:15 **«Сән әлни... зиминниң ... һәртәрәпкә узартқансән»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «Сән... әслидә уларни (әлни, йәни Исраилни) җаһанниң әң четигә сүргүн қилғансән».
26:17 Юһ. 16:21
26:18 **«Дунуядики адәмләр һеч туғулмиди»** — башқа бирхил тәрҗимиси «дунияда турғанлар һеч жиқилмиди» (демәк, урушта биздә һеч ғәлибә болмиди). Бирақ бизниңчә жуқурики тәрҗимиси тоғра. Шуниң билән мошу айәт Худаниң Исраил тоғрилиқ болған чоңқур мәхсити үстидә тохтилиду, дәп қараймиз. У Исраил арқилиқ дунуядикиләргә ниҗат- қутқузуш хәвирини йәткүзүп, уларни йеңи һаятқа, йәни мәңгүлүк һаятқа ериштүрүп, қайтидин туғдурмақчи. Лекин Исраил Худаниң шу мәхситигә қурал болушқа лайиқәтсиз болуп қалди . Шуңа Худа Өзи (19- 20- айәтләр вә төвәндики бабларға асасән) шу ишни қилиду, дәйду.

И топа- чаңда ятқанлар, ойғинип нахша яңритиңлар!
Шəбнимиң таң сəһəрниң шəбнимидəктур;
Йəр- зимин өзидə өлгəнлəрни туғуп бериду.
[20] И хəлқим, келиңлар,
Өйүңларға кирип, кəйниңлардин ишиклəрни етип қоюңлар;
Мениң дəрғəзивим өткичə, өзəңни бир дəмлик йошурувал.
[21] Чүнки қара,
Пəрвəрдигар Өз жайидин чиқип,
Йəр йүзидикилəрниң гунайини өзлиригə қайтурмақчи;
Йəр болса үстигə төкүлгəн қанларни ашкарилайду,
Өзидə өлтүрүлгəнлəрни һаман йепивəрмəйду.

Шəйтанниң жазалиниши
Исраиллар жиғилип Худаға мевə бериду

27 [1] Шу күнидə Пəрвəрдигар Өзиниң дəһшəтлик, бүйүк вə күчлүк шəмшири билəн учқур илан левиатанни,
Йəни толғанғучи илан левиатанни жазалайду;
У йəнə деңизда турған əждиһани өлтүриду.
[2] Шу күни сап шарап беридиған бир үзүмзар болиду!
У тоғрилиқ нахша ейтиңлар!
[3] Өзəм Пəрвəрдигар уни сақлаймəн;
Мəн һəр дəқиқə уни суғиримəн;
Бириси униңға зиян йəткүзмисун дəп кечə- күндүз сақлаймəн.
[4] Ғəзəп Мəндə қалмиди;
Аһ, Маңа қарши жəң қилидиған тикəнлəр яки жиғанлар болсаиди!
Ундақ болса Мəн уларға қарши жүрүш қилаттим,
Уларни жиғиштуруп көйдүрүветəттим!
[5] Болмиса у Мени башпанаһлиқ қилип тутсун;
У Мəн билəн бирликтə хатирҗəмликтə болсун,
Дəрһəқиқəт, у Мəн билəн бирликтə хатирҗəмликтə болсун!

26:19 **«Саңа тəвə өлгəн адəмлəр»** — бу сөзни аңлаватқан «қалди»ларниң өзи сөйгəн мəрһумларни көрситиши мумкин. **«Мениң җəситимниң тирилиши билəн тəң улар тирилиду»** — бəзидə ибраний тилида бирлик сан көплүк санни билдүриду; бирақ мошу айəт Қутқазғучи- Мəсиһниң тирилиши билəн башқиларму тирилиду, дегəн бешарəтлик мəнада болушиму мумкин (Инҗил, «Мат.» 27:52ни, «Рим.», 6:3- 11ни көрүң).
26:20 2Кор. 4:17
27:1 **«Пəрвəрдигар ... Шəмшири билəн учқур илан левиатанни, йəни толғанғучи илан левиатанни жазалайду; у йəнə деңизда турған əждиһани өлтүриду»** — левиатан чоңқур деңиз астида яшайдиған қорқунучлуқ əждиһаға охшап кетидиған һайван. Бəзи алимлар уни тимсаһ дəйду, бирақ биз униңға ишəнмəймиз (Тəвраттики «Аюп» левиатан тоғрисидики 41- баптики изаһатлиримиз вə «қошумчə сөзимиз»ни көрүң).
–«Жазалаш» дегəн сөздин, бирхил яман роһниң күчиниң левиатанниң кəйнидə туруши билəн, левиатанни рəзилликниң бир вəкили болиду дəп чүшинимиз. Инҗил «Вəһий» 12- , 13- һəм 20- бапқа асасəн чүшинимизки, левиатан Шəйтанниң өзи һəм өзиниң ахирқи замандики вəкили болған дəҗҗални билдүриду. **«учқур илан»** — левиатан Шəйтанниң асмандики ипадиси, «толғанғучи илан» йəр йүзидики ипадиси, «əждиһа» деңиздики ипадисидур.
27:1 Вəһ. 12:9
27:2 **«сап шарап беридиған бир үзүмзар»** — яки «бəк йеқимлиқ бир үзүмзар».
27:4 **«Ғəзəп Мəндə қалмиди»** — бəлким Исраилға қаритилған ғəзəпни көрситиду. **«Аһ, Маңа қарши жəң қилидиған тикəнлəр яки жиғанлар болсаиди!... уларни жиғиштуруп көйдүрүветəттим!»** — Худаниң Өз үзүмзари болған Исраилға (5- бапни йəнə көрүң) шунчə хурсəнлиги вə қизғинлиғи барки, У «уларға болған қоғдаш муһəббитимни көрситиш пурсити болсун үчүн, бир тал тикəнла пəйда болсаиди!» дəп тилигəндəк қилиду.
27:5 **«Болмиса у Мени башпанаһлиқ қилип тутсун; у Мəн билəн бирликтə хатирҗəмликтə болсун!...»** — Худа һəтта Өзигə қарши турған бир тикəнгиму товва қилиш, хатирҗəмликкə келиш пурситини йəткүзиду! Буни икки қетим дейиш, буни тəкитлəштин ибарəт.

6 Кәлгүси күнләрдә, Яқуп йилтиз тартиду;
Исраил бихлинип, чечәкләйду,
Улар пүткүл йәр йүзини мевә- чевә билән қаплайду.

Пәрвәрдигарниң Өз хәлқигә болған муамилиси

7 Пәрвәрдигар Исраилни урғанларни урғанчилик Исраилни уруп баққанму?
У қирғанлардәк Исраил қирилип баққанму?
8 Сән уларни әйиплигәндә өлчәмдин төвән җазалап уларни паливәткәнсән;
Шәриқ шамили чиққан күнидә У Униң зәрблик шамили билән уларни қоғливәткән.
9 Әнди шу йол билән Яқупниң қәбиһлиги кәчүрүм қилинидуки, —
Униң гунайиниң елип ташланғанлиғиниң пишқан мевиси шу болидуки: —
У қурбангаһтики һәммә ташларни кукум- талқан қилиду,
«Ашәраһ»ларни вә «күн түврүклири»ни задила турғузмайду.
10 Чүнки мустәһкәмләнгән шәһәр ғериб болуп қалиду,
Адәмзатсиз макан һәм ташливетилгән баявандәк болиду;
Шу йәрдә мозай озуқлиниду,
Шу йәрдә йетип, униң шахлирини йәйду.
11 Униң шахлири солишиш билән үзүлиду;
Аяллар келип уларни отун қилип көйдүриветиду.
Чүнки бу бир йорутулмиған хәлиқ;
Шуңа уларни Яратқучи уларға рәһим қилмайду;
Уларни Шәкилләндүргүчи уларға шәпқәт көрсәтмәйду.
12 Вә шу күни шундақ болидуки,
Пәрвәрдигар Әфрат дәриясиниң еқимлиридин тартип Мисир вадисиғичә һәр йәрни силкийду,
Вә силәр бир- бирләп терип жиғивелинисиләр,
И Исраил балилири!
13 Вә шу күни шундақ болидуки,
Бүйүк канай челиниду;

27:6 **«Улар Исраил пүткүл йәр йүзини мевә- чевә билән қаплайду»** — мошу сөз Бабил шәһириниң «йәр йүзини шәһәрләр билән қаплайли» (14:21) дегән мәхсити билән пүтүнләй охшимайду.
–Шу чағда болса Худаниң Өз үзүмзари болған Исраилдин күткән үмүти (5- бапта хатириләнгәндәк) көп җәһәтләрдин әмәлгә ашурулиду.
27:6 Зәб. 71:16
27:7 **«Пәрвәрдигар Исраилни урғанларни урғанчилик Исраилни уруп баққанму? У қирғанлардәк Исраил қирилип баққанму?»** — ибраний тилида интайин қисқартилип ипадилиниду: «У Исраилни урғанларни урған дәриҗидә уни уруп баққанму? У (Худа) қирғанлардәк, у (Исраил) қирилип баққанму?».
–Башқа бирхил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Исраилни башқилар урған дәриҗидә уруп баққанму? Яки Исраил әлләр тәрипидин қирилғандәк Пәрвәрдигар тәрипидин қирилип баққанму?».
27:8 **«Сән уларни әйиплигәндә өлчәмдин төвән җазалап уларни паливәткәнсән; шәриқ шамили чиққан күнидә У Униң зәрблик шамили билән уларни қоғливәткән»** — демәк, 7- айәттә дейилгинидәк, Худа Исраилни тәрбийиләп җазалиғанда «өлчәмдин төвән» җазалиған; шәриқ шамили зәрбилик болғини билән дайимлиқ әмәс, пәқәт туруп-туруп соқуп туриду. Башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
27:8 Йәр. 30:11; 46:28
27:9 **«Яқупниң қәбиһлиги кәчүрүм қилиниду»** — ибраний тилида «Яқупниң қәбиһлиги йепилиду» яки «Яқупниң қәбиһлиги кафарәт қилиниду». **«қурбангаһтики һәммә ташлар...»** — мошу айәттики «қурбангаһ» бәлким бутларға чоқунушта ишлитилидиған нәрсә. **«Ашәраһ»** — «Ашәраһ» бутлири вә хушбуйгаһлар болса, 17- бап, 8- айәттики изаһатни көрүң.
27:10 **«мустәһкәмләнгән шәһәр»** — мошу «мустәһкәмләнгән шәһәр» болса, авал Бабилни көрсәтсә керәк; бирақ 10:24- айәттики изаһатта дегинимиздәк, Бабилниң өзи кәлгүси «пүткүл худасиз дуния»ни билдүриду.
27:12 **«Әфрат дәриясиниң еқимлиридин тартип Мисир вадисиғичә»** — мошу ибарә Исраилниң барлиқ зиминини көрситиш үчүн пат- пат ишлитилиду. Хәритиләрни көрүң.
27:12 Йәш. 17:5

Шуниң билән Асурийә зиминида түгишәй дәп қалғанлар,
Вә Мисир зиминида мусапир болғанлар келиду;
Улар Йерусалимда муқәддәс тағ үстидә Пәрвәрдигарға ибадәт қилиду.

Әфраим, йәни «шималий падишалиқ» тоғрилиқ бир бешарәт
Бирдинбир һул немә?

28 [1] Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк
тажиға вай!
Мунбәт җилғиниң бешиға тақивалған,
Йәни уларниң солишип қалған «пәхри» болған гүлигә вай!
И шарапниң әсири болғанлар!
[2] Мана, Рәб бир күч вә қудрәт егисини һазирлиди;
У болса, мөлдүрлүк җудун һәм вәйран қилғучи борандәк,
Дәһшәт билән ташқан кәлкүн сулиридәк,
Әшәддийләрчә тажни йәргә уриду.
[3] Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк тажи
аяқ астида чәйлиниду;
[4] Вә мунбәт җилғиниң бешида тақивалған,
Уларниң «пәхри» болған солишип қалған гүли болса,
Балдур пишқан әнҗирдәк болиду;
Уни көргән киши көрүпла,
Қолиға елип кап етип жутувалиду.
[5] Шу күнидә, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң қалдиси
үчүн шәрәплик бир таҗ,
Шундақла көркәм бир чәмбирәк болиду.
[6] У йәнә һөкүм чиқиришқа олтарғанларға тоғра һөкүм чиқарғучи Роһ,
Вә дәрвазида җәңни чекиндүргүчигә күч болиду.

Йерусалимдики әмирләрниң әһвали
Ким Худаниң сөзини чүшинәләйду?

[7] Бирақ буларму шарап арқилиқ хаталашти,
Һарақ билән езиқип кәтти: —
Һәм каһин һәм пәйғәмбәр һарақ арқилиқ езиқип кәтти;
Улар шарап тәрипидин жутувелинған;

27:13 **«Шу күни шундақ болидуки, бүйүк канай челиниду»** — Худаниң хәлқини чақиридиған, ахирқи замандики мошу «бүйүк канай» Муқәддәс Китапта башқа көп йәрләрдә тилға елиниду. Йәшая өзи 18- бапта у тоғрисида тохтилиду.
–Мошу йәрдә, Худаниң меһри- шәпқитиниң барлиқ инсанлар үчүн ортақлиғи, Йәһудий әмәсләр (Асурийә зиминида түгишәй дәп қалғанлар... Мисир зиминида мусапир болғанлар) Худаға таянған Йәһудийлар билән биллә Униң падишалиғиға мирасхор болидиғанлиғи еник көрүниду.
28:1 **«Әфраимдики мәйхорларниң бешидики тәкәббурлуқ билән тақивалған гүллүк тажиға вай!...»** — Әфраимниң бәглири һарақ ичишкә бәк амрақ еди. Уларниң өрп- адитигә асасән, абройлуқ адәмләр олтиришларда гүл таж тақайтти. Йәшая пәйғәмбәр, уларниң «пәхри» болған гүли, йәни уларниң «шан- шәриви» солишип кетип йоқай дәп қалди, дәйду. Ач адәм көрүпла йәвалидиған бир тал әнҗирдәк улар йоқап кетиши мүмкин. Һазир болса, тәкәббурлуқ қилидиған яки әйш- ишрәт қилидиған вақит әмәс, бәлки товва қилип пәряд көтириш керәк, дегәнликтур.
–«Мунбәт җилға» — шималий падишалиқ (Исраил)ниң пайтәхти болған Самарийә җайлашқан җилғини көрсәтсә керәк.
28:6 **«У йәнә һөкүм чиқиришқа олтарғанларға тоғра һөкүм чиқарғучи Роһ, вә дәрвазида җәңни чекиндүргүчигә күч болиду»** — мөтиварләр хәлиқ үчүн һөкүм чиқириш, сот қилиш үчүн шәһәр дәрвазилирида олтиратти.
–Башқа бирхил тәрҗимиси: — «Дүшмәнни дәрвазисиғичә чекиндургүчигә күч болиду» — демәк, һуҗум қилидиғанларға күч болиду.

Улар һарақ түпәйлидин әләң- сәләң болуп езиқип кәтти;
Улар алдин көрүштин адашти,
Һөкүм қилишта езиқишти;
[8] Чүнки һәммә дәстихан бош орун қалмай қусуқ вә нижасәт билән толди.

Әмирләр Йәшаяни мазақ қилиду

[9] «У кимгә билим үгәтмәкчиду?
У зади кимни мошу хәвәрни чүшинидиған қилмақчиду?»

Йәшая жавап бериду

[10] Еғизландурулғанларға әмәсму?! Әмчәктин айрилған бовақларға әмәсму?! Чүнки
хәвәр болса вәзмувәз, вәзмувәздур,
Қурмуқур, қурмуқурдур,
Бу йәрдә азрақ,
Шу йәрдә азрақ болиду...
[11] Чүнки дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У мошу хәлиққә сөз қилиду.
[12] У уларға: —
«Мана, арам мошу йәрдә,
Һали йоқларни арам алдуруңлар;
Йеңилиниш мошудур» — дегән,
Бирақ улар һеч немини аңлашни халимиған.
[13] Шуңа Пәрвәрдигарниң сөзи уларға: —
«Вәзмувәз, вәзмувәздур,

28:7 **«каһин»** — муқәддәс ибадәтханида хәлиқләргә вәкил болуп қурбанлиқ қилғучи.
28:7 Йәш. 5:11
28:8 **«һәммә дәстихан бош орун қалмай қусуқ вә нижасәт билән толди»** — мүмкинчилиги барки, Йәшая орда билән болған мунасивити билән Йерусалимдики әрбабларниң олтиришиға қатнишалайду. Төвәндики айәтләргә қариғанда, олтиришниң сәвәви, Мисир билән Асурийәгә қарши туруш иттипақи тоғрисидики келишим түзгәнликни тәбрикләштин ибарәт еди. Йәшая һәрдайим мундақ иттипақни түзмәсликни тәшәббус қилип, уларниң мазақлириға учриған.
28:9 **«У кимгә билим үгәтмәкчиду? У зади кимни мошу хәвәрни чүшинидиған қилмақчиду?»** — мошу сөзләр, бәлким, зияпәттә олтарғанлар Йәшаяни мазақ қилидиған сөз болуши мүмкин. Шүбһисизки, улар «Пәқәт Худағила тайинишимиз керәк» дегән хәвәрни интайин аддий, сәбий балиниң көзқариши, халас, дәп қарайтти.
28:10 **«Еғизландурулғанларға әмәсму?! Әмчәктин айрилған бовақларға әмәсму?!»** — мошу сөзләр, бәлким, Йәшаяниң жававиниң башлиниши. Йәшая уларниң «мошу көзқаришиң бәк аддий екән» дегән мазақ гәплирини өзлиригә қайтуруп: «Пәқәт аддий адәмләр, сәбий балидәк кичик пеил кишиләрла мошуларни чүшинәләйду, шундақла Худаниң сөзини қобул қилалайду. Тәкәббур, өзини әқиллиқ чағлайдиғанлар һәргиз чүшинәлмәйду», дәйду.
–**«Чүнки хәвәр болса вәзмувәз, вәзмувәздур, қурмуқур, қурмуқурдур, бу йәрдә азрақ, шу йәрдә азрақ болиду...»** — мошу сөзниң үч муһим нуқтиси бар: —
–(1) Йәшая мошу йәрдә китавидики бешарәтләрни толуқ чүшинишкә толиму муһим бир ачқучни бериду. Бешарәтләр бир- бирләп, бириси бу һәқиқәтни тәкитлисә, бириси у һәқиқәтни тәкитләйду, һәммә бешарәт арқилиқ бизгә қандақ қилип Худаға пүтүнләй, әтраплиқ ишинип тайинишни үгитиду.
–(2) «вәзмувәз, ... қурмуқур...» ибраний тилида «сав, сав,.... кав, кав, ...» дегәндәк кичик балиниң тәләппузида ейтилиду. Шуниң билән у Худаниң сөзини қобул қилиш үчүн кичик балиға охшаш кичик пеиллиқ болуши керәк дәп тәкитләйду.
–(3) бала сөзлигәндәк «сав, сав,.... кав, кав, ...» дегән сөзләр йәнә келип ят бир тилдәк болуп, 11- айәтни тонуштуриду. Төвәндики изаһатниму көрүң.
28:11 **«Чүнки дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У мошу хәлиққә сөз қилиду»** — демәк, Йерусалим вә Йәһудалиқлар ят бир дөләт тәрипидин бастурулуп, ят жутқа йөткилиду. Улар Худаниң аддий сөзлирини «балиларчә гәп» дәп мазақ қилип рәт қилиду, нәтиҗидә мошундақ авазлар уларда ямрап кетиду.
28:11 1Кор. 14:21
28:12 **«Мана, арам мошу йәрдә, һали йоқларни арам алдуруңлар; йеңилиниш мошудур»** — бу сөзләр Йәшая йәткүзгән хәвәрниң җәвһиридур. Худаға тайиниш — арамлиқтур! **«Дудуқлайдиған ләвләр вә ят бир тил билән У Пәрвәрдигар мошу хәлиққә сөз қилиду... бирақ улар һеч немини аңлашни халимиған»** — мәзкур бешарәт (11-13) тоғрилиқму «1Кор.» 14:21- 22 вә униңға бағлиқ «қошумчә сөз»ниму көрүң.

Қурмуқур, қурмуқурдур.
Мошу йəргə азрақ,
Шу йəргə азрақ болиду;
Шуниң билəн улар алдиға кетиветип,
Путлишип, оңда чүшиду,
Сундурулуп,
Қапқанқа чүшүп тутулуп қалиду.
14 — Шуңа һəй силəр мазақ қилғучилар, Йерусалимда турған мошу хəлиқни идарə
қилғучилар,
Пəрвəрдигарниң сөзини аңлап қоюңлар!
15 Чүнки силəр: — «Биз өлүм билəн əһдə түздуқ,
Təһтисара билəн биллə бир келишим бекиттуқ;
Қамча ташқиндəк өтүп кəткəндə,
У бизгə тəгмəйду;
Чүнки ялғанчилиқни башпанаһимиз қилдуқ,
Ялған сөзлəр астида мөкүнүвалдуқ» — дедиңлар,
16 Шуңа Рəб Пəрвəрдигар мундақ дəйду: —
Мана, Зионда һул болуш үчүн бир Таш,
Синақтин өткүзүлгəн бир таш,
Қиммəтлик бир бүҗəк теши,
Ишəшлик һəм муқим һул тешини салғучи Мəн болимəн.
Униңға ишинип таянған киши һеч һодуқмайду, алдиримайду.
17 Вə Мəн адалəтни өлчəм таниси қилимəн,
Һəққанийлиқни болса тик өлчигүч жип қилимəн;
Мөлдүр башпанаһи болған ялғанчилиқни сүпүрүп ташлайду,
Вə кəлкүн мөкүвалған җайини тешип əпкетиду.
18 Шуниң билəн өлүм билəн түзгəн əһдəңлар бекар қиливетилиду;
Силəрниң тəһтисара билəн бекиткəн келишимиңлар ақмайду;
Қамча ташқиндəк өтүп кəткəндə,
Силəр униң билəн чəйливетилисилəр.
19 У өтүп кетиши билəнла силəрни тутиду;
Һəм сəһəр- сəһəрлəрдə,
Һəм кечə- күндүзлəрдиму у өтүп туриду,
Бу хəвəрни пəқəт аңлап чүшинишниң өзила вəһимигə чүшүш болиду.

28:13 **«Шуниң билəн улар алдиға кетиветип, путлишип, оңда чүшиду, ...қапқанқа чүшүп тутулуп қалиду»** — өзи таллиған йоли билəн алға басқини билəн, нəтиҗиси һалакəттур, халас.
28:13 2Кор. 2:16
28:15 **«Биз өлүм билəн əһдə түздуқ, тəһтисара билəн биллə бир келишим бекиттуқ... ялған сөзлəр астида мөкүнүвалдуқ»** — һəр қандақ киши мошундақ сөзлəрни ағзи билəн демəйду, əлвəттə. Бирақ Йəшая пəйғəмбəр мошу сөзлəрни уларниң ағзиға селип, уларниң түзгəн əһдисиниң һəқиқий əһмийитини аян қилиду.
–Шу чағдики əһдə болса Мисир билəн болған еди, бирақ Йəшая бешарəттə шуни беваситə демəйду. Буниң сəвəви бəлким Мисирдики бу əһдə кəлгүсидə адəмни техиму алдайдиған, ахирқи замандики бир əһдини көрситиду. Мошу əһдини Исраил Шəйтанниң вəкили дəҗҗал билəн түзиду. «Дан.» 9:27, Инҗил «Вəһ.» 11:2, 13:5ни көрүң.
28:16 **«Синақтин өткүзүлгəн бир таш»** — сөзмусөз тəрҗимə қилғанда, «Синақ теши». Бу ибарə башқиларни синайдиған һəм өзи синақтин өткəн бир таш, дегəн икки мəнани өз ичигə алса керəк.
28:15 Дан. 9:27, Вəһ. 11:2, 13:5, 16, 17; 2Тес. 2:3-4
28:16 Зəб. 117:22; Мат. 21:42; Рос. 4:11; Рим. 9:33; 10:11; Əф. 2:20; 1Пет. 2:6, 7, 8
28:17 **«адалəтни өлчəм таниси қилимəн»** — яки «тоғра һөкүм қилишни өлчəм таниси қилимəн» (26- айəтниму көрүң).
28:18 Дан. 9:27; Мат. 24:15

[20] Чүнки кариват созулуп йетишкә қисқилиқ қилиду,
Йотқан болса адәм түгүлүп ятсиму тарлиқ қилиду.
[21] Чүнки Пәрвәрдигар Өз ишини,
Йәни Өзиниң ғәйрий әмилини жүргүзүш үчүн,
Өзигә ят болған ишни вужудқа чиқириш үчүн,
Пәразим теғида турғинидәк орнидин туриду,
У Гибеон жилғисида ғәзәпләнгинидәк ғәзәплиниду;
[22] Шуңа мазақ қилғучилар болмаңлар;
Болмиса, кишәнлириңлар чиң болиду;
Чүнки мән самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигардин бир һалакәт тоғрисида,
Йәни пүткүл йәр йүзигә қәтъийлик билән бекиткән бир һалакәт тоғрисидики хәвәрни аңлиғанмән.

Әқиллиқ деханниң териш- жиғиши тоғрисида бир тәмсил

[23] — Қулақ селиңлар, авазимни аңлаңлар;
Тиңшаңлар, сөзлиримни аңлаңлар.
[24] Йәр һайдиғучи дехан териш үчүн йәрни күн бойи һайдамду?
У пүтүн күн йәрни ағдуруп,
Чалмиларни езәмду?
[25] У йәрниң йүзини тәкшилигәндин кейин,
Қаракөз бәдиянни ташлап,
Зирини чечип,
Буғдайни тапларда селип,
Арпини теришкә бекитилгән жайға,
Қара буғдайни етиз қирлириға теримамду?
[26] Чүнки униң Худаси уни тоғра һөкүм қилишқа несиһәт қилиду,
У униңға үгитиду.
[27] Бәрһәқ, қаракөз бәдиян чишлиқ тирна билән тепилмәйду;
Тулуқ зирә үстидә һайдалмәйду;
Бәлки қаракөз бәдиян болса қамча билән соқулиду,
Зирә болса төмүр- таяқ билән урулуп дан ажритилиду.
[28] Ун тартишқа данни езиш керәк, амма дехан уни мәңгүгә тепевәрмәйду;
У һарву чақлири яки ат туяқлири билән уни мәңгүгә тепевәрмәйду;

28:20 **«Чүнки кариват созулуп йетишкә қисқилиқ қилиду, йотқан болса адәм түгүлүп ятсиму тарлиқ қилиду»** — бу кинайилик гәп. Улар Худаниң арамлиғини рәт қилиду, өзиниң арам алмақчи болған йоли болса өзигә һеч арам бәрмәйду.

28:21 **«Пәразим теғи» вә «Гибеон жилғиси»** — бу икки жайда йүз бәргән ишларни чүшиниш үчүн, Тәвраттики «2Сам.» 5:17- 20, 22- айәт қатарлиқларни көрүң. Худа әшу йәрләрдә Давут падишаниң тәхтини мустәһкәмләш үчүн Филистийләр үстидин икки кетим чоң ғәлибә қилған еди. Бирақ Йәшая қобул қилған вәһийгә асасән, адәмни жазалаштики мошундақ ишларниң өзи Худаниң муһәббәтлик тәбиитигә пүтүнләй ғәйрий, түптин ят келидиған, Өзи нәпрәтлинидиған иш екәнлиги аян қилиниду.

28:21 2Сам. 5:17-20, 22

28:22 Яр. 22:17, 32:12; Йәш. 10:22; Һош. 1:10; Рим. 9:25, 26, 27, 28; Йәр. 10:24; 30:11; Йәш. 24:1; 27:8; Йәр. 4:23-28; 5:10, 18; 10:24; Әз. 7:19; Пәнд. 11:4; Зәф. 1:14-16, 18; Дан. 9:26-27; Наһ. 1:9

[29] Мошу ишму самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин келиду;
У несиһәт бериштә карамәт,
Даналиқта улуқдур.

Йерусалимға чүшидиған «тәрбийилик җазалаш»

29 [1] Ариәлгә, Давут өз макани қилған Ариәлгә вай!
Йәнә бир жил жилларға қошулсун,
Һейт- байрамлар йәнә айлинип кәлсун;
[2] Бирақ Мән дәрд- әләмни Ариәлгә кәлтүримән;
Дад- пәрядлар көтирилип аңлиниду;
У Маңа һәқиқәтән бир «Ариәл» болиду.
[3] Чүнки Мән сени қапсап чедирлар тиктүрүп,
Сени қамал қилип муһасирә истиһкамлирини салимән,
Потәйлири билән сени қоршивалимән.
[4] Шуниң билән пәс қилинисән,
Сән йәр тегидин сөзләйдиған,
Гәплириң пәстин, йәни топа- чаңдин келидиған,
Авазиң әрваһларни чақирғучиниңкидәк йәр тегидин чиқиду,
Сөзлириң топа- чаңдин шивирлап чиққандәк болиду;
[5] Шу чағда дүшмәнлириңниң топи худди юмшақ топа- чаңлардәк,
Явузларниң топи шамал учуруп ташлайдиған топандәк тозуп кетиду.
Бу иш бирдинла, туюқсиз болиду!

28:29 **«Мошу ишму самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардин келиду; у несиһәт бериштә карамәт, даналиқта улуқдур»** — 23- 29- айәтләрниң әсли текстлиридики бәзи сөзләр наһайити аз учриғачқа, башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учрши мүмкин. Бирақ үч иш ениқ туриду: —
–(1) Йәр һайдаш һәм данни соқуп ажритишму көрүнүштә йәргә яки данға қарита «қаттиқ қоллуқ муамилә» қилишқа охшайду; мошу ишлар бәлким Худаниң бизгә ишлитидиған тәрбийә тәдбирлирини билдүруши мүмкин.
–(2) һәммимиз әқиллиқ дехандин үгинәйлики, у мәхсәтлик һалда һәммә ишни қилиду. У һәргиз йәр һайдаш яки дан соқуп ажритиштин ибарәт икки ишни зоқлиниш үчүн қилмайду; у ахирқи нишанға қарап, һәр қайси уруқларниң һосулини көзләйду. Худаму охшашла һәммимизгә охшимайдиған тәрбийилик усул қоллинип, биздин һосул чиқармақчи. Униң бәзидә муамилиси «қопал» яки қаттиқ көрүнсиму, у бәрибир һәр қандақ данниң үнүп чиқишиға керәк болған шараитни убдан билиду, һәр биримиздин айрим- айрим һалда һосул чиқириш усулини билиду.
–(3) Мәлум бир һосул үчүн һайдап- териш яки дан ажритиш усули мувапиқ болғини билән, әқиллиқ дехан мошу усулни чәктин ашурувәтмәй ишлитиду. Худа охшашла һәммимизни кичик пеил, муһәббәтлик кишиләрдин қилиш үчүн дәл қандақ һәм қанчилик дәриҗидики муамилини ишлитиш керәклигини билиду.
28:29 Йәр. 32:19
29:1 **«Ариәл»** — Йерусалимни көрситиду, у «Худаниң қурбанлиқ суписиниң беши» дегәнлик, йәни қурбанғаһқа от салидиған орун. Мошу исим, Худаға ибадәт қилидиған җай һәм Худаниң отиға учрайдиған җай екәнлигини билдүриду. Бәлким шу бабтики мәнаси шуки, Йерусалим Пәрвәрдигарға ибадәт қилидиған орун әмәс, бәлки итаәтсизлик түпәйлидин униң отлуқ ғәзивигә учрайдиған орун болуп қалди, дегәнлик. **«Йәнә бир жил жилларға қошулсун»** — мәнаси бәлким, «бир жилдин кейин» — демәк (2- 8- айәткә асасән), Асурийә бир жилдин кейин Йерусалимни муһасиригә алиду. Ундақ болса, бешарәт миладийәдин илгәрки 702- жили берилгән.
–Толуқ айәтниң башқа бирхил тәрҗимиси: — «Жиллар көпрәк өтсун, һейт- байрамлар йәнила өткүзүлсун» қатарлиқ. Икки хил тәрҗимиси охшашла, вақитму яки һейт- байрамлардики диний паалийәтләрму силәрни қутқузмайду, дегән мәнани билдүриду.
29:3 **«Мән сени қапсап чедирлар тиктүрүп... потәйлири билән сени қоршивалимән»** — бешарәт Асурийәниң һуҗумини көрсәткән әмәс, бәлки «барлиқ әлләрниң нурғунлиған қошунлири»ниң бир һуҗумини көрситиду (7- айәт); шуңа у Асурийәниң таҗавузидин кейин берилгән болса керәк. Униң үстигә, Худа «Ариәл»ни (һәр қетим ниҗатини рәт қилиши түпәйлидин) Бабилдин андин Римлиқлардин (миладийәдин кейинки 70- жил) **қутқузған әмәс.** Шуңа бешарәт ахирқи замандики көп әл- жутларниң (7- айәт) Йерусалимға, шундақла Исраилға қилидиған һуҗумини көздә тутиду.
29:3 Йәр. 6:3; Әз. 17:17
29:4 Йәш. 8:19
29:5 Аюп 21:18; Зәб. 1:4; 34:5; Йәш. 17:13; 30:13

6 Әнди самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар сениң йениңға келиду;
Гүлдүрмама, йәр тәврәш, күчлүк шавқун, қуюнтаз, боран вә жутувалғучи от ялқунлар
билән сәндин һесап алиду.
7 Шундақ қилип Ариәлгә қарши жәң қилидиған,
Йәни униңға вә қәлә-қорғанлиқ мудапиәләргә жәң қиливатқан барлиқ әлләрниң
нурғунлиған қошунлири кечиси көргән чүштики көрүнүштәк йоқап кетиду.
8 Ач қалған бириси чүш көргәндә,
Чүшидә бир немә йәйду;
Бирақ ойғанса, мана қосиғи қуруқ туриду;
Чаңқиған бириси чүш көргәндә,
Чүшидә су ичиду;
Бирақ ойғанса, мана у һалидин кетиду,
У йәнила уссузлуққа тәшна болиду;

Мана Зион теғиға қарши жәң қиливатқан әлләрниң нурғунлиған қошунлири дәл шундақ болиду.

Роһий қариғулуқ, роһий ғәпләт, Пәрвәрдигарниң дора- дәрмани

9 Әнди арисалди боливерип,
Қаймуқуп кетиңлар!
Өзәңларни қариғу қилип, қариғу болуңлар!
Улар мәс болди, бирақ шараптин әмәс!
Улар иләңлишип қалди, бирақ һарақтин әмәс!
10 Чүнки Пәрвәрдигар силәргә ғәпләт уйқиси басқучи бир роһни төкүп,
Көзүңларни етивәтти;
У пәйғәмбәрләр вә баш- көзүңлар болған алдин көргүчиләрниму чүмкивәтти.
11 Мошу көргән пүткүл вәһий болса, силәр үчүн печәтливетилгән бир йөгимә китапдәк
болуп қалди;
Хәқ китапни саватлиқ бирисигә берип: —
«Оқуп беришиңизни өтүнимән» — десә, у: —
«Оқуялмаймән, чүнки печити бар екән» — дәйду.
12 Китап саватсиз бирисигә берилип: —
«Оқуп беришиңизни өтүнимән» — дейилсә, у: —

29:6 «...сәндин һесап алиду» — ибраний тилида «...сени йоқлайду».
29:8 «... ойғанса, мана у һалидин кетиду, у йәнила уссузлуққа тәшна болиду; мана Зион теғиға қарши жәң қиливатқан әлләрниң нурғунлиған қошунлири дәл шундақ болиду» — демәк, бу чүшни көргән киши башқа әлләрниң қошунлирини көрситиду. Чүшидә көргән «тамақ- су» барлиқ әлләр жутувалмақчи болған Йерусалимни көрситиду. Әлләр «Йерусалим бизниңки» дәп хам хиял қилип, туюқсиз һәммидин айрилип, мағлуп болиду.
29:9 «Әнди арисалди боливерип, қаймуқуп кетиңлар!...» — бу айәт интайин муһим. Йәшая Асурийә яки башқа бесип киргән тажавузчилардин қутулушни аллибурун алдин- ала ейтқан (36- 37- бапларни көрүң). Әнди мошу қутулушларни көргәнләр йәнила Худаға ишәнмәй «тәсадипийлиқтин болған» яки «Мисир билән болған иттипақтин болған» десә қандақ болиду?
–Әгәр улар шу чағда «арисалди» болса, һеч қарарға техи кәлмисә, улар һәр қандақ бир ишта баш қатуридиған болиду. Йәшая уларниң шундақ каҗлиқ қилидиғанлиғини алдин билгән (Худаниң агаһини 6:10- айәттә көрүң). Шуңа у кинайә қилип, уларни шундақ қилишқа дәвәт қилиду.
29:10 «Пәрвәрдигар силәргә ғәпләт уйқиси басқучи бир роһни төкүп... алдин көргүчиләрниму чүмкивәтти» — жуқуриқи изаһатта ейтқинимиздәк, улар Пәрвәрдигарниң карамәтлирини йәнила етирап қилмиғандин кейин, Худа уларни техиму өз каҗлиғида бекитип қойиду. Шундақ қилғини билән У уларни техи ташливәтмигән; У уларға әң ахирқи бир пурсәтни яритип бериду. Бу пурсәт 14- айәттә алдин- ала ейтилиду.
29:10 Рим. 11:8

«Мән саватсиз» — дәйду.
13 Вә Рәб мундақ дәйду: —
«Мошу хәлиқ ағзи билән Маңа йеқинлашқанда,
Тили билән Мени һөрмәтлигәндә,
Бирақ қәлби болса Мәндин жирақ турғачқа,
Мәндин болған қорқуши болса, пәқәт инсан балисиниң пәтивалиридинла болиду, халас;
14 Шуңа мана, Мән мошу хәлиқ арисида йәнә бир карамәт көрситимән;
Карамәт бир ишни карамәт билән қилимән;

Шуниң билән уларниң данишмәнлириниң даналиғи йоқилиду;
Уларниң ақиллириниң әқиллири йошурунувалған болиду».

Чоң өзгиришләр

15 Өзиниң пүккән нийәтлирини Пәрвәрдигардин йошуруш үчүн астин йәргә киривалған,
Өз ишлирини қараңғулуқта қилидиған,
Вә «Бизни ким көриду» вә «Ким бизни билгән» дегәнләргә вай!
16 Аһ, силәрниң тәтүрлүгүңлар!
Сапалчини сеғиз лайға охшатқили боламду?
Шундақла иш өзини Ишлигүчигә: «У мени ишлимигән»,
Яки шәкилләндүрүлгән өзини Шәкилләндүргүчигә: «Униң әқли йоқ» десә боламду?!
17 Чүнки қисқа вақит ичидила, Ливан мевилик бағқа айландурулмамду?
Мевилик бағ болса орман һесапланмамду?
18 Шу күнидә гаслар шу йөгимә китапниң сөзлирини аңлайдиған,
Қариғулар зулмәт һәм қараңғулуқтин чиқип көзлири көридиған болиду;
19 Мөминләр болса Пәрвәрдигардин техиму хурсән болиду;
Инсанлар арисидики мискинләр Исраилдики Муқәддәс Болғучидин шатлиниду.
20 Рәһимсиз болғучи йоқайду, мазақ қилғучи ғайип болиду;

29:12 **«Китап саватсиз бирисигә берилип... у: — «Мән саватсиз» — дәйду»** — саватлиқ киши болса «китап печәтләнгән» (печәтни бузушқа өзәмни аварә қилмаймән) дегән банини көрситиду. Саватсиз киши болса әлвәттә оқуялмайду; бирақ у саватлиқ кишидинму оқуп беришни соримайду. Демәк, нурғун адәмләр бу икки хил кишиләргә охшаш Худаниң бәргән вәһийсигә пәрвайим пәләк дәп жүриверидү.
29:13 **«Мошу хәлиқ ағзи билән Маңа йеқинлашқанда... қәлби болса Мәндин жирақ турғачқа, Мәндин болған қорқуши болса, пәқәт инсан балисиниң пәтивалиридинла болиду, халас»** — «Мат.» 15:7- 9, «Мар.» 7:6- 7ни көрүң.
29:13 Мат. 15:8; Мар. 7:6
29:14 **«Шуңа мана, Мән мошу хәлиқ арисида йәнә бир карамәт көрситимән; карамәт бир ишни карамәт билән қилимән»** — Худа уларға сәвир- тақәт билән йәнә бир пурсәт бәрмәкчи. Бу пурсәтниң немә екәнлиги еник тилға елинмиған. Бирақ бу йәрдә дейилгән сөзләргә қариғанда бу карамәтниң «Асурийәдин қутулуш» дегән мөҗизидин бир нәччә һәссә жуқурилиғи, әҗайиплиғи, карамәтлиги вә тилсиматлиғи бар болуши мүмкин. Биз йәнә шундақ дәп қараймизки, Йәшая пәйғәмбәр мошу ишни китавиниң қалған қисмида бизгә ейтип бериду; оқурмәнләрниң өзи уни оқуп чүшинәләйду. **«Шуниң билән уларниң данишмәнлириниң даналиғи йоқилиду; уларниң ақиллириниң әқиллири йошурунувалған болиду»** — Худаниң ишлигән мошу карамитиниң нәтижиси дунийдики «данишмәнлик»ни өз- өзидин хиҗил қилиду. «1Кор.» 1:19ни көрүң.
–««Ақилларниң әқиллири» йошурунивалиду» — демәк, уларниң әқли һеч әсқатмайду һәм башқилар алдида көрүнүшкә хиҗил болиду.
29:14 Йәр. 49:7; Об. 8; Мат. 11:25; 1Кор. 1:19
29:15 Зәб. 93:7
29:16 Йәш. 45:9
29:17 **«Ливан мевилик бағқа айландурулмамду? Мевилик бағ болса орман һесапланмамду?»** — Ливан кона заманлардин тартип орманлири билән даңқи чиққан район болуп кәлгән. Мошу орман билән униң «мевилик бағ»лириниң рольлири алмаштурулған болса, ундақта жуқури орунда турғанлар яки тәкәббурлар пәс (бирақ йәнила яхши вә мевә беридиған) орунға бекитилиду вә кәмтәрләр болса жуқури орунға қоюлиду, демәкчи. Қандақла болмисун, нурғун кишиләрниң орунлирида алмишиш йүз бериду.
29:18 Мат. 11:5

Қәбиһлик пурситини күтидиғанларниң һәммиси һалак қилиниду;
[21] Мана мошундақ адәмләр адәмни бир сөз үчүнла җинайәтчи қилиду,
Дәрвазида туруп рәзилликкә тәнбиһ бәргүчи үчүн қапқан тәйярлап қойиду,
Һәққаний адәмниң дәвасини сәвәпсиз бекар қиливетиду.
[22] Шуңа Ибраһим үчүн бәдәл төләп қутқузған Пәрвәрдигар Яқупниң җәмәти тоғрилиқ
мундақ дәйду: —
«Һазир болса Яқуп хиҗилликқа қалмайду,
Һазир болса у тит- тит болуп чирайи татирип кәтмәйду;
[23] Чүнки Яқуп қолумниң ишлигән әмили болған, өз арисида турған әвлатлирини көр-
гән вақтида,
Улар намимни муқәддәс дәп улуқлайдиған,
Яқупниң Муқәддәс Болғучисини пак- муқәддәс дәп билидиған,
Исраилниң Худасидин қорқидиған болиду.
[24] Роһи езип кәткәнләр йорутулидиған,
Қақшап жүргәнләр несиһәт- билим қобул қилидиған болиду.

Мисир билән иттипақлишиш — Худаға таянмаслиқтур

30 [1] «Асий оғулларниң әһвалиға вай!» — дәйду Пәрвәрдигар,
- «Улар планларни түзмәкчи, бирақ Мәндин алмайду;
Улар мудапиә тосуқини бәрпа қилиду,
Бирақ у Мениң Роһум әмәс;
Шундақ қилип улар гунайи үстигә гуна қошувалиду.
[2] Улар Мәндин һеч соримайла Мисирға йол алди;
Пирәвнниң қанити астидин панаһ издәп,
Мисирниң сайисигә ишинип тайиниду йәнә!
[3] Чүнки Пирәвнниң қанити болса силәрни йәргә ташлап ләт қилиду.
Мисирниң сайисигә ишинип тайиниш силәргә баш қетимчилиқ болиду.
[4] Пирәвнниң әмирлири Зоан шәһиридә болсиму,
Униң әлчилири Һанәс шәһиригә һәрдайим келип турсиму,
[5] Авам һәммиси өзигә пайдиси болмайдиған,
Һеч ярдими вә пайдиси тәгмәйдиған,

29:21 **«Улар дәрвазида туруп рәзилликкә тәнбиһ бәргүчи үчүн қапқан тәйярлап қойиду»** — шәһәр дәрвазиси сот қилидиған җай еди.
29:21 Ам. 5:10
29:22 **Шуңа Ибраһим үчүн бәдәл төләп қутқузған Пәрвәрдигар Яқупниң җәмәти тоғрилиқ мундақ дәйду: — «һазир болса Яқуп хиҗилликқа қалмайду, һазир болса у тит- тит болуп чирайи татирип кәтмәйду»** — демәк: — –(1) «Яқуп өз пәрсәндлири (җәмәти) тоғрисида хиҗил болмайду». Яқуп һаят вақтида өзиниң он икки оғлиниң қилмишлиридин наһайити хиҗил болуп жүрәтти («Яр.» 34- бапни көрүң). Андин Яқуп кейинки дәвирдә пәрсәндлириниң қилғанлирини көргән болса, техиму хиҗил болған болатти! Бирақ «һазир болса» (кәлгүсидә) адил, һәққаний, сап диллиқ «йеңидин туғулған», йеңи бир пәрсәнди, йеңи бир Исраил вуҗудқа келиду; Яқуп (тирилгән вақтида) улардин һеч хиҗил болмайду, әлвәттә.
–(2) «Униң чирайи татирип кәтмәйду» — Өз оғуллириниң бир- биригә һәсәтхор болғанлиғи түпәйлидин Яқуп көп җапа тартқан. У Йүсүпни «өлтүрүлгән» дәп узун җиллар матәм тутқан, андин әң яхши көридиған Бинияминни «йоқап кәтти» дәп әнсирәп өләй дәп қалған. Бирақ өз пәрсәндлири тоғрисида әнсирәшниң һаҗити йоқ — чүнки «һазир болса» һәр бири Худаниң башпанаһида аман- есән мәңгү туриду, шундақла бир- бири билән енақ өтүшиду.
29:23 **«Яқуп қолумниң ишлигән әмили болған, өз арисида турған әвлатлирини көргән вақтида...»** — мошу 22- 24- айәттә һәм Яқупниң өзини (Исраилни) һәм униң әвлатлирини (Исраилларни) көрситиду. Яқупниң өзи уларни көрүш үчүн өлүмдин тирилиши керәк, әлвәттә.
30:4 **«Пирәвнниң әмирлири Зоан шәһиридә болсиму, униң әлчилири Һанәс шәһиригә һәрдайим келип турсиму,...»** — шу чағларда Мисир йеңи бир падиша, йәни Пирәвн Шабакониң қол астида күчлүк, иттипақлашқан бир дөләткә айланған еди. Зоан вә Һанәсниң Мисирниң икки тәрипидә болуши дөләтниң күчлүк бирлигини тәкитләйду.

Бәлки ләт қилип йәргә ташлайдиған,
Һәтта рәсва қилидиған бир хәлиқтин номус қилидиған болиду.

Жүк артилип Мисирға меңишқа тәйярланған бечарә улақлар!

6 Нәгәвдики улақлар тоғрисида жүкләнгән вәһий: —
Улар җапалиқ, дәрд- әләмлик зиминдин өтиду;
Шу йәрдин чиши ширлар вә әркәк ширлар,
Чар илан вә вәһший учар иланму чиқиду;
Улар байлиқлирини ешәкләрниң дүмбисигә,
Гөһәрлирини төгә локкилириға жүкләп,
Өзлиригә һеч пайда йәткүзмәйдиған бир хәлиқниң йениға көтирип бариду.
7 Мисир!? Уларниң ярдими бекар һәм қуруқтур!
Шуңа Мән уни: «Һеч немини қилип бәрмәйдиған Раһаб» дәп атиғанмән.

Ишәнмәсликниң ақивити

8 — Әнди бу сөзниң кәлгүси заманлар үчүн,
Гувалиқ сүпитидә әбәдил- әбәткә туруверишн үчүн,
Һазир берип буни һәм таш тахтиға һәм йөгимә китапқа йезип қойғин.
9 Чүнки булар болса асий бир хәлиқ,
Наәһли оғуллар,
Пәрвәрдигарниң Тәврат- тәрбийисини аңлашни халимайдиған оғуллардур.
10 Улар алдин көргүчиләргә: — «Вәһийни көрмәңлар!»,
Вә пәйғәмбәрләргә: «Бизгә тоғра бешарәтләрни көрсәтмәңлар;
Бизгә адәмни азатә қилидиған, ялған бешарәтләрни көрситиңлар;
11 Сәнләр дурус йолдин чиқиш,
Тоғра) тәриқидин айрилиш!
Исраилдики Муқәддәс Болғучини алдимиздин йоқ қилиш!» — дәйду.
12 — Әнди Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Чүнки силәр мошу хәвәрни чәткә қеқип,
Зулумни йөләнчүк қилип, бурмиланған йолға таянғиниңлар түпәйлидин,

---

30:5 Йәр. 2:36
30:6 **«Нәгәвдики улақлар тоғрисида жүкләнгән вәһий»** — Нәгәв болса Йәһуданиң җәнуби қисми болуп, пүтүнләй дәһшәтлик чөл- баяван. Мисирға маңидиған бир йол Нәгәвдин өтиду. **«...йүкләнгән вәһий»** — мошу бешарәтниң темиси билән Йәшая чақчақ қилиду. «Вәһий»ниң ибраний тилида «жүк» дегән йәнә бир мәнаси бар. Шуниң билән темини йәнә «Нәгәвдики улақларниң жүки» — дейишкә болиду. Улақлар әлчиләрниң өзини һәм нурғун мал- мүлүк, һәдийиләрни көтирип Мисирға баридиған җапалиқ йолда меңип һерип кетиду. Лекин Мисир билән болидиған «иттипақ» һеч немигә әрзимигәчкә, уларниң йоли бекарға кетиду. Йәшая бечарә улақларға һесдашлиқ билдүргини билән әлчиләргә һеч қандақ һесдашлиқ билдүрмәйду! **«Улар җапалиқ, дәрд- әләмлик зиминдин өтиду...»** — қизиқ йери шуки, Мисирға адәттә маңидиған йол Нәгәвдин әмәс, бәлки Филистийәдин өтиду. Нәгәвдин маңидиған йол наһайити җапалиқтур. Немишкә мошу йол билән маңидикин? Һөкүмранлар мәхсәт- планлирини Филистийәдин яки өз хәлқидин мәхпий сақлаш үчүн болса керәк. Қизиқ иш шуки, Исраил Муса пәйғәмбәр арқилиқ Мисирдин қутқузулуп чиқип, дәл шу йол билән Қанаанға (Пәләстингә) кәлгән. Йәшая кинайилик билән улардин, силәр Мисирдин қутқузулғандин кейин йәнә әшу йәргә «кәлгән изиңлар билән қайтип» ярдәм сорашқа раст барамсиләр? — дәп соримақчи.
30:7 **«Мән уни: «Һеч немини қилип бәрмәйдиған Раһаб» дәп атиғанмән»** — «Раһаб» Мисирниң башқа бир исми, мәнаси «һакавурлуқ», «һали үстүнлүк».
30:8 **«...Һазир берип буни һәм таш тахтиға һәм йөгимә китапқа йезип қойғин»** — «буни» бизниң қаришимизчә, жуқуриқи 6- 7- айәттики бешарәтни көрситиду. Бәзи алимлар «буни» 8- 14- айәтләрниң мәзмуни дәп қарайду.
30:9 **«Пәрвәрдигарниң Тәврат- тәрбийиси»** — «Тәврат» болса «тәрбийә», «несиһәт», «йол- йоруқ» дегән мәнада.
30:10 **«алдин көргүчиләр»** — адәттә Худаниң сөзини ғайипанә көрүнүшләр арқилиқ билип чүшинидиған һәм уларни башқиларға чүшәндүрүп беридиған пәйғәмбәрләрдур.
30:11 **«Сәнләр дурус йолдин чиқиш, тоғра тәриқидин айрилиш! Исраилдики Муқәддәс Болғучини алдимиздин йоқ қилиш!»** — мошу сөзләр уларниң демәкчи болған асаслиқ сөзлири, яки аллиқачан дегән сөзләрниң түп мәнасидур.

13 Шуңа мошу қәбиһлик силәргә егиз тамниң бир йериқидәк болиду,
Там пултийип қалғанда, у бирақла уни чеқиветиду;
14 Худди сапал чинә һеч айимай чеқиветилгәндәк У уни чеқиветиду;
Униңдин һәтта очақтин чоғ алғидәк,
Бактин су усқидәк бирәр парчисиму қалмайду».
15 Шуңа Рәб Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Йенимға товва билән қайтип келип арам таписиләр, қутқузулисиләр;
Хатирҗәмликтә һәм аман- есәнликтә күч алисиләр!»,
— Бирақ силәр рәт қилғансиләр.
16 Силәр: — «Яқ, биз атларға минип қачимиз» — дедиңлар,
Шуңа силәр раст қачисиләр!
Вә «Биз чапқур улақларға минип кетимиз» — дедиңлар;
— Шуңа силәрни қоғлиғучиларму чапқур болиду.
17 Миңиңлар бириниң вәһимисидин қачисиләр;
Бәшиниң вәһимисидә һәммиңлар қачисиләр;
Қечип, тағ үстидики йеганә байрақ хадисидәк,
Дөң үстидики туғдәк қалисиләр.

Худаниң күткән үмүти
Униң ахирқи планлири — парлақ келәчәк

18 Вә шуңа силәргә меһри- шәпқәт көрситимән дәп, Пәрвәрдигар күтиду;
Шуңа У силәргә рәһим қилимән дәп орнидин қозғилиду;
Чүнки Пәрвәрдигар һөкүм- һәқиқәт чиқарғучи Худадур;
Уни күткәнләрниң һәммиси бәхитликтур!
19 Чүнки халайиқ йәнила Зионда, йәни Йерусалимда туриду;
Шу чағда силәр йәнә һеч жиғлимайсиләр;
Көтәргән наләңдә У Өзини саңа интайин шәпқәтлик көрситиду;
У наләңни аңлисила, җавап бериду.
20 Рәб силәргә нан үчүн мүшкүллүкни,
Су үчүн азап- оқубәтни бәрсиму,

30:13 Йәш. 29:5
30:14 **«Худди сапал чинә һеч айимай чеқиветилгәндәк у уни тамни чеқиветиду»** — там чаққучини Худаниң Өзи дәп қараймиз. Тамда пәйда болған йериқ болса Исраилниң қәбиһлигидур (13- айәтниму көрүң). Адәмниң гунайи өзини ичидин (йериқ тамни вәйран қилғандәк) вәйран қилиду; униң үстигә, Худаниң җазалиши униңға чүшүш билән у техиму түгишиду.
30:14 Йәр. 19:11
30:15 **«Йенимға товва билән қайтип келип арам таписиләр, қутқузулисиләр; хатирҗәмликтә һәм аман- есәнликтә күч алисиләр!»** — мошу сөз Йәшая пәйғәмбәрниң бешарәтлириниң җәвһири.
30:17 **«Миңиңлар бириниң вәһимисидин қачисиләр; бәшиниң вәһимисидә һәммиңлар қачисиләр»** — Муса пәйғәмбәр Тәвраттики «Лав.» 26:8- айәттә Худаниң мундақ вәдисини хатирилигән: «(Маңа таянған болсаңлар) бәшиңлар йүз (адәм)ни, йүзүңлар бир түмәнни қоғливетисиләр». Әндики әһвал буниң әксичә. **«Тағ үстидики байрақ... дөң үстидики... туғ»** — (1) демәк, қалған адәмләр наһайити аз. (2) мошу икки нәрсә (байрақ вә туғ) адәттә уруш қилғанда ишлитилиду; уруштики бир тәрәп мәғлуп болса мошу нәрсиләр ташлинип қалиду; ғәлибә қилса улар елип кетилиду; шуңа улар мошу йәрдә мәғлубийәтниму билдүриду.
30:17 Йәш. 17:6; 24:6,13
30:18 **«Вә шуңа силәргә меһри- шәпқәт көрситимән дәп, Пәрвәрдигар күтиду; шуңа У силәргә рәһим қилимән дәп орнидин қозғилиду... Уни күткәнләрниң һәммиси бәхитликтур!»** — мошу айәт бәлким китапниң адәмни әң һәйран қалдуридиған йәрлиридин биридур. Немишкә Исраилниң каҗлиғи, Худаниң қаттиқ җазалиши тәсвирләнгәндин кейин айәт «шуңа» билән башлиниду? Худаниң Исраилни қаттиқ җазалиғини билән у әң ахирда уларға наһайити көп рәһимдиллиқ көрсәтмәкчи. Жуқириқи җазалар бәлким Исраилниң «қалдиси»ни Худаниң ниҗатини қобул қилишқа тәйярлайду. «Шуңа» Худа буни сәвир- тақәт билән күтиду.
30:18 Зәб. 2:12; 33:9; Пәнд. 16:20; Йәр. 17:7

Шу чағда сениң Устазиң йәнә йошурунивәрмәйду,
Бәлки көзүң Устазиңни көриду;
21 Силәр оң тәрәпкә бурулсаңлар,
Яки сол тәрәпкә бурулсаңлар,
Қулиқиң кәйниңдин: —
«Йол мана мошу, униңда меңиңлар!» дегән бир авазни аңлайсән.
22 Шу чағда силәр оюлған мәбудлириңларға берилгән күмүч һәлгә,
Қуйма мәбудлириңларға берилгән алтун һәлгиму дағ тәккүзисиләр;
Силәр уларни адәт латисини ташлиғандәк ташливетип: —
«Нери тур» — дәйсиләр.
23 У сән терийдиған уруғуң үчүн ямғур әвәтиду;
Йәрдин чиқидиған ашлиқ- мәһсулат һәм күч- қувәтлик һәм мол болиду;
Шу күни маллириң кәң- азатә яйлақларда яйлайду;
24 Йәр һайдиған кала вә ешәкләр болса,
Гүҗәк вә ара билән соруған, тузланған һәләп йәйду.
25 Чоң қирғинчилиқ болған күни,
Йәни мунарлар өрүлгән күни,
Һәр бир улуқ тағда вә һәр бир егиз дөңдә болса,
Әнһарлар вә ериқлар болиду.
26 Пәрвәрдигар Өз хәлқиниң жараһитини таңидиған,
Уларниң қамча ярисини сақайтқан шу күнидә,
Ай шолиси қуяш нуридәк болиду,
Қуяш нури болса йәттә һәссә күчлүк болиду,
Йәни йәттә күндики нурға баравәр болиду.

Асурийә һуҗум қилмайду —
Уларниң үстигә чүшидиған җаза

27 Мана, Пәрвәрдигарниң нами жирақтин келиду,
Униң қәһри ялқунлинип,
Қоюқ ис- түтәклири көтирилиду;
Ләвлири ғәзәпкә толуп,
Тили жутувалғучи янғин оттәк болиду.
28 Униң нәпәси худди тешип боюнға йетидиған кәлкүндәк болиду,
Шуниң билән У әлләрни бемәналиқни йоқатқучи ғәлвир билән тасқайду,

---

30:20 **«сениң Устазиң»** — мошу йәрдә бу сөз яки (көплүк шәклидә) «устазлириң» яки (бирлик шәклидә) «устазиң» мәнасида ишлитилгән. Алди- кәйнидики сөзләргә қариғанда, «устаз» болса керәк. «Өзини йошурған» «Устазиң»ниң ким екәнлигини чүшиниш үчүн мошу айәтни 8- бап, 17- айәт билән селиштуруң.
30:25 **«Чоң қирғинчилиқ болған күни, йәни мунарлар өрүлгән күни...»** — қайси қирғинчилиқниң болғанлиғи, қайси мунарларниң өрүлгәнлиги мошу йәрдә дейилмиди. Қандақла болмисун, мошу ишлар җисманий һәм роһий дүшмәнләрниң йоқитилишини билдүриду; мошу ишлар ахирқи заманларда йүз бериши мумкин. **«әнһар»** — кичик ериқ.
30:26 **«Өз хәлқиниң жараһити»** — яки «Өз хәлқиниң сунған йерини».

Шундақла хәлиқ- милләтләрниң ағзиға уларни аздуридиған жүгән салиду.
29 Муқәддәс бир һейт өткүзүлгән кечидикидәк, көңлүңлардин нахша урғуп чиқиду,
Исраилға уюлташ болған Пәрвәрдигарниң теғиға нәй наваси билән чиққан бирисиниң хошаллиғидәк, көңлүңлар хошал болиду.
30 Пәрвәрдигар һәйвәтлик авазини яңритиду;
У қайниған қәһри, жутувалғучи ялқунлуқ от, гүлдүрмамилиқ ямғур, боран- шавқун, мөлдүрләр билән Өз билигини созуп көрситиду.
31 Чүнки Пәрвәрдигарниң авази билән Асурийә янҗилиду,
— Башқиларни уруш тайиғи болған Асурийә янҗилиду!
32 Вә Пәрвәрдигар тәйярлиған калтәк билән һәр қетим уни урғанда,
Буниңға даплар һәм чилтарлар тәңкәш қилиниду;
У қолини ойнитип зәрб қилип униң билән күрәш қилиду.
33 Чүнки Тофәт қедимдин тартип тәйяр турған еди;
Бәрһәқ, падиша үчүн тәйярланған;
Пәрвәрдигар уни чоңқур һәм кәң қилған;
Отунлири көп ялқунлуқ бир гүлхан бар,
Пәрвәрдигарниң нәпәси болса гуңгут еқимидәк уни туташтуриду.

Мисир билән иттипақлашмаңлар!
Худа Өзи Асурийәни жиқитиду

31 1 — Ярдәм издәп Мисирға барғанларниң һалиға вай!
Улар атларға тайинип,
Көп болғанлиғидин жәң һарвулириға,
Интайин күчлүк болғанлиғидин атлиқ әскәрләргә ишинип кәтти!
Бирақ Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қаримайду,
Пәрвәрдигарни издимәйду.
2 Бирақ Уму данадур!
У күлпәт елип келиду,
Дегәнлирини қайтурувалмайду;
У бузуқларниң җамәтигә,
Шундақла қәбиһлик қилғучиларға ярдәмдә болғанларға қарши орнидин қозғилиду.

30:28 **«Униң нәпәси худди тешип боюнға йетидиған кәлкүндәк болиду»** — жуқурики 8- бап, 8- айәт билән селиштуруң. Асурийә Исраилға қандақ қилған болса, Пәрвәрдигарму уларға (асурийләргә) шундақ қилиду. **«бемәналиқ бемәналиқни йоқатқучи ғәлвир»** — «бемәналиқ» бәлким бутларға ишинип- тайинишни көрситиду. **«У Пәрвәрдигар .... шундақла хәлиқ- милләтләрниң ағзиға уларни аздуридиған жүгән салиду»** — Асурийә падишаси Сәннахериб тутувалған әсирлириниң ағзиға жүгән селип, уларни ашундақ рәһимсиз йол билән елип маңатти. Мошу йәрдә Асурийәдин башқа әлләрниң тилға елиниши, бешарәтниң һәм шу чағдики Асурийәни һәм ахирқи замандики «ахирқи уруш»ни көрситидиғанлиғини чүшәндүрсә керәк. Ундақ болса Асурийә падишаси йәнә ахирқи замандики дәҗҗалға вәкиллик қилиду яки «бешарәтлик рәсим» болиду.
30:28 Йәш. 8:8
30:31 **«Пәрвәрдигарниң авази билән Асурийә янҗилиду, — башқиларни уруш тайиғи болған Асурийә янҗилиду!»** — Асурийәниң Худаниң тайиғи екәнлиги 10:5- айәттә көрситилгән.
–«Башқиларни уруш тайиғи (болған Асурийә) янҗилиду!» дегәнниң башқа бирхил тәрҗимиси: — «У (Пәрвәрдигар) уни (Асурийәни) таяқ билән уриду».
30:33 **«Тофәт»** — Йерусалим сиртидики, әхләт көйдүридиған бир җилға. У йәнә «Ге- Хинном» — «Һалакәт җилғиси» дәп атилип дозақниң күчлүк бир символи болиду (әрәбчә «җәһәннәм» дегән сөз дәл бу «Ге- Хинном»дин кәлгән). **«Бәрһәқ, падиша үчүн тәйярланған; Пәрвәрдигар уни чоңқур һәм кәң қилған, отунлири көп ялқунлуқ бир гүлхан бар...»** — демәк, Асурийә падишаси Йәһудаға қарши жүрүш қилғанда, өзи үчүн тәйярланған «җәсәтни көйдүрүш» гулханиға қарап меңивататти.
31:1 Зәб. 19:8; 32:16- 17; Пәнд. 21:31; Йәр. 17:5
31:2 **«Бирақ Уму данадур!»** — «Уму» дегән сөз кинайилик, һәҗвий гәп: «Сән Исраил бәк әқиллик, шундақ әмәсму?

[3] Мисирлиқлар Тәңри әмәс, адәмләр халас;
Уларниң атлири болса роһтин әмәс, эттин халас;
Пәрвәрдигар болса қолини узартиду,
Ярдәм бәргүчи болса путлишиду;
Ярдәм берилгүчи болса жиқилиду;
Улар һәммиси бирақла йоқилиду.
[4] Чүнки Пәрвәрдигар маңа мундақ дегән: —
«Овни тутувалған шир яки асланни бир тәрәп қилишқа топ- топ падичилар чақи-
рилғанда,
Шир яки аслан уларниң авазлиридин һеч қорқмай,
Шавқунлиридин һеч һодуқмай,
Бәлки овни астиға бесивелип ғар- ғур талиғинидәк,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарму охшашла Зион теғи вә егизликли-
ри үчүн чүшүп жәң қилиду.
[5] Үстидә пәрваз қилидиған қушлардәк самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрди-
гар Өз қанити астиға Йерусалимни алиду;
Қанити астиға елип, Зионни қутқузиду;
Униң «өтүп кетиши» билән Зион нижатлиққа еришиду.

Худаниң товва қилишқа чақириши

[6] Силәр дәһшәтлик асийлиқ қилған Егәңларниң йениға товва қилип қайтиңлар,
И Исраил балилири!
[7] Чүнки шу күнидә инсанлар һәр бири өзи үчүн өз қоли билән ясиған күмүч бутларни вә
алтун бутларни: — «Гунадур!» дәп ташливетиду».

[8] «Шу чағда Асурийә қилич билән жиқилиду,
Бирақ батурниң қиличи билән әмәс;
Бир қилич уни жутувалиду, бирақ қилич адәттики адәмниңки болмайду;
У жәнини елип қиличтин қачмақчи болиду,
Арисидики жигитлири албанға селиниду.
[9] Вәһимидин униң «һул теши» йоқайду;

Лекин **Уму** (Худаму) даналиқғу!» дегәндәк. Исраилниң һеч даналиғи йоқ еди.
31:4 «топ- топ падичилар» — бу ибарә Мисирни көрсәтсә, һаһайити кинайилик гәп болиду; чүнки Мисирлиқлар қой вә падичиларға өч еди («Яр.» 46:34ни көрүң). Бәлким мошу тәмсилниң авалқи йерими, Худа Исраилни (ширдәк, Асурийә арқилиқ) жазалимақчи болса, Мисирлиқларни ярдәм беришкә чақириш беһудиликтур. Иккинчи йерими болса, Худа ахирда Өзи (қуштәк Өз қанити астиға елип — 31- айәт) Исраилни Асурийәдин қутқузиду, дегән мәнада. **«шавқунлиридин һеч һодуқмай,...»** — яки «уларниң алдида йолни бошатмайдиған,...». **«У Пәрвәрдигар Зион теғи ... үчүн чүшүп жәң қилиду»** — Пәрвәрдигар кимгә қарши чиқип жәң қилиду? Жуқириқи айәткә қариғанда, у авал ширдәк (Асурийә арқилиқ) Өз олжиси қилмақчи болған Йерусалимни қолиға елиш үчүн күрәш қилип, андин «овға ярдәмчи сүпитидә» «уни ширдин қутқузимиз» дегән Мисир билән жәң қилиду. Һечболмиғанда, Йерусалим Худаниң (Асурийәликләр арқилиқ болған) тәрбийә жазасидин өзини қутқузалмайду. Бирақ 5- айәттә, Худа ахирида уларни Асурийәниң бесип киришидин қутқузиду, дәйду.
31:5 «Униң Пәрвәрдигарниң «өтүп кетиши» билән Зион нижатлиққа еришиду» — Худа Муса пәйғәмбәр дәвридә Исраилни Мисирдин қутқузғанда, Исраилларниң өйлиридин «өтүп кетиш»и билән уларни жазалимай, уларни қутқузған. Тәпсилатлири үчүн «Мис.» 12:23 вә «Зәб.» 77:49ни көрүң — У Өзи әвәткән «һалак қилғучи пәриштә» Исраилларниң өйлиригә йетип кәлгәндә Өзи уларниң өйлириниң ишигиниң алдиға «өтүп туруш»и билән һалак қилғучи пәриштиниң йолини тосуп, муһапизәт қилип уларни сақ қалдурған. «Өтүп кетиш» дегән сөз Исраилни мошу иш тоғрилиқ әскәрткән болса керәк. «Мис.» 12:13, 23- айәт вә изаһатлирини көрүң.
31:5 Қан. 32:11
31:7 Йәш. 2:20
31:8 «Асурийә қилич билән жиқилиду, бирақ батурниң қиличи билән әмәс; ... қилич адәттики адәмниңки болмайду» — демәк, қилич инсан тәрипидин әмәс, бәлки Худа тәрипидин ишлитилиду (36- , 37- бапни көрүң).

Униң сәрдарлири жәң туғидин алақзадилишиду» — дәп жақалайду Зионда оти көйиватқан,
Йерусалимда хумдени ялқунлаватқан Пәрвәрдигар.

Йеңи падиша вә униң йеңи жәмийити

32 [1] Мана, һәққанийлиқ билән һөкүмранлиқ қилғучи бир падиша чиқиду;
Әмирләр болса тоғра һөкүм чиқирип идарә қилиду.
[2] Һәм шамалға далда болғидәк,
Боранға панаһ болғидәк,
Қағҗирақ жайға ерик- сулардәк,
Чаңқап кәткән зиминға қорам ташниң сайисидәк болған бир адәм чиқиду.
[3] Шуниң билән көргүчиләрниң көзлири һеч торлашмайду,
Аңлайдиғанларниң қулиқи еник тиңшайду;
[4] Бәңбашниң көңли билимни тонуп йетиду,
Кекәчниң тили тез һәм еник сөзләйду.
[5] Пәсәндиләр әнди пәзиләтлик дәп аталмайду,
Пиқсиқ ипласлар әнди мәрт дәп аталмайду,
[6] Чүнки пәсәндә адәм пәсликни сөзләйду,
Униң көңли бузуқчилиқ тәйярлайду,
Ипласлиқ қилишқа,
Пәрвәрдигарға дағ кәлтүрүшкә,
Ачларниң қосиғини ач қалдурушқа,
Чаңқиғанларниң ичимлигини йоқитиветишкә нийәтлиниду.
[7] Бәрһәқ, иплас адәмниң тәдбирлири қәбиһтур;
У қәстләрни пәмләп олтириду,
Мөминләрни ялған гәп билән,
Йоқсулниң дәвасида гәп қилип уни вәйран қилишни пәмләп олтириду.
[8] Пәзиләтлик адәмниң қилған нийәтлири бәрһәқ пәзиләтликтур;
У пәзиләттә муқим туриду.

Мәңгүлүк бәхитни яки балаю- апәтни — һазир таллаш керәк!

[9] Орнуңлардин туруп, и хатирҗәм аяллар, авазимни аңлаңлар!
И әндишисиз қизлар, сөзлиримгә қулақ селиңлар!
[10] Бир жил өтә- өтмәйла, и беғәм аяллар,
Паракәндә қилинисиләр!
Чүнки үзүм һосули бекарға кетиду,
Мевә жиғиш йоқ болиду.
[11] И хатирҗәм аяллар, титрәңлар!
И әндишисиз қизлар, патипарақ болуңлар!
Кийимиңларни селиветиңлар, өзәңларни ялаң қилиңлар, чатриқиңларға бөз бағлаңлар!

31:9 **«Вәһимидин униң «һул теши» йоқайду...»** — «һул теши» уларниң падишаси болуши керәк.
31:9 2Пад. 19:36,37
32:1 Зәб. 44:5- 8; Зәк. 9:9
32:2 **«чаңқап кәткән зимин»** — яки «чарчап кәткән зимин».
32:3 Йәш. 29:18; 30:21
32:7 **«Йоқсулниң дәвасида гәп қилип уни вәйран қилишни пәмләп олтириду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «лилла- адил дәва қилған йоқсулни йоқитиш үчүн пәмләп олтириду».
32:11 **«Кийимиңларни селиветиңлар, өзәңларни ялаң қилиңлар, чатриқиңларға бөз бағлаңлар!»** — булар болса әсиргә чүшүп қалғанларниң мәҗбурий қилидиған ишлири.

12 Гөзәл етиз- бағлар үчүн,
Мевилик үзүм таллири үчүн мәйдәңларға уруп һәсрәт чекиңлар!
13 Үстидә тикән- янтақлар өсидиған өз хәлқимниң зимини үчүн,
Шат- хорам өйләр, вараң- чуруң қилип ойнайдиған бу шәһәр үчүн қайғуруңлар!
14 Чүнки орда ташлиниду,
Адәмләр билән лиқ толған шәһәр адәмзатсиз болиду,
Истиһкам вә күзәт мунарлири узун заманғичә пақәтла явайи ешәкләр зоқ алидиған,
Қой падилири озуқлинидиған боз йәрләр болиду.
15 Таки Роһ бизгә жуқуридин төкүлгичә,
Далалар мевилик бағ- етизлар болғичә,
Мевилик бағ- етизлар орманзар дәп һесапланғичә шу пети болиду.
16 Шу чағда адаләт далани,
Һәққанийлиқ мевилик бағ- етизларни макан қилиду.
17 Һәққанийлиқтин чиқидиғини хатирҗәмлик болиду,
Хатирҗәмликниң нәтиҗиси болса мәңгүгә болидиған арам- течлиқ вә аман- есәнлик болиду.
18 Шуниң билән мениң хәлқим хатирҗәм маканларда,
Ишәшлик туралғуларда вә тинич арамгаһларда туриду.

Җаза чүширилгәндин кейинки бәхит- бәрикәт

19 Орман кесилип жиқитилғанда мөлдүр яғсиму,
Шәһәр пүтүнләй йәр билән йәксан қиливетилсиму,
20 Су бойида уруқ териғучилар,
Кала вә ешәкләрни кәң далаға қоюветидиғанлар бәхитликтур!

Нижат Зионға келиду

33 1 И өзәң булаң- талаң қилинмиған, башқиларни булаң- талаң қилғучи,
Башқилар саңа асийлиқ қилмиған,
Өзәң асийлиқ қилғучи,
Сениң һалиңға вай!
Сән булаң- талаңни болди қилишиң билән,
Өзәң булаң- талаң қилинисән;
Сән асийлиқни болди қилишиң билән,
Өзәң асийлиққа учрайсән;

32:15 **«Роһ бизгә жуқуридин төкүлгичә,.....»** — мошу йәрдә «Роһ» Худаниң Роһини билдүриду. Тексттә «кимниң роһи» екәнлиги дейилмигән әһвалда «Роһ» дегән сөз айрим көрүлсә, ундақта шүбһисизки Худаниң Роһини көрситиду. **«Далалар мевилик бағ- етизлар болғичә, мевилик бағ- етизлар орманзар дәп һесапланғичә...»** — демәк, йәр йүзидики боз йәрләр мунбәт болиду вә һазир мунбәт йәрләрму техиму шундақ болиду.
32:15 Йәш. 29:17; Йо. 2:28, 29; Юһ. 7:37, 38; Рос. 2:17, 18
32:18 Йәр. 33:16
32:20 **«Орман кесилип жиқитилғанда мөлдүр яғсиму, шәһәр пүтүнләй йәр билән йәксан қиливетилсиму, су бойида уруқ териғучилар, кала вә ешәкләрни кәң далаға қоюветидиғанлар бәхитликтур!»** — (19- 20) демисәкму, бу наһайити сирлиқ бир сөздур. Бәлким бизни ахирқи заманлардики икки әһвал тоғрисида әслитиду. «Орман жиқилиду» — тәкәббурлар пәс қилиниду (10- бап, 18- вә 33- 34- айәтни көрүң). «Шәһәр» бәлким жуқуриқи (24- баптики) «тәртипсиз шәһәр» болуп, Худа тәрипидин вәйран қилиниду. Бирақ кичик пеиллиқ турмушни таллиғанлар, мәсилән өз кала- ешәклиригә яхши муамилә қилғанлар бәхит- бәрикәт тапиду.
33:1 **«И өзәң булаң- талаң қилинмиған, башқиларни булаң- талаң қилғучи, башқилар саңа асийлиқ қилмиған, өзәң асийлиқ қилғучи, сениң һалиңға вай!...»** — мошу айәт Асурийә падишаси Сәннахерибни көрситиду. Исраил падишаси Һәзәкия әлчиләрни әвәтип Сәннахериб билән «сулһ» әһдисини түздүргән («2Пад.», 18:13- 18- айәтни көрүң); илгәрки Аһаз падишаниңму Асурийә билән түзгән «течлиқ» әһдиси бар еди («2Пад.» 16- бапни көрүң). Сәннахериб миладийәдин илгәрки 701- жили, икки әһдини бузуп Исраил (Йәһуда)ниң пүтүн зиминини

[2] И Пәрвәрдигар, бизгә меһри- шәпқәт көрсәткәйсән;
Биз Сени үмүт билән күтүп қалдуқ;
Өтүнимизки, Сән һәр сәһәр Исраилға күчлүк биләк- қол,
Қийинчилиқ пәйтлиридә ниҗатимиз болғайсән.
[3] Топ- топ адәмләрниң ғоға- чуқанлиридин хәлиқләр бәдәр қачиду;
Сән Худа қәддиңни тик қилишиң билән әлләр питирап кетиду;
[4] Чекәткә личинкилири от- көкләрни жиғип йәвалғандәк,
Силәргә бекитип берилгән олҗа жиғивелиниду;
Чекәткиләр уян- буян жүгүргәндәк адәмләр олҗа үстидә уян- буян жүгүрүшиду.
[5] Пәрвәрдигар үстүн туриду,
Бәрһәқ, Униң туралғуси жуқуридидур;
У Зионға адаләт вә һәққанийлиқ толдурди;
[6] У болса күнлириңларниң теч- аманлиғи, ниҗатлиқ, даналиқ вә билимниң байлиқлири болиду;
Пәрвәрдигардин қорқуш Униң үчүн гөһәрдур.

Исраилдики һазирқи әһвал

[7] Мана, уларниң палванлири сиртта туруп налә- пәряд көтириду;
Сүлһ- әһдә түзгән әлчиләр қаттиқ жиғлишиду;
[8] Йоллар адәмсиз қалди;
Өткүнчи йолчилар йоқ болди;
У әһдини бузуп ташлиди;
Шәһәрләрни көзигә илмайду,
Адәмләрни һеч этиварлимайду.
[9] Зимин матәм тутиду, зәиплишиду;
Ливан хиҗаләттин солишиду;
Шарон чөл- баяванға айланди;
Башан вә Кармәл болса қирип ташланди.

бесивелип, пайтәхти Йерусалимға тәһдид салди. Униң шундақ «асийлиқ» ишлири хелә көп еди.
–Бәлким, мошу бешарәттики «асийлиқ қилғучи», «әһдини бузудиған» дегән сөзләр ахирқи замандики дәҗҗалниму көрситиши мүмкин.
33:3 **«Топ- топ адәмләрниң ғоға- чуқанлиридин хәлиқләр бәдәр қачиду; сән ... қәддиңни тик қилишиң билән әлләр питирап кетиду»** — бу, бәлким, Пәрвәрдигарниң Исраилниң 2- айәттики дуасиға бәргән җавави болуши мүмкин.
–«Топ- топ адәмләрниң ғоға- чуқанлири...» бәлким Ефиопийә падишаси Тирһақаһниң қошунлириниң җәң жүрүшини көрситиду («2Пад.» 19:9- айәтни көрүң). Сәннахериб «Тирһақаһ келиду» дегән хәвәрни аңлап чекинди.
–Ахирқи заманларда мошу вақиәгә охшайдиған йәнә бир вақиә болиду («Дан.» 11:44- айәтни көрүң).
33:4 **«Силәргә бекитип берилгән олҗа жиғивелиниду»** — бизниңчә «силәр» Исраилларни көрситиду (6- айәтни көрүң). Асурийәликләр олҗини уларға ташлап қачиду (36- , 37- бапни көрүң). Башқа тәрҗиманлар «силәр» дегән Исраилдин башқа әлләрни көрситиду, дәп шәрһиләйду.
33:6 **«Пәрвәрдигардин қорқуш униң үчүн гөһәрдур»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «Пәрвәрдигардин қорқуш Униң адәмләргә беридиған гөһири».
33:7 **«Мана, уларниң палванлири ... налә- пәряд көтириду; сүлһ- әһдә түзгән әлчиләр қаттиқ жиғлишиду»** — бизниңчә бу айәт әйни чағдики әһвални көрситиду. 8- айәттики изаһатни көрүң. **«палванлар ...налә- пәряд көтириду... Әлчиләр жиғлишиду»** — 1- айәттики изаһатта дейилгәндәк, Асурийә падишаси Сәннахериб «сүлһ- әһдә»гә асийлиқ қилип, Исраилни ишғал қилған; әһвал 7- 9- айәтләрдә тәсвирлигәндәк болған. Шу чағда Һәзәкия билән у Сәннахерибқа әвәткән әлчиләр әшу сүлһ- әһдиниң бир тийингиму әрзимигәнлигини көрүп, қаттиқ пушайман қилған болса керәк.
33:8 **«У әһдини бузуп ташлиди»** — «у» бәлким асийлиқ қилғучи (Асурийәлик) Сәннахерибни вә шуниң билән биргә ахирқи замандики дәҗҗалниму көздә тутуши мүмкин.
33:9 **«Ливан... Шарон.... Башан... Кармәл...»** — чирайлиқ орманзарлиқ район. Шарон мунбәт яйлақ. Башан дәлдәрәқлири көп, чарвичилиқтин бейиған район. Кармәл йәрлири интайин мунбәт, мевә- чевә, көктатлар көп чиқидиған, көп яйлақлири бар район еди. Хәритиләрни көрүң.

Худа орнидин туруп қутқузиду

10 Мана һазир орнумдин туримән,
— дәйду Пәрвәрдигар,
— Һазир Өзәмни үстүн көрситимән,
һазир қәддимни көтиримән.
11 — Силәрниң боюңларда қуруқ от- чөпла бар,
Пахал туғисиләр;
Өз нәпәслириңлар от болуп өзәңларни жутуветиду;
12 Әлләр болса һак көйдүрүлгәндәк көйдүрилиду;
Орулған жиған- тикәнләрдәк отта көйдүрүветилиду.
13 — И жирақтикиләр, Мениң қилғанлиримни аңлаңлар;
Йеқиндикиләр, Мениң күч- қудритимни тонуп йетиңлар.
14 Зиондики гунакарлар қорқиду;
Вәһимә ипласларни бесивалиду.
Улар: «Аримиздики ким мәңгүлүк жутқур От билән биллә туриду?
Ким әбәдил- әбәт ялқунлар билән бир маканда болиду?» — дәйду.

Соалға жавап

15 — «Һәққанийлиқ йолида маңидиған,
Дурус- лилла гәп қилидиған,
Залимлиқтин кәлгән һарам пайдиға нәпрәтлинидиған,
Париларни сунғучиларни қолини пулаңшитип рәт қилидиған,
Қанниң гепи болсила қулиқини йопуруп аңлимайдиған,
Пәслик- рәзилликкә карашни рәт қилип, көзини қачуридиған;
16 У жуқурини макан қилиду;
Қорам ташлар униң қорғини болуп,
Жуқири униң башпанаһи болиду;
Өз рисқи униңға берилиду,
Униң сүйи капаләтлик болиду».
17 — «Көзлириң Падишани гөзәллигидә көриду;
Көзлириң узунға созулған зиминға нәзәр салиду.
18 Көңлүң вәһимә тоғрисида чоңқур ойға патиду;
Ройхәтчи бәг қени?
Олжини өлчәйдиған таразичи бәг қени?
Истиһкам- мунарларни санисғучи бәг қени?

33:13 **«И жирақтикиләр, Мениң қилғанлиримни аңлаңлар; йеқиндикиләр, Мениң күч- қудритимни тонуп йетиңлар»** — мошу бешарәт 10- айәттин башлап ахирқи заманларға өткән болуши мүмкин.
33:15 **«Һәққанийлиқ йолида маңидиған, дурус- лилла гәп қилидиған...»** — бу сөзләр 14- айәттики «Аримиздики ким мәңгүлүк жутқур от билән биллә туриду? Ким әбәдил- әбәт ялқунлар билән бир маканда болиду?» дегән соалға болған жавапниң бешидур. **«париларни сунғучиларни қолини пулаңшитип рәт қилидиған»** — башқа бирхил тәржимиси: «парилар тутқузуп қоюлмисун дәп қоллири титрәп кетидиған». **«Пәслик- рәзилликкә карашни рәт қилип, көзини қачуридиған»** — мәнаси бәлким: «рәзилликни күзитишни қәтъий рәт қилидиған».
33:15 Зәб. 14:1- 2; 23:3- 4
33:17 **«Көзлириң Падишани гөзәллигидә көриду»** — мошу йәрдә падишаниң ким екәнлиги техи дәп берилмиди. У жуқурики 9- бап, 6- айәт, 11- бап, 1- 9- айәт вә 32- бап, 1- айәттә тилға елинған падишаға охшаш адәм болуши керәк. **«көзлириң Падишани гөзәллигидә көриду»** — «гөзәллигидә» дегәнлик, падишаниң бәлким башқа әһвалдиму көрүнүши мүмкин. **«узунға созулған зимин»** — бәлким кәң- азатилик, һеч вәһимә көрүнмәйдиған зимин дегән мәнада.
33:18 **«Ройхәтчи бәг қени? Олжини өлчәйдиған таразичи бәг қени? Истиһкам- мунарларни санисғучи бәг қени?»** — мошу бәгләр, шүбһисизки, Исраилни аяқ асти қилған дүшмәнниң ишғалийәтчи қошунлириниң бәглири; бирақ уларниң рольлири анчә еniқ әмәс. Биринчиси, бәлким, әсирләрниң тизимлигини тәйярлиған; иккинчиси олжини хатириливалған; үчинчиси шәһәрдики пачақлаш керәк болған истиһкамларни хатириливалған.

19 Қайтидин әшәддий хәлиқни көрмәйсән,
— Сән аңқиралмайдиған, боғузида сөзләйдиған,
Дудуқлап гәп қилидиған, гепини чүшинәлмәйдиған бир хәлиқни иккинчи көрмәйсән.
20 Ибадәт һейтлиримиз өткүзүлидиған шәһәр Зионға қара;
Сениң көзүң Йерусалимниң теч- аман макан болғанлиғини,
Қозуқлири һәргиз жулунмайдиған,
Танилири һәргиз үзүлмәйдиған,
Иккинчи йөткәлмәйдиған чедир болғанлиғини көриду;
21 Шу йәрдә Пәрвәрдигарниң шан- шәриви бизгә көрүниду,
— У Өзи дәриялар, кәң өстәңләр еқип туридиған бир җай болиду;
Палақлар билән һайдалған һеч қандақ кемә у җайда қатнимайду,
Вә яки һеч һәйвәтлик кемә у җайдин өтмәйду;
22 Чүнки Пәрвәрдигар бизниң нижаткар- һакимимиз,
Пәрвәрдигар бизгә қанун Бәргүчидур,
Пәрвәрдигар — бизниң Падишаһимиз,
У бизни қутқузиду!
23 Сениң тана- арғамчилириң бошиған болсиму,
Исраил йәлкән хадисиниң турумини мустәһкәм қилалмисиму,
Йәлкәнни йейип чиқиралмисиму,
У чағда зор бир олҗа үләштүрүлиду;
Һәтта ақсақ- токурларму олҗини алиду.
24 Шу чағда шу йәрдә турғучи: «Мән кесәл» демәйду;
Шу җайни макан қилған хәлиқниң гуналири кәчүрүм қилиниду.

Пәрвәрдигарниң күни
Едомниң җазалинишлири

34 1 Йеқин келиңлар, и әлләр, аңлаңлар!
И қовм- хәлиқләр, қулақ селиңлар!
Йәр- зимин вә униңдики барлиқ мәвҗудатлар,
Җими аләм вә униң ичидин чиққан һәммә мәвҗудатлар,
Тиңшаңлар!
2 Чүнки Пәрвәрдигарниң барлиқ әлләргә карита ғәзиви бар,
Униң дәрғәзиви уларниң барлиқ қошунлириға қарши туриду;

33:19 **«Сән аңқиралмайдиған, боғузида сөзләйдиған, ... гепини чүшинәлмәйдиған бир хәлиқни иккинчи көрмәйсән»** — бу айәт, шүбһисизки, зимининиң ятлар тәрипидин ишғал қилғанлиғини яки улар тәрипидин хәлиқниң сүргүн қилинғанлиғини, шундақла чәтәл тилида сөзләйдиған муһит ичидә өткүзгән турмушни көрситиду.
33:20 Зәб. 45:6; 124:1, 2
33:21 **«Шу йәрдә Пәрвәрдигарниң шан- шәриви бизгә көрүниду, — У Өзи дәриялар, кәң өстәңләр еқип туридиған бир җай болиду; палақлар билән һайдалған һеч қандақ кемә у җайда қатнимайду, вә яки һеч һәйвәтлик кемә у җайдин өтмәйду»** — бу сирлиқ гәпниң мәнаси, пәризимизчә: «Пәрвәрдигар зиминимизни бәрикәтлик қилғандин кейин һеч қандақ нәрсини башқа әллердин киргүзүшниң һаҗити йоқ, шуңлашқа биз кемә елип кәлгән һеч қандақ мәһсулатларға муһтаҗ әмәсмиз; Пәрвәрдигар Өзи бизгә һәммини тәминлигүчидур» дегәндәк болуши мүмкин.
33:23 **«Сениң тана- арғамчилириң бошиған болсиму, Исраил йәлкән хадисиниң турумини мустәһкәм қилалмисиму, ... у чағда зор бир олҗа үләштүрүлиду; һәтта ақсақ- токурларму олҗини алиду»** — йәнә бир сирлиқ гәп! Пәризимизчә, бу бир охшитиш болуп, Исраилни бир чоң кемигә охшатқан; кемә болса бәк конирап кәткән, маңалмайдиған һалға келип қалған болса керәк. Һалбуки, бу Худаниң тәгдим қилмақчи болған бәрикитигә һеч қандақ тосалғу болмиған; олҗа һаман қолға елиниду, һәтта «ақсақ- токур» вә аҗиз адәмләрму бәхит- бәрикәткә еришиду.
–Бәзи алимлар кемә тоғрисидики сөзләрни Исраилниң дүшмәнлиригә каритилған, дәп қарайду.
33:24 **«Шу җайни макан қилған хәлиқниң гуналири кәчүрүм қилиниду»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда: — «Шу җайни макан қилған хәлиқ гунайидин көтириветилиду»

У уларни һалакәткә пүтүп қойған,
Уларни қирғинчилиққа тапшурувәткән;
3 Улардин өлтүрүлгәнләр сиртқа ташливетилиду,
Жәсәтлиридин сесиқчилиқ пурайду,
Тағлар уларниң қени билән еритилиду;
4 Асманлардики жимики жисим- қошунлар чирип йоқ болиду,
Асманлар йөгимә китапдәк түрүлиду;
Үзүм телиниң йопурмақлири хазан болуп, солишип чүшкәндәк,
Жигләп кәткән әнжир шехидин чүшкәндәк,
Уларниң жимики жисим- қошунлири жиқилиду;
5 Чүнки шәмширим асманларда қан билән суғурулди;
Қараңлар, шәмширим Мениң һалакәт ләнитимгә учриған хәлиққә,
Йәни Едом үстигә жазалаш үчүн чүшиду;
6 Пәрвәрдигарниң бир шәмшири бар;
У қанға боялди;
У яғлиқ нәрсиләрниң йеғи билән,
Өчкә- қозиларниң қени билән,
Қочқар бөригиниң йеғи билән озуқландурулған;
Чүнки Пәрвәрдигарниң Бозраһ шәһиридә бир қурбанлиғи,
Едомда зор бир қирғинчилиғи бар.
7 Мошу қирғинчилиқлар билән явайи калилар,
Топақлар вә күчлүк буқиларму жиқилиду.
Уларниң зимини қанға чөмүлиду,
Топа- чаңлири яғ билән майлишип кетиду.
8 Чүнки Пәрвәрдигарниң қисас алидиған бир күни,
Зион дәвасидики һесап алидиған жили бар.
9 Едомдики еқинлар қаримайға,
Униң топилири гуңгутқа айландурулиду;
Зимини болса көйүватқан қаримай болиду.
10 Униң оти кечә- күндүз өчүрүлмәйду;
Ис- түтәклири мәңгүгә өрләйду;
У дәвирдин- дәвиргичә харабиликтә туриду;
Һеч ким иккинчи у йәргә аяқ басмайду.

34:4 Вәһ. 6:13, 14
34:5 **«... Шәмширим асманларда қан билән суғурулди; қараңлар, шәмширим Мениң һалакәт ләнитимгә учриған хәлиққә, йәни Едом үстигә жазалаш үчүн чүшиду;»** — бу айәткә қариғанда, Худаниң ахирқи замандики жазалашлири асманда башлинип, кейин йәр йүзигә чүшиду. 1- 8- айәтләргә қариғанда, шу чағда нурғун әл-жутлар Едомда жиғилип Исраилға һуҗум қилмақчи болиду; бирақ Худа уларни йоқитиду. Едом дегән жутниң өзи Исраилға көп жил қилған рәһимсиз зиянкәшлиги түпәйлидин Худаниң ләнитигә учрайду.
34:6 **«У Пәрвәрдигарниң шәмшири яғлиқ нәрсиләрниң йеғи билән, өчкә- қозиларниң қени билән, қочқар бөригиниң йеғи билән озуқландурулған»** — мошулар (өчкә- қозиларниң қени... бөрәк йеғи қатарлиқлар)ниң һәммиси қурбанлиқларниң муһим бөләклири болиду. **«Пәрвәрдигарниң Бозраһ шәһиридә бир қурбанлиғи... бар»** — Бозраһ шәһири Едомниң пайтәхти (һазир «Петра» дейилиду). Хәритиләрни көрүң.
34:6 Йәш. 63:1, 2
34:7 **«күчлүк буқилар»** — ибраний тилида «күчлүкләр» дейилиду. «Явайи калилар», «топақлар», «күчлүк буқилар» мошу йәрдә «күчлүк, һоқуқлуқ бәгләр»ниму көрсәтсә керәк.
34:8 **«Зион дәваси»** — мошу «дәва»ниң узун жиллиқ тарихи бар. Көп кишиләр «Немишкә Худа Исраилға алаһидә муамилә қилиду?» дәп қақшап, Йәһудийларға зиянкәшлик қилип кәлгән. Йәһудийларниң өзлири Худаға көп қетим асийлиқ қилғини билән қандақла болмисун, Худаниң Ибраһимға бәргән вәдисигә асасән У уларни «Өз хәлқим» дәп қарайду. Бу Худаниң таллишидур; башқилар Униң билән Исраил тоғрилиқ дәвалашмақчи болса өзи яман ақивәтни көриду. Гитлер гәвдилик бир мисалидур.
34:10 Вәһ. 14:11; 19:3

11 Чөл һувқуши вә чирқириғучи һувқушлар уни егиливалиду;
Чоң һувқуш вә қарға- қузғунлар шу йәрдә угилайду;
Худа униңға «тәртипсизлик- бемәналиқни өлчәйдиған тана»ни,
Вә «қуп- қуруқлуқни өлчәйдиған тик өлчигүч»ни тартиду.
12 Бириси келип Едомниң есилзадилирини падишалиғини идарә қилишқа чақирса,
Улардин һеч ким болмайду;
Униң әмирлири йоқ қиливетилгән болиду.
13 Ордилирида тикәнләр,
Қәлә- қорғанлирида чаққақ- жиғанлар өсүп чиқиду;
У чилбөриләрниң макани,
«Һувқушларниң ордиси» болиду.
14 Шу йәрдә чөл- баявандики жаниварлар, явайи иштлар жәм болиду;
Һәр бир «өшкә жин» өз қериндишиға товлайду;
Түн мәхлуқлири шу йәрдә маканлишиду,
Уни өзигә арамгаһ қилип туриду.
15 «Оқ илан» шу йәрдә угилайду,
Униң сайисидә тухумлайду,
Балилирини жиғип бақиду.
Қорултаз- тапқушлар һәр бири өз жүпи билән шу йәрдә топлиниду;
16 Пәрвәрдигарниң йөгимә китавидин издәп оқуп баққин;
Улардин һеч бири чүшүп қалмайду;
Һеч қайсисиниң өз жориси кам болмайду;
Чүнки Өзиниң ағзи уларға буйруған;
Униң Өз Роһи уларни топлиған.
17 Чүнки Пәрвәрдигар Өзи улар үчүн чәк ташлап,
Өз қоли билән зиминға тана тартип уларға тәқсим қилип бәргән;
Улар униңға мәңгүгә егидарлиқ қилиду,
Дәвирдин- дәвиргичә шу йәрни макан қилиду.

34:11 **«Чөл һувқуши ... чирқириғучи һувқушлар ...чоң һувқуш.. »** — мошу айәттики қуш- һайванларниң немә екәнлигини топ- тоғра дейиш тәс.
34:11 Йәш. 13:21,22; Зәф. 2:14; Вәһ. 18:2
34:12 **«Бириси келип Едомниң есилзадилирини падишалиғини идарә қилишқа чақирса, улардин һеч ким болмайду...»** — буниң башқа тәржимилири бар, бирақ асасий мәнаси: — «Едомдики падишалиқни башқуруш үчүн адәм йоқ»тур. Едомда һеч ким, һәтта әң жуқури тәбиқидикиләрму қалмайду.
34:14 **«Түн мәхлуқлири шу йәрдә маканлишиду»** — яки: «Түн (кечә) алвастиси шу йәрдә маканлишиду».
34:15 **«Оқ илан»** — буниңму қайси һайван екәнлиги ениқ әмәс.
34:16 **«Пәрвәрдигарниң йөгимә китави»** — жуқурида Йәшая Худаниң пәрмани билән өзи язған материялларни жиғип Тәврат- қанунлири билән сақлитип қойған (8- бапни көрүң). Кейин у йәнә «йөгимә китап»ни тилға алди (29- бапни көрүң). «Пәрвәрдигарниң йөгимә китави» бәлким Йәшаяниң өзи язған материяллири вә Муса, Йәшуа, Самуил, Давут қатарлиқ пәйғәмбәрләр хатириливалған барлиқ материялларни көрситиду. Мошу материяллар «Муқәддәс Китап»ниң башлинишлири болуши керәк; «Пәрвәрдигарниң китави»да һеч нәрсә кам әмәс, бизгә керәк болған һәммә тәпсилатлар бар, униңда һәтта қуш- һайванларниң хәвириму бар, дегәнликтур. Худаниң қуш- һайванларға тәпсилий һалда мирас қилған тәқсимати хатириләнгән йәрдә, Өзиниң мөмин бәндилири үчүн беғишлимақчи болған мирաслар Муқәддәс Китапта техиму ениқ хатириләклик болмамду? «Муқәддәс китап»тин издәп оқуп беқиң»!
– **«Өзиниң ағзи уларға буйруған»** — Худаниң ағзи буйруған, әлвәттә.

Худаниң чөл- баяванни гүлләндүрүши, шундақла Өз мөмин- бәндилири үчүн ачқан йоли

35 [1] — Дала һәм қағҗирап кәткән җайлар улар үчүн хошал болиду;
Чөл- баяван шатлинип зәпирандәк чечәкләйду;
[2] У бәрқ уруп чечәкләйду,
Шатлиққа шатлиқ қошулуп тәнтәнә қилиду;
Ливанниң шан- шәриви,
Кармәл вә Шарондики гөзәллик вә сүр униңға берилиду;
Улар Пәрвәрдигарниң шан- шәривини,
Худайимизниң гөзәллиги вә һәйвитини көриду.
[3] Аҗиз қолларни күчләндүрүңлар,
Егилип маңидиған тизларни чиңитиңлар,
[4] Жүриги ақҡанларға: — «Чиң туруңлар! Қорқмаңлар!
Мана, Худайиңларға қарап беқиңлар;
Қисас келиду — Худаниң һесап елиш күни келиду!
У Өзи келиду, силәрни қутқузиду!» — дәң!
[5] Андин қариғуниң көзи ечилиду,
Гасниң қулақлири очуқ қилиниду,
[6] Андин ақсақ- токурлар кейиктәк ойнақлап сәкрәйду;
Гачиниң тили нахша ейтиду;
Чүнки далада сулар,
Чөл- баяванларда дәрия- еқинлар урғуп ташиду;
[7] Пижғирин чөл- җәзирә көлчәккә,
Чаңқиған йәрләр булақларға айлиниду;
Чилбөриләрниң макани — улар ятқан җай,
Қомуш вә йекәнләр өсүп, чимәнликкә айлиниду.
[8] Шу йәрдә егиз көтирилгән бир йол,
Түптүз бир йол болиду;
У «пак- муқәддәсликниң йоли» дәп атилиду;
Напаклар униңдин өтүшкә болмайду,
Шу йол мәхсус шулар үчүн бекитилип ясалғанки, —
Һәтта наданларму униңда езип кәтмәйду;
[9] Шу йәрдә шир болмайду,
Униң үстигә һеч житқуч һайван чиқмайду;
Улар шу йәрдә һеч тепилмайду
— Ниҗат арқилиқ һөрлүккә чиққанлар шу йәрдә маңиду!
[10] Пәрвәрдигарниң бәдәл төләп қутқузғанлири қайтип келиду,
Күйләрни ейтип Зионға йетип келиду;

35:1 **«Дала ... улар үчүн хошал болиду»** — Йәшая дәсләптә «улар»ниң ким екәнлигини демәйду. Билиш үчүн бешарәтни ахириғичә (9- айәткичә) оқуш керәк! (бу сөзләр «Рим.» 8:19- 22 билән мунасивәтлик).
35:2 **«Ливанниң шан- шәриви, Кармәл вә Шарондики гөзәллик вә сүр...»** — Ливан, Кармәл вә Шаронларниң алаһидиликлири жуқурида, 33- бап, 9- айәттики изаһатта тәсвирлиниду. **«улар Пәрвәрдигарниң шан- шәривини... көриду»** — «улар» — 1- айәттики изаһатқа қараң.
35:3 Ибр. 12:12
35:5 Мат. 9:27; 11:5; 12:22; 20:30; 21:14; Юһ. 9:6
35:6 Мат. 9:32; 11:5; 15:30; 21:14; Юһ. 5:8, 9; 7:38, 39; Рос. 3:2; 8:7; 14:8
35:8 **«Шу йәрдә егиз көтирилгән бир йол, түптүз бир йол болиду»** — йолниң нәгә бариданлиғини демәйду; билиш үчүн 10- айәткичә оқуш керәк.
35:9 **«Ниҗат арқилиқ һөрлүккә чиққанлар»** — болса ибраний тилида бирла сөз («гаал») билән ипадилиниду. Мошу сөзни толуқ чүшиниш үчүн 41:14- айәтниң изаһатини көрүң.

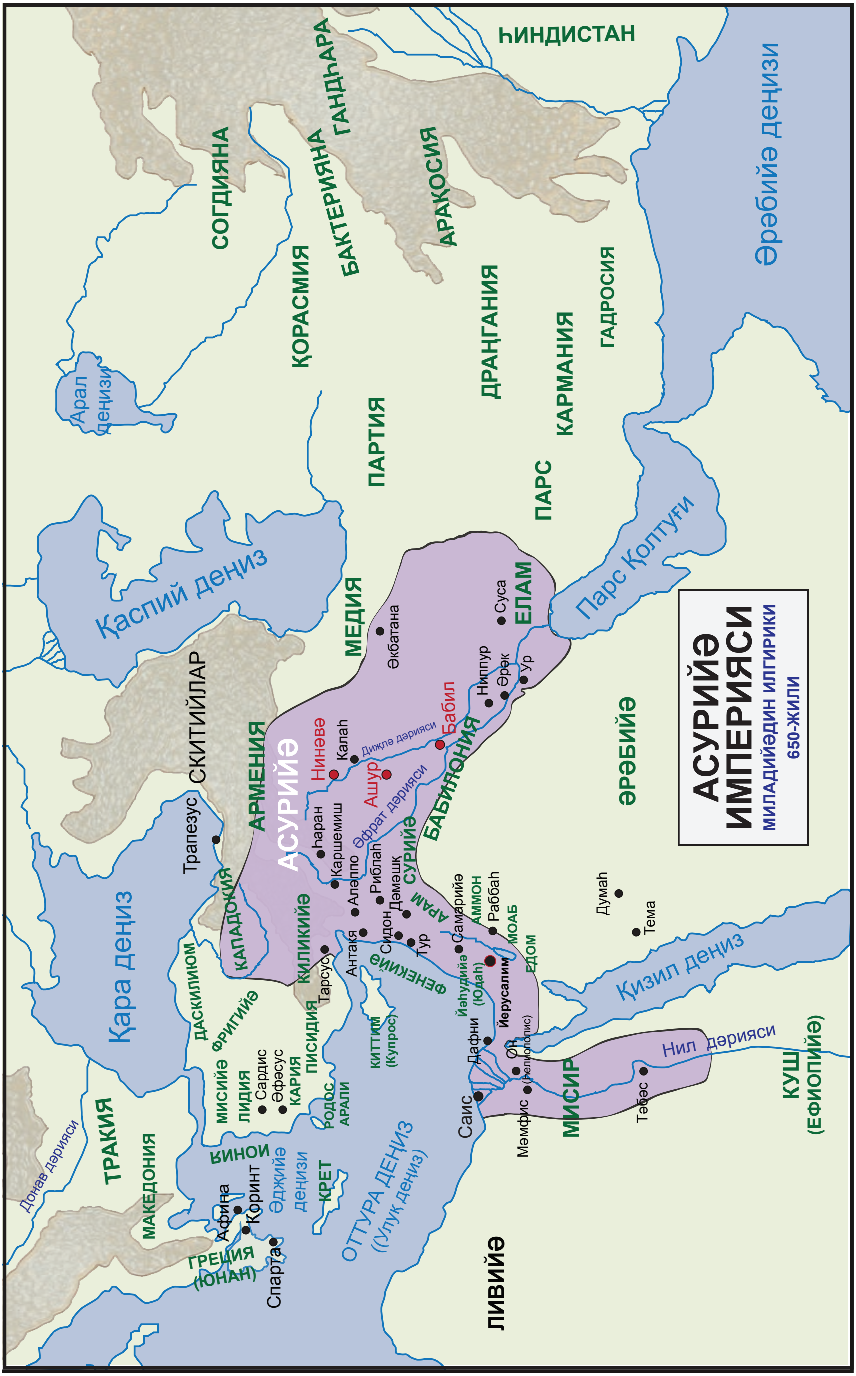
АСУРИЙӘ ИМПЕРИЯСИ
МИЛАДИЙӘДИН ИЛГИРИКИ
650-ЖИЛИ
ҺИНДИСТАН
Әрәбийә деңизи
СОГДИЯНА
ГАНДҺАРА
БАКТЕРИЯНА
АРАКОСИЯ
ҚОРАСМИЯ
ДРАҢГАНИЯ
КАРМАНИЯ
ГАДРОСИЯ
Арал деңизи
ПАРТИЯ
ПАРС
Каспий деңиз
МЕДИЯ
Парс Қолтуғи
Әкбатана
Суса
ЕЛАМ
Ниппур
Әрәк
Ур
Бабил
БАБИЛОНИЯ
Дижлә дәрияси
Калаһ
Ниневә
Ашур
Әфрат дәрияси
СКИТИЙЛАР
АРМЕНИЯ
АСУРИЙӘ
Һаран
Каршемиш
Рибләһ
СУРИЙӘ
ӘРӘБИЙӘ
Трапезус
КАПАДОКИЯ
КИЛИКИЙӘ
Аләппо
Антакя
Дәмәшк
Сидон
Тур
АРАМ
Самарийә
АММОН
Раббаһ
МОАБ
ЕДОМ
Думаһ
Тема
ФЕНЕКИЙӘ
Тарсус
Қара деңиз
ДАСКИЛИЮМ
ФРИГИЙӘ
МИСИЙӘ
ЛИДИЯ
Сардис
Әфәсус
КАРИЯ
ПИСИДИЯ
КИТТИМ (Кипрос)
Йәһудийә (Юдаһ)
Йерусалим
Дафни
Он (Һелиополис)
Қизил деңиз
Нил дәрияси
Саис
Мәмфис
МИСИР
Тәбәс
КУШ (ЕФИОПИЙӘ)
РОДОС АРАЛИ
ТРАКИЯ
Донав дәрияси
МАКЕДОНИЯ
ИОНИЯ
Әгәйә деңизи
КРЕТ
ОТТУРА ДЕҢИЗ (Улуқ деңиз)
Афина
Коринт
Спарта
ГРЕЦИЯ (ЮНАН)
ЛИВИЙӘ

Уларниң башлириға мәңгүлүк шат- хорамлиқ қониду;
Улар хошаллиқ вә шатлиққа чөмгән болиду;
Қайғу- һәсрәт һәм уһ- надамәтләр бәдәр қачиду.

Кризис — Асурийә падишасиниң бесип кириши

36 [1] Һәзәкияниң он төртинчи жили шундақ болдики, Асурийә падишаси Сәннахериб
Йәһуданиң барлиқ қәлә- қорғанлиқ шәһәрлиригә һуҗум қилип чиқип, уларни
ишғал қилди. [2] Андин Асурийә падишаси «Раб- Шакәһ» дегән сәрдарни чоң бир қошун
билән Лақиш шәһиридин Йерусалимға әвәтти. У Кир жуйғучиларниң етизиниң
бойидики йолда, жуқури көлчәкниң нориниң бешиға келип турди.
[3] Шуниң билән Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, ординиң диванбеги
болған Шәбна вә Асафниң оғли, орда мирзибеги болған Йоаһлар униң йениға кәлди [4-
5] вә Раб- Шакәһ уларға мундақ деди: —
Силәр Һәзәкияға: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишаси саңа мундақ деди, дәңлар: —
«Сениң мошу ишәнгән таянчиң зади немити?
Сән: у пәқәт гәпла, халас! —
«Уруш қилиш тәдбир- мәслиһитимиз һәм күчимиз бар» — дәйсән; сән зади кимгә тай-
инип маңа қарши өктә қописән? [6] Мана, сән йериқи бар әшу қомуш һаса, йәни Мисирға
тайинисән! Бириси униңға йөләнсә, униң қолиға санҗип кириду; мана Мисир падишаси
Пирәвнгә таянғанларниң һәммиси шундақ болиду!
[7] Әгәр сән маңа: «Биз Худайимиз болған Пәрвәрдигарға тайинимиз» — десәң, Һәзәкия
өзи Йәһудадикиләргә вә Йерусалимдикиләргә: «Силәр пәқәт Йерусалимдики мошу
ибадәтгаһ алдидила Пәрвәрдигарға ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, шу Пәрвәрдигарға
аталған «жуқури җайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәр-
дигарниң жуқури җайлири әмәсмиди?
[8] Әнди ғоҗам Асурийә падишаси билән бир тохтамға кәл: — «Әгәр сәндә атқа минәлиги-
дәк әскәрлириң болса, мән саңа икки миң атни бекарға берәй!». [9] Сәндә ундақлар бол-

35:10 **«Пәрвәрдигарниң бәдәл төләп қутқузғанлири қайтип келиду... қайғу- һәсрәт һәм уһ- надамәтләр бәдәр қачиду»** — бешарәттики вақиәләр Исраилниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ қутқузулғанлиғиға охшайду; шундақла бу ишларни йеңи бир «Мисирдин чиқиш» дегили болиду. Оқурмәнләргә Тәвраттики «Мисирдин чиқиш» дегән қисимни оқуса, шу чағдики вақиәләрни мошулар билән тәпсилий һалда селиштуруш наһайити әһмийәтлик болиду.
–Мошу «чиқип- қутқузуш» болса «Мисирдин чиқиш»тин нәччә һәссә улуқ, нәччә һәссә шәрәплик болиду. Кейин көримизки, Худа қутқузған хәлиқ пәқәт Мисирдин әмәс, бәлки пүткүл дуниядин чиқип қутқузулиду. Улар қорқунучлуқ дәшт- баявандин өтүшиниң орнида, өзлирини қарши алидиған, чимәнбаққа айландурулған зиминдин өтиду; йол һәммә адәм үчүн түз, оңушлуқ, раван һәм хәтәрсиз болиду.
35:10 Вәһ. 21:4
36:1 2Пад. 18:13; 2Тар. 32:1
36:2 **«Раб- Шакәһ»** — бәлким Асурийәниң падишасиниң баш мәслиһәтчисиниң адәттики унвани болуши мүмкин. **«Кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда, жуқури көлчәкниң нориниң беши»** — мошу җай әслидә дәл Йәшая Аһаз падиша билән көрүшүп, Асурийәниң таҗавузи тоғрилиқ агаһландурған җай (7- бапни көрүң).
36:4- 5 **«Сән: у пәқәт гәпла, халас! — «Уруш қилиш тәдбир- мәслиһитимиз һәм күчимиз бар» — дәйсән; сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән?»** — мошу гепигә қариғанда, Асурийәдикиләрниң Йәшаяниң «Пәқәт Пәрвәрдигарға тайинишимиз керәк» дегән бешарәтлиридин хәвири бар еди.
36:6 Әз. 29:6, 7
36:7 **«Һәзәкия ...: «Силәр пәқәт Йерусалимдики мошу ибадәтгаһ алдидила Пәрвәрдигарға ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, шу Пәрвәрдигарға аталған «жуқури җайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури җайлири әмәсмиди?»** — Муса пәйғәмбәргә вәһий қилинған қанунға асасән, Исраиллар пәқәт Йерусалимдики ибадәтханидики қурбангаһтила қурбанлиқ қилишқа болатти. Әслидә Һәзәкия мошу пәрманға асасән: (1) бутпәрәслик қилидиған қурбангаһларни һәм (2) хата йол билән «Пәрвәрдигарға атап» қурулған, ибадәт қилишқа беғишланған «жуқури җайлар»ни йоқатқан. Раб- Шакәһ шу гәп билән уни аңлиғучи Исраилларни қаймуқтурмақчи еди, әлвәттә.
36:8 **«Әгәр сәндә атқа минәлигидәк әскәрлириң болса, мән саңа икки миң атни бекарға берәй!»** — бу кинайилик гәп, әлвәттә. Адәттики чағларда Йәһудада атлар наһайити аз еди. Уруш вақтида техиму азлап кетәтти. Атлиқ әскәрләр әмәс, һәтта аддий әскәрләрму наһайити аз еди.

миса, ғоҗамниң әмәлдарлириниң әң кичиги болған бир ләшкәр бешини қандақму че-
киндүрәләйсиләр?! Сән җәң һарвулири вә атларни елиш үчүн Мисирға тайинисән техи!
10 Мән әнди мошу зиминни һалак қилиш үчүн Пәрвәрдигарсиз кәлдимму? Пәрвәрдигар
дәрвәқә маңа: «Мошу зиминни һалак қилишқа чиққин!» — деди!»»
11 Елиаким, Шәбна вә Йоаһ Раб- Шакәһгә: —
«Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә; биз буни чүшинимиз. Бизгә ибраний тилида
сөзлимисилә, гәплири сепилда турғанларниң қулиқиға кирмисун!» — деди.
12 Бирақ Раб- Шакәһ: —
«Ғоҗам мени мошу гәпни ғоҗаңларға вә силәргила ейтишқа әвәткәнму? Мошу гәпни
силәр билән бирликтә сепилда олтарғанларға дейишкә әвәткән әмәсму? Чүнки улар
силәр билән бирликтә өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!» — деди.
13 Андин Раб- Шакәһ ибраний тилида жуқури аваз билән: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә
падишасиниң сөзлирини аңлап қоюңлар!» — дәп вақириди.
14 «Падиша мундақ дәйду: —
«Һәзәкия силәрни алдап қоймисун! Чүнки у силәрни қутқузалмайду.
15 Униң силәрни: — «Пәрвәрдигар бизни җәзмән қутқузиду; мошу шәһәр Асурийә
падишасиниң қолиға чүшүп кәтмәйду» дәп Пәрвәрдигарға таяндурушиға йол қой-
маңлар!». 16 Һәзәкияға қулақ салмаңлар; чүнки Асурийә падишаси мундақ дәйду: —
«Мән билән сүлһилишип, мән тәрәпкә өтүңлар; шундақ қилсаңлар һәр бириңлар
өзәңларниң үзүм бариңидин һәм өзәңларниң әнҗир дәриғидин мевә йәйсиләр, һәр
бириңлар өз су көлчигиңлардин су ичисиләр; 17 та мән келип силәрни буғдайлиқ һәм
шараплиқ бир зиминға, нени бар һәм үзүмзарлири бар бир зиминға, — зиминиңларға
охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп- ичивериңлар!
18 Һәзәкияниң силәргә: — «Пәрвәрдигар бизни қутқузиду» дәп ишәндүрүшигә йол қой-
маңлар! Әл- жутларниң илаһ- бутлириниң бири өз зиминини Асурийә падишасиниң
қолидин қутқузғанму? 19 Хамат вә Арпад дегән жутларниң илаһ- бутлири қени? Сәфар-
ваим шәһириниң илаһ- бутлири қени? Улар Самарийәни мениң қолумдин қутқузған-
му?! 20 Мошу әл- жутларниң илаһ- бутлиридин өз зиминини қутқузған зади ким бар?
Шундақ екән, Пәрвәрдигар Йерусалимни мениң қолумдин қутқузаламду?»».
21 Аңлиғучилар сүкүт қилип униңға җававән һеч қандақ бир сөз қилмиди; чүнки пади-
шаниң буйруғи шуки: —
«Униңға җавап бәрмәңлар».
22 Андин Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, орда диванбеги Шәбна вә
Асафниң оғли, орда мирзибеги Йоаһлар кийим- кечәклирини житишип, Һәзәкияниң
йениға келип, Раб- Шакәһниң гәплирини униңға уқтурди.

36:11 **«Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә»** — һазирки Сурийәниң кона исми «Арам» еди. Кона заманда «Сурийә тили» «арамий тили» дейиләтти. Асурийәму арамий тилини ишлитәтти.
36:12 **«... Улар силәр билән бирликтә өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!»** — шәһәр муһасиригә чүшүп, ачарчилиқ вә уссузлуқта қалғанда адәмләр дәрвәқә мошундақ қилиши мүмкин.
36:12 2Пад. 18:27
36:17 **«мән келип силәрни буғдайлиқ һәм шараплиқ бир зиминға, — зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп- ичивериңлар!»** — мошу гәпләр чирайлиқ болғини билән мәнаси ениқки: — «Мениң әсирлирим, қуллирим болисиләр!» дегәнлик. Жуқирида ейтқинимиздәк, Асурийә падишаси учиға чиққан һейлигәр алдамчи еди.

Һәзәкияниң дуа қилиши — Пәрвәрдигарниң җавави

2Пад. 19

37 [1] Шундақ болдики, Һәзәкия буни аңлиғанда, кийим- кечәклирини житип, өзини бөз билән қаплап Пәрвәрдигарниң өйигә кирди. [2] У Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, орда диванбеги Шәбна вә каһинларниң ақсақаллирини бөз йепинчақлиған пети Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәргә әвәтти. [3] Улар униңға: —
«Һәзәкия мундақ дәйду: —
«Балилар туғулай дәп қалғанда аниниң туққидәк һали қалмиғандәк, мошу күн күлпәт чүшидиған, рәсва вә мазақ қилинидиған бир күндур. [4] Өз ғоҗиси болған Асурийә падишаси тирик Худани мазақ қилишқа әвәткән Раб- Шакәһниң гәплирини Пәрвәрдигар Худайиң нәзиригә елип тиңшиса, буларни аңлиған Пәрвәрдигар Худайиң шу гәпләр үчүн униң дәккисини берәрмекин? Шуңа қеп қалған қалдилар үчүн авазиңни көтирип, бир дуайиңни бәрсәң»» — деди.
[5] Шу гәпләр билән Һәзәкияниң хизмәткарлири Йәшаяниң алдиға кәлди. [6] Йәшая уларға: —
«Ғоҗайиниңларға: — «Пәрвәрдигар мундақ деди: —
«Асурийә падишасиниң чапарманлириниң сән аңлиған әшу маңа күпүрлүк қилғучи гәплиридин қорқма; [7] Мана, Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. У өз зиминида турғанда уни қилич билән өлтүргүзимән» — дәңлар» — деди.
[8] Раб- Шакәһ кәлгән йоли билән қайтип маңғанда, Асурийә падишасиниң Лақиш шәһиридин чекингәнлигини аңлап, униң йениға кәлди; Асурийә падишаси Либнаһ шәһиригә қарши җәң қиливатқан еди. [9] Андин падиша: «Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти» дегән хәвәрни аңлиди. Шу хәвәрни аңлиғанда у йәнә Һәзәкияға әлчиләрни мундақ хәт билән әвәтти: —
[10] «Силәр Йәһуда падишаси Һәзәкияға мундақ дәңлар: —
«Сән тайинидиған Худайиңниң саңа: «Йерусалим Асурийә падишасиниң қолиға тапшурулмайду» дегинигә алданма; [11] Мана, сән Асурийә падишалириниң һәммә әл- жутларни немә қилғанлирини, уларни илаһ- бутлириға атап һалак қилғанлиғини аңлиғансән; әнди өзәң қандақму қутқузулисән? [12] Ата- бовилирим һалак қилған әлләрни болса, уларниң илаһ- бутлири қутқузғанму? Гозан, Һаран, Рәзәф шәһиридикиләрничу? Телассарда турған Едәнләрничу? [13] Хамат падишаси, Арпад падишаси, Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ шәһәрлириниң падишалири қени?»».
[14] Һәзәкия хәтни әкәлгүчиләрниң қолидин елип оқуп чиқти. Андин у Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, Пәрвәрдигарниң алдиға хәтни йейип қойди. [15] Һәзәкия Пәрвәрдигарға дуа

37:1 **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — Униң (Сулайман падиша қурған) ибадәтханиси.

37:6 **«Ғоҗайиниңларға: — «Пәрвәрдигар мундақ деди: — «Асурийә падишасиниң чапарманлириниң сән аңлиған әшу маңа күпүрлүк қилғучи гәплиридин қорқма...»** — Йәшаяниң мошу җавап сөзлирини (6- 7- айәтләрни) диққәт билән оқусиңиз, у Һәзәкияниң тәливи бойичә дуа қилмай, бәлки беваситә хәвәрчиләргә җавап бәрди. Чүнки у аллибурун хәлиққә вә Һәзәкия Асурийә тоғрилиқ нурғун бешарәтләрни қилған. Худа мошу пәйт- әһвал тоғрилиқ Исраилға уқтурған еди (мәсилән, 10- бап, 5- 21- айәтләрни, 14- бап, 24- 25- айәтләрни көрүң). Бирақ Һәзәкия вә ордисидикиләр мошуларни вә униңдин башқа көргән карамәт мөҗизиләрни (кейинки 38- бапниму көрүң) пүтүнләй унтуп қалғандәк қилатти.

37:9 **«Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти»** — бу иш әмәлийәт әмәс, һәмдә шу чағда мүмкин болмиған еди. Бирақ Худа Өзи әвәткүзгән «алдамчи роһ»ниң тәсири билән уни ишәндүргән.

37:11 **«уларни илаһ- бутлириға атап һалак қилғанлиғи аңлиғансән»** — «илаһ- бутлириға атап һалак қилиш» дегән сөз, ибраний тилида пәқәт бир сөз биләнла, йәни ««һарам» қилиш» яки ««һәрәм» қилиш» биләнла ипадилиниду.

37:13 **«Гозан, Һаран, Рәзәф шәһири.. Телассар... Хамат.., Арпад ..., Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ...»** — (12- 13- айәтләрдә көрситилгән) мошу шәһәрләрниң бәзилириниң нәдә екәнлигини хәритидин көргили болиду, бәзилири бизгә бүгүнгә қәдәр намәлум.

қилип мундақ деди: —
16 «И керублар оттурисида турған, самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси: —
Сән Өзәңдурсән, җаһандики барлиқ әл- жутларниң үстидики Худа пәқәт Өзәңдурсән;
асман- зиминни Яратқучисән. 17 И Пәрвәрдигар, қулиқиңни төвән қилип аңлиғайсән;
көзүңни ачқайсән, и Пәрвәрдигар, көргәйсән; Сәннахерибниң адәм әвәтип мәңгү һаят
Худани һақарәтләп ейтқан һәммә гәплирини аңлиғайсән! 18 И Пәрвәрдигар, Асурийә па-
дишалири һәқиқәтән һәммә жутларни вә шуларға беқинди болған жутларниму харабә
қилип, 19 Уларниң илаһ- бутлирини отқа ташливәткән; чүнки уларниң илаһлири илаһ
әмәс, бәлки инсан қоли билән ясалғанлар, яғач вә таш, халас; шуңа Асурийәликләр улар-
ни һалак қилди. 20 Әнди, и Пәрвәрдигар Худайимиз, җаһандики барлиқ әл- жутларға
Сениң, пәқәт Сениңла Пәрвәрдигар екәнлигиңни билдүрүш үчүн, бизни униң қолидин
қутқузғайсән!».

21 Шуниң билән Амозниң оғли Йәшая Һәзәкияға сөз әвәтип мундақ деди: —
— Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сән Маңа Сәннахериб тоғрилиқ дуа қилишиң билән,
22 Пәрвәрдигарниң униңға карита дегән сөзи шудурки: —
«Пак қиз, йәни Зионниң қизи сени кәмситиду,
Сени мазақ қилип күлиду;
Йерусалимниң қизи кәйниңгә қарап бешини чайқайду;
23 Сән кимни мазақ қилип күпүрлүк қилдиң?
Сән кимгә қарши авазиңни көтирип,
Нәзириңни үстүн қилдиң?
Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қарши!
24 Қуллириң арқилиқ сән Рәбни мазақ қилип: —
«Мән нурғунлиған җәң һарвулирим билән тағ чоққилириға,
Ливан тағ бағирлириға йетип кәлдимки,
Униң егиз кедир дәрәқлирини, есил қариғайлирини кесиветимән;
Мән униң әң жуқури егизлигигә ямишип чиқип,
Униң әң бүк- бароқсан орманзарлиғиға кирип житимән.
25 Өзәм қудуқ колап су ичтим;

37:16 **«И керублар оттурисида турған... Пәрвәрдигар»** — муқәддәс ибадәтханидики әң ичкири өй, йәни «әң муқәддәс җай» дегән өйдә, Худаниң «рәһим көрситидиған орун- тәхти» («кафарәт тәхти») («рәһимгаһ») бар еди. Мошу орунда Худа Исраилниң алаһидә қурбанлиқлириниң қанлирини қобул қилатти. Орунниң икки тәрипиниң һәр бирилә алтундин ясалған, тәхткә қаритилған бирдин «керуб» бар еди. Мусаниң дәвридин Әзакиял пәйғәмбәр дәвригичә Худаниң парлақ шан- шәриви сирлиқ һалда «кафарәт тәхти»ниң үстидә, йәни «керублар оттурисида» туратти.
–Керублар болса интайин күчлүк бирхил пәриштиләр болуп, Худаниң чиқарған һөкүм- җазалирини бежириду. «Керублар оттурисида турған» дегини, «Сән бизгә йеқинлашқан һәм бизгә рәһим көрсәтмәкчи болған Худасән» дегәнликтур.
37:18 **«шуларға беқинди болған жутлар..»** — ибраний тилида сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «беқинди» дегән сөз йоқ. Башқа бирхил тәрҗимиси «шуларға аит». Биз шәрһләш үчүн «беқинди» қоштуқ.
37:23 **«күпүрлүк»** — ким өзини Худаниң орнида қоюп, «һәммә ишни қилалаймән» десә, күпүрлүк қилған болиду, шундақла һаман бир күни жиқитилиду.
37:24 **«Униң әң бүк- барақсан орманзарлиғи»** — бу айәттики «бүк- барақсан» дегән сөз ибраний тилида «Кармәл» дегән сөз билән ипадилиниду. Кармәл болса Исраилниң әң мунбәт вә чирайлиқ җайи еди. Шуниң билән падишаниң «униң «Кармәл» орманзарлиғиға киримән» дегини «униң (Ливанниң) әң чирайлиқ җайиға (һеч тосалғусиз) баримән» дегәндәк по атидиған мәнани ипадиләйтти; чүнки Ливанда «Кармәл» дегән җай йоқ.

Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия- өстәңлирини қурутуветтим — дедиң.
26 — Сән шуни аңлап бақмиғанмидиң?
Узундин буян Мән шуни бекиткәнмәнки,
Қедимдин тартип шәкилләндүргәнмәнки,
Һазир уни әмәлгә ашурдумки,
Мана, сән қәлә- қорғанлиқ шәһәрләрни харабиләргә айландурдуң;
27 Шуниң билән у йәрдә туруватқанлар күчсизлинип,
Йәргә қаритип қоюлди, шәрмәндә қилинди;
Улар етиздики оттәк,
Юмран көк чөпләрдәк,
Өгүздики от- чөпләр өсмәй қуруп кәткәндәк болди.
28 Бирақ сениң олтарғиниңни, орнуңдин турғиниңни, чиқип- киргиниңни вә Маңа қар-
ши ғалҗирлишип кәткиниңни билимән;
29 Маңа қарши ғалҗирлишип кәткәнлигиңниң, һакавурлишип кәткәнлигиңниң қу-
лиқимға йәткини түпәйлидин,
Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән,
Жүгинимни ағзиңға салимән,
Өзәң кәлгән йол билән сени қайтуримән.
30 И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки, —
Мошу жили өзлүгидин өскән,
Иккинчи жили шулардин чиққанларму рисқиңлар болиду;
Үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр;
Улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр.
31 Йәһуда җәмәтидики қутулған қалдиси болса йәнә төвәнгә қарап йилтиз тартиду,
Жуқириға қарап мевә бериду;
32 Чүнки Йерусалимдин бир қалдиси,
Зион теғидин қечип қутулғанлар чиқиду;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуни ада
қилиду.
33 Шуңа Пәрвәрдигар Асурийә падишаси тоғрилиқ мундақ дәйду: —
У нә мошу шәһәргә йетип кәлмәйду,

37:25 **«...путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия- өстәңлирини қурутуветтим»** — жуқуриқи 24-айәттә падиша өзиниң тәс ишларни қилалайдиғанлиғини, мәсилән, Ливан районидики әң жуқури тағларға чиқалайдиғанлиғини (көчмә мәнаси, бәлким алийҗанап, күчлүк падишалардин үстүнлүккә еришидиғанлиғини көрситиду), әң есил нәрсиләргә еришидиғанлиғини тәсвирләйду. Мошу 25- айәттики «путум... қурутуветтим» дегини, деханниң пути биләнла топини иштирип ериқни тосуп, суни қурутуваткинидәк, «Мән халисамла наһайити асанла һәр қандақ ишни қилалаймән, һәтта Нил дәриясиниму қурутуветәләймән» дегән мәнмәнликни билдүрмәкчи.

37:27 **«өгүздики от- чөпләр...»** — бу ибариниң башқа хил тәрҗимилирини учритиш мүмкин.

37:29 **«Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән, жүгинимни ағзиңға салимән...»** — Асурийә падишалири мошундақ рәһимсиз йол билән әсирләрни ялап маңатти.

37:30 **«И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки, — мошу жили өзлүгидин өскән, иккинчи жили шулардин чиққанларму рисқиңлар болиду; үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр; улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр»** — мошу мөҗизә ишәш- етиқатни күчәйтиш үчүн һәм хәлиқни қутқузуш үчүн берилгән. Уруш вақтида терикчилик қилиш мүмкин әмәс; Асурийә қошуни кәткәндин кейинки жилидиму, бәлким қошунидин қалған қисимлири йәнила паракәндичилик қилиши мүмкин еди. Шуңа мөҗизә үчинчи жилғичә созулиду.

–«Үзүм көчәтлирини тикисиләр... мевисини йәйсиләр» дегән вәдә, течлиқ мәзгилниң узун болидиғанлиғини көрситиду (үзүм таллирини өстүрүшкә узун вақит кетиду, әлвәттә).

–Кишиләрниң Асурийә қошунлириниң туюқсиз чекинишини «тәсадипийлиқтин» демәслиги үчүн, бу иккинчи мөҗизә берилди. Шундақтиму, Тәвраттики «Падишалар» дегән қисимға қариғанда, хәлиқләр йәнила икки мөҗизини тезла унтуп Худаға вапасизлиқ қиливәрди.

Нә униңға бир тал оқму атмайду;
Нә қалқанни көтирип алдиға кәлмәйду,
Нә униңға қарита қашаларниму ясимайду.
34 У қайси йол билән кәлгән болса,
Шу йол билән қайтиду вә мошу шәһәргә кәлмәйду, — дәйду Пәрвәрдигар.
35 — Чүнки Өзәм үчүн вә Мениң қулум Давут үчүн бу шәһәрни әтрапидики сепилдәк
қоғдап қутқузимән».
36 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Пәриштиси чиқип, Асурийәликләрниң баргаһида бир
йүз сәксән бәш миң әскәрни урди. Мана, кишиләр әтигәндә орнидин турғанда, улар-
ниң һәммисиниң өлгәнлигини көрди! 37 Шуңа Асурийә падишаси Сәннахериб чекинип,
йолға чиқип, Нинәвә шәһиригә қайтип турди. 38 Шундақ болдики, у өз бути Нисроқниң
бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап
өлтүрүвәтти; андин улар Арарат дегән жутқа қечип кәтти. Униң оғли Есарһаддон униң
орнида падиша болди.

«Йәшая»ниң иккинчи қисми
Һәзәкияниң еғир кесилгә гириптар болуши вә дуаси

38 1 Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди. Амозниң
оғли Йәшая пәйғәмбәр униң қешиға берип, униңға: —
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Өйүң тоғрилиқ вәсийәт қилғин; чүнки әҗәл кәлди, яшимайсән, — деди.
2 Һәзәкия йүзини там тәрәпкә қилип Пәрвәрдигарға дуа қилип:
3 — И Пәрвәрдигар, Сениң алдиңда һәқиқәт вә пак дил билән меңип жүргәнлигимни,
нәзириң алдиңда дурус болған ишларни қилғанлиғимни әсләп қойғайсән, — деди.
Вә Һәзәкия жиғлап еқип кәтти.
4 Андин Пәрвәрдигарниң сөзи Йәшаяға йетип мундақ дейилди: —
5 Берип Һәзәкияға мундақ дегин: —
Пәрвәрдигар, атаң Давутниң Худаси мундақ дәйду: —
«Дуайиңни аңлидим, көз яшлириңни көрдүм; мана, күнлириңгә йәнә он бәш жил қо-
шимән; 6 Шуниң билән Мән сени вә бу шәһәрни Асурийә падишасиниң қолидин қутқу-
зимән; Мән сепил болуп бу шәһәрни қоғдаймән.
7 Шуниң билән Пәрвәрдигарниң Өзи ейтқан ишини җәзмән қилидиғанлиғини саңа испат-
лаш үчүн Пәрвәрдигардин мундақ бешарәтлик аламәт болидуки, 8 Мана, Мән қуяшниң Аһаз
падиша қурған пәләмпәй үстигә чүшкән сайисини он қәдәм кәйнигә яндуримән».
Шуниң билән қуяшниң чүшкән сайиси он басқуч кәйнигә янди.

37:35 2Пад. 20:6
37:36 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә шәхс еди. Бәзи ишларда У Худаниң орнида көрүнәтти (мәсилән, «Яр.» 18- бапни көрүң).
37:36 2Пад. 19:35
37:38 **«У өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти»** — мошу вақиә, Сәннахериб Исраилдин чекиништин 20 жил кейин (миладийәдин илгәрки 681- жили) болди.
38:1 **«Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди»** — бу сөзләр билән «Йәшая» дегән китапниң «иккинчи қисми» башлиниду. Кириш сөзимизни көрүң.
38:5 **«атаң Давут»** — Һәзәкия Давут пәйғәмбәрниң он үчинчи әвлади еди.
38:8 **«...Шуниң билән қуяшниң чүшкән сайиси он басқуч кәйнигә янди»** — Меродақ- Баладан (39:1) Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702- жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк.
– –Демәк, мошу икки вақиә (Һәзәкияниң кесәлдин сақайтилиши вә униң ишәшисини риғбәтләндүрүшкә берилгән карамәт мөҗизә) Асурийәниң падишаси таҗавузчилиқ қилиштин **илгири**, бәлким миладийәдин илгәрки 703- яки 702- жили йүз бәргән (39- баптики изаһатларни көрүң).
38:8 2Пад. 20:7- 9

Һәзәкияниң өз кесили тоғрилиқ хатирилири

9 Йәһуда падишаси Һәзәкия кесәл болуп, андин кесилидин әслигә кәлгәндин кейин мундақ хатириләрни язди:
10 — «Мән: «Өмрүмниң оттурисида тәһтисараниң дәрвазилириға бериватимән,
Қалған жиллиримдин мәһрум болдум» — дедим.
11 Мән: — «Тирикләрниң зиминида туруп Худайим Яһни, Яһни көрәлмәйдиған,
Шундақла «һәммә нәрсә йоқ болған» жайда турғанлар билән биллә туруп, инсанниму көрәлмәйдиған болдум» — дедим.
12 Мениң туралғум чарвичиниң чедиридәк өзәмдин йөткилип кәтти;
Мән бапкар өз тоқуғинини түрүвәткинидәк һаятимни түривәттим;
У мени тоқуш дәстигаһидин кесивәтти;
Таң билән кәч арилиғида Сән Худа җенимни алисән;
13 Таң атқичә мән күтүп, өзәмни тиничландуруп жүримән,
Бирақ У ширға охшаш һәммә сүйәклиримни сундурғандәк қилиду;
Таң билән кәч арилиғида Сән Худа җенимни алисән.
14 Мән қалиғач яки турнидәк вичирлап жүримән;
Пахтәктәк аһ- уһ уримән;
Көзлирим жуқуриға қараш билән аҗизлишип кетиду;
И рәб, мени зулум басти!
Җенимға кепил болғин!
15 Немә десәм болар? Чүнки У маңа сөз қилди вә Өзи мошу ишни қилди!
Җеним тартқан азап түпәйлидин мән бар жиллиримда қәдәмлиримни санап бесип авайлап маңимән.
16 И Рәб, адәмләр мошундақ савақлар билән яшиши керәк;
Роһум мошу савақлардин һаятини тапиду;
Сән мени әслимгә кәлтүрүп, мени һаят қилдиң!
17 Мана, өзәмниң бәхит- течлиғим үчүн азап үстигә азап тарттим;
Маңа болған сөйгүң түпәйлидин җенимни һалакәт һаңидин чиқардиңсән;
Сән һәммә гуналиримни кәйниңгә чөрүвәттиңсән.
18 Чүнки тәһтисара Саңа рәхмәт ейталмайду;
Өлүм Сени мәдһийиләлмәйду;
Һаңға чүшиватқанлар Сениң һәқиқәт- вапалиғиңға үмүт бағлалмайду.
19 Өзәм бүгүн қилғинимдәк Саңа рәхмәт ейтидиғанлар тирикләр, тирикләрдур;
Ата болғучи оғуллириға һәқиқәт- вапалиғиңни билдүриду.
20 Пәрвәрдигар мени қутқузушқа нийәт бағлиғандур;
Биз болсақ, қалған өмримиздә һәр күни Пәрвәрдигарниң өйидә саз челип мәдһийә нахшлиримни ейтимиз!».
21 (Йәшая болса: — «Әнҗир пошкили тәйярлап, ярисиға чаплаңлар, у әслигә келиду», де-

---

38:11 **«Яһни, Яһни көрәлмәйдиған»** — «Яһ» дегән «Яһвәһ» дегәнниң қисқа шәкли, демәк Пәрвәрдигарниң наминиң бирхил қисқартилип ейтилиши. **«Яһни, Яһни көрәлмәйдиған, шундақла «һәммә нәрсә йоқ болған» жайда турғанлар билән биллә туруп, инсанниму көрәлмәйдиған болдум» — дедим»** — Һәзәкия: — «Тәһтисарада болғанда, Худани яки адәмни көрмәслиги мумкин» демәкчи әмәс; тәкитләйдиған иш тирик туруп көрүш пурситидин мәһрум болуштур. Тәһтисараниң әһвалиниң қандақ екәнлигидин биз 14- бапта азрақ мәлумат алалаймиз.
38:14 Йәш. 59:11
38:20 **«Биз болсақ, қалған өмримиздә һәр күни Пәрвәрдигарниң өйидә саз челип мәдһийә нахшлиримни ейтимиз!»** — Худани мәдһийиләйдиған бу яхши сөзләрни қилғини билән, Һәзәкия өз көзи билән көргән икки карамәт ишни (өзиниң сақайтилиши вә 7- айәттики мөҗизини) есидә чиң сақлиған әмәс. Жуқириқи бабларда дегәндәк, Асурийә қошунлири бесип киргәндә, у Худаниң 6- айәттә хатириләнгән вәдисини унтуп, һодуқуп кәтти. Төвәндики 39- баптики вақиәдиму у «Қәдәмлиримни санап маңимән» дегән өз вәдисини унтуйду.

гән еди.[22] вә Һәзәкия: — «Мениң Пәрвәрдигарниң өйигә чиқидиғанлиғимни испатлай-
диған қандақ бешарәтлик аламәт берилиду?» дәп сориған еди).

Бабил падишасидин кәлгән әлчиләр
Чоң бир хаталик

39 [1] Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ- Баладан Һәзәкияниң
кесәл болуп йетип қалғанлиғини һәм әслигә кәлгәнлигини аңлиғачқа, Һәзәкияға
хәтләрни һәдийә билән әвәтти.
[2] Һәзәкия әлчиләрни хошаллиқ билән күтүп, униң ғәзнә- амбарлирида сақланған нәр-
силирини көрсәтти; йәни күмүчни, алтунни, дора- дәрманларни, сәрхил майларни, са-
вут- қуралларни сақлайдиған өйиниң һәммисини вә байлиқлириниң барлиғини көрсәтти;
униң ордиси вә яки пүткүл падишалиғи ичидики нәрсиләрдин Һәзәкия уларға көрсәт-
мигән бириму қалмиди.[3] Андин Йәшая пәйғәмбәр Һәзәкияниң алдиға берип, униңдин: —
«Мошу кишиләр немә деди? Улар сени йоқлашқа нәдин кәлгән?» — дәп сориди.
Һәзәкия: — «Улар жирақ бир жуттин, йәни Бабилдин кәлгән», деди.
[4] Йәшая йәнә: — «Улар ордаңда немини көрди?» дәп сориди.
Һәзәкия: — «Ордамда бар нәрсиләрни улар көрди; байлиқлиримниң арисидин уларға
көрсәтмигән бириму қалмиди» — деди.
[5] Йәшая Һәзәкияға мундақ деди: —
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қойғин: —
[6] — Мана шундақ күнләр келидуки, ордаңда бар нәрсиләр вә бүгүнгә қәдәр ата- бовилириң
топлап, сақлап қойған һәммә нәрсә Бабилға елип кетилиду; һеч нәрсә қалмайду — дәйду
Пәрвәрдигар, [7] — һәмдә Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзәңдин болған әвлатлириңни
елип кетиду; шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду.
[8] Шуниң билән Һәзәкия өз- өзигә: «Өз күнлиримдә болса аман- течлиқ, Худаниң һәқиқәт-
вапалиғи болидикәнғу» дәп, Йәшаяға: — «Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши
екән» — деди.

38:21 2Пад. 20:7

39:1 **«Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ- Баладан Һәзәкияниң кесәл болуп йетип қалғанлиғини ... аңлиғачқа, Һәзәкияға хәтләрни һәдийә билән әвәтти»** — Меродақ- Баладан Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702- жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк.
–Демәк, 38- , 39- бапта тәсвирләнгән ишлар 36- вә 37- бапта тәсвирләнгән ишлардин **илгири** йүз бәргән. Әнди немишкә улардин кейин хатириләнгән?
–Билимизки, «Йәшая» (дегән китап)ниң 40- 66- баплиридики хәвәр- бешарәтләр, умумий җәһәттин ейтқанда, кейинки «Бабил империйәсигә әсир болуп чүшкәнләр»гә, йәни сүргүн болған Исраилларға, йәни уларниң «қалдиси» болған әвлатлириға қаритилиду. Ундақта 39- бап мошу әһвални тонуштуруш ролини ойнайду.

39:7 **«...һәмдә Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзәңдин болған әвлатлириңни елип кетиду; шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду»** — көрүнүштә аддий көрүнгән мошу вақиә үчүн немишкә мошу қаттиқ җазалиқ сөз (6- 7- айәтләр) чиқиду? Пикримизчә, үч сәвәви бар: —
–(1) Һәзәкия Худаға: «қәдәмлиримни санап маңимән» дегән вәдини бәргән еди, лекин бу қетим Худадин һеч соримай шундақ қилған;
–(2) Әлчиләрниң кәлгәнлигидин у бәлким: «һазир мән «җаһанға даңқи чиққан адәммән», «кичик дөлитимизниң җаһанда орни бар» дәп тәкәббурлишип кәткән болуши мүмкин.
–(3) Нушулардин сирт, билишимизчә Меродақ- Баладан Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни бәрпа қилмақчи. У «тәкәллуп көрситидиған» мошу пурсәттин пайдилинип, Һәзәкияни иттипаққа қатнишишқа тәклип қилған. Өзини өлүмдин қутқузғанлиғини, қуяшниң нуриниң «кәйнигә янғанлиғи»дәк интайин карамәт мөҗизини көргән, Худаниң «Мән силәрни Асурийәдин қутқузимән» дегән вәдисини аңлиған Һәзәкия қандақму худасиз бир әл- жут билән иттипақлашмақчи болғанду?
–«Ағват» — пичиветилгән адәм, 56- бап, 4- айәттики изаһатни көрүң.

39:8 **«...«Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»»** — мошу айәттә, Һәзәкияниң өз- өзигә дегәнлири башқиларға, һәтта өз җамәтигә болған бирхил беғәм, көйүмсиз позитсийәни билдүриду. Йәшая дегән бешарәт әмәлийәттә йүз жилдин кейин әмәлгә ашурулған; вақитниң созулуши болса бәлким Йәһуданиң кейинки бир падишаси (Йосия)ниң қаттиқ товва қилиши түпәйлидин болди.

Исраилға берилгән тәсәлли; Дунияға елип келингән үмүт- тәсәлли

40 [1] Хәлқимгә тәсәлли бериңлар, тәсәлли бериңлар, дәпла җүриду Худайиңлар;
[2] Йерусалимниң қәлбигә сөз қилип униңға җакалаңларки,
Униң җәбир- җапалиқ вақти ахирлашти,
Униң қәбиһлиги кәчүрүм қилинди;
Чүнки у Пәрвәрдигарниң қолидин барлиқ гуналириниң орниға икки һәссиләп меһри-
шәпқитини алди.
[3] Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини!
«Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар,
Чөл- баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!
[4] Барлиқ җилғилар көтирилиду,
Барлиқ тағ- дөңләр пәс қилиниду;
Әгир- тоқайлар түзлиниду,
Оңғул- доңғул йәрләр тәкшилиниду.
[5] Пәрвәрдигарниң шан- шәриви көрүниду,
Вә барлиқ тән егилири уни тәң көриду;
Чүнки Пәрвәрдигарниң Өз ағзи шундақ сөз қилған!».
[6] — Аңлаңлар, бир аваз «җакала» дәйду;
Җакалиғучи болса мундақ сорап: — «Мән немини җакалаймән?» — деди.
җавап болса: — «Барлиқ тән егилири от- чөптур, халас;
Вә уларниң барлиқ вапалиғи даладики гүлгә охшаш;
[7] От- чөп солишиду, гүл хазан болиду,
Чүнки Пәрвәрдигарниң Роһи үстигә пүвләйду;

40:2 «Йерусалимниң қәлбигә сөз қилип униңға җакалаңларки,....» — мәзкур хәвәрни кимниң җакалиши керәклиги ейтилмиди. Бәлким мошу сөз Худаниң барлиқ пәйғәмбәрлиригә қаритилиду. Кириш сөзимиздә дейилгинидәк, китапниң қалған қисимлири (40- 66- баплар) Йәшаяниң өмридин кейинки бир дәвирдики Исраиллар, йәни паланди болидиған бир дәвиргә яки дәвирләргә қаритилиду; сүргүн қилғучи Бабил империйәси болғини билән, көрүп туримизки, «Йәшая»ниң биринчи қисмидикидәк, иккинчи қисимдики бәзи бешарәтләрму ахирқи заманларни көрситиду. **«Барлиқ гуналириниң орниға икки һәссиләп меһри- шәпқитини алди»** — ибраний тилида «гуналири үчүн иккә һәссиләп алди» дейилиду. Шәрһчиләрниң «икки һәссиләп» дегән мошу ибарә үстидә бир- биригә охшап кетидиған үч хил көзқариши бар: —
–(1) Исраил гуналири үчүн икки һәссә җаза алди. Исраил Худаниң «тунҗа оғли» болуп, башқа әл- миллät билән селиштурғанда, икки һәссә бәрикәт алиду. У «тунҗа оғли» болуп, йәнә башқа әл- милләтләр билән селиштурғанда қобул қилған вәһий- хәвириму көп. Шуңа буларни башқа әлләргә йәткүзүш мәсъулийитиму көп; гунайи бар болса башқа әл- милләтләр билән селиштурғанда «икки һәссә» артуқ җазалиниши керәк. Бирақ бу бешарәткә қариғанда, уларниң җазалиниш мәзгили ахирлашти.
–(2) «Икки һәссиләп»ниң мәнаси «дәл гунайиға мас келидиған җаза» дегәнликтур.
–(3) Худа Исраилға зор меһри- шәпқәт көрситип, йәни гунайиниң орниға «икки һәссиләп» меһри- шәпқәтни йәткүзиду. Бизниң пикримиз әйни шундақ (61- бап, 7- айәтни көрүң). Ундақта «икки һәссиләп» болса һәм кәчүрүм қилиниш һәм Худаниң Роһини, йеңи һаятни қобул қилиштин ибарәттур (мәсилән, 43- бап, 25- айәттин 44- бап, 5- айәткичә, һәм 61- бап, 7- айәтниму көрүң). Мундақ зор меһри- шәпқәтниң келип- чиқиш сирлири 53- бапта ашкарилиниду.
–Мошу үч хил көзқарашниң қайсисиниң тоғра болушидин қәтъийнәзәр, умумий мәнаси шуки, Худа уларни кәчүрүм қилмақчи һәм уларға меһриванлиғини көрсәтмәкчи.
40:3 «Аңлаңлар, далада бирисиниң товлиған авазини! «Пәрвәрдигарниң йолини тәйярлаңлар, чөл- баяванда Худайимиз үчүн бир йолни көтирип түптүз қилиңлар!» — мошу намсиз затниң авази ейтқан йол жуқуриқи 35- баптики йол әмәс; әшу йол Зионға қайтқанлар үчүн тәйярланған. Мошу йолни болса, **Худаниң Өзиниң** келишини қарши елиш үчүн (сөйүмлүк бир падиша қарши елинғандәк) **адәмләр** тәйярлиши керәк.
–Намсиз затниң авазниң бир ипадисини көрүш үчүн Инҗил, «Луқа» 3- бап 1- 6- айәтни, «Юһ.» 1:23ни көрүң. Шу йәрләрдә «намсиз зат»ниң дәл чүмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәрниң өзи екәнлиги көрситилиду.
40:3 Мат. 3:3; Мар. 1:3; Луқа 3:4; Юһ. 1:23
40:5 Юһ. 1:14
40:6 Аюп 14:2; Зәб. 89:5, 6; 101:12; 102:15; Як. 1:10; 1Пет. 1:24

Бәрһәқ, барлиқ хәлиқму от- чөптур!
[8] От- чөп солишиду, гүл хазан болиду;
Бирақ Худайимизниң калам- сөзи мәңгүгә туриду!»
[9] — И Зионға хуш хәвәр елип кәлгүчи, жуқури бир таққа чиққин;
Йерусалимға хуш хәвәрни елип кәлгүчи,
Авазиңни күчәп көтәргин!
Уни көтәргин, қорқмиғин!
Йәһуданиң шәһәрлиригә: — «Мана, Худайиңларға қараңлар» дегин!
[10] Мана, Рәб Пәрвәрдигар күч- қудритидә келиватиду,
Униң билиги Өзи үчүн һоқуқ жүргүзиду;
Мана, Униң алған мукапати Өзи билән биллә,
Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду.
[11] Қойчидәк У Өз падисини бақиду;
У қозиларни биләк- қолиға жиғиду, уларни қучағлап маңиду,
Емиткүчиләрни У мулайимлиқ билән йетәкләйду.

Исраилниң тәңдашсиз Худаси

[12] Ким дәрия- океанларниң сулирини очумида өлчәп бәлгүлигән,
Асманларни ғеричлап бекиткән,
Жаһанниң топа- чаңлирини мисқаллап салған,
Тағларни таразида таразилап,
Дөңләрни жиңда тартип орнатқан?
[13] Ким Пәрвәрдигарниң Роһиға йол- йоруқ бәргән?
Ким Униңға мәслиһәтчи болуп үгәткән?
[14] У ким билән мәслиһәтләшкән,
Ким Уни әқиллиқ қилип тәрбийәлигән?
Униңға һөкүм- һәқиқәт чиқириш йолида ким йетәклигән,
Яки Униңға билим үгәткән,
Яки Униңға йорутулуш йолини ким көрсәткән?
[15] Мана, Униң алдида әл- жутлар Униңға нисбәтән челәктә қалған бир тамча судәк,
Таразида қалған топа- чаңдәк һесаплиниду;
Мана, У аралларни зәрричә нәрсидәк қолиға алиду;
[16] Пүткүл Ливан болса қурбангаһ отиға,
Униң һайванлири болса бир көйдүрмә қурбанлиққа йәтмәйду.
[17] Әл- жутлар униң алдида һеч нәрсә әмәстур;

40:7 **«Бәрһәқ, барлиқ хәлиқму от- чөптур»** — мошу йәрдә «хәлиқ» Исраил хәлқини көрситиду.
40:8 **«От- чөп солишиду, гүл хазан болиду; бирақ Худайимизниң калам- сөзи мәңгүгә туриду!»** — шәрһимиз бойичә, 3- 5- айәттики аваз чүмүлдүргүчи Йәһия пәйғәмбәрниңки, 6- айәттики биринчи намсиз затниң авази Худаниңки; иккинчи намсиз затниң сәл үмүтсизлән һаләттә соал сориған авази йәнила Йәһия пәйғәмбәрниңки. Башқилар иккинчи авазни Йәшаяниңки яки намсиз бир пәйғәмбәрниңки, дәп қарайду. Иккинчи авазниң дегән гәплири 7- айәтни өз ичигә алиду. Худа униңға 8- айәттә «үмүтсизләнмә» дегән мәнада жавап бериду һәм 9- айәттә сөзини давамлаштуруп, Исраилға зор үмүт йәткүзиду.
40:8 1Пет. 1:25
40:10 **«Пәрвәрдигарниң билиги»** — толуқ мәнаси кейинки бабларда, болупму 53:1дә ашкарилиниду. У болса «Пәрвәрдигарниң һәққаний қули»ниң башқа бир намидур.
40:10 Йәш. 62:11
40:11 Йәш. 49:10; Әз. 34:23, 24; Мик. 7:14; Юһ. 10:11
40:13 Рим. 11:34; 1Кор. 2:16
40:16 **«Пүткүл Ливан болса қурбангаһ отиға, униң һайванлири болса бир көйдүрмә қурбанлиққа йәтмәйду»** — Ливан орманлиқ көп район. Демәк, Худаға һәқиқий лайиқ ибадәт қилиш үчүн Ливандики барлиқ дәрәқләр қурбангаһқа керәк болидиған отқа йетишмәйду; униңдики барлиқ кала- қойларму қурбанлиқ болушқа йетишмәйду.

Униңға нисбәтән улар йоқниң арилиғида,
Қуруқ- мәнасиз дәп һесаплиниду.
18 Әнди силәр Тәңрини кимгә охшатмақчисиләр?
Уни немигә охшитип селиштурисиләр?
19 Бир бутқиму?! Уни һүнәрвән қелипқа қуюп ясайду;
Зәргәр униңға алтун һәл бериду,
Униңға күмүч зәнҗирләрни соқуп ясайду.
20 Йоқсулларниң беғишлиғидәк ундақ һәдийилири болмиса, чиримәйдиған бир дәрәқ-
ни таллайду;
У лиңшип қалмиғидәк бир бутни оюп ясашқа уста бир һүнәрвән издәп чақириду.
21 Силәр билмәмсиләр? Силәр аңлап бақмиғанмусиләр? Силәргә әзәлдин ейтилмиған-
миду? Йәр- зимин апиридә болғандин тартип чүшәнмәйватамсиләр?
22 У йәр- зиминниң чәмбирикиниң үстидә олтириду,
Униңда туруватқанлар униң алдида чақчиқирлардәк туриду;
У асманларни пәрдидәк тартиду,
Уларни худди макан қилидиған чедирдәк яйиду;
23 У әмирләрни йоққа чиқириду;
Җаһандики сотчи- бәгләрни артуқчә қилиду.
24 Улар тикилдиму? Улар терилдиму? Уларниң ғоли йилтиз тарттиму?
— Бирақ У үстигила пүвләп, улар солишип кетиду,
Қуюн уларни топандәк елип ташлайду.
25 Әнди Мени кимгә охшатмақчисиләр?
Маңа ким тәңдаш болалисун?» — дәйду Муқәддәс Болғучи.
26 Көзлириңларни жуқуриға көтирип, қараңлар!
Мошу мәвҗудатларни ким яратқанду?
Уларни ким түркүм- түркүм қошунлар қилип тәртиплик әпчиқиду?
У һәммисини нами билән бир- бирләп чақириду;
Униң күчиниң улуқлуғи, қудритиниң зорлуғи билән,
Улардин бириму кам қалмайду.
27 — Немишкә шуни дәверисән, и Яқуп?
Немишкә мундақ сөзләверисән, и Исраил: —
«Мениң йолум Пәрвәрдигардин йошурундур,
Худайим мениң дәвайимға ерән қилмай өтивериду!»?
28 Силәр билмигәнмусиләр? Аңлап бақмиғанмусиләр?
Пәрвәрдигар — Әбәдил- әбәтлик Худа,
Җаһанниң қәрилирини Яратқучидур!
У йә һалсизланмайду, йә чарчимайду;
Униң ой- билиминиң тегигә һәргиз йәткили болмайду.
29 У һалидин кәткәнләргә қудрәт бериду;
Мағдурсизларға У бәрдашлиқни һәссиләп көпәйтиду.
30 Һәтта жигитләр һалидин кетип чарчап кәтсиму,
Батурлар болса путлишип жиқилсиму,

40:17 Дан. 4:32
40:18 Йәш. 46:5; Рос. 17:29
40:22 **«чақчиқир»** — кичик бир хил чекәткә.
40:22 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 44:24
40:23 Аюп 12:21; Зәб. 106:40
40:28 Зәб. 146:5

31 Бирақ Пәрвәрдигарға тәлмүрүп күткәнләрниң күчи йеңилиниду;
Улар бүркүтләрдәк қанат керип өрләйду;
Улар жүгүрүп, чарчимайду;
Йолда меңип, һалидин кәтмәйду!

Худаниң әл- милләтләргә бәргән тәкливи

41 1 — «И араллар, сүкүт қилип Мениң алдимға келиңлар;
Хәлиқләрму күчини йеңилисун!
Улар йеқин кәлсун, сөз қилсун;
Тоғра һөкүм қилиш үчүн өз ара йеқинлишайли!»

Әлләрниң мәсилиси — бутпәрәсликтур
Худа Өзини испатлаш үчүн бәргән бир бешарәт

2 «Ким шәриқтики бирисини ойғитип,
Уни һәққанийлиқ билән Өз хизмитигә чақирди?
У әлләрни униң қолиға тапшуриду,
Уни падишалар үстидин һөкүмранлиқ қилдуриду;
Уларни униң қиличиға тапшуруп топа- чаңға айландуриду,
Уларни униң оқяси алдида шамал учурған пахал- топандәк қилиду.
3 У уларни қоғливетип,
Путини йәргә тәккүзмәй дегидәк маңиду, аман- есәнлик ичидә өтивериду;
4 Әлмисақтин тартип дәвирләрни «Барлиққа кәл» дәп чақирип,
Буларни бекитип ада қилған ким?
Мән Пәрвәрдигар Авал Болғучидурмән,
Ахири болғанлар биләнму биллә Болғучидурмән;
Мән дегән «У»дурмән.
5 Араллар шу ишларни көрүп қорқишиду;
Җаһанниң чәт- четидикиләр титрәп кетиду;
Улар бир- биригә йеқинлишип, алдиға келиду;
6 Уларниң һәр бири өз хошнисиға ярдәм қилип,
Өз қериндишиға: «Жүрәклик бол!» — дәйду.
7 Шуниң билән нәққашчи зәргәрни риғбәтләндүриду,
Метални япилақлап болқа ойнатқучи сәндәлни базған билән соққучини риғбәтлән-
дүрүп: «Кәпшәрлигини яхши!» дәйду;
Шуниң билән уни линшип қалмисун дәп бутниң путини миқлар билән бекитиду.

41:2 **«...уни һәққанийлиқ билән Өз хизмитигә чақирди?»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда: — «Һәққанийлиқниң Өзи, (йәни Худа) бу кишини өз пути алдиға чақирди?».
41:3 **«У уларни қоғливетип, путини йәргә тәккүзмәй дегидәк маңиду, аман- есәнлик ичидә өтивериду»** — Йәшая пәйғәмбәр бешарәт қилған мошу намсиз таҗавузчиниң исми кейинрәк чиқиду. Мошу йәрдә көримизки, (1) У қилидиған урушлар бәк оңушлуқ болиду; (2) Униң һәрбий жүрүш сүрити интайин тез болиду; (3) Униң қилидиған урушлири башқа әлләрни һодуқтуруп патипарақ қиливетиду.
–Башқа бирхил тәрҗимиси: «У аман- есәнлик ичидә, меңип бақмиған йол билән келиду».
41:4 **«Барлиққа кәл»** — яки «Йенимға кәл». **«Әлмисақтин тартип дәвирләрни «Барлиққа кәл» дәп чақирип, буларни бекитип ада қилған ким?»** — буниң мәнаси бәлким шуки, Худа алдин- ала (пәйғәмбәр арқилиқ) ейтқан ишлар йүз бәргинидә, әлләр бешарәтләрниң тоғра чиқидиғанлиғини көриду. Шундақ қилип, улар Худаниң уларни гуналирини ташлап, Өзигә йеқин келип кәчүрүмигә еришишигә чақиридиғанлиғини көрүп йетиду. **«ахири болғанлар»** — дунияда әң ахири һаят болған инсанларни көрсәтсә керәк. **«Мән дегән «У»дурмән»** — мошу йәрдә «У» Худаниң өзини көрситиду, әлвәттә.
41:4 Йәш. 43:10; 44:6; 48:12; Вәһ. 1:17; 22:13
41:7 **«Шуниң билән нәққашчи зәргәрни риғбәтләндүриду, метални япилақлап болқа ойнатқучи сәндәлни базған билән соққучини риғбәтләндүрүп...»** — әлләр Худа бешарәт қилған таҗавузчиниң келидиғанлиғини билип

Худаниң Исраилға илһам бериши

8 Бирақ сән, и қулум Исраил,
И Өзәм таллиған Яқуп,
Ибраһим Мениң достумниң әвлади: —
9 Мән жаһанниң қаридин елип кәлгән,
Йәрниң әң чәтлиридин чақириғиним сән екәнсән;
Мән саңа «Сән мениң қулумдурсән,
Мән сени таллиған,
Сени һәргиз чәткә қақмаймән» — дегән едим.
10 — Қорқма; чүнки Мән сән билән биллидурмән;
Уян- буян қарап һодуқмаңлар;
Чүнки Мән сениң Худайиңдурмән;
Мән сени күчәйтимән,
Бәрһәқ, Мән саңа ярдәмдә болимән!
Бәрһәқ, Мән Өзәмниң һәққанийлиғимни билдүргүчи оң қолум билән сени йөләймән.
11 Мана, саңа қарап ғалҗирлишип кәткәнләрниң һәммиси хиҗил болуп шәрмәндә болиду;
Саңа шикайәт қилғучилар йоқ дейәрлик болиду, һалак болиду.
12 Сән уларни издисәң, һеч тапалмайсән;
Сән билән дәвалашқучилар —
Саңа қарши уруш қилғучилар йоқ дейәрлик, һеч болуп бақмиғандәк туриду.
13 Чүнки Мән Пәрвәрдигар Худайиң оң қолуңни тутуп туруп, саңа: —
«Қорқма, Мән саңа ярдәмдә болимән!» дәймән.
14 Қорқма, сән қурут болған Яқуп,
Исраилниң балилири!
Мән саңа ярдәмдә болимән!» — дәйду Пәрвәрдигар, йәни сениң Һәмҗәмәт- Қутқазғучиң, Исраилдики Муқәддәс Болғучи.
15 Мана, Мән сени көп һәм өткүр чишлиқ йеңи бир дан айриғучи тирна қилимән;
Сән тағларни янчип, уларни парә- парә қиливетисән,
Дөңләрниму көкүм- талқанға айландуруветисән.
16 Сән уларни соруйсән,
Шамал уларни учуруп кетиду,
Қуюн уларни тарқитиветиду;

қорқиду (5- айәт). Бирақ бешарәтниң әмәлгә ашқанлиғини көрүши билән, бутпәрәслигини ташлап Худаниң алдиға келишиниң орниға, улар йәнила өзлирини қоғдаш үчүн (тумар сүпитидә) бутларни ясатмақчи болиду.

41:8 Қан. 7:6; 10:15; 14:2; 2Тар. 20:7; Зәб. 134:4; Йәш. 43:1; 44:1; Яқ. 2:23

41:9 **«Мән жаһанниң қаридин елип кәлгән, йәрниң әң чәтлиридин чақириғиним сән екәнсән»** — оқурмәнләр шуни есигә кәлтүрсунки, Худа Ибраһимни жирақ жуттин Қанаанға (Пәләстингә) чақирған еди; кейин Ибраһимниң әвлатлири болған Исраилни Муса пәйғәмбәр арқилиқ Мисирдин қутқузған еди. **«Сени һәргиз чәткә қақмаймән»** — йәнә бирхил тәрҗимиси: — «Сени чәткә қақмиғанмән».

41:11 Мис. 23:22; Йәш. 60:12; Зәк. 12:3

41:14 **«Һәмҗәмәт- Қутқазғучи»** — ибраний тилида «гоел» дегән мошу сөзниң алаһидә мәнаси бар. Бириси кәмбәғәл болуп, өзини қуллуққа сетиваткән болса яки башқа қийин әһвалға учрап мал- мүлүгини сатқан болса, Муса пәйғәмбәр қобул қилған муқәддәс қанунға асасән, мошу кишиниң йеқин уруқ- туққанлири, һәмҗәмәтлириниң уни һөрлүккә чиқирип қутқузуш һоқуқи бар еди. Демәк, «һәмҗәмәт- қутқазғучи»ниң («гоел») сетивалғучи адәмгә пул берипла, өз қериндишини һөр қилип қутқузуш һоқуқи бар дегәнликтур. Һоқуқни ишлитиш һәмҗәмәтниң өз ихтиярлиғи билән болатти, әлвәттә. У ишләтмәкчи болса, һеч ким уни тосалмайтти.
–Йәшая Худаниң қутқазғучи екәнлигини баян қилиш үчүн дәл мошу сөзни ишлитиду. Демәк, Худа Исраилға «һәмҗәмәт»лик қилип, уларниң «гоел»и, йәни «һәмҗәмәт- Қутқазғучиси» болиду. У Өз ихтиярийлиғи билән уларни қутқузиду.

41:15 Йәш. 17:13; 29:5

Вә сән Пәрвәрдигар билән шатлинисән,
Исраилдики Муқәддәс Болғучини иптихарлинип мәдһийәләйсән.
17 Бозәкләр вә йоқсуллар су издәйду, лекин су йоқ;
Уларниң тили уссузлуқтин қағҗирап кетиду;
Мән Пәрвәрдигар уларни аңлаймән;
Мән Исраилниң Худаси улардин ваз кәчмәймән.
18 Мән қақас егизликләрдә дәрияларни,
Җилғилар ичидә булақларни ачимән;
Далани көлчәккә айландуримән,
Татираң йәрдин суларни урғутуп су билән қаплап беримән.
19 Далада кедир, акатсийә, хадас вә зәйтун дәрәқлирини өстүрүп беримән;
Чөл- баяванда арча, қариғай вә боксус дәрәқлирини биргә тикимән;
20 Шундақ қилип улар буларни көрүп, билип, ойлинип: —
«Пәрвәрдигарниң қоли мошуларни қилған,
Исраилдики Муқәддәс Болғучи уни ятқан!» дәп тәң чүшинишиду.

Худаниң бутпәрәсләрни қутқузуш тоғрисидики йәнә бир сөзи

21 — Муһакимилириңларни оттуриға қоюңлар, дәйду Пәрвәрдигар;
— Күчлүк сәвәплириңларни чиқириңлар, дәйду Яқупниң Падишаси.
22 — Бутлириңлар елип кирилсун,
Бизгә немиләрниң йүз беридиғанлиғини ейтсун;
Илгәрки ишларни, уларниң үҗүр- бүҗүрлиригичә көз алдимизда көрсәтсун,
Шундақла булардин чиқидиған нәтиҗиләрни бизгә билдүрүш үчүн ейтип бәрсун;
— Яки болмиса, кәлгүсидики ишларни аңлап биләйли;
23 Силәрниң илаһлиқ екәнлигиңларни билишимиз үчүн,
Кейинки йүз беридиған ишларни бизгә баян қилиңлар;
Қандақла болмисун, Бизни һаң- таң қилип уни тәң көридиған қилиш үчүн,
Бирәр яхши иш яки яман бир ишни қилиңлар!
24 Мана, силәр йоқниң арилиғида,
Ишлигиниңларму йоқ иштур;
Силәрни таллиғучи бир ләнитидур.

Бешарәт тәкрарлиниду; Худа барлиқ әл- жутларға «Мениң қулумни тонуңлар» дәп тонуштуриду

25 Бирисини шимал тәрәптин қозғидим, у келиду;
У күнчиқиштин Мениң намимни җакалап келиду;
У бириси һак лайни дәссигәндәк, сапалчи лай чәйлигәндәк әмәлдарларниң үстигә һуҗум қилиду;

41:17 Мат. 5:6
41:18 Зәб. 106:35; Йәш. 35:7; 44:3
41:19 **«Далада кедир, акатсийә, хадас вә зәйтун дәрәқлирини өстүрүп беримән; ... арча, қариғай вә боксус дәрәқлирини биргә тикимән»** — мошу дәрәқләр (зәйтун дәриғидин сирт) мевә үчүн әмәс, сайә бериш үчүн берилиду; бир қанчә хил дәрәқ бирхил муһит астида тәң өсүши мүмкин әмәс.
–Қариғанда бу бешарәт ахирқи заманларни көрситиду; шу чағда Худа Исраилни йеңи бир «Мисирдин чиқиш» (әмәлийәттә, «җаһанниң чәт- чәтлиридин чиқириш») йоли билән қутқузиду.
41:23 **«Бирәр яхши иш яки яман бир иш қилиңлар!»** — мошу ибарә «һәр қандақ бирәр ишни қилиңлар!» дегәнни билдүриду. Бутлар яхши болсун, яман болсун һеч қандақ иш қилалмайду, әлвәттә.
41:25 **«Бирисини шимал тәрәптин қозғидим, у келиду; у күнчиқиштин Мениң намимни җакалап келиду»** — таҗавузчи техи намсиз, бирақ һазир у тоғрилиқ йәнә бир пакит бар; у шәриқтин һәмдә шимал тәрәптинму келиду. Башқа бирхил тәрҗимиси: «Мениң намимни чақирип нида қилип келиду».

[26] Бизгә уқтуруш үчүн, ким муқәддәмдин буян буни ейтқан?
Яки Бизни «У һәқиқәттур» дегүзүп бу иштин бурун уни алдин- ала ейтқан?
Як, һеч ким ейтмайду;
Бәрһәқ, һеч ким баян қилмайду;
Сөзүңларни аңлиялиғучи бәрһәқ йоқтур!
[27] Мән дәсләптә Зионға: — «Мошу ишларға көз тикип туруңлар! Көз тикип туруңлар!» дедим,
Йерусалимға хуш хәвәрни йәткүзгүчини әвәтип бәрдим.
[28] Мән қарисам, шулар арисида һеч ким йоқ —
Мәслиһәт бәргидәк һеч ким йоқ,
Шулардин сорисам, жавап бәргидәк һеч кимму йоқ.

Давами

[29] Қараңлар, улар һәммиси қуруқ;
Уларниң ясиғанлири йоқ иштур,
Қуйма мәбудлири қуруқ шамалдәк мәнасиздур.

42 [1] Қараңлар, мана Мән йөләйдиған Өз қулумға!
Женимниң хошаллиғи болған Мениң таллиғиним;
Мән Өз Роһумни униң вужудиға қондуримән,
Шуниң билән у әлләргә һөкүм- һәқиқәтни йәткүзүп бериду.
[2] У нә вақирап- жақиримайду, нә чуқан көтәрмәйду нә авазини кочиларда аңлатмайду.
[3] Таки у ғәлибә билән тоғра һөкүмләрни чиқарғичә,
Янжилған қомушни сундурмайду,
Түтәп өчәй дәп қалған пиликни өчүрмәйду;
[4] һөкүм- һәқиқәтни йәр йүзидә тиклимигичә,
У һалсизланмайду, көңли янмайду;
Аралларму униң пәрман- қанунини тәлмүрүп кутиду.

41:28 «шулар арисида һеч ким йоқ» — «шулар» шүбһисизки, бутпәрәс әлләрни көрситиду.
42:1 «Өз қулум , *йәни Пәрвәрдигарниң қули*» — шүбһисизки, Худаниң «ят әлләр»гә беғишлиған, уларни бутпәрәсликтин қутқузидиған жававидур. Мошу айәттики «Қараңлар, мана...» дегәнни, 41- бап 29- айәттики «Жавап бәргидәк һеч ким йоқ» қатарлиқлар билән селиштурушимиз керәк. Қариғанда, Худа таллиған мошу мулайим, муһәббәтлик киши әл- жутларға Худаниң сөзини елип келиду. **«У әлләргә һөкүм- һәқиқәт йәткүзүп бериду»** — «һөкүм- һәқиқәт» (ибраний тилида «мишпат») елип бериш» дегәнлик болуп, үч мәнани өз ичигә алиду: — (1) жуқуриқи 41- баптики (Худа бутлар билән муһакимә қилған) «сот»тики «һөкүм- һәқиқәт», йәни «Худа дегән тирик һәм бирдур, бутлар йоқтин болған нәрсә» дегән һәқиқәтни елип келиштин ибарәт. һәқиқәтсизләр һәқиқәткә еришиду; (2) Худаниң «һәққаний қул»и Худаниң адил қанун- пәрманлириниң хәвирини йәткүзүп, чүшәндүрүп бериду; (3) хаталиқни түзитиш, увал болғанларға адаләтни жүргүзиду.
42:1 Йәш. 11:2; Мат. 3:17; 17:5; Юһ. 3:34; Әф. 1:6
42:2 «У нә вақирап- жақиримайду, нә чуқан көтәрмәйду нә авазини кочиларда аңлатмайду» — буниң мәнаси, бәлким «У давраң салмайду», «У өз- өзини елан қилмайду».
42:3 «тоғра һөкүмләр» — яки «һөкүм- һәқиқәт» тоғрилиқ 42:1дики изаһатни көрүң.
42:4 «У һалсизланмайду, көңли янмайду...» — «һалсизланмайду» вә «көңли янмайду» дегән сөзләр ибраний тилида 3- айәттики «түтәп өчәй дәп қалған» һәм «янжилған» дегәнләр билән йилтиздаштур. **«аралларму униң пәрман- қанунини тәлмүрүп кутиду»** — һазир (Йәшая китавидики мошу йәргичә) «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ шундақ хәвиримиз бар: —
–(1) Худа уни пәвқулъаддә яхши көриду, униңдин зор хошаллиқ алиду.
–(2) Худаниң Роһи униң үстигә келип туриду.
–(3) У талаш- тартиш қилмайдиған, кәмтәр, кичик пеиллиқ адәм болиду.
–(4) У интайин мулайим адәм болуп, һәтта «үмүт йоқ» болғидәк «янжилған қомуш» яки «түтәп өчәй дәп қалған пилик»киму меһри- шәпқәт көрситиду.
–(5) У дунияға кәлгәндә, Худаниң һәқиқәтлирини, тоғра һөкүмлирини пүтүн дунияға йәткүзмигичә һәргиз йолдин янмайду.
–(6) Пүтүн дуния, һәтта әң чәт жайлардикиләр униңға үмүт бағлап, униң сөз- һөкүмлиригә тәшна болиду.

5 Асманларни яритип уларни кәргән,
Йәр- зиминни һәм униңдин чиққанларни яйған,
Униңда туруватқан хәлиққә нәпәс,
Униң үстидә меңиватқанларға роһ бәргүчи Тәңри Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
6 Мәнки Пәрвәрдигар сени һәққанийлиқ билән шуниңға чақирғанмәнки,
— Сениң қолуңни тутимән,
Сени қоғдап сақлаймән,
Һәм сени хәлиққә әһдә сүпитидә,
Әлләргә бир нур қилип беримән;
7 Қариғу көзләрни ечишқа,
Зиндандин мәһбусларни,
Түрмидә қараңғулуқ ичидә олтарғанларни қутқузушқа сени әвәтимән.
8 Мән Пәрвәрдигардурмән; Мениң намим шудур;
Шан- шәривимни башқа бирисигә,
Маңа тәвә болған мәдһийини ойма мәбудларға бәрмәймән.
9 Мана, алдинқи ишлар болса әмәлгә ашурулған;
Силәргә йеңи ишларни җакалаймән;
Улар техи йүз бәрмигичә,
Мән уларни силәргә баян қилимән.
10 — Пәрвәрдигарға йеңи нахша ейтиңлар,
И деңизда жүргәнләр һәм униң ичидики һәммә мәвҗудатлар,
Араллар һәм уларда турғанлارمу,
Җаһанниң чәт- чәтлиридин Уни мәдһийиләңлар!
11 Дала һәм униңдики шәһәрләр,
Кедар қәбилисидикиләр турған кәнтләр авазини көтәрсун,
Селадикиләр жуқури авазда нахша ейтсун,
Тағларниң чоққилиридин тәнтәнә қилсун!
12 Улар Пәрвәрдигарни улуқлисун,
Униң мәдһийилири араллардиму җакалансун.
13 Пәрвәрдигар палвандәк чиқиду,
Батур ләшкәрдәк отлуқ муһәббитини қозғайду;

42:6 «Һәм сени хәлиққә әһдә сүпитидә, әлләргә бир нур қилип беримән» — «хәлиқ» Тәвратта адәттә Исраилни көрситиду, «әлләр» «Исраилдин башқа хәлиқләр»ни, «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду.
42:7 «Қариғу көзләрни ечишқа, зиндандин мәһбусларни, түрмидә қараңғулуқ ичидә олтарғанларни қутқузушқа сени әвәтимән» — бу айәтләрдин «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисида шуларниму көрүмизки: —
–(7) У Худаниң зор ярдимигә егә болиду;
–(8) ундақ қилғанда униң өзи бир «әһдә» болиду һәм өзи «нур» болиду.
–(9) Бу әһдиниң мәзмуни болса (5- айәт Худаниң дунийдики барлиқ хәлиқләрниң ғемидә болғанлиғини көрсәткәндәк) хәлиқләрниң көзлирини ечип уларни әркинликкә чиқириштин ибарәт болиду.
–(10) Худа уни (Мәсиһни) әһдә сүпитидә җаһандики барлиқ хәлиққә һәдийә қилғандәк «бериду».
42:8 Йәш. 48:11
42:9 «Мана, алдинқи ишлар болса әмәлгә ашурулған; силәргә йеңи ишларни җакалаймән...» — «алдинқи ишлар» бәлким 41- бап, 1- 4- айәттики, «таҗавузчи»ниң ишлирини көрситиши мүмкин. «Йеңи ишлар» болса Пәрвәрдигарниң һәққаний қули» тоғрилиқтур. «Таҗавузчи» вә «Пәрвәрдигарниң қули»ни селиштурсақ, таҗавузчи вәйранчилиқ қилиду, әл- жутлар униңдин қорқуп патипарақ болуп кетиду, бутпәрәслик техиму күчийиду; «Пәрвәрдигарниң қули» болса хәқләргә рәһим қилиду, адәмни сақайтиду, әл- жутларни, йәни «ят әлләр»ни Худаға қаритип униң нуриға йетәкләйду.
42:10 «деңизда жүргәнләр» — ибраний тилида «деңизға чүшкәнләр» — «Зәб.» 106:23ни көрүң.
42:10 Зәб. 32:3
42:11 «Кедар қәбилисидикиләр... Селадикиләр...» — «Кедар қәбилиси» әрәбләрниң бир қәбилиси еди. «Села» болса Едомниң бир шәһири (Села қорам таш үстигә селинған — мәнаси «қорам таш»). Жуқириқи 34- бапта дейилгәндәк, Едом Худаниң сөзигә қарши турғини билән, Едомдин Худаға товва қилип һәқиқий ибадәт қилидиғанлар болиду.

У вақирайду, бәрһәқ ширдәк һөкирәйду;
Дүшмәнлири үстигә зор күч- қудритини көрситиду.
14 — «Мән әбәдил- әбәт сүкүттә туруп кәлдим;
Жим туруп өзәмни бесивелип кәлдим;
Бирақ һазир толғиғи тутқан аялдәк инчиқлап товлаймән;
Һәм һасираймән һәм иңраймән!
15 Мән тағларни һәм дөңләрни чөлдәритимән,
Уларниң һәммә йешиллиқлирини қурутуветимән;
Дәрияларни аралларға айландуруветимән;
Көлчәкләрниму қағҗиритимән.
16 Қариғуларни өзи билмигән бир йол билән апирип қойимән,
Уларни улар билмигән йолларда йетәкләймән;
Уларниң алдида қараңғулуқни нур,
Әгир- тоқай йәрләрни түптүз қилимән.
Мән мошу ишларни қилмай қалмаймән,
Улардин һеч ваз кәчмәймән.
17 Ойма мәбудларға таянғанлар,
Қуйма мәбудларға: «Силәр илаһлиримиздур» дегәнләр болса,
Улар йолдин яндурулмай қалмайду,
Қаттиқ шәрмәндә қилиниду.
18 — «Аңлаңлар, и гаслар!
Қариғулар, көрүш үчүн қараңлар!
19 Мениң қулумдин башқа йәнә ким қариғу?
Мениң әвәткән «әлчим»дин башқа йәнә ким гас?
Ким Мән билән әһдиләшкәндәк шунчә қариғуду?
Ким Пәрвәрдигарниң қулидәк шунчә қариғуду?
20 Сән нурғун ишларни көргиниң билән,
Бирақ нәзириңгә һеч алмайсән;
Униң қулиқи ечилғини билән,
У аңлимайду».

42:14 **«Мән әбәдил- әбәт сүкүттә туруп кәлдим; жим туруп өзәмни бесивелип кәлдим; бирақ һазир толғиғи тутқан аялдәк инчиқлап товлаймән; һәм һасираймән һәм иңраймән!»** — «йеңи ишлар» йәни Униң «һәққаний қули»ниң дунияға келиши, шундақла нурғун адәмләрни гуналириниң асарәтлиридин қутқузушни өз ичигә алиду. Худа бу «йеңи ишлар»ни әмәлгә ашуруш үчүн, һамилдар аялниң толғиғи тутқандәк болиду (10- 17- айәтләр толуқ бир бөлүмдур).
–Демисәкму, мошу «йеңи ишлар» Худаға нисбәтән пүткүл аләмдин муһимдәк туриду; чүнки У асман- зиминни бир сөз биләнла яратқан; бирақ мошу ишларни У тәшналиқ билән узун, йәни әбәдил- әбәт күтүп кәлгән һәм уларни туғдуруш үчүн еғир жапа һәм азап тартқандәк қилиду. Мошу интайин сирлиқ иштур! **«һәм һасираймән һәм иңраймән»** — икки ишниң тәң қилинидиғанлиғини билдүриду.
42:16 **«Қариғуларни өзи билмигән бир йол билән апирип қойимән... Мән мошу ишларни қилмай қалмаймән, Улардин һеч ваз кәчмәймән»** — 15- вә 16- айәткә қариғанда, «йеңи ишлар» дунияға кәлгәндә, бәзи кишләр үчүн азаплиқ болиду; йәр- зимин астин- үстүн болуп кетиду; шуниң билән тәң Худа башқа бир нәччә «қариғулар» (бәлким, гунайини, жүмлидин бутпәрәсликни тонуп йетидиғанлар) үчүн муһтаҗлирини тәминләйдиған мәхсус шараитларни яритип бериду.
42:17 Зәб. 96:7; Йәш. 1:29; 44:11; 45:16
42:19 **«мән билән әһдиләшкәндәк»** — яки «Мән билән енақ қилинғандәк». **«...Ким Мән билән әһдиләшкәндәк шунчә қариғуду? Ким Пәрвәрдигарниң қулидәк шунчә қариғуду?»** — бир соал туғулидуки, мошу айәттә дейилгән «Мениң қулум» жуқуриқи «хошаллиғим болған қулум»му яки башқисиму? Тезла көримизки, у әмәс, бәлки Исраилниң өзи болиду (мәсилән, 22- айәтни көрүң). Худа 18- айәттә, Өзи тәрипидин сақайтилған (16- айәт), әсли бутпәрәс «қариғу» болған әл- жутларни («ят әлләрни») өзиниң «қариғу» хәлқини, йәни Исраилни нәзиригә елишқа чақириду. Демәк, Исраил тәрипидин кәмситилип «қариғу» дәп һесапланғанлар көрәләйдиған болиду, бирақ (пәйғәмбәрләр арқилиқ) Худаниң нурини қобул қилған Исраиллар болса, асийлиқ қилип қариғу болуп қалди.
42:20 Рим. 2:2- 11

21 Пәрвәрдигар Өз һәққанийлиғи үчүн лайиқ көрдики,
Тәврат- қанунини улуқ һәм шан- шәрәплик дәп көрсәтти.
22 Бирақ шулар болса олҗа елинған һәм булаң- талаң қилинған бир хәлиқтур;
Уларниң һәммиси ора- қапқанта тутулған,
Гундиханиларда қамилип ғайип болиду;
Улар ғәниймәт болиду,
Һеч ким қутқузмайду;
Улар олҗа болиду,
Һеч ким: «Қайтуруп бериш!» демәйду.
23 Бирақ араңларда ким буниңға қулақ салсун?
Ким буларни аңлап кәлгүси заманларға көңүл қойсун?
24 Әнди ким Яқупни олҗа қилған?
Ким Исраилни булаңчиларға тапшуруп бәргән?
Буни қилғини болса, биз гуна қилип кәмситкән Пәрвәрдигар әмәсму?
Чүнки улар Униң йоллирида меңишни халимайтти;
Яки Униң қануниға итаәт қилмайтти.
25 Шуңа У улар үстигә ғәзәп- қәһрини,
Урушниң зораванлиғини төкүп чүшәрди;
Булар униң әтрапиға от туташтурди;
Бирақ у тонуп йәтмиди;
Булар уни көйдүрди, бирақ у һеч савақ алмиди.

Давами

43 1 Бирақ һазир и Яқуп, сени Яратқучи Пәрвәрдигар,
И Исраил, сени Шәкилләндүргүчи мундақ дәйду: —
«Қорқма; чүнки Мән саңа һәмҗәмәт болуп сени қутқузған;
Сени Өз намим билән атиғанмән;
Сән Мениңкидурсән!
2 Сән сулардин өткиниңдә, Мән сән билән биллә болимән;
Дәриялардин өткиниңдә, улар сени ғәриқ қилмайду;
Сән отта меңип жүргиниңдә, сән көймәйсән;
Ялқунлар үстүңдә от алмайду.
3 Чүнки Мән болсам Худайиң Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи, Қутқазғу-
чиңдурмән;
Сени қутулдуруш үчүн Мисирни бәдәл қилип бәрдим,

42:21 **«Пәрвәрдигар Өз һәққанийлиғи үчүн лайиқ көрдики, Тәврат- қанунини улуқ һәм шан- шәрәплик дәп көрсәтти»** — Худа Исраилға Муса пәйғәмбәр арқилиқ муқәддәс қанун- пәрманни бәргән. Шуңа улар бутпәрәсликкә толған дуния арисида бирдин- бир Худаға ибадәт қилидиған хәлиқ болуп, зор имтиязға еришкән еди. Худаниң мәхсити, улар арқилиқ «Мениң қулум» һәм «үлгә» сүпитидә, мошу нурини пүткүл дунияға йәткүзмәкчи. Бирақ Исраиллар Униң шу мәхситини һеч әтиварлимай, көп җәһәттин Униңдин йүз өригән.
42:22 **«Бирақ шулар болса олҗа елинған һәм булаң- талаң қилинған бир хәлиқтур... улар олҗа болиду, һеч ким: «Қайтуруп бериш!» демәйду»** — әгәр Исраил Худаниң сөзигә киргән болса, нурғун әлләр уларға бекинди болатти. Бирақ Униң сөзигә кирмигәндин кейин, әһвали дәл униң әкси болди.
42:23 **«Бирақ араңларда ким буниңға қулақ салсун? Ким ... көңүл қойсун?»** — мошу гәпгә қариғанда, һәтта Худаниң тәрбийилик җазаси бешиға чүшкәндин кейинму аңлиғучи қулиқи, көридиған көзлири барлар йәнила аз болса керәк.
43:2 **«сулардин... дәриялардин.. отта меңип жүргиниңдә...»** — жуқурида 42- бап, 25- айәттә Исраилға тәрбийә берилгән от тилға елинди. Бирақ мошу сөзләргә қариғанда, Худа уларға әшәддий қаттиқ тәрбийә (мәсилән, уларни сулардин вә отлардин өткүзүп) бәргини билән, У һаман уларни қутқузиду.
43:2 Заб. 65:12

Орнуңға Ефиопийә һәм Себани алмаштурдум.
4 Сән нәзиримдә қиммәтлик болғачқа,
Мән саңа иззәт- һөрмәт кәлтүргән һәм сени сөйгән;
Шуңа Мән йәнә орнуңға адәмләрни,
Жениңға хәлиқләрни тутуп беримән;
5 Қорқма, чүнки Мән сән билән билләдурмән;
Мән нәслиңни шәриқтин,
Сени ғәриптин жиғип әпкелимән;
6 Мән шималға: — «Тапшур уларни!»
Вә жәнупқа: — «Уларни тутуп қалма!
Оғуллиримни жирақтин, қизлиримни жаһанниң чәт- чәтлиридин әпкелип бәр;
7 Мениң намим билән аталған һәр бирисини,
Мән Өз шан- шәривим үчүн яратқан һәр бирисини әпкелип бәр!» — дәймән,
«Мән уни шәкилләндүрдүм, Мән уни апиридә қилдим!»».

«Сотта» — Худа вә бутлар оттурисида һөкүм чиқириңлар!

8 У «көзи бар» қариғу хәлиқни,
Йәни «қулиқи бар» гасларни алдиға елип кәлди.
9 — «Барлиқ әлләр жиғилсун,
Хәлиқләр жәм болсун!
Улардин кимму мундақ ишларни жакалиялисун?
Йәни ким мошундақ «илгәрки ишлар»ни алдин- ала бизгә аңлитип баққан?
Бар болса, өзлирини испатлашқа гувачилирини алдиға кәлтүрсун;
Болмиса, улар бу ишларни аңлиғандин кейин:
— «Бу болса һәқиқәт!» дәп етирап қилсун!
10 Силәр хәлқим Мениң гувачилирим,
Һәм Мән таллиған қулум мән үчүн гувачидур,
Шундақ екән, силәр Мени тонуп,
Маңа ишинип,
Һәм чүшинип йәткәйсиләрки: —
«Мән дегән «У»дурмән,
Мәндин илгири һеч илаһ шәкилләнмигән,
Һәм Мәндин кейинму һеч шәкилләнмәйду;

43:3 «Сени қутулдуруш үчүн Мисирни бәдәл қилип бәрдим, орнуңға Ефиопийә һәм Себани алмаштурдум» — мошу сөзләр бәлким Худаниң Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилни Мисирдин қутқузғанлиғини көрситиду. Мисир падишаси Пирәвн қаттиқ қарши чиқиши билән униң пүткүл жути (жүмлидин Мисирниң жәнубий тәрипидики жутлар Ефиопийә, Себаму) зор зиян тартқан.
43:5 Йәш. 44:2; Йәр. 30:10; 46:27
43:8 «... «көзи бар» қариғу... «қулиқи бар» гаслар» — шүбһисизки Исраилни көрситиду. Һәйран қаларлиқ иш шуки, Худа уларни Өзигә гувалиқ қилишқа алдиға кәлтүргән.
43:9 «Барлиқ әлләр жиғилсун, хәлиқләр жәм болсун! Улардин кимму мундақ ишларни жакалиялисун?...» — мошу айәттики «(ят) әлләр» һәм «хәлиқләр» болса, шүбһисизки, Исраилдин сирт барлиқ хәлиқләрни, йәни «Йәһудий әмәсләр»ни көрситиду. «Йәшая» дегән китапта «әлләр» яки «хәлиқ- милләтләр» дейилсә, һәрдайим мошу мәнасини билдүриду.
–Мошу йәрдә барлиқ әл- жутлар (Исраилдин сирт) бутпәрәсликкә чөкүп кәтти. Худа улардин: «Араңлардин: — «Бизниң чоқунған бутимиз Сениң «Исраилни Мисирдин қутқузуп чиқириш»иңға охшаш улуқ бир ишни қилған?» дегүчиләр бармиду? — бар болса гувачилиқ қилсун» — дегәндәк сорайду. Әлвәттә, Худаниң соалиға жавап бәргүчи йоқ.
43:10 «Силәр хәлқим Мениң гувачилирим, һәм мән таллиған қулум Мән үчүн гувачидур,...» — башқа бирхил тәржимиси: «Силәр хәлқим Мениң гувачилирим, шундақла Мениң таллиған қулумсиләрки,...».
43:10 Йәш. 41:4; 44:8; 45:21; Һош. 13:4

11 Мән, Мән Пәрвәрдигардурмән;
Мәндин башқа Қутқазғучи йоқтур».
12 — Араңларда «ят илаһ» болмиған вақитта,
Мән мәхситимни жақалиған,
Мән қутқузған һәм шу ишларниң даңқини чиқарғанмән;
Шуңа силәр Мениң Тәңри екәнлигимгә гувачисиләр, — дәйду Пәрвәрдигар.
13 «Бәрһәқ, әзәлдин буян Мән деган «У»дурмән,
Мениң қолумдин һеч ким һеч кимни қутқузалмайду;
Мән иш қилсам, ким тосалисун?».

Худа Исраилни Бабилдин қутқузиду

14 Һәмҗәмәт- Қутқазғучиңлар болған Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мун-
дақ дәйду: —
Силәрни дәп Мән Бабилни җазалатқузуп,
Уларниң һәммисини, җүмлидин калдийләрни,
Қачқун сүпитидә өзлири хошаллиқ билән пәхирләнгән кемиләргә олтиришқа чүшири-
ветимән.
15 Мән болсам Пәрвәрдигар, силәргә Муқәддәс Болғучи, Исраилни Яратқучи, силәрниң
Падишаһиңлардурмән.
16 Деңиздин йолни чиқарғучи,
Давалғуған сулардин йол ачқучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
17 У җәң һарвусини вә атни, қошун- күчләрни чиқарғучидур: —
Улар бирақла жиқилиду, туралмайду;
Улар өчүп қалған, чирақ пилигидәк өчүрүлгән.
18 — Мошу өткән ишларни әслимәңлар,
Қедимки ишлар тоғрилиқму ойланмаңлар;
19 Чүнки мана Мән йеңи бир ишни қилимән;
У һазирла барлиққа келиду;
Силәр уни көрмәй қаламсиләр?!
Мән һәтта далалардиму йол ачимән,
Чөл- баяванда дәрияларни барлиққа кәлтүримән!
20 Даладики һайванлар, чилбөриләр һәм һувқушлар Мени улуқлайду;
Чүнки Мән Өз хәлқим, йәни Өз таллиғинимға ичимлик тәминләшкә,
Далаларда суларни,
Чөл- баяванларда дәрияларни чиқирип беримән.

43:12 **«Шуңа силәр Мениң Тәңри екәнлигимгә гувачисиләр...»** — демәк, Худа: «Силәрни Мисирдин қутқузимән» — дегән; У шундақ қилған; андин мошу ишларни дунияға аян қилған.
–Худа Исраилни мошу ишлирида Өзигә гувачи болушқа чақирған болсиму, бу айәткә қариғанда, улар Униңға һеч гувалиқ бәрмигән.
43:13 Йәш. 14:27
43:14 **«Уларниң һәммисини, җүмлидин калдийләрни, қачқун сүпитидә өзлири хошаллиқ билән пәхирләнгән кемиләргә олтиришқа чүшириветимән»** — миладийәдин илгәрки 539- жили Бабил шәһири Парслиқлар тәрипидин ишғал қилинған. Шу чағда уларниң қачқунлири кемилири билән Әфрат дәрияси йоли арқилиқ қачмақчи болған болуши мүмкин.
43:17 **«Деңиздин йолни чиқарғучи ... Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — у җәң һарвусини вә атни, қошун- күчләрни чиқарғучидур: — улар бирақла жиқилиду, туралмайду...»** — (16- 17- айәтләр) Муса пәйғәмбәр яшиған дәвридә, Мисирниң қошунлири Исраилларни «деңизда ечилған йол»да қоғлап, деңиздин өтмәкчи болуп, 16- 17- айәтләрдә тилға елинған вақиәләр билән вәйран қилинған. Шу йол билән Худа Исраилни қутқузған. Тәврат, «Мисирдин чиқиш», 14- бапни көрүң.
43:19 Вәһ. 21:5

21 Мән мошу хәлиқни Өзәм үчүн шәкилләндүргәнмән;
Улар Маңа болған мәдһийиләрни ейтип аян қилиду.

Исраилниң мәнасиз қурбанлиқлири
Худаниң Исраилға көрсәтмәкчи болған меһри- шәпқити

22 Бирақ, и Яқуп, сән намимни чақирғиниң билән Өзәмни издимидиң,
И Исраил, әксичә сән Мәндин көңлүң йенип һарсиндиң;
23 Сән елип кәлгән «көйдүрмә қурбанлиқ» қойлириңни Маңа қилған әмәс,
«Енақ қурбанлиқ»лириң билән Мени һөрмәтлигән әмәссән;
Мән «ашлиқ һәдийә»ни қилиш билән сени «қуллуқ»қа қоймақчи әмәсмән,
Хушбуй йеқип сени һарсиндурмақчи болған әмәсмән!
24 Сән пулни хәҗләп Маңа һеч егир елип кәлмигәнсән,
Сән «Енақ қурбанлиқ»лириңниң йеғи билән Мени рази қилип қанаәтләндүргән әмәссән;
Әксичә сән гуналириң билән Мени қуллуққа қоймақчи болғансән,
Итаәтсизлигиң билән Мени һарсиндурдуң.
25 Мән, Мән Өзәм үчүнла сениң асийлиқлириңни өчүривәткүчимән,
Мән сениң гуналириңни есимгә кәлтүрмәймән.
26 Әнди өтмүшүң тоғрилиқ Мени әслитип қойғин,
Муназирә қилишайли,
Өзәңни ақлиғидәк гепиң болса дәвәргин!
27 Биринчи атаң гуна қилған;
Сениң шәрһчилириң болса Маңа асийлиқ қилди.

43:21 «...Мән мошу хәлиқни Өзәм үчүн шәкилләндүргәнмән; улар Маңа болған мәдһийиләрни ейтип аян қилиду» — мошу 14- 21- айәтләргә қариғанда, Исраил Бабил империйәсигә әсир болуп сүргүн болғандин кейин қайтидин азат қилиниду. Шу чағда Худа уларниң йолини әҗайип тәйярлап бериду вә һәм йолда муһтаҗ болғанлириниң һәммисини (Мисирдин чиқип азат болған вақитқа охшаш) мөҗизиләр арқилиқ тәминләп бериду.
–Исраил Бабилдин (миладийәдин илгәрки 539- жили) азат болған. Шу чағда Бабилниң қачқунлири (14- айәт) кемилири билән Әфрат дәрияси билән қачмақчи болған болуши мүмкин. Бирақ билишимизчә бу иштин башқа, шу чағда бешарәт қилинған мошу карамәт ишлар йүз бәрмиди. Шуниң үчүн көзқаришимиз шуки, ахирқи заманда Исраилниң иккинчи қетим Бабилдин (шундақла җаһанниң барлиқ чәт- яқилиридин) қечиши муқәррәр болиду; шу чағда Худа улар үчүн 14- 21- айәтләрдә бешарәт қилинған карамәт ишларни қилиду.
43:21 Лука 1:74,75
43:22 «Бирақ, и Яқуп, сән намимни чақирғиниң билән Өзәмни издимидиң» — дегән ибраний тилида икки бислиқ сөз. Биринчи мәнаси тәрҗимә қилғинимиздәк «Намимни чақирғиниң билән Өзәмни издимидиң» («Өзәмни» дегән сөз наһайити тәкитләнгән).
–Иккинчи мәнаси, «Сән Мениң намимни һеч чақирмидиң» — демәк, һеч дуа қилмидиң. Бизниңчә биринчиси тоғра, улар көп дуа қилғини билән чин дилдин әмәс еди. 23- 24- айәтләрниму көрүң.
43:23 «Сән елип кәлгән «көйдүрмә қурбанлиқ» қойлириңни Маңа қилған әмәс...» — жуқуриқи изаһитимиздәк, иккинчи бирхил тәрҗимиси бар: — «Маңа һеч қандақ қурбанлиқлар елип кәлмидиң» дегәндәк асасий мәнада болиду. Бирақ «Йәшая» 1- бапқа асасән, улар көптин- көп қурбанлиқлар қилип туратти. Улар шундақ қилғини билән һәммиси бекар.
43:24 «Сән пулни хәҗләп Маңа һеч егир елип кәлмигәнсән...» — шәрһимизчә, мошу интайин кинайилик гәп. «Пул хәҗләп **Маңа** һеч егир елип кәлмигәнсән» — демәк, елип кәлгән нәрсилириң (көп болсиму) Маңа худди һеч немә елип кәлмигәндәк билиниду; Мән улардин интайин бизармән, дегәнликтур. **«Мени қуллуққа қоймақчи болғансән»** — әгәрдә бириси һеч товва қилмай, чин дилидин дуа қилмай туруп (өткән заманларда) қурбанлиқ қилса, мошундақ иш Худаниң алдида «җадугәрлик»кә баравәр. Демәк, «Мән пәқәт бирәр «диний паалийәт»лик иш қилсамла, Худа чоқум мәндин рази болиду, дуалиримни аңлайду» дегәнлик Худани өзигә қул қилиш билән баравәрдур.
43:25 Әз. 36:22- 38
43:26 «Муназирә қилишайли, өзәңни ақлиғидәк гепиң болса дәвәргин» — демәк, әгәр сән «Өзәм пак, сениң рәһимдиллиқлириңға керәк әмәсмән» дәп қарисаң, ундақта өзәңни ақлашқа гәп қил!
43:26 Йәш. 1:18
43:27 «Биринчи атаң... » — бәлким Исраилниң әҗдади Яқуптур. **«сениң шәрһчилириң...»** — Уларниң «шәрһчилири» болса бәлким төвәндики «муқәддәс ибадәтханидики йетәкчиләр», йәни каһинлар еди. Демәк, улар баштин- ахирғичә, һәтта өзлири тәрипидин «алийҗанаб» дәп һесапланған роһанийларму гунаға петип кәткән еди.

[28] Шуңа Мән ибадәтханамдики йетәклигүчиләрни напак қилимән,
һәмдә Яқупни һалак ләнитигә учрашқа,
Исраилни рәсвачилиқта қалдурушқа бекиттим.

Давами

44 [1] Бирақ һазир, и Яқуп Мениң қулум,
И Мениң таллиғиним Исраил, аңла! —
[2] Сени ясиған, балиятқудин тартипла сени шәкилләндүргән, саңа ярдәмдә болғучи
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Қорқма, и Мениң қулум Яқуп,
И Мениң таллиғиним «Йәшурун», қорқма!
[3] Чүнки Мән уссап кәткәнниң үстигә суни,
Қағжирақ йәрниң үстигә кәлкүнләрни қуюп беримән;
Нәслиң үстигә Роһумни,
Пәрзәнтлириң үстигә бәрикитимни қуйимән;
[4] Улар юмран чөпләр арисидин,
Ериқ- өстәңләр бойидики мәҗнун таллардәк өсиду;
[5] Бириси: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» — дәйду,
Йәнә бириси болса Яқупниң исми билән өзини атайду;
Йәнә башқа бириси қоли билән: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» дәп язиду,
Шундақла Исраилниң исмини өзиниң исмигә яндаш қошиду.
[6] Исраилниң падишаси Пәрвәрдигар,
Йәни Исраилниң һәмҗәмәт- қутқазғучиси, самави қошунларниң Сәрдари болған
Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мән болсам Тунҗи һәм Ахиридурмән;
Мәндин башқа һеч илаһ йоқтур.
[7] Қени, ким Мениң қедимки хәлқимни тикләп бекиткинимдәк бир ишни җакалап, ал-
дин- ала баян қилип, андин уни Мениң алдимға Мәндәк тикләп қоялайду?
Қени, ким кейинки ишларни, кәлгүсидә болидиған ишларни алдин- ала баян қилали-
сун!

43:28 **«Мән ибадәтханидики йетәкчиләрни напак қилимән»** — хәлиқ үчүн қурбанлиқ қилғучи болған бу каһинлар өлүккә тәгсила бир һәптә «напак» дәп һесаплинип, қурбанлиқ қилишқа салаһийәтсиз болатти. Шуңа, мошу гәпниң мәнаси бәлким: «Силәр көп өлүкләргә учрайсиләр (демәк, бир балаю- апәт чүшиду), шуниң билән Исраил Мени бизар қилидиған мошу қурбанлиқларни қилалмайдиған болиду». **«... Яқупни һалак ләнитигә учрашқа, Исраилни рәсвачилиқта қалдурушқа бекиттим»** — қариғанда, Исраил үчүн һеч қандақ үмүт қалмиди. Бирақ 44- бап, 1- айәтни көрүң!
44:1 Йәш. 41:8; 43:5; Йәр. 30:10; 46:27
44:2 **«Йәшурун»** — Худа Исраилға қойған бир «ләқәм». Мәнаси «Мениң дурус болғучим».
44:3 Йәш. 35:7; Йо. 2:28,29; Юһ. 7:38; Рос. 2:18
44:5 **«Бириси: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» — дәйду... Йәнә башқа бириси қоли билән: «Мән Пәрвәрдигарға тәвәмән» дәп язиду...»** — һазир Худаниң «сүкүт қилған» гувачилириниң тили чиқип, гәп қилишқа башлайду. Уларниң һәммиси бир- бирләп Худаниң меһир- муһәббитини бешидин өткүзгән болуши мүмкин.
44:6 Йәш. 41:4; 48:12; Вәһ. 1:8,17; 22:13
44:7 **«Мениң қедимки хәлқим»** — Худаниң хәлқи Исраилдур.
–Худа авал Муса пәйғәмбәргә: «Мән Яқуп җәмәтидикиләрни (йәни Исраилни) Мисирдин қутқузимән, андин улар Маңа тәвә бир хәлиқ болиду» — дәп «җакалиған». У ишләтмәкчи болған қутқузуш йолини авал Мусаға уқтуруп «баян қилған»; андин һәммә баянлириға әмәл қилип уларни йеңи бир хәлиқ болушқа «тикләп бекиткән».
–Буни: «...қедимки хәлқимни тиклигинимдин тартип...» дәп тәрҗимә қилиш мүмкинчилигиму бар, бирақ бизниңчә жуқуриқи тәрҗимиси алди- кәйнидики гәпләргә мас келиду. **«қени, ким кейинки ишларни, кәлгүсидә болидиған ишларни алдин- ала баян қилалисун!»** — мәбудлар ундақ қилалайдиған болса өзиниң «илаһ» екәнлигини испатлиған болатти, әлвәттә.

8 Қорқмаңлар, сарасимигә чүшүп кәтмәңләр!
Мән илгири мошуларни силәргә аңлитип, алдин баян қилған әмәсму?
Мошу тоғрилиқ силәр Мениң гувачилиримдурсиләр.
Мәндин башқа илаһ барму? Бәрһәқ, башқа Қорам Таш йоқ; һеч биридин хәвирим йоқтур.
9 Оюлған мәбудни шәкилләндүргәнләрниң һәммисиниң әһмийити йоқ;
Уларниң әтиварлиған нәрсилириниң һеч пайдиси йоқтур;
Мошуларға болған «гувачилар» болса, өзлири қариғу, һеч немини билмәс;
Дәрвәқә нәтиҗиси уларниң өзлиригә шәрмәндиликтур.
10 Ким бир «илаһ»ни шәкилләндүргән болса,
Һеч пайдиси йоқ бир мәбудни қуйған, халас!
11 Мәбудниң барлиқ һәмраһлири шәрмәндә болиду;
Мәбудни ясиғучилар болса адәмдур, халас;
Уларниң һәммиси жиғилип, орнидин туруп көрсун,
Улар қорқушуп, шәрмәндичиликтә қалиду.
12 Мана төмүрчи сайманлирини қолиға елип,
Чоғлар үстидә мошу нәрсини базғанлири билән соқуп шәкилләндүриду;
Андин у күчлүк қоли билән униңға ишләйду;
Бирақ униң қосиғи ечип мағдуридин қалиду;
Су ичмәй у һалсизлинип кетиду.
13 Яғашчи болса яғач үстигә өлчәш жипини тартиду;
У қәләм билән үстигә әндизә сизиду;
Уни рәндә билән рәндиләйду;
У йәнә пәрка билән сизип җиҗайду;
Ахирда у уни адәмниң гөзәллигигә охшитип инсан тәқи- турқини шәкилләндүриду;
Шуниң билән у өйдә турушқа тәйяр қилиниду.
14 Мана у бир күни өзи үчүн кедир дәрәқлирини кесишкә чиқиду!
У әслидә арча вә дуб дәрәқлирини елип өзи үчүн орманлиқ арисиға тикип чоң қилған еди;
У қариғайму тиккән еди, ямғур уни үндүрди.
15 Мошу яғачлардин отун елиниду;
Бириси униңдин елип, иссиниду;
Мана, у от йеқип, нан йеқиватиду;
У йәнә униңдин елип бир илаһни ясайду һәм униңға ибадәт қилиду;
Уни оюлған мәбуд қилип униңға баш уриду.
16 Демәк, йеримини отта көйдүриветиду;
Йерими билән гөш йәйду;
У кавап қилип қанғичә йәйду;
Бәрһәқ, у иссинип, өз- өзигә: —
«Аһ, раһәтлинип иссиндиммән, отни көрүватимән!» — дәйду.
17 Бирақ қалғини билән у бир илаһни ясайду;

44:8 «Мән илгири мошуларни силәргә аңлитип...» —Ибраний тилида «Мән илгири мошуларни саңа аңлитип...».
44:8 Қан. 4:35,39; 32:39; 1Сам. 2:2; Йәш. 45:21
44:11 «Уларниң һәммиси жиғилип, орнидин туруп көрсун, улар қорқушуп, шәрмәндичиликтә қалиду» — Йәшая пәйғәмбәрниң сөзиниң икки мәнаси бар болуши мүмкин: — (а) улар пәқәт мошу мәбудни бирликтә убдан көрүп бақсила, өзлириниң ахмақлиғини һес қилип Худадин қорқуп шәрмәндә болиду; (ә) қиямәт күнидә улар орнидин туруп һесавини тапшуруши керәк; шу чағда улар қорқуп шәрмәндә болиду.
44:11 Зәб. 96:7; Йәш. 1:29; 42:17; 45:16
44:12 Йәр. 10:3

Бу униң мәбуди болиду;
У униң алдиға жиқилип ибадәт қилиду;
У униңға дуа қилип: «Мени қутқузғайсән;
Чүнки сән мениң илаһимдурсән» — дәйду.
18 Бу кишиләр һеч билмәйду, һеч чүшәнмәйду;
Чүнки у уларни көрмисун дәп көзлирини,
Уларни чүшәнмисун дәп көңлини сугақ билән сугиватқан.
19 Улардин һеч бирида мошуларни көңлигә кәлтүрүп: —
«Яғачниң йеримини мән отта көйдүрдүм,
Йериминиң чоғлири үстидә мән нан яқтим;
Мән кавапму қилип йәвалдим;
Қалғинини бир ләнәтлик нәрсә қиламтим?
Мән бир парчә яғачқа баш урамтим!» — дегудәк һеч билим яки йорутулуш йоқтур.
20 Униң йегини күллардур!
Униң көңли езиқтурулған! У өз- өзини аздурди!
Шуниң билән у өзиниң җенини қутқузалмайду,
Яки: «Мениң оң қолумда бир сахтилиқ бар әмәсму?» — дейәлмәйду.
21 Мошу ишларни есиңдә тут, и Яқуп,
И Исраил, чүнки сән Мениң қулумдурсән;
Мән сени ясап шәкилләндүрдүм;
Сән Мениң қулумдурсән, и Исраил,
Сән Мениң есимдин һеч чиқмайсән!
22 Итаәтсизликлириңни булутни өчүрүвәткәндәк,
Гуналириңни туманни өчүрүвәткәндәк өчүрүвәттим;
Мениң йенимға қайтип кәл;
Чүнки Мән сени һәмҗәмәтлик қилип һөрлүккә сетивалдим.
23 И асманлар, нахша ейтиңлар, чүнки Пәрвәрдигар шу ишни қилған!
И йәрниң тәглири, шатлинип, яңраңлар!
И тағлар, орманлар вә улардики һәр бир дәрәқләр,
Яңритип нахшилар ейтиңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар Яқупни һәмҗәмәтлик қилип һөрлүккә сетивалди,
У Исраил арқилиқ гөзәллигини көрситиду!».

Чоң қутулуш
Қорәш падишаниң вәзиписи

24 «Сениң һәмҗәмәт- Қутқазғучиң болған, сени балиятқуда ясап шәкилләндүргән Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән болсам һәммини Яратқучи,
Асманларни ялғуз кәргәнмән,

44:17 «Бирақ қалғини билән у бир илаһни ясайду; бу униң мәбуди болиду» — әслидә бу киши бутни ясаш койида әмәс еди. Тәсадипийлиқтин яғачтин ешип қалғинини ишлитип бут ясайду. Әң ғәлитә иш шуки, у Йәшая тәсвирлигәндәк, өзиниң ойлимайла қилған бир нәрсисигә, йәни «тәсадипийлиқтин» болған бир нәрсисигә ишиниду.
44:18 «Бу кишиләр һеч билмәйду, һеч чүшәнмәйду; чүнки у уларни көрмисун дәп көзлирини уларни чүшәнмисун дәп көңлини сугақ билән сугиватқан» — бу айәттики «у» болса, яки Худаниң Өзи яки мошу бутни көрситиду. Бутни көрсәтсә, бутниң кәйнидә бир җин- шайтан бар демәкчи. Бизниңчә мошу мәнаси еһтималға йеқин.
–Бәзиләр дәрвәқә «бутпәрәсләр хеч билмәйду, хеч чүшәнмәйду» дәп етирап қилсиму, йәнила тилтумар қатарлиқларни ишлитип Худани һақарәтләйду.
44:20 «мениң оң қолумда бир сахтилиқ бар әмәсму?» — «бир сахтилиқ» мәбудиниң өзини көрситиши мүмкин.

Өз- өзәмдинла йәр- зиминни яйған Пәрвәрдигардурмән;
[25] (У болса ялған пәйғәмбәрләрниң бешарәтлирини бекар қилғучи,
Палчиларни қаймуқтурғучи,
Даналарни йолидин яндурғучи,
Уларниң билимлирини наданлиққа айландурғучи;
[26] Өз қулиниң сөзини әмәлгә ашурғучи,
Расул- әлчилириниң несиһәтлирини мувәппәқийәтлик қилғучи,
Йерусалимға: «Сән аһалилик болисән»,
Йәһуда шәһәрлиригә: «Қайтидин қурулисиләр; харабәңләрни әслигә кәлтүримән» — дегүчи;
[27] Чоңқур деңизға: «Қуруқ бол,
Дәриялириңни қурутимән» — дегүчи;
[28] Һәм Қорәш тоғрисида: «У Мениң қой падичим, у Мениң көңлүмдикигә толуқ әмәл қилип,
Йерусалимға: «Қурулисән»,
Һәм ибадәтханиға: «Сениң һулуң селиниду» дәйду» — дегүчидур): —

Давами

45 [1] Пәрвәрдигар Өзи «мәсиһ қилғини»ға,
Йәни әлләрни униңға бекиндуруш үчүн Өзи оң қолидин тутуп йөлигән Қорәшкә мундақ дәйду: —
Бәрһәқ, Мән униң алдида падишаларниң тамбилини йәштүрүп ялаңачлитимән,
«Қош қанатлиқ дәрвазилар»ни униң алдида ечип беримән,
Шуниң билән қовуқлар иккинчи етилмәйду —

44:24 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 42:5; 45:12

44:26 **«Өз қулиниң сөзини әмәлгә ашурғучи,...»** — «Өз қули» мошу йәрдә бәлким Йәшая пәйғәмбәрниң өзи; болмиса 42- баптики «Пәрвәрдигарниң һәққаний қули». **«Йерусалимға: «Сән аһалилик болисән», Йәһуда шәһәрлиригә: «Қайтидин қурулисиләр; харабәңләрни әслигә кәлтүримән» — дегүчи»** — Худа мошу гәплиридә, Йәшая пәйғәмбәр өзидин кейинки бир дәвир, йәни Йерусалим вә Йәһуда шәһәрлири харабилик болған бир дәвиргә қарап сөз қилиду. Мошу йәрдә Худа Йерусалимға: «Сени қайтидин қурғузимән» дәп вәдә қилиду. Шу йеңи дәвир болса Йәшаядин кейин 170 жил әтрапида болған.

44:27 **«...Чоңқур деңизға: «Қуруқ бол», «дәриялириңни қурутимән» — дегүчи;...»** — мошу сөзләр Худаниң «Қизил Деңиз»ни һәм кейинрәк Иордан дәриясини қурутуп Исраилни Мисирдин қутқузғанлиғини, шундақла ахирқи заманда болидиған, охшап кетидиған бир вақиәни көрситиду.

44:28 **«Қорәш тоғрисида:...»** — ахирида, Йәшая пәйғәмбәр жуқуриқи 41- бап, 1- 7- айәттә дейилгән «таҗавузчи»ниң исминиң «Қорәш» екәнлигини ейтиду. Оқурмәнләргә мәлумки, Қорәш падиша Парс империйәсиниң асасчиси болуп, миладийәдин илгәрки 540- 529- жиллирида тәхткә олтарған. У Йәшаяниң дәвридин тәхминән 150 жил кейин яшиған. **«У Мениң көңлүмдикигә толуқ әмәл қилип, Йерусалимға: «Қурулисән», һәм ибадәтханиға: «Сениң һулуң селиниду» дәйду» — дегүчидур»** — мошу бешарәт бойичә Қорәш падиша Бабил империйәси вәйран қилған Йерусалимни, жүмлидин муқәддәс ибадәтханини қайтидин қурушқа пәрман чүшириду. Қорәш Бабил шәһирини ишғал қилғандин кейин, адәмни интайин һәйран қалдуридиған иши шуки, у Бабилдики барлиқ сүргүн болғанларни өз жутлириға қайтишқа рухсәт бәргән. Адәмни техиму һәйран қалдуридиған шуки, у Исраилларға ибадәтханисидики алтун- күмүч, қача- буюмлирини қайтуруп, һәтта ибадәтханиниң өзини қайтидин қурушқа пул бәргән (миладийәдин илгәрки 536- жили). Тәвраттики «Әзра» 1- һәм 6- бапни көрүң.

45:1 **«Пәрвәрдигар Өзи «мәсиһ қилғини»ға .... Өзи оң қолидин тутуп йөлигән Қорәшкә мундақ дәйду: —»** — «Пәрвәрдигарниң мәсиһ қилғини» (яки «Пәрвәрдигарниң мәсиһлигини») — Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға каһин яки пәйғәмбәр тәрипидин зәйтун мейи сүрүлүши керәк еди. Мошу мурасим «мәсиһ қилиниш» дейиләтти; шу чағдин башлап шу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Мошу аталғуни Қорәшкә қарита ишләткәндә Худа Исраилларға: «У Мән силәр үчүн таллап бекиткән падиша болиду» дәйду. Бирақ Йәшая пәйғәмбәрниң дәвридикиләрдин көп адәм: «Қорәш Йәһудийлардин болмайду; шуңа у кәлгүсидә бизни Бабилдин қутқузуп қоювәтсиму, биз йәнила мәлум бир империйәгә бекинди боливеримиз» дәп, мошу бешарәтни қәтъий қобул қилмайтти. Улар йәнә: «Худаниң Өз вәдиси бойичә **Давут падишаниң** бир әвлади арқилиқ бизни қутқузуши керәк» вә «Худа бизни пүтүнләй мустәқил қилиши керәк» дейиши мүмкин. Худа дәрвәқә уларға шундақ вәдә бәргән еди (мәсилән 7- , 9- , 32- бапларда) бирақ у авал Қорәш арқилиқ Йәһудийларни Бабилдин

2 «Мән сениң алдиңда меңип егизликләрни түз қилимән;
Мис дәрвазиларни чеқип ташлаймән,
Төмүр тақақлирини сундуруветимән;
3 Вә саңа қараңғулуқтики гөһәрләрни,
Мәхпий жайларда сақланған йошурун байлиқларни беримән;
Шуниң билән өзәңгә исим қоюп сени чақирғучини,
Йәни Мән Пәрвәрдигарни Исраилниң Худаси дәп билип йетисән.
4 Мән Өз қулум Яқуп,
Йәни Өз таллиғиним Исраил үчүн,
Исмиңни өзәм қойған;
Сән Мени билмигиниң билән, Мән йәнила саңа исим қойдум.
5 Мән болсам Пәрвәрдигар, Мәндин башқа бири йоқ;
Мәндин башқа Худа йоқтур;
Сән Мени тонумиғиниң билән, Мән белиңни бағлап чиңиттимки,
6 Күнчиқиштин күнпетишқичә болғанларниң һәммиси Мәндин башқа һеч қандақ бири-
ниң йоқлуғини билип йетиду;
Мән болсам Пәрвәрдигар, башқа бири йоқтур.
7 Нурни шәкилләндүргүчи, қараңғулуқни Яратқучидурмән,
Бәхит- хатирҗәмликни Ясиғучи, балаю- апәтни Яратқучидурмән;
Мошуларниң һәммисини қилғучи Мән Пәрвәрдигардурмән».
8 — «И асманлар, жуқуридин яғдуруп бериңлар,
Булутларму һәққанийлиқ төкүп бәрсун;
Йәр- зимин ечилсун;
Нижат һәм һәққанийлиқ мевә бәрсун;
Зимин иккисини тәң өстүрсун!
Мән, Пәрвәрдигар, буни яратмай қоймаймән».

Исраилниң Худаниң Қорәш арқилиқ қилғанлиридин нарази болуп гуманлинишлириға Худаниң бәргән җаваби

9 — «Өз Яратқучисиниң үстидин әрз қилмақчи болғанға вай!
У йәр- зиминдики чинә парчилири арисидики бир парчиси, халас!
Сеғиз лай өзини шәкилләндүргүчи сапалчиға: —
«Сән немә ясаватисән?» десә,
Яки ясиғиниң саңа: «Сениң қолуң йоқ» десә боламду?

қутқузмақчи болса, мошу планидин гуманлиниш яки нарази болуш униңға асийлиқ қилғанға баравәр.
–Төвәндики (9- 13- айәт) сеғиз лайниң өзини шәкилләндүргүчисигә «Сән мәндин немә ясайсән?!» дегини дәл мошу кишиләрниң позитсийисидур. **«Мән ... «қош қанатлиқ дәрвазилар»ни униң алдида ечип беримән»** — қедимки хатириләргә асасланғанда, Бабил шәһириниң даңқи чиққан бир «қош қанатлиқ дәрваза»си бар еди. Бабил жиқитилғанда, бу қош қанатлиқ дәвираза Қорәшкә ечилди.
45:3 «Мән... саңа қараңғулуқтики гөһәрләрни,... беримән; шуниң билән өзәңгә исим қоюп сени чақирғучини, йәни Мән Пәрвәрдигарни Исраилниң Худаси дәп билип йетисән» — дәрвәқә, Қорәшниң қилған урушлири тосалғуға учримай наһайити раван, адәмләрни һәйран қалдуридиған дәриҗидә тез болған. Шуниң билән қисқа вақит ичидәУ нурғун мал- мүлүкләрни олжа қилип қолға кәлтүргән. Бешарәттә мошу ишлар (Қорәш өзи билмигән һалда) Худаниң йошурун ярдимидә қилиниду, дейилиду.
–Қорәш өзи тоғрилиқ мошу бешарәтни оқуғандин кейин, Пәрвәрдигарниң һәқиқий Худа, шундақла Исраилниң Худаси екәнлигини билиши керәк еди.
45:5 Қан. 4:35,39; 32:39; Йәш. 44:8
45:8 «И асманлар, жуқуридин яғдуруп бериңлар, булутларму һәққанийлиқ төкүп бәрсун; йәр- зимин ечилсун...» — бу сөзләр бәлким Исраил вә дунияниң (Қорәш қилған ишлириниң түрткисидә) Худаға ишинип, яхши мевә бериш үчүн қилған дуаси болуши керәк.
45:9 Йәр. 18:6; Рим. 9:20

10 Өз атисиға: «Сән немә туғдурмақчи?»
Яки бир аялға: — «Сени неминиң толғиғи тутти?» — дәп сориғанға вай!
11 Исраилдики Муқәддәс Болғучи, йәни уни Ясиғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Әнди кәлгүси ишлар тоғрилиқ соримақчимусиләр йәнә?
Өз оғуллирим тоғрилиқ, Өз қолумда ишлигиним тоғрилиқ Маңа буйруқ бәрмәкчиму-
силәр!?
12 Мән пәқәтла йәр- зиминни ясиған, униңға инсанни Яратқучидурмән, халас!
Өз қолум болса асманларни кәргән;
Уларниң самави қошунлирининиму сәпкә салғанмән.
13 Мән уни һәққанийлиқ билән турғузған,
Униң барлиқ йоллирини түз қилдим;
У болса шәһиримни қуриду,
Нә һәқ нә инъам соримай у Маңа тәвә болған әсирләрни қоюп бериду» —
Дәйду самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар.
14 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мисирниң мәһсулатлири, Ефиопийәниң вә егиз бойлуқлар болған Сабийлиқларниң
маллири саңа өтиду;
Улар өзлири сениңки болиду,
Саңа әгишип маңиду;
Өзлири кишән- зәнҗирләнгән пети сән тәрәпкә өтиду,
Улар саңа баш уруп сәндин илтиҗа билән өтүнүп: —
«Бәрһәқ, Тәңри сәндә туриду, башқа бири йоқ, башқа һеч қандақ Худа йоқтур» дәп ети-
рап қилиду.
15 «И Исраилниң Худаси, Ниҗаткар, дәрһәқиқәт Өзини йошурувалғучи бир Тәңридур-
сән!».
16 Улар һәммиси истиснасиз хиҗил болуп, шәрмәндә болиду;
Мәбудни ясиғанлар шәрмәндә болуп, бирликтә кетип қалиду;
17 Исраил болса Пәрвәрдигар тәрипидин мәңгүлүк ниҗат- қутулуш билән қутқузулиду;
Әбәдил- әбәткичә хиҗил болмайсиләр,
Һеч шәрмәндичиликни көрмәйсиләр.
18 Чүнки асманларни яратқан, йәр- зиминни шәкилләндүрүп ясиған, уни мәзмут қилған

45:13 **«Мән уни һәққанийлиқ билән турғузған, униң барлиқ йоллирини түз қилдим»** — мошу айәттики «уни», «униң», «у» болса Қорәш, әлвәттә. Бешарәт униң һеч немини соримайла Бабилда сүргүн болған Йәһудий хәлиқни қоюп беридиғанлиғини алдин- ала ейтиду.
45:13 2Тар. 36:22; Әзра 1:1; Йәш. 44:28; Ибр. 11:10
45:14 **«Мисирниң мәһсулатлири, Ефиопийәниң вә егиз бойлуқлар болған Сабийлиқларниң маллири саңа өтиду; улар ...саңа әгишип маңиду; өзлири кишән- зәнҗирләнгән пети сән тәрәпкә өтиду»** — жуқурики айәтләргә қариғанда мошу вақиә Қорәшниң иш- паалийәтлириниң ахирқи бир нәтиҗиси болуши керәк. Ефиопийә вә Сабия әслидә Мисирға беқинған болуп, шүбһисизки, Йәшая йәнә «Мисирдин чиқиш» дегән вақиәни көздә тутиду. Демәк, Исраилни сүргүн қилғанлар өз ихтияри билән Исраилға беқинди болмақчи болиду.
–Бәзи шәрһчиләр, мошу бешарәтни «Йәһудий әмәсләр»ниң Әйса Мәсиһни өз Қутқазғучиси дәп етирап қилиши, шундақла уларниң Исраилниң «қалдиси»и болған һәқиқий җамаитигә қошулуши билән әмәлгә ашурулған, дәп қарайду. Йәнә бир көзқараш болса, мошу ишлар ахирқи заманда Йәһудийлар Худаниң қешиға қайтқандин кейин йүз бериду, дәйду. Бизниңчә һәр иккисиниң тоғрилиғи бар.
45:15 **«И Исраилниң Худаси, Ниҗаткар, дәрһәқиқәт Өзини йошурувалғучи бир Тәңридурсән!»** — мошу сөз бәлким Исраилларниң Худаниң сирлиқ йоллириға, йәни «Йәһудий әмәсләр»ниң өзлиригә беқинғанлиғиға қарап һәйран қелип дегән гепидур.
45:16 Йәш. 44:11
45:17 **«Улар һәммиси истиснасиз хиҗил болуп, шәрмәндә болиду; мәбудни ясиғанлар шәрмәндә болуп, бирликтә кетип қалиду; Исраил болса Пәрвәрдигар тәрипидин мәңгүлүк ниҗат- қутулуш билән қутқузулиду....»** — мошу сөзләргә (16- 17- айәтләргә) қариғанда, кишиләр кәлгүсидә мутләқ икки хилға, йәни Худаға тайинип итаәт қилидиғанларға вә бутларға баш уридиғанларға бөлүнүп кетиду.

Худа болған Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
У уни қуруқ- мәнасиз болушқа әмәс, бәлки адәмзатниң туралғуси болушқа яратқан еди
«Мән болсам Пәрвәрдигар, башқа бири йоқтур;
19 — Мән мәхпий һалда яки зиминдики бирәр қараңғу җайда сөз қилған әмәсмән;
Мән Яқупқа: «Мени издишиңлар беһудилик» дегән әмәсмән;
Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән,
Түз гәп қилимән;
20 Жиғилиңлар, келиңлар;
И әлләрдин қачқанлар, җәм болуп Маңа йеқинлишиңлар;
Өзи ойған бутни көтирип, һеч қутқузалмайдиған бир «илаһ»қа дуа қилип жүридиған-
ларниң болса һеч билими йоқтур.
21 Әнди улар өз гәплирини баян қилиш үчүн йеқин кәлсун;
Мәйли, улар мәслиһәтлишип бақсун!
Ким мошу ишни қедимдинла җакалиған еди?
Ким узундин бери уни баян қилған?
У Мән Пәрвәрдигар әмәсму?
Дәрвәқә, Мәндин башқа һеч илаһ йоқтур;
Һәм адил Худа һәм Қутқазғучидурмән;
Мәндин башқа бири йоқтур.
22 И йәр- зиминниң чәт- яқилиридикиләр,
Маңа тәлпүнүп қутқузулуңлар!
Чүнки Мән Тәңридурмән, башқа һеч бири йоқтур;
23 Мән Өзәм билән қәсәм ичкәнмән,
Мошу сөз һәққанийлиқ билән ағзимдин чиқти, һәргиз қайтмайду: —
«Маңа барлиқ тизлар пүкүлиду,
Барлиқ тиллар Маңа итаәт ичидә қәсәм ичиду».
24 Шу чағда: «Һәққанийлиқ вә күч болса пәқәт Пәрвәрдигардидур» — дейилиду,
Кишиләр дәл Униңла қешиға келиду;
Ғалҗирлишип, униңға ғәзәпләнгәнләрниң һәммиси шәрмәндә болиду.

45:18 Йәш. 42:5; 45:5,14

45:19 **«Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән»** — ибраний тилида «Мән Пәрвәрдигар һәққанийлиқни сөзләймән». **«Мән Яқупқа: «Мени издишиңлар беһудилик» дегән әмәсмән; Мән Пәрвәрдигар һәқ сөзләймән, түз гәп қилимән»** — мошу айәт бәлким 15- айәттики «Өзини йошурувалғучи Худадурсән» дегинигә қарита ейтқан силиқ бир тәнбиһ болуши мүмкин. Чүнки көргинимиздәк, Худа аллибурун (болупму Йәшая арқилиқ) Өзиниң қутулушниҗатлиғини «Пәрвәрдигарниң қоли арқилиқ» пүткүл дунияға сунмақчи болғанлиғини көп қетим очуқ- ашкарә ейтқан!

45:19 Қан. 30:11

45:20 **«Әллердин қачқанлар»** — уларниң немишкә яки немидин қачқанлиғи мошу йәрдә дейилмиди. Бирақ 24- айәткә қариғанда, инсанийәт (ахирқи заманда) икки қисимға, йәни Худаға таянғанлар һәм Худаға өч болғанларға бөлүнүп кетиду; шуниң билән Худаға өч болғанларХудани сөйгәнләргә зиянкәшлик қилиши мүмкин; униңдин сирт Худаға ишәнгәнләр: «Худаниң җазаси худасизларниң бешиға чүшәй дәп қалди» — дәп қарап, уларниң арисидин қечишимиз керәк дәп ойлайдиған болса керәк.

45:20 Йәш. 44:18,19

45:21 **«Ким мошу ишни қедимдинла җакалиған еди?»** — «мошу иш» шүбһисизки, Худаниң Исраилни қутқузуши билән, У «Йәһудий әмәс»ләргә қутқузулуш пурситини, шундақла Исраил билән биллә бәхитлик болуш имканийитини тәң йәткүзидиғанлиғини көрситиду (22- 24- айәт).

45:21 Йәш. 41:22,26,27; 43:9,10; 45:5,14,18

45:23 Рим. 4:11; Фил. 2:10

45:24 **«Шу чағда: «һәққанийлиқ вә күч болса пәқәт Пәрвәрдигардидур» — дейилиду, ... ғалҗирлишип униңға ғәзәпләнгәнләрниң һәммиси шәрмәндә болиду»** — йәнә көримизки, дуния икки бөлүмгә айрилидиған охшайду. Бири болса, ғалҗирлишип Худаға мутләқ қарши туридиғанлар; иккинчиси, Исраил, җүмлидин өзлиригә беқинип, улар билән бир болған, Исраил билән биллә қутқузулған Йәһудий әмәсләр болиду.

45:24 Йәш. 41:11

25 Исраилниң әвлатлириниң һәммиси Пәрвәрдигар тәрипидин һәққаний қилиниду,
Вә улар Уни даңлишиду.

Бабилдики бутларниң ақивити — улақлар уларни көтирип кетиду
Худа болса Өз хәлқини көтириду!

46 1 Бәл болса тиз пүкти, Небо еңишиватиду;
Уларниң мәбудлири улақларниң земмисигә, калиларниң зиммисигә чүшти;
Силәр көтәргән нәрсилириңлар әнди улақларға артилған болуп,
Һалсиз улақларға еғир жүк болиду!
2 Улар еңишиду, бирликтә тиз пүкишиду;
Улар мошу жүкни қутқузалмайду,
Бәлки өзлири әсиргә чүшиду.
3 И Яқупниң жәмәти,
Шундақла Исраил жәмәтиниң қалдиси,
Анаңларниң қосиғидики чағдин тартип үстүмгә артилғанлар,
Балиятқудики чағдин тартип көтирилип кәлгәнләр,
— Маңа қулақ селиңлар!
4 Силәр қериғучиму Мән йәнила шундақтурмән,
Чечиңлар ақарғучиму Мән силәрни йүдүп жүримән;
Силәрни ясиған Мәндурмән, силәрни көтиримән;
Силәрни йүдүп қутқузимән.
5 Әнди Мени кимгә охшатмақчи,
Яки кимни Маңа тәң қилмақчисиләр?
Уни Маңа охшаш дәп,
Силәр кимни Мән билән селиштурмақчисиләр?
6 Улар болса һәмянидин алтунни чечип берип,
Күмүчниму таразиға салиду,
Бир зәргәрни ялливалиду,
У бир мәбудни ясап бериду;
Улар жиқилиду, дәрвәқә чоқуниду!
7 Улар уни мүрисигә артиду,
Уни көтирип, өз орниға қойиду;
Андин у әшу йәрдә өрә туриду;
У орнидин қозғилалмайду;
Бириси униңға йелинип тиләйду,

46:1 **«Бәл»** — Бабилниң «баш бут»и, «Небо» униң «оғли» еди. Мошу бешарәттә Йәшая пәйғәмбәр Бабил шәһири дүшмәнниң қолиға чүшкәндә, хәқләр бутлирини сақлап қелиш үчүн башқа бир жутқа йөткимәкчи болғанлиғини алдин ала көриду. Шу җәриянда бутларни йәргә қоюш керәк болғачқа, пәйғәмбәр «Бәлниң тиз пүккәнлигини, Небониң еңишиватқанлиғи»ни көрүп мазақ қилиду. **«Уларниң мәбудлири улақларниң земмисигә, калиларниң зиммисигә чүшти...»** — бутлар улақниң башқурушиға өткәндәк қилиду. **«Силәр көтәргән нәрсилириңлар»** — Бабилдики диний мурасимларда, пухраларниң бутларни көтирип кочиларни айландуруши керәк еди. Бирақ әслидә Бабиллиқлар һөрмәт билән «көтәргән нәрсиләр» һазир аддий боғчилардәк улақларға артилди.
46:2 **«Улар** , *йәни Бабиллиқлар яки уларниң улақлири* **еңишиду, бирликтә тиз пүкишиду; улар мошу жүкни қутқузалмайду,...»** — демәк, бутлар адәм яки улақларға жүк болған өзлирини қутқузалмайла қалмай, бәлки улақларниму һалсизландуриду.
46:3 **«И Яқупниң жәмәти, ... анаңларниң қосиғидики чағдин тартип үстүмгә артилғанлар, балиятқудики чағдин тартип көтирилип кәлгәнләр...»** — һәқиқий Худа адәмниң көтиришигә муһтаж әмәс, бәлки Өзи Өз хәлқигә ғәмхорлуқ қилип уларни көтириду.
46:5 Йәш. 40:18, 25

Лекин у жавап бәрмәйду;
У кишини аваричилигидин қутқузмайду.
8 Мошу ишларни есиңларда тутуңлар;
Шундақла өзәңларни һәқиқий әркәклердәк көрситиңлар;
И, итаәтсизләр, буни есиңларға кәлтүрүңлар;
9 Илгәрки ишларни, йәни қедимдин болған ишларни есиңларға кәлтүрүңлар;
Чүнки Мән Тәңридурмән, башқа бири йоқтур;
Мән Худадурмән, Маңа охшашлар йоқтур;
10 Мән: «Мениң бекиткиним орунлиниду,
Көңлүмгә барлиқ пүккәнләрни әмәлгә ашурмай қоймаймән» дәп,
Ишниң нәтижисини баштила,
Алдин- ала техи қилинмиған ишларни аян қилип ейтқучидурмән;
11 Күнчиқиштин житқуч бир қушни,
Йәни көңлүмгә пүккинимни ада қилғучи бир адәмни жирақ жуттин чақирғучидурмән.
Бәрһәқ, Мән сөз қилған,
Бәрһәқ, Мән уни чоқум әмәлгә ашуримән;
Буни нийәт қилғанмән,
Бәрһәқ, Мән уни вужудқа чиқиримән.
12 И һәққанийлиқтин жирақ кәткән жаһиллар,
Маңа қулақ селиңлар: —
13 Мән һәққанийлиғимни йеқин қилимән,
У жирақлашмайду;
Шуниңдәк Мениң нижатим һәм кечикмәйду;
Мән Зионға нижат йәткүзүп,
Исраилға жулалиқ- гөзәллигимни тикләп беримән».

Исраилни сүргүн қилған Бабил түгәшти!

47 1 «И Бабилниң пак қизи, келип топа- чаңға олтар;
И калдийләрниң қизи, тәхтсиз болуп йәргә олтар!
Чүнки сән «латапәтлик вә назук» дәп иккинчи аталмайсән.
2 «Түгмән тешини чөрүп, ун тарт әнди,
Чүмпәрдәңни ечип ташла,
Көңлигиңни селивәт,
Пачиғиңни ялаңачла,
Дәриялардин су кечип өт;

46:7 Йәш. 45:20
46:9 Йәш. 45:5, 14, 18, 21, 22; 48:12
46:10 Зәб. 32:11; Пәнд. 19:21; 21:30; Ибр. 6:17
46:11 **«Күнчиқиштин житқуч бир қушни ...жирақ жуттин чақирғучидурмән...»** — «житқуч бир қуш» Қорәшни көрситиду. Униң бир тәрипиниң әшәддийлигини Худа Исраилдин йошурмайду.
46:12 **«һәққанийлиқтин жирақ кәткән жаһиллар»** — Худа жуқурида Йәшая пәйғәмбәр арқилиқ 41:2- 3, 25- , 44:24- 45:11дә Исраилларни Бабилдин кәлгүсидики «Қорәш» дегән бир падиша арқилиқ қутқузимән, дәп жакалиған. «Жаһиллар» болса Худаниң бу «Қорәш план»ини яқтурмайдиған Исраилларни көрсәтсә керәк; уларниң яқтурмайдиғанлиғи болса Қорәш Йәһудий әмәс, бәлки Парс болғанлиғи үчүн болиду.
46:13 **«Мән һәққанийлиғимни йеқин қилимән, у жирақлашмайду; шуниңдәк Мениң нижатим һәм кечикмәйду; Мән Зионға нижат йәткүзүп... беримән»** — Худа йәнила меһри- шәпқитини көрситип, һәтта «жаһиллар»ғиму Қорәшниң ишлири арқилиқ нижатқа еришиштики пурсәтни кәлтүримән, дәйду.
47:1 Йәш. 26:5
47:2 **«Түгмән тешини чөрүп, ун тарт әнди, чүмпәрдәңни ечип ташла, көйнигиңни селивәт, пачиғиңни ялаңачла, ...»** — демисәкму, мошу ишлар әсиргә чүшүштики аламәтләр. Һәм Бабиллиқлар, һәм Парслар өз әсирлиригә рәһимсизлик қилип уларни ялаңач меңишқа мәжбурлайтти.

[3] Уятлиғиң ечилиду;
Бәрһәқ, номусуңға тегилиду;
Мән интиқам алимән,
Һеч кимни аяп қоймаймән.
[4] Бизниң һәмҗәмәт- Қутқазғучимиз болса,
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Униң нами;
У Исраилдики Муқәддәс Болғучидур.
[5] И калдийләрниң қизи, сүкүт қелип җим олтар,
Қараңғулуққа кирип кәт;
Чүнки буниңдин кейин иккинчи «сәлтәнәтләрниң ханиши» дәп аталмайсән.
[6] Мән Өз хәлқимдин ғәзәпләндим,
Шуңа Өзәмниң мирасимни булғиваттим,
Шуниң билән уларни қолуңға тапшуруп бәрдим;
Сән болсаң уларға һеч қандақ рәһим көрсәтмидиң;
Яшанғанларниң үстигиму боюнтуруқларни интайин еғир қилип салдиң;
[7] Шуниң билән сән: —
«Мән мәңгүгә ханиш болимән» дәп,
Мошу ишларни көңлүңдин һеч өткүзмидиң;
Уларниң ақивитини һеч ойлап бақмидиңсән.
[8] Әнди һазир, и әндишисиз яшап кәлгүчи,
Өз- өзигә: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа һеч ким йоқтур,
Мән һәргиз тул аялниң җапасини яки балилардин мәһрум болушниң җапасини тартмаймән» — дегүчи,
И сән әйш- ишрәткә берилгүчисән,
Шуни аңлап қой: —
[9] «Дәл мошу икки иш,
— Балилардин мәһрум болуш вә туллуқ —
Бир дәқиқидә, бир күн ичидила бешиңға тәң чүшиду;
Нурғунлиған җадугәрликлириң түпәйлидин,
Бәк көп әпсунлириң үчүн улар толуқ бешиңға келиду.
[10] Чүнки сән өзәңниң рәзиллигиңгә таянғансән,
Сән «Һеч ким мени көрмәйду» — дедиң;
Сениң даналиғиң вә билимиң өзәңни езиқтуруп,
Сән көңлүңдә: — «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» — дедиң.
[11] Бирақ балаю- апәт сени бесип келиду;

47:3 Йәш. 3:17; Наһ. 3:5
47:4 **«һәмҗәмәт- Қутқазғучи»** — кона Исраилда «һәмҗәмәт- қутқазғучи» (гоел)ниң йәнә қилидиған бир иши өзиниң увал болған җәмәтидикиләр үчүн адаләтни жүргүзүш еди. Униң уруқ- туққанлиридин бириси қатиллиқ қәстигә учриған болса, «һәмҗәмәт- қутқазғучи»ниң қатилни өлтүрүш һоқуқи һәм вәзиписи бар еди.
47:5 **«қараңғулуққа кирип кәт»** — «қараңғулуқ» бәлким зиндандики қараңғулуқни билдүриду.
47:6 **«Өзәмниң мирасим»** — Худа Өзиниң хәлқини Өзи үчүн мирас дәп һесаплайду.
47:7 Вәһ. 18:7
47:8 **«Әнди һазир, и әндишисиз яшап кәлгүчи, өз- өзигә: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа һеч ким йоқтур.. дегүчи, ... Шуни аңлап қой: —»** — Худа Өз хәлқигә «тәрбийә җазаси»ни бәрмәкчи болуп, уларни Бабилниң рәһимсиз қолиға тапшуруши билән, Бабиллиқларму өз рәһимсизлиги түпәйлидин җазаға учримай қалмайду. –Бабилниң: «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» дегини, башқиларға пүтүнләй «пәрвайим пәләк» дегәнлик һәм «Мән аләмдә йәккә- йеганә» дегән тәкәббурлуқтур.
47:9 Йәш. 51:19
47:10 **«Сениң даналиғиң вә билимиң өзәңни езиқтуруп, сән көңлүңдә: — «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» — дедиң»** — жуқурики (8- айәттики) «Мәнла бардурмән, мәндин башқа бири йоқтур» дегән, башқиларға «пәрвайим пәләк» дегәнлик. Мошу йәрдә болса «Худағиму пәрвайим пәләк» дегәнлик.

Сән униң келип чиқишини билмәйсән;
Һалакәт бешиңға чүшиду;
Сән һеч қандақ «һамий пули» билән уни тосалмайсән;
Сән һеч күтмигән вәйранчилиқ туюқсиз сени бесип чүшиду.
12 Әнди қени, яшлиғиңдин тартип өзәңни упритип кәлгән әпсунлириңни,
Шундақла нурғунлиған җадугәрликлириңни һазир оқуп туривәр;
Ким билсун, сән улардин пайда көрүп қаламсән?
Бирәр немини тәвритип қояларсән һәр қачан?!
13 Сән алған мәслиһәтлириң билән һалсизлинип кәттиң;
Әнди асманларға қарап тәбир бәргүчиләр,
Юлтузларға қарап палчилиқ қилғучилар,
Йеңи айларни күзитип мунәҗҗимлик қилип ишларни «алдин- ала ейтқучилар» орнидин тәң туруп бешиңға чүшидиғанлардин сени қутқузсун!
14 Мана, улар пахалдәк болуп кетиду;
От уларни көйдүриветиду;
Улар өзлирини ялқунниң қолидин қутқузалмайду;
Бирақ уларда адәмни исситқидәк һеч көмүр,
Яки адәм иссинғидәк һеч гүлхан йоқтур!
15 Сени аварә қилған,
Яшлиғиңдин тартип сәндә сода қилғанлар саңа мошундақ пайдисиз болиду;
Һәр бири өз йолини издәп кетип қалиду;
Сени қутқузғидәк һеч ким йоқтур.

Исраилниң җаһиллиғи: — улар Бабилдин қутқузулғини билән, гуналиридин сақит болмайду

48 1 И Яқупниң җамәти, «Исраил»ниң исми билән аталғанлар,
«Йәһуда булақлири»дин чиққансиләр,
Пәрвәрдигарниң намини ишлитип қәсәм қилғучисиләр,
Исраилниң Худасини тилға алғучисиләр,
Бирақ булар һәқиқәт һәм һәққанийлиқтин әмәс!
Мунуларни аңлап қоюңлар: —
2 Чүнки улар «муқәддәс шәһәр»ниң намини ишлитип өзлиригә исим қилиду,
Техи Исраилниң Худасиға «тайинар»миш!
Униң нами болса самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигардур!
3 Мән бурунла «илгәрки ишлар»ни алдин- ала баян қилдим;
Улар Өз ағзимдин чиққан, Мән уларни аңлаттим;

47:14 **«Мана, улар пахалдәк болуп кетиду; от уларни көйдүриветиду; улар өзлирини ялқунниң қолидин қутқузалмайду; бирақ уларда адәмни исситқидәк һеч көмүр... йоқтур!»** — бу сөзниң мәнаси бәлким, һәқиқий Худаниң ғәзиви күчлүк һәм отлуқ; аталмиш «бутларниң ғәзиви»ниң болса, адәмни исситқидәкму оти йоқ; башқа мәнаси бар дейилсә: — Мошу палчилар һеч немигә яримайдуки, һәтта (Худаниң җазаси билән) көйдүрүлгән вақиттиму адәмни исситқидәк һарарити болмайду.
47:15 **«Сени аварә қилған, яшлиғиңдин тартип сәндә сода қилғанлар саңа мошундақ пайдисиз болиду; һәр бири өз йолини издәп кетип қалиду...»** — Бабилда пал селиш, сеһиргәрлик қатарлиқ хурапийлиқлар бәлким «әң чоң сода» болуши мүмкин. Бирақ бешарәт бойичә палчилар херидарлиридин мәһрум болуп башқа жутларға йол алмақчи болиду.
–Археологлар кона Бабил шәһиридин қазған асарәтиқиләр ичидин нурғун «палнамиләр» һәм «раммалнамиләр» тепилди. Бирақ булардин һеч қайсисидин «Бабил вәйран болиду» дегән бешарәтни тапқили болмайду; һәммиси «келәчикиң парлақ» дегәндәк сөзләрдур (әмәлийәттә барлиқ палчилиқ шундақ әмәсму?!).
47:15 Вәһ. 17:16

Мән буларни туюқсиз вуҗудқа чиқирип,
Улар әмәлгә ашурулди;
4 Чүнки Мән сениң җаһиллиғиңни, бойнуңниң пәйлириниң төмүр,
Йүзүңниң даптәк екәнлигини билдим;
5 Сениң: «Мениң бутум мошуларни қилди»,
Яки «Ойма мәбудум, қуйма мәбудум буларни буйруди» — демәслигиң үчүн,
Шуңа Мән балдур мошуларни саңа баян қилдим;
Иш йүз бәргичә уларни саңа аңлитип турдум.
6 Сән буларни аңлиғансән; Әнди уларниң һәммисини көрүп бақ!
Буни раст дәп етирап қилмамсиләр?
Мән баятин «йеңи ишлар»ни, йәни сақлинип йошурунған ишларни баян қилдим,
Сән буларни билгән әмәссән.
7 Сениң: «Дәрвәқә, мениң улардин балдур хәвирим бар еди» демәслигиң үчүн,
Улар бурун әмәс, һазирла яритилиду;
Мошу күндин илгири сән уларни аңлап бақмиғансән.
8 Бәрһәқ, сән қулақ салмидиң,
Бәрһәқ, сән хәвәрму алмидиң,
Бәрһәқ, сениң қулиқиң хелә бурунла ечилмай етиклик қалди;
Чүнки Мән сениң вапасизлиқ қиливеридиғанлиғиңни,
Балиятқудики чеғиңдин тартип «асий» дәп атилидиғанлиғиңни билдим.
9 Өз намим үчүн ғәзивимни кечиктүримән,
Шөһритим үчүн сени үзүп ташлимаймән дәп ғәзивимни бесивалдим;
10 Қара, Мән сени тавлидим,
Бирақ күмүчни тавлиғандәк тавландурмидим;
Мән азап- оқубәтниң хумданида сени талливалдим;
11 Өз сәвәвимдин, Өз сәвәвимдин Мән мошуни қилимән;
Мениң намимға дағ тәгсә қандақ болиду?
Мән Өзәмниң шан- шөһритимни башқа бирисигә өткүзүп бәрмәймән.
12 И Яқуп,
И чақирғиним Исраил!
Маңа қулақ салғин;
Мән «У»дурмән;
Мән Тунҗидурмән, бәрһәқ һәм Ахирқидурмән;
13 Мениң қолум йәр- зиминниң улини салған,
Оң қолум асманларни кәргән;

48:3 **«Илгәрки ишлар»** — мошу айәттики «илгәрки ишлар» шүбһисизки, Худаниң «Қорәш плани»дур (46:12дики изаһатни көрүң). Мошуни җәзмәнләштүрүш үчүн Йәшая «қошумчә сөз»дики 4-мисал (48-бапниң алаһидә шәкли тоғрисида) дегән графини көрүң.
– Әшу графиға қариғанда, 48-бап икки қисимға бөлүниду. Биринчи қисимдики «илгәрки ишлар» дәл «Қорәш плани»ға баравәр келиду; 6-айәттики «йеңи ишлар» болса, Пәрвәрдигарниң қулиниң ишлирни көрситиду. Мошу тәһлил қилиниш 42-баптикигә охшаш.
48:4 **«йүзүңниң дап екәнлигини...»** — сөзмусөз тәрҗимә қилғанда «пешанәңниң мистин екәнлигини...».
48:6 **««йеңи ишлар»нәни сақлинип йошурунған ишларни баян қилдим,...»** — жуқурики изаһатта дегинимиздәк, «йеңи ишлар»ни дәл «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ хуш хәвәр дәп билимиз (42- бапниму көрүң).
48:9 Йәш. 43:21, 25
48:10 **«Күмүчни тавлиғандәк тавландурмидим»** — демәк, Исраил күмүчниң барлиқ дашқилини айривалғичә тавланғандәк тавланса, бәлким һеч нәрсә қалмайтти! (1- бап, 22- , 25- айәтниму көрүң). **«Азап- оқубәтниң хумданида»** — бәлким Бабил империйәсиниң уларға қарита қилған зиянкәшликлирини көрситиду.
48:11 Йәш. 42:8
48:12 Йәш. 41:4; 44:6; Вәһ. 1:17; 22:13

Мән уларни чақирсамла, улар җәм болуп орнидин туриду.
14 Һәммиңлар, җәм болуп жиғилиңлар, аңлап қоюңлар;
Бутлар арисида қайсиси мошундақ ишларни баян қилған?
Пәрвәрдигар яхши көргән киши болса униң көңлидики ишларни Бабилда ада қилиду,
Униң биләк- қоли калдийләрниң үстигә зәрб билән чүшиду;
15 Мән, Мән сөз қилғанмән;
Дәрһәқиқәт, Мән уни чақирдим;
Мән уни алдиға чиқиривалдим;
Униң йоли мувәппәқийәтлик болиду.

16 — Маңа йеқин келиңлар, мошуни аңлап қоюңлар;
Мән әзәлдин сөзүмни йошурун қилған әмәс;
Сөзүм әмәлгә ашурулғинидиму йәнила шу йәрдә болғанмән;
Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар вә Униң Роһи Мени әвәтти!
17 Һәмҗәмәт- ниҗаткариң Пәрвәрдигар, Исраилдики Муқәддәс Болғучи мундақ дәйду: —
«Өзәңгә пайда болсун дәп саңа Үгәткүчи,
Саңа тегишлик болған йолда сени йетәклигүчи Мән Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
18 Сән Мениң пәрманлиримға қулақ салған болсаңиди!
Ундақ болғанда бәхит- хатирҗәмлигиң дәриядәк,
Һәққанийлиғиң деңиз долқунлиридәк болатти!
19 Сениң нәслиң болса униң қумлиридәк,
Ич- қарниңдин чиққан пәрзәнтлириң қум данчилиридәк сансиз болатти!
Уларниң исми Мениң алдимда һәргиз өчүрүветилмәйдиған яки йоқитиветилмәйдиған болатти!
20 Бабилдин чиқиңлар, калдийләрдин қечип кетиңлар!
Нахша авазлирини яңритип мошуни җакалаңлар,
Бу хәвәрни аңлитиңлар,
Җаһанниң чәт- яқилириғичә уни йәткүзүп мундақ дәңлар: —

48:14 **«Пәрвәрдигар яхши көргән киши»** — мошу йәрдә Қорәшни көрситиду.
48:14 Йәш. 41:22,23
48:16 **«Маңа йеқин келиңлар, мошуни аңлап қоюңлар; Мән әзәлдин сөзүмни йошурун қилған әмәс; сөзүм әмәлгә ашурулғинидиму йәнила шу йәрдә болғанмән»** — демәк, сөзлигүчи Худаниң «Җакарчиси» һәм Униң йенида һазир туруп Униң сөзини беҗа кәлтүргүчидур. Кейинки изаһатниму көрүң.
–Башқа бирхил тәрҗимиси: «Әгәр вақит дегән нәрсини бар десәң, мана Мән Өзәмдурмән».
–**«Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар вә Униң Роһи Мени әвәтти!»** — сөзлигүчи йәнә «Әзәлдин тартип Худа билән биллә болуп, Униң сөзини йәр йүзидикиләргә йәткүзгүчи» болуп, ахирда Худа һәм Худаниң Роһи тәрипидин әвәтилип Өзи мошу дунияға келиду (6- бап, 8- айәтни көрүң). Төвәндики 49- бапта мошу Зат, йәни «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисидики мәзмунларда көпрәк ашкарилиниду.
–Башқа бирхил тәрҗимиси: «Һазир болса Рәб Пәрвәрдигар Мени Униң Роһи билән әвәткән!».
48:16 Пәнд. 8:1- 5; Зәк. 2:9; 6:15; 10:12; Юһ. 11:42; 17:21
48:18 Қан. 32:29; Зәб. 80:14- 17

«Пәрвәрдигар Өз қули Яқупни һәмҗәмәтлик қилип қутқузди!
[21] Улар чөл- баяванлардин өткәндә һеч уссап қалмиди;
У суларни таштин аққузуп бәрди;
Бәрһәқ, У ташни ярғузди, сулар униңдин урғуп чиқти!».
[22] «Рәзилләр үчүн» — дәйду Пәрвәрдигар, «бәхит- хатирҗәмлик йоқтур».

Пәрвәрдигарниң қулиниң сөзи — Худаниң униң тоғрилиқ бәргән гувалиғи

49 [1] «И араллар, мениң гепимни аңлаңлар,
Жирақтики әл- жутлар, маңа қулақ селиңлар!
Балиятқудики чеғимдин тартип Пәрвәрдигар мени чақирди;
Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни тилға алди;
[2] У ағзимни өткүр қиличтәк қилди;
Өз қолиниң сайиси астида мени йошуруп кәлди,
Мени силиқланған бир оқ қилди;
У мени оқдениға селип сақлиди,
[3] Вә маңа: «Сән болсаң өзәңдә Мениң гөзәллик- җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» — деди».
[4] Амма мән: —
«Мениң әҗрим бекарға кәтти,
Һеч немигә еришмәй күч- мағдурумни қуруқ сәрп қилдим;
Шундақтиму баһалинишим болса Пәрвәрдигардиндур,
Мениң әҗримниму Худайимға тапшурдум» — дедим;

48:20 «Бабилдин чиқиңлар, калдийләрдин қечип кетиңлар!» — Исраил Бабилдин (миладийәдин илгәрки 536- жили) қутулғини билән, әмәлийәттә интайин аз бир қисми қайтип кәлди. Нурғун Йәһудийлар Парс империйәсиниң һөкүмранлиғи астида туруп, өзиниң әшу йәрдики әһвалини яхши дәп қарайтти. Улардин көплигән адәм сода- тиҗарәт билән шуғуллиниш билән бейип кәтти. Улар еришкән параван турмушни ташлап өз жутини қайтидин бәрпа қилиш җапасидин баш тартти. Шуңа улар мошу чақириққа қулақ салмайтти. Адәмләр мошу дунийадики мустәбитлик һөкүмранлиқлардин әмәс, бәлки өз гунайидин, шәхсийәтчилигидин, **өзидин** «азат қилиниш»и яки «қутқузулуш»и әң муһимдур. Қораш болса уларниң өз вәтинигә қайтиш йолини ачқан. Бирақ гуналиридин сақит болмиса, һәммиси қуруқ, бекарға кетиду.
–Бешарәтләр бойичә мошу түгүнни йешиш үчүн, инсанни гунадин қутқузуш үчүн, «Пәрвәрдигарниң қули» әвәтилиду. Униң қилидиған хизмәтлири төвәндики 49- 55- баптики бешарәтләрниң темиси болиду.
–(Мошу бешарәтләр бәлким иккинчи қетим ахирқи заманлардиму әмәлгә ашурулиду, шу чағда Исраил «йеңи Бабил»дин һәм дунийадики чәт- чәтләрдин Зионға қайтиду).
48:20 Йәш. 52:11; Йәр. 50:8; 51:6,45; Вәһ. 18:4
48:21 «Улар чөл- баяванлардин өткәндә һеч уссап қалмиди; У суларни таштин аққузуп бәрди; ...сулар униңдин урғуп чиқти!» — «Мис.» 17- бапни көрүң. Шу чағда Исраиллар Худадин нарази болуп қақшап кәтти. Бәлким 22- айәт мошундақ ишларниму көрситиши мүмкин.
48:22 Йәш. 57:21
49:1 «Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни тилға алди» — башқа бирхил тәрҗимиси: «Апамниң қосиғидики чеғимдин тартип У мениң исмимни әсләтти».
49:2 «У ағзимни өткүр қиличтәк қилди ...мени силиқланған бир оқ қилди» — қиличниң тәсири йеқиндикиләргә, оқниң болса жирақтикиләргә болиду.
49:3 «Сән болсаң өзәңдә Мениң гөзәллик- җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» — оқурмәнләрниң есидә болуши керәкки, Худа Яқупқа йеңи бир исим, Исраилни («Худа билән биллә болған әмир» яки «Худаниң ғәлибичисидур» дегән мәнада) беғишлиған еди. Шуниң билән Худа бовиси Ибраһимға бәргән вәдилирини, җүмлидин әң улуғи: «Сән вә әвладиң дунийадики барлиқ әл- жутларға бәхит йәткүзисән» дегәнни тәкрарлап униңға тапшурған. Бирақ Яқупниң әвлатлири болған Исраиллар Худаға гувалиқ бәрмәй мошу вәзипини әмәлгә ашурмай кәлгән. Мошу йәрдә Худа шу вәзипини һәм вәдисини: «Сән болсаң өзәңдә гөзәллик- җулалиғим аян қилинидиған Өз қулум Исраилдурсән» дәп, пәвқулъаддә «Өз қули»ға тапшурди.
49:4 «Мән: — «Мениң әҗрим бекарға кәтти, һеч немигә еришмәй күч- мағдурумни қуруқ сәрп қилдим; шундақтиму баһалинишим болса Пәрвәрдигардиндур, мениң әҗримниму Худайимға тапшурдум» — дедим» — мошу бешарәтни чүшиниш үчүн 5- 13- айәтләрниму көрүш керәк. Қариғанда Худа Өз қулиға «Өз хәлқимни

5 Әнди мени Өз қули болушқа,
Яқупни товва қилип униң йениға қайтурушқа мени балиятқуда шәкилләндүргән Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Исраил қайтурулуп йениға топланмиған болсиму,
Мән йәнила Пәрвәрдигарниң нәзиридә шан- шәрәпкә егә болдум,
Шуниңдәк Худайим мениң күчүмдур.
6 — У мундақ дәйду: —
«Сениң Яқуп қәбилилирини гунадин қутқузуп турғузушқа,
Һәмдә Исраилдики «сақланған садиқлар»ни бәхиткә қайтурушқа қулум болушуң сән үчүн зәрричилик бир иштур;
Мән техи сени әлләргә нур болушқа,
Йәр йүзиниң чәт- яқилириғичә нижатим болушуң үчүн сени атидим».
7 Әнди Исраилниң һәмҗәмәт- қутқазғучиси, униңдики Муқәддәс Болғучи Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Адәмләр ич- ичидин нәпрәтлинидиған кишигә,
Йәни көпчилик ләнитий дәп қариған,
Әмәлдарларға қул қилинған кишигә мундақ дәйду: —
«Сөзидә турғучи Пәрвәрдигар,
Йәни сени таллиған Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң сәвәвидин,
Падишалар көзлирини ечип көрүп орнидин туриду, әмәлдарларму баш уриду;
8 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Шапаәт көрситилидиған бир пәйттә дуайиңни иҗабәт қилишни бекиткәнмән,
Нижат- қутқузулуш йәткүзүлидиған бир күнидә Мән саңа ярдәмдә болушумни бекиткәнмән;
Мән сени қоғдаймән,
Сени хәлқимгә әһдә сүпитидә беримән;
Шундақ қилип сән зиминни әслигә кәлтүрисән,
Хәлқимни харабә болуп кәткән мираслириға варислиқ қилдурисән,
9 Сән мәһбусларға: «Буяққа келиңлар»,
Қараңғулуқта олтарғанларға: «Нурға чиқиңлар» — дәйсән;
Улар йоллар бойидиму отлап жүриду,
Һәтта һәр бир тақир тағлардин озуқлуқ тапиду;
10 Улар ач қалмайду, уссап кәтмәйду;

товва қилиш йолида йенимға қайтуруш» вәзиписини тапшурған болсиму, қул вақит- күчини сәрп қилип һеч қандақ нәтиҗигәеришәлмигәндәк көрүниду; демәк, Исраил, йәни «Яқупниң қәбилилири» һеч товва қилмиған. Оқурмәнләр мошундақ ишларниң һәқиқий йүз бәргән- бәрмигәнлигини Инҗилдин көрәләйду.

49:5 **«Исраил қайтурулуп йениға топланмиған»** — буниң башқа бирхил тәрҗимиси «...йәни Исраилни Өзигә қайтуруп жиғиш үчүн... (мени балиятқуда шәкилләндүргән)....»

49:6 **«*Пәрвәрдигар* мундақ дәйду: — «Сениң Яқуп қәбилилирини гунадин қутқузуп турғузушқа, һәмдә Исраилдики «сақланған садиқлар»ни бәхиткә қайтурушқа қулум болушуң сән үчүн зәрричилик бир иштур...»** — Пәрвәрдигарниң қули «һеч қандақ нәтиҗигә еришмигини билән», йәнила үмүтсизләнмәй дуа қиливәрди. Худа униңға: «Пәқәт Өз хәлқим болған Йәһудийларни қайтурупла қалмай, сән бәлки пүткүл дунияға нур вә нижат болуп, Қутқазғучи болисән» дегән җавапни бериду.

49:7 **«Адәмләр ич- ичидин нәпрәтлинидиған кишигә, йәни көпчилик ләнитий дәп қариған... кишигә..»** — мошу йәрдә «көпчилик» ибраний тилида «ят әл» дегәнни ипадиләйду. Лекин мошу йәрдә Исраилни көрситиду. Демәк, Исраил Худаға нисбәтән «ят бир әл» дәп қарилиду. **«...падишалар көзлирини ечип көрүп орнидин туриду, әмәлдарларму баш уриду»** — мошу бешарәт билән жуқуриқи бешарәтни селиштурсақ, адәмни һәйран қалдуриду. Қул дунияға нур вә нижат болғини билән у адәмләрниң нәпрәт- кәмситишигә, чәткә қеқишиға һәм хорлуғиға учрайду; бирақ ахирда һәтта дуниядики падишаларму «көзлирини ечип көрүп» қулға баш уриду. Амма уларниң «немә көргәнлиги» мошу йәрдә дейилмиди; буни билиш үчүн «Йәшая»ни давамлиқ оқуш керәк!

49:8 2Кор. 6:2

Томуз иссиқму, қуяш тәптиму уларни урмайду;
Чүнки уларға рәһим Қилғучи уларни йетәкләйду,
У уларға булақларни бойлитип йол башлайду.
11 Шуниңдәк Мән барлиқ тағлиримни йол қилимән,
Мениң йоллирим болса егиз көтирилиду.
12 Мана, мошу кишиләр жирақтин келиватиду,
Мана, булар болса шималдин вә ғәриптин келиватиду,
Һәм мошулар Синим зиминидинму келиватиду.
13 Хошаллиқтин товлаңлар, и асманлар;
И йәр- зимин, шатлан;
Нахшиларни яңритиңлар, и тағлар;
Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқигә тәсәлли бәрди,
Өзиниң хар болған пекир- мөминлиригә рәһим қилиду.
14 Бирақ Зион болса: —
«Пәрвәрдигар мәндин ваз кәчти,
Рәббим мени унтуп кәтти!» — дәйду.
15 Ана өзи емитиватқан бовиқини унтуяламду?
Өз қосиғидин туққан оғлиға рәһим қилмай туралямду?
Һәтта улар унтуған болсиму,
Мән сени унтуялмаймән.
16 Мана, Мән сени Өз алқанлиримға оюп пүткәнмән;
Харабә тамлириң һәрдайим көз алдимдидур.
17 Оғул балилириң қайтишқа алдириватиду;
Әслидә сени вәйран қилғанлар, харап қилғанлар сениңдин жирақ кетиватиду;
18 Бешиңни егиз көтирип әтрапиңға қарап бақ!
Уларниң һәммиси жәм болуп қешиңға қайтип келиватиду!
Өз һаятим билән қәсәм қилимәнки, — дәйду Пәрвәрдигар,
Сән уларни өзәңгә зибу- зиннәтләр қилип кийисән;
Тойи болидиған қиздәк сән уларни тақайсән;
19 Чүнки харабә һәм чөлдәрәп кәткән жайлириң,
Вәйран қилинған зиминиң,
Һазир келип, турмақчи болғанлар түпәйлидин саңа тарчилиқ қилиду;
Әслидә сени жутувалғанлар жирақлап кәткән болиду.
20 Сениңдин жуда қилинған балилириң болса саңа: —
«Мошу жай турушумға бәк тарчилиқ қилиду;

49:10 Вәһ. 7:16
49:11 **«... Шуниңдәк Мән барлиқ тағлиримни йол қилимән, Мениң йоллирим болса егиз көтирилиду»** — шүбһисизки, мошу бешарәтләр һәм жисманий жәһәтләр һәм роһий жәһәтлиридиму әмәлгә ашурулиду. «Жисманий жәһәттә» қул Исраил хәлқини дунияниң барлиқ чәт- яқилиридин өз жутиға қайтуруп, Яқупниң «мираси болған» Пәләстинни гүлләндүрүп уларға қайтидин бeғишлайду. Мошу ишлар йәнә төвәндики 14- 26- айәтләрдә тәсвирлиниду.
–Худаниң сөзигә асасән бу ишлар «сән үчүн бу зәрричилик иштур». Униң қули Шәйтанниң вә гунаниң қараңғу зинданлирида узун ятқан барлиқ мәһбуслар үчүн әркинликкә, Худаниң кәчүрүмигә, йеңи, әһмийәтлик һаятқа, жүмлидин жәннәткә еришиштики пурсәтни яритип бериду.
49:12 **«Мана, булар болса шималдин вә ғәриптин келиватиду, һәм мошулар Синим зиминидинму келиватиду»** — ибраний тилидики «Синим» дегән сөз бәлким қедимки «Чин» мәмликити (қедимки «Чин» һазирқи Жуңго)ни көрситиш мүмкин. Мошу сөз үстидә башқа қарашларму мәвжут.
49:18 Йәш. 60:4
49:19 **«... харабә һәм чөлдәрәп кәткән жайлириң... һазир келип, турмақчи болғанлар түпәйлидин саңа тарчилиқ қилиду»** — бу хил мәсилә интайин яхши бир мәсилә, әлвәттә. Аниниң йениға қайтип кәлгән балилири шунчә көпки, жутқа патмайду.

Маңа турғидәк бир җайни бошитип бәрсәң!» — дәйду;
21 Сән көңлүңдә: —
«Мән балилиримдин айрилип қалған,
Ғериб- мусапир вә сүргүн болуп, уян- буян һайдиветилгән турсам,
Ким мошуларни маңа туғуп бәрди?
Ким уларни беқип чоң қилди?
Мана, мән ғериб- ялғуз қалдурулғанмән;
Әнди мошулар зади нәдин кәлгәндур?» — дәйсән.
22 Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мана, Мән әлләргә қолумни көтирип ишарәт қилимән,
Әл- милләтләргә көрүнидиған бир туғни тикләймән;
Улар оғуллириңни қучиғида елип келишиду;
Улар қизлириңни һапаш қилип келиду.
23 Падишалар болса, «Атақ дадилириң,»
Ханишлар болса иниканилириң болиду;
Улар саңа бешини йәргә тәккүзүп тазим қилип,
Путлириң алдидики чаң- топиниму ялайду;
Шуниң билән сән Мениң Пәрвәрдигар екәнлигимни билип йетисән;
Чүнки Маңа үмүт бағлап күткәнләр һәргиз йәргә қарап қалмайду.
24 Олҗини батурлардин еливалғили боламду?
Һәққанийәт җазаси сәвәвидин тутқун қилинған болса қутулдурғили боламду?
25 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Һәтта батурлардин әсирләрниму қайтурувалғили,
Әшәддийләрдин олҗини қутқузивалғили болиду;
Вә сән билән дәвалашқанлар билән Мәнму дәвалишимән,
Шуниң билән балилириңни қутқузуп азат қилимән.
26 Сени әзгүчиләрни өз гөши билән өзини озуқландуримән;
Улар йеңи шарап ичкәндәк өз қени билән мәс болуп кетиду;
Шундақ қилип барлиқ әт егилири Мән Пәрвәрдигарниң сениң Қутқазғучиң һәм һәмҗәмәт- Ниҗаткариң,
Яқуптики қудрәт Егиси екәнлигимни билип йетиду.

Худаниң чақириқиға ким: «Мана мән» — дәйду?

50 1 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән қоюватқан анаңларниң талақ хети қени?
Маңа қәриз бәргүчиләрниң қайсисиға силәрни сетиватқанмән?
Мана, силәр өз гуналириңлар арқилиқ өз- өзәңларни сетиваткәнсиләр;

49:24 «Һәққанийәт җазаси сәвәвидин тутқун қилинған болса қутулдурғили боламду?» — буниң мәнаси бәлким Исраиллар яки башқа милләтләр «һәққанийәт җазасиға учриши сәвәвидин тутқун қилинса», ундақта һәққаний болған Худа уларни әркин қилса боламду, боламду? Бу Өзиниң адиллиғиға хилаплиқму? — демәкчи. Төвәндики айәтни һәм изаһатниму көрүң.
49:24 Мат. 12:29
49:25 «Сән билән дәвалашқанлар билән Мәнму дәвалишимән» — Худаниң бу сөзи бәлким «силәрни әркин қилишимда бириси адиллиғимға дағ чүшәргән болса яки Маңа: «биадил!» дәп әрз қилса, Мән Өзәм егә, буни Өзәм бир тәрәп қилимән» демәкчи. Әнди Униң қандақ қилип «бир тәрәп қилиш»и 53- бапта ашкарилиниду.
49:26 Вәһ. 16:6

Силәрниң асийлиқлириңлар түпәйлидин анаңлар қоюветилгән еди.
2 Мән силәрдинму сораймән:
Мән кәлгинимдә, немишкә һеч адәм чиқмиди?
Мән чақирғинимда, немишкә һеч ким «Мана мән» дәп җавап бәрмиди?
Һөрлүккә чиқиришқа қолум қисқилиқ қиламду?
Қутқузғидәк күчүм йоқмиду?
Мана, Мән бир әйипләпла деңизни қурутуп,
Дәрияларни чөлгә айландуруветимән;
Су болмиғачқа уларниң белиқлири сесип кетиду,
Уссузлуқтин өлиду;
3 Асманларни қарилиқ билән кийдүримән,
Уларниң кийим- кечәклирини қара бөздин қилимән».

Пәрвәрдигарниң қули йәнә сөзләйду

4 «Рәб Пәрвәрдигар мениң җапа чәккәнләрниң көңлини ясашни билишим үчүн маңа тә-
лим- тәрбийә алғучиларниң тилини тәғдим қилди;
У мени һәр сәһәр ойғитип туриду,
Тәрбийиләнгәнләрниң қатарида мениң қулиқимни ойғитиду.
5 Рәб Пәрвәрдигар қулиқимни ачти;
Мән болсам итаәтсизлик қилмидим,
Яки йолидин баш тартмидим.
6 Дүмбәмни савиғучиларға,
Мәңзлиримни түк юлғучиларға тутуп бәрдим;
Хорлуқ һәм түкүрүшләрдин йүзүмни қачурмидим;
7 Бирақ Рәб Пәрвәрдигар ярдимимдә болиду;
Шуңа мән йәргә қарап қалмаймән;

50:1 **«Мән қоювәткән анаңларниң талақ хети қени?... Силәрниң асийлиқлириңлар түпәйлидин анаңлар қоюветилгән еди»** — Худа Исраилға «өз аялим»дәк қарайду. «Қоювәткән анаңларниң талақ хети қени?» — Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән қанунға асасән, «талақ хәт» болмиса, «аҗрашқанлар» қайтидин әпләшсә болиду. Демәк, Исраилниң Худаниң йениға қайтиш йоли очуқ көрүниди.
–**«Маңа қәриз бәргүчиләрниң қайсисиға силәрни сетивәткәнмән?»** — Худаға қәриз бәргүчи йоқ, әлвәттә. Худа «Өз мәнпәити»ни көзлигән әмәс, бәлки уларниң гуналири түпәйлидин дүшмәнләрниң уларни аяқ асти қилип әсиргә чүширишигә йол қойған (оқурмәнләрниң есидә болсунки, Йәшая асасән мошу бешарәтләрни өзидин кейинки бир дәвир үчүн сөзләйду).
50:2 **«Мән кәлгинимдә, немишкә һеч адәм чиқмиди? Мән чақирғинимда, немишкә һеч ким «Мана мән» дәп җавап бәрмиди? Һөрлүккә чиқиришқа қолум қисқилиқ қиламду? Қутқузғидәк күчүм йоқмиду?»** — мошу сөзләр бәлким жуқуриқи «Пәрвәрдигар мәндин ваз кәчти, Рәб мени унтуп кәтти!» дегән қақшашларға берилгән иккинчи бир җавап. Худа Зионни унтумиди; бирақ У улардин Өз хизмитини қилғидәк адәмни чақирса, Униң хизмитини қилишқа һеч ким чиқмайду. Бириси чиқсила, у арқилиқ қутқузидиған күч- қудритини көрситип берәтти.
50:2 Чөл. 11:23; Йәш. 59:1
50:3 **«Асманларни қарилиқ билән кийдүримән, уларниң кийим- кечәклирини қара бөздин қилимән»** — Исраилниң «Мисирдин чиқиш» дәвридә мошундақ ишлар көп йүз бәргән. «Мисирдин чиқиш»ни көрүң.
50:4 **«...тәлим- тәрбийә алғучилар... тәрбийиләнгәнләр...»** — ибраний тилида «тәлим- тәрбийә алғучилар» вә төвәндики «тәрбийиләнгәнләр» һәм «мухлислар» (8- бап, 16- айәт) бир сөз билән ипадилиниду. ***«Пәрвәрдигар* мени һәр сәһәр ойғитип туриду, тәрбийиләнгәнләрниң қатарида мениң қулиқимни ойғитиду»** — Худаниң сөзини аңлап, униң көңлигә пүккинини әмәлгә ашуруш үчүн Исраилдин һеч ким чиқмиди. Худаниң нийитидики ишни қилишқа чиқидиғини һәм шундақла шу ишини қилалиғучи пәқәтла Худаниң қули Мәсиһ еди. Пәқәт бир қетимла әмәс, у «һәр сәһәрдә» Худаниң сөзини аңлап тәрбийини қобул қилиду.
50:5 **«Рәб Пәрвәрдигар қулиқимни ачти; мән болсам итаәтсизлик қилмидим, яки йолидин баш тартмидим»** — қул болса һәр сәһәр Худаниң сөзини вуҗуди билән берилип аңлайду. Бир күни у Худаниң вәһийси билән, Худаниң көңүлдикилирини әмәлгә ашуруш үчүн көп җапа- мушәққәтләрни, адәмләрниң рәзил хорлашлирини тартиш керәк дәп билиду. Шу чағда у баш тартмайду, бәлки мошу ишларни қобул қилишқа қәтъий бәл бағлайду (6- 7- айәт).
50:5 Юһ. 14:31; Фил. 2:8; Ибр. 10:5- 10

Шуңа мән нийитимни қәтъий қилип йүзүмни алмастәк чиң қилдим;
Хиҗилликқа қалдурулмайдиғанлиғимни билимән.
[8] Мени Ақлиғучи йенимдидур;
Ким маңа әрз- шикайәт қилалисун?
Бар болса бирликтә дәвалишайли;
Ким мениң үстүмдин әйиплимәкчи болса,
Алдимға кәлсун!
[9] Маңа ярдәмдә болғучи Пәрвәрдигардур;
Әнди мени әрз қилалайдиған кимкән?
Уларниң һәммиси бир тал кийимдәк әскирәп кетиду;
Пәрваниләр уларни жутуветиду».
[10] — «Араңларда Пәрвәрдигардин қорқидиған,
Униң қулиниң сөзигә итаәт қилидиған ким бар?
Қараңғулуқта маңидиған, йоруқлуғи болмиған киши болса,
Пәрвәрдигарниң намиға ишинип хатирҗәмләнсун,
Худасиға йөләнсун!
[11] Мана, өзлири үчүн от яқидиған,
Әтрапиңларни мәшъәлләр билән орайдиған һәммиңлар!
Қени, өз отуңларниң нурида,
Өзәңлар яққан мәшъәлләр арисида меңиңлар;
Бирақ силәр шуни қолумдин алисиләрки: —
«Азап- һәсрәт ичидә ятисиләр!».

Нижат- қутулуш силәргә йеқин туриду!

51 [1] «И һәққанийлиққа интилгүчиләр,
Пәрвәрдигарни издигүчиләр,
Маңа қулақ селиңлар: —
Силәрни йонуп чиқарған ташқа,
Силәрни колап чиқарған орәккә нәзәр селиңлар;
[2] Атаңлар Ибраһимға, силәрни туғуп бәргән Сараһқа нәзәр селиңлар;
Чүнки Мән уни ялғуз чеғида чақирдим,
Униңға бәхит ата қилдим,
Һәм уни авундурдум.
[3] Чүнки Пәрвәрдигар Зионға тәсәлли бәрмәй қоймайду;
Униң барлиқ харабә йәрлиригә чоқум тәсәлли бериду;
У чоқум униң җаңгаллирини Ерән бағчисидәк,

50:7 **«Шуңа мән нийитимни қәтъий қилип йүзүмни алмастәк чиң қилдим»** — «алмас» ибраний тилидики «чақмақ теши» дегән сөз билән охшаш мәнада (әң қаттиқ таш).
50:8 **«Мени Ақлиғучи йенимдидур; ким маңа әрз- шикайәт қилалисун? ... Ким мениң үстүмдин әйиплимәкчи болса, алдимға кәлсун!»** — бу айәткә қариғанда, қул сот қилинип қаттиқ төһмәт- шикайәтләргә учрайду.
50:8 Рим. 8:32,33
50:10 **«Араңларда Пәрвәрдигардин қорқидиған, Униң қулиниң сөзигә итаәт қилидиған ким бар?»** — бешарәт бойичә «Пәрвәрдигардин қорқуш» һәм «Униң қулиниң сөзигә итаәт қилиш»тин ибарәт икки иш әмәлийәттә охшаштур.
50:11 **«Мана, өзлири үчүн от яқидиған, әтрапиңларни мәшъәлләр билән орайдиған һәммиңлар!... «Азап- һәсрәт ичидә ятисиләр!»»** — бу түркүм кишиләр: «Худадин һеч нур кәлмиди һәм кәлмәйду» дәп өз- өзигә йол көрситиш үчүн өзлириниң халидики «нур»ни яқиду. Әгәр «нур» Худаниң Өзидин кәлгән болмиса, сахта пәйғәмбәрләрдин, инсанлардики пәлсәпиләрдин яки хәлиқниң өзиниң хиял- тәпәккуридин кәлгәнлириниң һәммисиниң нәтиҗиси охшаш болуп, улар һаман: — «азап- һәсрәт ичидә ятиду».

Униң чөл- баяванлирини Пәрвәрдигарниң беғидәк қилиду;
Униңдин хошаллиқ һәм шат- хорамлиқ,
Рәхмәтләр һәм нахша авазлири тепилиду.
4 Мениң хәлқим, гепимни аңлаңлар,
Өз елим, маңа қулақ селиңлар;
Чүнки Мәндин бир қанун- тәлим келиду,
Вә Мән һөкүм- һәқиқитимни әл- жутлар үчүн бир нур қилип тикләймән.
5 Мениң һәққанийлиғим силәргә йеқин,
Мениң нижатим йолға чиқти;
Мениң биләклирим әл- жутларға һөкүм- һәқиқәтни елип келиду;
Араллар Мени күтүп умид бағлайду,
Улар Мениң билигимгә тайиниду.
6 Бешиңларни көтирип асманларға,
Астиңларда турған йәр- зиминғиму қарап беқиңлар;
Чүнки асманлар ис- түтәктәк ғайип болиду,
Йәр- зимин болса бир тал кийимдәк конирап кетиду;
Униңда туруватқанларму охшашла өлиду;
Бирақ нижатим болса әбәдил- әбәткичидур,
Мениң һәққанийлиғим һәргиз янжилмайду.
7 И һәққанийлиғимни билгәнләр,
Көңлигә қанун- тәлимимни пүккән хәлиқ,
Маңа қулақ селиңлар;
Инсанларниң һақарәтлиридин қорқмаңлар,
Улардики күпүрлүк вә ғалҗирлашлардин патипарақ болуп кәтмәңлар;
8 Чүнки күйә уларни кийимни йәвалғандәк йәвалиду,
Қурут жуң йәвалғандәк йәвалиду;
Бирақ һәққанийлиғим әбәдил- әбәткичидур,
Мениң нижатим дәвирдин- дәвиргичидур.

Худаниң вәдилирини аңлиғанларниң бир дуаси

9 Ойған, ойған, күчни өзәңгә кийим қилип кийгәйсән, и Пәрвәрдигарниң Билиги!
Қедимки вақитларда,
Өткән заманлардики дәвирләрдә ойғанғиниңдәк ойған!
Раһабни қийма- чийма қилип чепиваткән,
Әждиһани санҗип зәхимләндүргән әсли Сән әмәсму?

51:7 Зәб. 36:31; 117:6- 7; Йәш. 51:12
51:8 Йәш. 50:9
51:9 **«Ойған, ойған, күчни өзәңгә кийим қилип кийгәйсән, и Пәрвәрдигарниң Билиги!... Раһабни қийма- чийма қилип чепиваткән, әждиһани санҗип зәхимләндүргән әсли сән әмәсму?»** —
–(1) мошу айәттә «Пәрвәрдигарниң Билиги»гә қаритилған бир дуа көрситилиду. Мошу дуаға болған биринчи җавап бизниңчә 12- айәттә хатирилиниду — демәк, Мән һәрдайим сәгәк туримән, саңа тәсәлли һәм күч бәргүчидурмән. Бизниңчә иккинчи җавап 53- бапта ашкарилиниду.
–(2) «Раһаб» — Мисирниң башқа бир исми, мәнаси «һакавурлуқ»тур». Бабиллиқларниң һәм Пәләстинликләрниң әпсанилиригә асасән, Худа дунияни яритип тәртипкә селиш үчүн, авал деңизда турған бәзи яман күчләр үстидин ғәлибә қилиши керәк еди. Мошу күчләрниң бирисиниң исми «Раһаб» еди. Айәткә қариғанда мошу кона «әпсаниләр»ниң мәлум асаси бар; мошу йәрдә Худа Өз хәлқини Мисирдин чиқирип қутқузғанда, деңизни қурутқан, шундақ қилип деңиздики барлиқ «яман күчлирини» асанла идарә қилидиғанлиғини көрсәткән.
–(3) Бизниңчә мошу йәрдики «әждиһа» 27- бап, 1- айәттики «левиатан»дур. «Мисирдин чиқиш» вақтида, Худа уни «санҗиған», бирақ техи өлтүргән әмәс. «Левиатан» Шәйтанниң бир ипадиси болуп, (27- бапта дейилгәндәк) ахирқи заманларда пүтүнләй бир тәрәп қилиниду.

10 Деңизни, дәһшәтлик һаңлардики суларни қурутуветип,
Деңизниң тәглирини Сән һәмҗәмәтлик қилип қутқузғанларниң өтүш йоли қилған Өзәң әмәсму?
11 Шуңа Пәрвәрдигар бәдәл төләп қутқузғанлар қайтип келиду,
Улар нахшиларни ейтип Зионға йетип келиду;
Уларниң башлириға мәңгүлүк шат- хорамлиқ қониду;
Улар хошаллиқ вә шатлиққа еришиду;
Қайғу- һәсрәт һәм уһ- надамәтләр бәдәр қачиду.
12 Силәргә тәсәлли бәргүчи Өзәм, Өзәмдурмән;
Өлүш алдида турған бир инсандин,
Тени от- чөпләргә айлинип кетидиған инсан балисидин қорқуп кәткиниң немиси?
13 Асманларни кәргән,
Йәр- зиминниң улини салған Ясиғучиң Пәрвәрдигарни унтуп жүрисән,
Шундақла күн бойи һалакәт жүргүзмәкчи болған залимниң қәһридин тохтавсиз қорқуп жүрисән;
Әнди залимниң қәһри қени?
14 Баш әккән әсир болса тездин бошитилиду;
У һаңға чүшмәйду, шуниң билән өлмәйду,
Униң рисқиму түгәп қалмайду.

15 Мән болсам деңизни қозғап, долқунларни һөкирәткүчи Пәрвәрдигар Худайиңдурмән;
«Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Мениң намимдур;
16 Вә асманларни тикләшкә,
Йәр- зиминниң улини селишқа,
Вә Зионға: «Сән Мениң хәлқимдур» дейишкә,
Мән сөзүмни ағзиңға қуйғанмән,
Сән қулумни қолумниң сайиси билән япқанмән.
17 И Пәрвәрдигарниң қолидики қәһрлик қәдәһни ичиваткән Йерусалим,
Ойған, ойған, орнуңдин тур;

51:10 Йәш. 43:16
51:12 **«Өлүш алдида турған бир инсан»** — ибраний тилида «өлүватқан бир инсан» дегән қизиқ сөз билән ипадилиниду. Бизниңчә буниң мәнаси, Худани тонумиғанларниң һаятиму өлгән адәмгә охшаш болиду дегәндин ибарәттур. **«Силәргә тәсәлли бәргүчи ... Өзәмдурмән; ... сениң тени от- чөпләргә айлинип кетидиған инсан балисидин қорқуп кәткиниң немиси?»** — мошу айәттики «силәр» ибраний тилида «әрәнчә род»та ишлитилгән болуп, бәлким барлиқ хәлиқләрни, «сән» болса «аялчә род» шәкилдә болуп, бәлким «Зион»ниң өзини көрситиши мүмкин.
51:12 Зәб. 117:6- 8; Йәш. 51:7
51:13 **«Асманларни кәргән, йәр- зиминниң улини салған Ясиғучиң Пәрвәрдигарни унтуп жүрисән, шундақла күн бойи һалакәт жүргүзмәкчи болған залимниң қәһридин тохтавсиз қорқуп жүрисән...»** — мошу айәттики «сән» ибраний тилида «әрәнчә род»та болуп, бәлким Зиондин сүргүн болғанларни (ят әлләрниң бозәк қилишиға учриғанларни) көрситиши мүмкин; 14- айәтни көрүң.
51:13 Аюп 9:8; Зәб. 103:2; Йәш. 40:22; 42:5; 44:24
51:14 **«У һаңға чүшмәйду, шуниң билән өлмәйду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Униң өлүги (җинайәтчидәк) ориға ташливетилмәйду».
51:15 **««Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Мениң намимдур»** — ибраний тилида ««Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар» Униң намидур».
51:16 **«Асманларни тикләшкә, йәр- зиминниң улини селишқа, вә Зионға: «Сән Мениң хәлқимдур» дейишкә, Мән сөзүмни ағзиңға қуйғанмән, сән қулумни қолумниң сайиси билән япқанмән»** — мошу айәттики «Сән» болса әсли 9- 10- айәттики «Пәрвәрдигарниң Билиги», йәни «Пәрвәрдигарниң қули»ға ейтилған гәп болуши керәк; шуңа биз «сән қулумни япқанмән» дәп тәрҗимә қилдуқ. Әнди 16- айәткә қариғанда Худаниң униңға тапшурған вәзипилири арисида, йеңи асман- зиминни бәрпа қилишму болған болиду.

Адәмни вәһимигә салғучи жам- қәдәһни сән ичтиң, бирақла көтиривәттиң;
18 Униң туғуп бәргән барлиқ балилири арисида уни йетәклигидәк һеч ким йоқ,
Униң бекип чоң қилған барлиқ балилиридин униң қолини тутуп йөлигидәк һеч бириму йоқ.
19 Бу икки иш бешиңға чүшти —
Ким сән үчүн ич ағритип жиғлар?!
— Булаңчилиқ һәм вәйранчилиқ,
Ачарчилиқ һәм қилич;
Мәнму саңа тәсәлли берәләймәнмекин?
20 Сениң балилириң һалсизлинип һошидин кәтти,
Торға чүшкән жәрәндәк һәр бир кочиниң доқмушида ятиду;
Улар Пәрвәрдигарниң қәһри билән,
Худайиңниң тәнбиһи билән толдурулди;
21 Шуңа һазир буни аңлап қой, и хар болған,
— Мәс болған, бирақ шарап билән әмәс: —
22 Өз хәлқиниң дәвасини жүргүзгүчи Рәббиң Пәрвәрдигар,
Йәни сениң Худайиң мундақ дәйду: —
«Мана, Мән қолуңдин адәмни вәһимигә салидиған жам- қәдәһни,
Йәни қәһримгә толған қәдәһни еливалдим;
Сән иккинчи униңдин һеч ичмәйсән;
23 Мән уни сени харливатқанларниң қолиға тутқузимән;
Улар саңа: «Биз үстүңдин дәссәп өтимиз, егилип тур» деди;
Шуниң билән сән тениңни йәр билән тәң қилип,
Үстүңдин өткүчиләр үчүн өзәңни кочидики йол қилдиң».

52 1 — Ойған, ойған, и Зион, күчүңни кийивал,
И Йерусалим, муқәддәс шәһәр, гөзәл кийим- кечәклириңни кийивал;

Чүнки бундин башлап сүннәт қилинмиғанлар яки напаклар ичиңгә иккинчи кирмәйду.
2 Топа- чаңдин чиқип өзәңни силкивәт;
Орнуңдин тур, олтиривал, и Йерусалим;
Өзәңни бойнуңдики зәнжирләрдин бошитивәткин, и тутқун болған Зион қизи!
3 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Силәр өзәңларни пулсиз сетивәткәнсиләр;
Пулсиз қайтуруп сетивелинисиләр».

51:17 Йәш. 52:1
51:19 **«Мәнму саңа тәсәлли берәләймәнмекин?»** — башқа бирхил тәржимиси: — «Мәндин башқа һеч ким саңа тәсәлли берәлмәйду».
51:19 Йәш. 47:9
51:20 Жиғ. 2:11,12
52:1 **«— Ойған, ойған, и Зион, күчүңни кийивал, и Йерусалим, муқәддәс шәһәр, гөзәл кийим- кечәклириңни кийивал»** — бу айәткә қариғанда Худаниң ғәзиви Зиондин өтти, меһри- шәпқәтлик күни кәлди. Бирақ қандақ сәвәптин мундақ болғанлиғини Худа пәйғәмбәргә техи аян қилмиған; төвәндә, 52:13- 53:12дә сәвәви аян қилиниду. –**«гөзәл кийим»** — ибраний тилида ибадәтханида ишләйдиған «қурбанлиқ қилғучи» каһинларниң мәхсус кийим-кечәклирини көрситиду. Демәк, Зиондикиләрниң һәммиси каһинлар болуп, уларниң Худаға йеқинлишип, мәхсус ибадәт қилиш һоқуқи бар болиду.
52:2 **«Топа- чаңдин чиқип өзәңни силкивәт; орнуңдин тур, олтиривал, и Йерусалим»** — мошу айәтни 47- бап, 1- айәт билән селиштурсақ, Йерусалимниң әһвали Бабилниңкиниң әксичә болиду. Шу йәрдә «И Бабилниң пак қизи, келип топа- чаңға олтар; и калдийләрниң қизи, тәхтиң йоқ йәргә олтар!» дейилиду. Шу айәткә қариғанда Йерусалимниң олтарған орни бир тәхт болидиғанлиғи еһтималға йеқин.
52:3 **«пулсиз қайтуруп сетивелинисиләр»** — «пулсиз» яки «пул билән әмәс» — демәк, мошу һөрлүкниң бир баһаси бар. Қандақ баһа техи аян қилинмиған; 52:13- 53:12- айәтләргә кәлгәндила зор қиммәтлик баһа аян қилиниду.

4 Чүнки мундақ дәйду Рәб Пәрвәрдигар: —
Хәлқим дәсләптә Мисирға мусапир сүпитидә чүшкән екән,
Шундақла йеқинда Асурийә уларни әзгән йәрдә,
5 Әнди һазир хәлқим пулсиз елип келингинидә, — дәйду Пәрвәрдигар
Мениң карим болмамдикән?
Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар уларни зар қақшатқан, — дәйду Пәрвәрдигар, —
Шундақла намим болса күн бойи тохтавсиз һақарәтләнгән турса,
Мениң карим болмамдикән?!»
6 Шуңа Өз хәлқим Мениң намимни билиду;
Шуңа шу күни улар Мениң «У» екәнлигимни, шундақла уларға: «Көр, Мени!» дәйдиған-
лиғимни билиду.

Пәрвәрдигар Зионға келиду!

7 Тағлар үстидә хуш хәвәр елип кәлгүчиниң аяқлири немидегән гөзәл- һә!
У арам- хатирҗәмликни җакалайду,
Бәхитлик хуш хәвәрни елип келиду,
Ниҗат- қутулушни елан қилиду,
У Зионға: «Худайиң һәммигә һөкүм сүриду!»
8 Күзәтчилириңниң авазини аңла!
Улар авазини көтириду,
Нахшиларни яңритип товлайду;
Чүнки Пәрвәрдигар Зионни елип қайтқанда, улар өз көзи билән көриду!
9 И Йерусалимниң харабилири, нахшиларни яңритип тәнтәнә қилиңлар!
Чүнки Пәрвәрдигар Өз хәлқигә тәсәлли бәргән,
У Йерусалимни һәмҗәмәтлик қилип қутқузған!
10 Пәрвәрдигар әлләрниң һәммисиниң алдида Өз муқәддәс Билигини ечип аян қилған;
Шуниң билән йәр- зиминниң барлиқ чәт- яқилири Худайимизниң ниҗат- қутулушини
көриду.
11 Чиқип кетиңлар, чиқип кетиңлар;
Һеч напак нәрсигә тәгмәй шу йәрдин чиқип кетиңлар;

52:4 **«Хәлқим дәсләптә Мисирға мусапир сүпитидә чүшкән екән, шундақла йеқинда Асурийә уларни әзгән йәрдә,...»** — мүмкинчилиги барки, Мисирдики Исраилларға залим болған Пирәвн әслидә Асурийәлик еди (у «Һискос»лардин чиққан). Амма бизниңчә «Асурийәлик» мошу йәрдә Сәннахериб қатарлиқ Асурийә падишалирини көрситиду.

52:4 Яр. 46:6

52:5 **«... әнди һазир хәлқим пулсиз елип келингинидә, — дәйду Пәрвәрдигар Мениң карим болмамдикән? Улар үстидин һөкүмранлиқ қилғучилар уларни зар қақшатқан, — дәйду Пәрвәрдигар, — шундақла намим болса күн бойи тохтавсиз һақарәтләнгән турса, Мениң карим болмамдикән?!»** — 4- вә 5- айәтниң мәнасини бирләштүрүп ойлаш керәк. Яқупниң җәмәти Исраил әслидә Мисир падишасиниң тәкливи билән шу йәргә барған; кейинки дәвирдики Пирәвн Исраилға асийлиқ қилип уларни езишкә башлиған. Худа уларни карамәт мөҗизиләр билән қутқузған. «Йеқинда» (4- айәт) Асурийә Исраилға һуҗум қилған (бу иш Худаниң тәрбийә җазасини қисмән көрситиши үчүн болған), бирақ Худа йәнила уларни карамәт йол билән қутқузған. «Әнди һазир...» Исраиллар (Худаниң җазаси уларниң үстидә ада қилинғандин кейин) интайин биадил муамилигә муптила болса, Худа чоқум техиму карамәт ишларни көрситип уларни қутқузиду, демәкчи.

52:5 Әз. 36:20,23; Рим. 2:24

52:7 Нах. 2:1; Рим. 10:15

52:8 **«... Пәрвәрдигар Зионни елип қайтқанда...»** — демәк, Пәрвәрдигар Зионни (Өз хәлқини) әслидики җайиға қайтуриду. Башқа икки хил тәрҗимиси: «Пәрвәрдигар Зионни әслигә кәлтүргинидә...», «Пәрвәрдигар Зионға қайтқанда...». Әмәлийәттә булар бир гәп — «Зәк.» 1:16ни көрүң.

52:10 **«Пәрвәрдигар әлләрниң һәммисиниң алдида Өз муқәддәс Билигини ечип аян қилған»** — демәк, Худа карамәт иш қилишқа тәйяр туруш үчүн «йәңни түргән»! **«Йәр- зиминниң барлиқ чәт- яқилири Худайимизниң ниҗат- қутулушини көриду»** — мошу йәрдә «көрүш» бәлким көзи билән көрүшни һәм өз бешидин өткүзүшниму билдүриду.

52:10 Зәб. 97:1- 2; Лука 3:6

Униң оттурисидин чиқип кетиңлар;
Пәрвәрдигарниң муқәддәс қача- қучилирини көтәргүчиләр, өзәңларни пак тутуңлар;
12 Чүнки силәр алдириған пети әмәс,
Патипарақ қачқан пети әмәс чиқип кетисиләр;
Чүнки Пәрвәрдигар алдиңларда маңиду,
Исраилниң Худаси арқа муһапизәтчиңлар болиду.

Пәрвәрдигарниң қулиниң қурбанлиғи — өлүми, дәпнә қилиниши һәм тирилдүрүлүши

13 « — Көрүңларки, Мениң қулум даналиқ билән иш көриду,
У аләм алдида көтирилиду, жуқури орунға чиқирилиду, наһайити алий орунға
ериштүрүлиду.

14 Лекин нурғун кишиләр сени көрүп, интайин һәйран қелишиду,
— Чүнки униң чирайи башқа һәрқандиқиниңкидин көп зәхимләнгән,
Қулниң қияпити шу дәрижидә бузуветилгәнки, униңда һәтта адәм сияқиму қалмиған!
15 У шу йол билән нурғун әлләрниң үстигә қан чачиду.
Һәтта шаһ- падишаларму униң карамитидин ағзини тутупла қалиду;

Чүнки өзлиригә әзәлдин ейтилмиғанни улар көрәләйду,
Улар әзәлдин аңлап бақмиғанни чүшинәләйду.

52:11 **«муқәддәс қача- қучилар»** — Худаниң ибадәтханисида ишлитилиду. Муса пәйғәмбәргә берилгән қанунға асасән бу қача- қучиларни пәқәт каһинлар вә уларниң һәмҗәмәттикилири (пак һаләттә болса) көтәрсә болиду; бирақ 1- айәткә қариғанда, Худаниң барлиқ хәлқиниң мошу имтиязи бар.

52:11 2Кор. 6:17; Вәһ. 18:4

52:13 **«— Көрүңларки, Мениң қулум даналиқ билән иш көриду,..»** — «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ «қул күйләнгән нахша» дегән атақлиқ төрт шеир бар. Бу «нахшилар» 42:1- 9- айәт, 49:1- 13- айәт, 50:4- 11- айәт һәм 52:13- 53:12- айәткичә давам қилиду.

–«Көрүңларки... Мениң қулум...» дегән сөзләр әң ахирқи «қул күйләнгән нахша»ниң башлинишидур. Мошу әң ахирқи «нахша» илгәрки нахшиларниң сирлирини йешип бериду.

52:13 Йәш. 11:2, 3; Әф. 1:20, 21: Фил. 2:9- 11

52:14 **«Лекин нурғун кишиләр сени көрүп, интайин һәйран қелишиду»** — «сени» шубһисизки «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду.

52:14 Йәш. 53:3

52:15 **«У шу йол билән нурғун әлләрниң үстигә қан чачиду»** — Тәвратта, Муса пәйғәмбәр арқилиқ чүширилгән қанун бойичә, қурбанлиқ қилинған һайванниң қени арқилиқ, кишиләрниң гуналири «йепилатти» яки «жуйилатти». Гаһида, буни ипадиләш үчүн, каһинлар (ибадәтханида һайванларни қурбанлиқ қилғучи мәхсус хадимлар) қурбанлиқниң қенини кишиләрниң үстигә чачатти вә бу арқилиқ кишиләрниң гуналири жуйилатти. Биз тәрҗимидә чүшинишлик болсун үчүн «қан» дегән сөзни қоштуқ. Булар ибраний тилида бир сөз билән, йәни «чачиду» билән ипадилиниду. Әнди мошу йәрдә зади қандақ қурбанлиқниң қенини «чачиду»? Җавап кейинки айәтләрдә тепилиду.

52:15 Мис. 24:6, 8; Рим. 15:21

Давами

53 [1] Бизниң хәвиримизгә кимму ишәнгән?
Һәм «Пәрвәрдигарниң Билиги» болғучи кимгиму аян қилинған?
[2] У болса Пәрвәрдигарниң алдида худди юмран майсидәк,
Яки худди қағҗирақ тупрақта тартқан бир йилтиздәк өсиду;
Униңда җәзбидарлиқ яки һәйвә йоқ болиду,
Биз уни көргинимиздә, униң бизни җәлб қилғидәк тәқи- турқиму йоқ болиду.
[3] У кишиләр тәрипидин кәмситилиду, улар униңдин жирақлишиду;
У көп дәрд- әләмлик адәм болуп,
Униңға азап- оқубәт яр болиду;
Шуниң билән униңдин йүзләр қачурулиду;
У кәмситилиду, биз уни һеч нәрсигә әрзимәс дәп һесаплидуқ.
[4] Бирақ әмәлийәттә болса,
У бизниң қайғу- һәсритимизни көтәрди,
Азап- оқубәтлиримизни өз үстигә алди.
Биз болсақ, бу ишларни у вабаға учриғанлиғидин,
Худа тәрипидин җазалинип урулғанлиғидин,
Шундақла қийин- қистаққа елинғанлиғидин дәп қаридуқ!
[5] Лекин у бизниң асийлиқлиримиз түпәйлидин яриланди,
Бизниң гуналиримиз үчүн зәхимләнди;
Униң җазалиниш бәдилигә, биз арам- хатирҗәмлик таптуқ,
Һәм қамчидин болған ярилири арқилиқ биз шипаму таптуқ.
[6] Һәммимиз худди қойлардәк йолдин езип,
Һәр биримиз өзимиз халиған йолға маңған едуқ;
Бирақ Пәрвәрдигар һәммимизниң қәбиһлигини униң үстигә жиғип жүклиди.

53:1 **«Бизниң хәвиримизгә кимму ишәнгән? Һәм «Пәрвәрдигарниң Билиги» болғучи кимгиму аян қилинған?»** — мошу айәттин көрәләймизки: —
–(1) «Пәрвәрдигарниң Билиги» бир шәхс болиду (2- , 3- айәтниму көрүң). Төвәндики 2- 12- айәтләргиму қариғанда, «Пәрвәрдигарниң Билиги» билән «Пәрвәрдигарниң қули» бир гәп.
–(2) Пәрвәрдигарниң «аян қилиши» яки вәһийси болмиса, һеч ким уни тоналмайду.
53:1 Мис. 6:6; 15:6; Зәб. 96:1; Йәш. 51:5, 9, 10; Юһ. 12:38; Рим. 10:16
53:2 **«У ... худди қағҗирақ тупрақта тартқан бир йилтиздәк өсиду; униңда җәзбидарлиқ яки һәйвә йоқ болиду, биз уни көргинимиздә, униң бизни җәлб қилғидәк тәқи- турқиму йоқ болиду»** — «Пәрвәрдигарниң қули»ниң туғулуши һәм униң өсүп йетилиши гәрчә мөҗизә болсиму, һеч ким униң «Пәрвәрдигарниң Билиги» екәнлигини билмәй, униңға писәнт қилмайду. Әмәлийәттә майса вә йилтизлар қандақму қағҗирақ йәрдин үнүп чиқсун?!
53:2 Аюп 8:11
53:3 **«У кишиләр тәрипидин кәмситилиду, улар униңдин жирақлишиду,...»** — кишиләр: — «Келип чиқиши, турмуши вә турқи җәһәттин мошундақ аддий адәм қандақму «Пәрвәрдигарниң Билиги» болиду?» дәп ойлиши мүмкин.
53:3 Зәб. 21:7- 9; Йәш. 49:7; 52:14; Мар. 9:12
53:4 **«Бирақ әмәлийәттә болса, у бизниң қайғу- һәсритимизни көтәрди, азап- оқубәтлиримизни өз үстигә алди. Биз болсақ, бу ишларни у ...Худа тәрипидин җазалинип урулғанлиғидин, шундақла қийин- қистаққа елинғанлиғидин дәп қаридуқ!»** — бу бешарәттә пеиллар көпинчә «өткән заман шәклидә» йезилғанлиғи оқурмәнләр үчүн бир аз ғәлитә түюлуши мүмкин. Бу бешарәтләр болса, кәлгүси, йәни техи йүз бәрмигән ишларни алдин- ала ейтқан болса, немишкә «өткән заман шәклидә» ипадилиниду? Ишинимизки, һәммигә Қадир Худайимиз алдида, кәлгүсидики, йәни техи йүз бәрмигән ишлар худди бурунқи яки бүгүнки ишларға охшашла рошән һәм ениқ туриду, әлвәттә. Бу бешарәтләрдә, Йәшая пәйғәмбәр Муқәддәс Роһниң қабилийити билән кәлгүсидики мәлум бир заманда болуп өткинидәкла, бешарәт берилгән ишларни, аллибурун йүз берип болған ишларни көргәндәк ениқ көриду. Пеилниң «өткән заман шәкли»ни ишлитишниң әһмийити шуни испатлайдуки, Худаниң нәзиридики «Өзиниң қули»ниң өлүми, әлмисақтин буянқи әң әһмийәтлик, әң муһим вә әң улуқ иш, шундақла мәңгүлүк бир пакит.
53:4 Мат. 8:17
53:5 **«Униң җазалиниш бәдилигә, биз арам- хатирҗәмлик таптуқ»** — ибраний тилда «бизгә арам- хатирҗәмлик йәткүзгүчи җаза униң бешиға чүшти».
53:5 Рим. 4:25; 1Кор. 15:3; 1Пет. 2:24
53:6 1Пет. 2:25

7 У қийнилип, азап чәккән болсиму еғиз ачмиди;
У худди боғузлашқа йетиләп меңилған пақландәк боғузлашқа елип меңилди,
Шундақла жуң қирқиғучилар алдида қой үн- тинсиз ятқандәк, у задила еғиз ачмиди.
8 У қамап қоюлуп, һәқ сорақтин мәһрум болуп елип кетилди,
Әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?!
Чүнки у тирикләрниң зиминидин елип кетилди,
Мениң хәлқимниң асийлиғи үчүн у ваба билән урулди.
9 Кишиләр уни рәзилләр билән ортақ бир гөргә бекиткән болсиму,
Лекин у өлүмидә бир бай билән биллә болди,
Чүнки у һеч қачан зораванлиқ қилип бақмиған,
Униң ағзидин бирәр еғизму һейлә- микирлик сөз тепилмас.
10 Бирақ уни езишни лайиқ көргән Пәрвәрдигардур;
У уни азапқа чөмүлдүргүзди.
Гәрчә у өз женини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,
Лекин у өзиниң уруқ- әвлатлирини чоқум көрүп туриду,
Шундақла униң көридиған күнлири узартилиду;
Вә Пәрвәрдигарниң көңли сөйүнидиған ишлар униң илкидә болуп, раваж тепип әмәлгә ашурулиду.
11 У өзи тартқан жапаниң мевисини көрүп мәмнун болиду;
Һәққаний болғучи Мениң қулум өзиниң билимлири билән нурғун кишиләргә һәққанийлиқни йәткүзиду.

53:7 **«У қийнилип, азап чәккән болсиму еғиз ачмиди»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «У қийналди, бирақ өзини төвән тутуп ағзини ачмиди». **«У худди боғузлашқа йетиләп меңилған пақландәк боғузлашқа елип меңилди, шундақла жуң қирқиғучилар алдида қой үн- тинсиз ятқандәк, у задила еғиз ачмиди»** — мошу пақланлар вә қойлар немә ишниң өз алдида туридиғанлиғини билмәйду, әлвәттә; бирақ қул билиду һәм пүтүн вуҗуди һәм ихтияри билән өзини Пәрвәрдигарниң халиғини шу дәп уни қобул қилип, өзини пида қилиду.
53:7 Мат. 26:63; 27:12,14; Мар. 14:61; 15:5; Рос. 8:32
53:8 **«У қамап қоюлуп, һәқ сорақтин мәһрум болуп елип кетилди»** — башқа бир- икки хил тәрҗимиси бар: — «У қамап қоюлуп, сораққа тартилиш билән елип кетилди» яки «У рәһимсизлик билән, һеч сораққа тартилмайла елип кетилди», яки «У хар қилинғанда, у (адил) сот қилиниш һоқуқидин мәһрум болди». **«Әнди униң әвладини кимму баян қилалисун?!»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Өзиниң дәвридикиләр болса, (улар арисида) ким (бу ишларға) әтиварлиди».
53:8 Зәб. 21:31; Йәш. 53:10
53:9 **«у өлүмидә ...»** — ибраний тилида мошу йәрдики «өлүми» дегән сөз, «көплүк шәклидә», «өлүмлири» дәп елинған; бу сөз «қул»ниң өлүминиң дәһшәтлик болғанлиғини, шундақла униң өлүминиң әһмийитиниң көп тәрәплимилик болғанлиғини көрсәтсә керәк. **«У өлүмидә бир бай билән биллә болди»** — мошу бешарәтниң әмәлгә ашурулуши, Инжил «Мат.» 27:57- айәттин яки «Юһ.» 19:38- айәттин ениқ тепилиду.
53:9 1Пет. 2:22; Мат. 27:57- 60
53:10 **«Гәрчә у өз женини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,...»** — йәнә бирхил тәрҗимиси: — «Гәрчә у (Худа) униң женини гунани жуйидиған қурбанлиқ қилған болсиму,...»
–Мошу айәттики «гунани жуйидиған қурбанлиқ» (ибраний тилида «ашам» дейилиду), Муса пәйғәмбәргә чүширилгән Тәврат 3- қисим, йәни «қурбанлиқнамә» сүпитидә болған «Лавийлар» дегән китапта, мошу хил қурбанлиқ «адәм билән Худа»ни һәмдә «адәм билән адәм»ни енақлаштуридиған, йәни «итаәтсизлик қурбанлиғи» дәп аталған («Лавийлар», 5- бапни көрүң).
– **«униң көридиған күнлири узартилиду»** — Пәрвәрдигарниң қули 8- айәткә асасән пәрсәндсиз «әвлади йоқ» һалда өлди. Бирақ мошу баянларға асасән у һазир һаят һәмдә униң бир аилиси болиду. Улар ким? Авалқи бабтики 15- айәттә «қан чечилған» нурғун «ят әлләр», йәни төвәндики 11- һәм 12- айәттики өзигә ишәнгән, «һәққанийлиқ йәткүзүлгән» «нурғун кишиләр» болмай ким болсун? У өлгән болса, мошу иш өлүмдин тирилгәндин кейин болуши керәк; демәк, Пәрвәрдигарниң қули өлүмдин тирилиду.
–**«Пәрвәрдигарниң көңли сөйүнидиған ишлар униң илкидә болуп, ... әмәлгә ашурулиду»** — мошу баянға асасән, қул өлүмдин тирилгәндин кейин Худа униң қолиға аләмдики барлиқ ишларни тапшуриду.
53:10 Зәб. 21:31; Йәш. 53:8; Йәш. 8:18: Зәб. 88:27- 30; Мат. 1:1; Юһ. 12:24; Рим. 5:18, 19; 1Пет. 2:9

Чүнки у уларниң қәбиһликлирини өзигә жүкливалиду.
12 Бу ишлири үчүн Мән шу «нурғун кишиләр»ни униңға һәдийә қилип несивиси қилимән,
Шуниң билән у өзи күчлүкләрни ғәнимәт сүпитидә үләштүрүп беридиған болиду;
Чүнки у та өлүшкә қәдәр «шарап һәдийә»ни төккәндәк, өз җенини тутуп бәрди,
Шундақла өзиниң асийлиқ қилғучиларниң қатарида санилишиға йол қойди.
Шуниң билән у нурғун кишиләрниң гунайини өз үстигә алди,
Өзини асийлиқ қилғучиларниң орниға қоюп улар үчүн дуа қилди».

Пәрвәрдигарниң қулиниң әҗириниң биринчи нәтиҗиси
Зионниң Худаниң әтрапиға жиғилип униң билән енақлишиши

54 1 — Тәнтәнә қил, и пәрзәнт көрмигән туғмас аял!
Нахшиларни яңрат, шатлинип товла, и толғақ тутуп бақимиған аял!
— Чүнки ғериб аялниң балилири ери бар аялниңкидин көптур! — дәйду Пәрвәрдигар, —
2 Чедириңниң орнини кеңәйтип,
Туралғулириңниң етиклирини улар яйсун;
Күчүңни һеч айимай чедир танилириңни узартқин,
Қозуқлириңни чиңайтқин;
3 Чүнки сән оң вә сол тәрәпкә кеңийисән;
Сениң әвладиң башқа әлләрни егиләйду;
Улар ғериб шәһәрләрни аһалилик қилиду.
4 Қорқма, чүнки сән һеч хиҗаләттә болмайсән,
Һеч уятқа қалдурулмайсән,
Чүнки йәргә һеч қаритилип қалмайсән,
Чүнки яшлиғиңдики хиҗилчанлиқни унтуйсән,
Туллуғуңниң аһанитини һеч есиңгә кәлтүрәлмәйсән.
5 Чүнки сени яритип Шәкилләндүргүчиң болса сениң ериң,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар Униң нами;
Һәмҗәмәт- Қутқазғучиң болса Исраилдики Муқәддәс Болғучи,
У барлиқ йәр- зиминниң Худаси дәп атилиду.

53:11 **«һәққаний болғучи Мениң қулум өзиниң билимлири билән нурғун кишиләргә һәққанийлиқни йәткүзиду»** — мошу йәрдики «нурғун кишиләр» униңға ишинидиған мөмин бәндиләр, йәни униң (10- айәттики) «уруқ- әвлади» болиду. «Нурғун кишиләр» дейилгини «һәммә адәм» дегәнлик әмәс, әлвәттә.

53:11 Ибр.12:2; Рим.5:18, 19

53:12 **«Бу ишлири үчүн Мән шу «нурғун кишиләр»ни униңға һәдийә қилип несивиси қилимән»** — «нурғун кишиләр» өзиниң аилиси (10- айәттки) «уруқ- әвлади», Худа униңға бәргән «роһий пәрсәндлири», «өзиниң адәмлири»дур. –**«Шуниң билән у өзи күчлүкләрни ғәнимәт сүпитидә үләштүрүп беридиған болиду»** — мошу «күчлүкләр» бәлким 52- бап, 15- айәттики «шаһ- падишалар» қатарлиқларни көрситиши мүмкин. Демәк, Пәрвәрдигарниң қули «Падишаларниң Падишаси», Шаһиншаһ болиду.
–**«У та өлүшкә қәдәр «шарап һәдийә»ни төккәндәк, өз җенини тутуп бәрди»** — Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға берилгән «қурбанлиқ түзүми»дә, пүтүнләй Худаға атап көйдүрүлидиған «көйдүрмә қурбанлиқ» үстигә «шарап һәдийә» төкүлиду; бу «қурбанлиқниң толуқлимиси» дәп қарилиду.
–**«асийлиқ қилғучиларниң қатарида саналди»** — бәлким икки мәнаси тәң болуши мүмкин; (1) өзини асийларға вәкил қилип улар үчүн җаза тартти; (2) өзи «җинайәтчи» дәп қаралди (ибраний тилида «асийлиқ қилғучилар» һәм «җинайәтчиләр» бир сөз).

53:12 Мар. 15:28; Луқа 22:37; 23:34; Рос. 28:18; Кол. 2:15; Мат. 20:28

54:1 **«ғериб аялниң балилир»** — шүбһисизки, ««Пәрвәрдигарниң қули»ниң уруқ- әвлади» дегәнлик билән баравәрдур. Чүнки мошу балиларни ғериб аял өзи туғмиған. Мошу бабтики барлиқ бәрикәтләр йәнә шүбһисизки, қулниң җапалиқ әҗиридин кәлгән нәтиҗидур. Қулниң «биринчи вәзиписи» «Яқупни Худаға жиғип қайтуруш»тур. Мошу бабтики тема дәл шудур.

54:1 Гал. 4:27

54:2 **«туралғулириңниң етиклирини улар яйсун»** — «улар» бәлким қайтип кәлгән «ғериб аялниң балилири» (1- айәт).

6 Чүнки Пәрвәрдигар сени чақирди,
— Худди ери өзидин ваз кәчкән, көңли сунуқ бир аялдәк,
Яшлиғида ятлиқ болуп андин ташливетилгән бир аялни чақирғандәк чақирди» — дәйду
сениң Худайиң;
7 Мән бир дәқиқә сәндин айрилип кәттим,
Бирақ зор көйүмчанлиқ билән сени йенимға жиғимән;
8 Ғәзивимниң тешиши билән Мән бир дәқиқила йүзүмни сәндин йошуруп қойдум;
Бирақ мәңгүлүк меһир- муһәббитим билән саңа көйүмчанлиқ көрситимән» — дәйду
һәмҗәмәт- Қутқазғучиң Пәрвәрдигар.
9 Мошу ишлар худди Нуһ пәйғәмбәр дәвридики топан сулиридәк болиду —
Мән Нуһ дәвридики сулар иккинчи йәр йүзини бесип өтмәйду дәп қәсәм ичкинимдәк, —
Мән шундақ қәсәм ичкәнмәнки,
Сәндин иккинчи ғәзәпләнмәймән,
Саңа иккинчи тәнбиһ бәрмәймән.
10 Чүнки тағлар йоқилиду,
Дөңләрму йөткилип кетиду,
Бирақ меһир- муһәббитим сәндин һәргиз кәтмәйду,
Саңа арам- хатирҗәмлик бәргән әһдәмму сәндин нери болмайду»
— дәйду саңа көйүмчанлиқ қилғучи Пәрвәрдигар.

Йеңи Йерусалимниң парлақ келәчики

11 И хар болған, боранда уян- буян чайқалған, һеч тәсәлли қилинмиған қиз,
Мана, Мән ташлириңни рәңдар семонт лай билән қирлаймән,
Көк яқутлар билән һулуңни салимән;
12 Пақирақ мунарлириңни ләәлләрдин,
Дәрвазилириңни чақнақ яқутлардин,
Барлиқ сепиллириңни җаваһиратлардин қилип ясаймән.
13 Сениң балилириңниң һәммиси Пәрвәрдигар тәрипидин үгитилиду;
Балилириңниң арам- хатирҗәмлиги зор болиду!
14 Сән һәққанийлиқ билән тиклинисән;
Сән зулумдин жирақ,
Чүнки сән һеч қорқмайсән
Вәһшәттинму жирақ турғучи болисән,
Чүнки у саңа һеч йеқинлашмайду.
15 Мана, бирәрси һаман жиғилип саңа һуҗум қилса,
Бирақ бу иш Мениң ихтияримда болған әмәс,
Кимки жиғилип саңа һуҗум қилса сениң сәвәвиңдин жиқилиду.
16 Мана, көмүр отини йәлпүтүп,

54:6 **«Худа сени ... худди ери өзидин ваз кәчкән, көңли сунуқ бир аялдәк, яшлиғида ятлиқ болуп андин ташливетилгән бир аялни чақирғандәк чақирди»** — дегән сөзләр мошу йәрдә муһим. Исраил: «Худа мени ташлап кәтти» дегән туйғуда болиду. Әмәлийәттә болса Худа адил болғанлиғи үчүн улардин айрилип кәтти; уларниң Худадин йүз өрүши билән Худа улардин «аҗришип кәткән». Бу ишлар 50- бап, 1- 3- айәттә тилға елинған. Бирақ мошу йәрдә Худа Өз шәпқитини көрситип бу ишларни тилға алмайду; У пәқәтла 8- , 9- айәттә: — «Мән (сәндин ғәзәплинип) бир дәқиқә сәндин айрилип кәттим» — дәйду.
54:9 Яр. 9:11
54:12 **«Пақирақ мунарлириңни ләәлләрдин, ... барлиқ сепиллириңни җаваһиратлардин қилип ясаймән»** — кона дәвирләрдә бәзи шәһәрләрдики сепилда мунарларға аптапниң әкси чүшидиған таш әйнәкләр орнитилип, «қуяшлар» дәп атилатти. Мошу йәрдә биз «пақирақ мунарлар» дәп тәрҗимә қилдуқ.
54:13 Юһ. 6:45

Өзигә мувапиқ бир қурални ясиғучи төмүрчини Мән яратқанмән,
һәм хар қилиш үчүн һалак қилғучиниму Мән яратқанмән;
[17] Саңа қарши ясалған һеч қандақ қурал карға кәлмәйду;
Саңа әрз- шикайәт қилғучи һәр бир тилни сән мат қилисән.
Мана шулар Пәрвәрдигарниң қуллириниң алидиған мирасидур!
Уларниң һәққанийлиғи болса мәндиндур!

Пәрвәрдигарниң қулиниң әҗириниң иккинчи нәтиҗиси
Униң дунияға сунған йеңи һаятқа егә болушқа тәкливи

55 [1] Һой! Барлиқ уссап кәткәнләр,
Суға келиңлар!
Пули йоқлар, келиңлар, аш- нан сетивелип йәңлар;
Мана келиңлар, нә пул нә бәдәл төлимәйла шарап һәм сүт сетивелиңлар;
[2] Немишкә һәқиқий аш- нан болмайдиған нәрсигә пул хәҗләйсиләр?
Әҗириңларни адәмни һеч қанаәтләндүрмәйдиған нәрсиләр үчүн сәрп қилисиләр?
Гепимни көңүл қоюп аңлаңлар, яхшисидин йәңлар,
Көңлүңлар молчилиқтин қанаәтлиниду;
[3] Маңа қулақ селиңлар, йенимға келиңлар;
Аңлаңлар, җениңлар һаятқа еришиду;
Вә Мән силәр үчүн мәңгүлүк бир әһдә түзүп беримән: —
Шу әһдә — Давутқа вәдә қилинған меһри- шәпқәтләрдур!
[4] Мана, Мән уни әл- жутларға гувачи сүпитидә,
Әл- жутларға йетәкчи һәм сәркәрдә сүпитидә тәғдим қилдим —
[5] — «Мана, сән өзәңгә ят бир әлни чақирисән,

54:16 **«Мана, көмүр отини йәлпүтүп, өзигә мувапиқ бир қурални ясиғучи төмүрчини Мән яратқанмән, һәм хар қилиш үчүн һалак қилғучиниму Мән яратқанмән»** — демәк, Мән болмисам мошу қураллар һәм ишләтмәкчи болғучилар болмайтти; уларниң һәммиси Мениң қолумда, Мән билән дост болсаң уларниң вәһимилири немә һесаплинатти? 17- айәтниму көрүң.
54:17 **«Мана шулар Пәрвәрдигарниң қуллириниң алидиған мирасидур!»** — мошу айәткичә Йәшая «Пәрвәрдигарниң қули»ни пәқәт бирлик шәклидә тилға алди. Бирақ «йеңи Йерусалим»да «Пәрвәрдигарниң қуллири» бар — йәни «Пәрвәрдигарниң қули»ниң уруқ- әвлади, у гуналирини көтирип қутқузған «һәққанийлиқ йәткүзгән»лири бар. Улар һазир бәлким «Пәрвәрдигарниң қули»ға охшаш пәзиләтлик, гөзәл муһәббәтлик характерида болуп, шундақла униңға охшаш Худаға толуқ ибадәтлик хизмәт қилиду.
55:1 **«Суға келиңлар!»** — ибраний тилида «су» көплүк шәклидә болуп («суларға келиңлар!»), суниң көплүгини билдүриду. **«Пули йоқлар, келиңлар, аш- нан сетивелип йәңлар; мана келиңлар, нә пул нә бәдәл төлимәйла шарап һәм сүт сетивелиңлар!»** — Худа Йәшая арқилиқ кочидики сатармәндәк пүтүн дунияға сөз қилиду. Бирақ у һеч қандақ гәп сатмайду, әлвәттә. Әнди Худаниң мошу илтипатиға пул билән еришкили болмиса, униңға қандақ баһада еришкили болиду? Җавап дәл 3- айәттә дейилиду: — у болса пәқәтла адәмниң Худаға қулақ селиштики диққитидин ибарәт. Чүнки 53- бапта көргинимиздәк, Худаниң меһри- шәпқити билән Пәрвәрдигарниң қули барлиқ инсан үчүн қурбан болуп бәдәл төләйду.
55:1 Юһ. 7:37,38
55:2 **«Немишкә һәқиқий аш- нан болмайдиған нәрсигә пул хәҗләйсиләр? Әҗириңларни адәмни һеч қанаәтләндүрмәйдиған нәрсиләр үчүн сәрп қилисиләр?»** — оқурмәнләрниң есидә болуш керәкки, 44- бап, 20- айәттә, Худа Өзини тонумиғанлар тоғрилиқ «униң йегини күлләрдур!» дегән еди. **«Көңлүңлар молчилиқтин қанаәтлиниду»** — ибраний тилида «җениңлар молчилиқтин қанаәтлиниду».
55:3 **«Мән Давутқа вәдә қилған меһри- шәпқәтләр»** — мошу сөзләр «Зәбур» 17- күй һәм 88- күйдин елинған. Худа шу күйләрдә Давут пәйғәмбәргә икки вәдини бәргән: (1) Давутниң бир әвлади униң тәхтидә мәңгү олтириду. (2) мошу әвлади пәқәт Исраилғила әмәс, бәлки җаһандики барлиқ әл- жутлар үстидин һөкүмранлиқ қилиду. Төвәндики 4- айәттә мошу киши дәл «Пәрвәрдигарниң қули» екәнлиги ениқ көрүниду; униң шапаити билән мошу бәрикәтләр «нә бәдәл нә пул төлимәйла» вуҗудқа чиқиду.
55:3 Рос. 13:34
55:4 **«Мана, Мән уни ... йетәкчи һәм сәркәрдә сүпитидә тәғдим қилдим»** — бу айәттики «уни» — Мошу йәрдә йәнә «Давутқа вәдә қилинған меһри- шәпқәтләр» болған «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду (42:6, 49:6- 8ни көрүң). Шуниңдәк 5- айәттики «сән» дегән сөзму шүбһисизки, «Пәрвәрдигарниң қули»ни көрситиду.

Сени билмигән бир әл йениңға жүгүрүп келиду;
Сәвәви болса Пәрвәрдигар Худайиң, Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң Өзидур;
Чүнки У сени улуқлап саңа гөзәллик- жулалиқни яр қилди».
[6] — Издәңлар Пәрвәрдигарни, У Өзини тапқузмақчи болған пәйттә;
У йеқин турған вақтида униңға нида қилиңлар!
[7] Рәзил адәм өз йолини,
Наһәқ адәм өз ой- хияллирини ташлисун,
Пәрвәрдигарниң йениға қайтип кәлсун,
У униңға рәһимдиллиқ көрситиду;
Худайимизниң йениға қайтип кәлсун,
У зор кәчүрүм қилиду.
[8] Чүнки Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлар әмәс,
Мениң йоллирим болса силәрниң йоллириңлар әмәстур;
[9] Чүнки асман йәрдин қанчә жуқури болғинидәк,
Мана Өз йоллирим силәрниң йоллириңлардин,
Мениң ойлиғанлирим силәрниң ойлиғанлириңлардин шунчә жуқуридур.
[10] Ямғур һәм қар асмандин чүшүп,
Йәр йүзини суғирип уни көкәртип, чечәклитип,
Териғучиға уруқни, йегүчигә аш- нанни тәминлигичә қайтмайдиғандәк,
[11] Мана Мениң ағзимдин чиққан сөз- каламим шундақтур;
Өз көңлүмдикини әмәлгә ашурмиғичә,
Уни әвәтиш мәхситимгә толуқ йәтмигичә,
У Өзәмгә бекардин- бекар қайтмайду.
[12] Чүнки силәр шат- хорам һалда чиқисиләр;
Арам- хатирҗәмликтә йетәклинип чиқисиләр;
Тағлар һәм дөңләр силәрниң алдиңларда нахша яңритиду,
Далалардики барлиқ дәл- дәрәқләр чавак челишип тәнтәнә қилиду;
[13] Янтақлиқниң орнида қариғай,
Жиғанлиқниң орнида хадас дәриғи өсиду;
Мошулар болса Пәрвәрдигарға бир нам кәлтүриду,
Мәңгүгә үзүлмәс карамәт болиду.

55:5 **«Мана, сән өзәңгә ят бир әлни чақирисән, сени билмигән бир әл йениңға жүгүрүп келиду... Чүнки У сени улуқлап саңа гөзәллик- жулалиқни яр қилди»** — мошу айәттә «сән» йәнә «Пәрвәрдигарниң өз қули»ни кәрситиду, сөзләр униңға ейтилиду.
55:11 **«Мениң ағзимдин чиққан сөз- каламим ... уни әвәтиш мәхситимгә толуқ йәтмигичә, ... Өзәмгә бекардин- бекар қайтмайду.»** — мошу сөзләр 6- 10- айәтләр билән толуқ бағлиниду. Худаниң ойлири гунакар инсанниңкидин шунчә жуқури болсиму, Худаниң күчлүк сөзи товва қилған адәмни көтирип Өзигә һәмраһлиққа егә қилиду; шуниң билән улар Худаниң ойлирини һәм йоллирини чүшинишкә башлап, Худаниң сирлирида униң билән ортақ болуш имтиязиға eриштүрүлиду.
55:12 **«Чүнки силәр шат- хорам һалда чиқисиләр...»** — улар зади нәдин чиқиду? Ахирқи заманларда, бәлким Худаниң йолида маңғанлар Зионға қарап өз жутлиридин чиқидиғанлиғини көрситиду; бирақ шу арилиқта, һәр бир товва қилмақчи болған адәмниң бир «чиқиши» болуши керәк; өзиниң таллиған йоллиридин, гуналиридин, шәхсийәтчилигидин, тәкәббурлуғидин, барлиқ әнъәнивий көзқарашлиридин Худаниң йеңилиғиға һәм чақириқиға қарап «чиқиши» керәк. Әнди мошу йол жапалиқ һәм «хәтәрлик» болғини билән у бәрибир йәнила җаһан- аләмдики әң шат- хорам һәм әһмийәтлик йолдур.
55:12 1Тар. 16:33
55:13 **«Янтақлиқниң орнида қариғай, жиғанлиқниң орнида хадас дәриғи өсиду»** — демисәкму, икки хил дәрәқ (қариғай вә хадас) «дайим йешил туридиған» дәрәқләрдур.

«Йәшая» 3- қисми
Ахирқи заманларни, тәлтөкүс нижатлиқни күтүш Рәбкә тәшна болғанларни риғбәтләндүрүш

56 [1] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Адаләт һәм һидайәттә чиң туруңлар,
Һәққанийлиқни жүргүзивериңлар;
Чүнки Мениң нижатим йеқинлашти,
Һәққанийлиғим аян қилинай дәватиду,
[2] Мошуларни қилғучи киши,
Мошуларда чиң турғучи инсан балиси —
Шабат күнини булғимай пак- муқәддәс сақлиғучи,
Қолини һәр қандақ рәзилликтин тартқучи киши немидегән бәхитликтур!
[3] Өзини Пәрвәрдигарға бағлиған ят жутлуқ адәм: — «Пәрвәрдигар чоқум мени өз хәлқидин айриветиду!»,
Яки ағват болған киши: — «Мана, қақшал бир дәрәқмән!» дегүчи болмисун.
[4] Чүнки Пәрвәрдигар: — Мән Өз «шабат күнлирим»ни сақлайдиған,
Көңлүмдики ишларни таллиған,
Әһдәмдә чиң туридиған ағватларға мундақ дәймәнки: —
[5] Мән уларға Өз өйүмдә,
Йәни Өз тамлирим ичидә орун һәм нам- атақ ата қилимән;
Мошу нам- атақ оғул- қизлири барларниңкидин әвзәлдур;
Мән уларға үзүлмәс, мәңгүлүк намни беримән.
[6] Пәрвәрдигарниң хизмитидә болушқа,
Униң намиға сеғинишқа,
Униң қуллири болушқа Пәрвәрдигарға өзини бағлиған,
Шабат күнини булғимай пак- муқәддәс сақлиған,
Әһдәмни чиң тутқан ят жутлуқниң пәрзәнтлирини болса,
[7] Уларниму Өз муқәддәс теғимға елип келимән,
Мениң дуагаһ болған өйүмдә уларни хошал қилимән;

56:1 **«Адаләт һәм һидайәт»** — (ибраний тилида бирла сөз билән ипадилиниду) — Мошу йәрдә Муса пәйғәмбәргә берилгән муқәддәс қанун- пәрманларниң барлиқ тәләплирини көрситиду.

56:2 **«Шабат күни»** — ибраний тилида һәм «йәттинчи» һәм «тохтитиш» дегән мәнада. Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға «йәттинчи күни»дә, йәнә шәнбә күнидә өз шәхсий иш- хизмитини тохтитип, өзиниң һөрмитидә дәм елишни буйруған. Әлвәттә, мундақ қилиш һәр қандақ бир милләтниң, болупму Исраиллардәк деханчилиқ билән шуғуллинидиған милләтниң һәқиқий иман- ишәши бар- йоқлуғини испатлайдиған иштур. Мәйли содигәр яки дехан болсун: — «Шәнбә күнидә ишлисәм алған пайдам бәлким алтидин бир һәссә көп болар» — дәп ойлиши мумкин.

56:3 **«Яки ағват болған киши: — «Мана, қақшал бир дәрәқмән!» дегүчи болмисун** — «ағват» пичиветилгән адәм. Кона жәмийәтләрдә улар падишаларниң яки байларниң һәрәмханилирида аял- кенизәклирини қоғдаш хизмитини қилатти. Мошу йәрдә ағватлар бәлким барлиқ мәйипләргә, барлиқ орни пәсләргә, барлиқ көзгә илинмайдиған кишиләргә вәкиллик қилиши мумкин.

56:5 **«мән уларға Өз өйүмдә, йәни Өз тамлирим ичидә орун һәм нам- атақ ата қилимән»** — мошу айәттики «өйүм» болса, Худаниң муқәддәс ибадәтханиси. Әслидә Муса пәйғәмбәргә тапшурулған қанунға асасән, ағватлар вә мәйиплар ибадәтханиға киришкә болмайтти; бирақ «Пәрвәрдигарниң қули» қилған ишлардин кейин киришкә болидиған болған; мошундақ болупла қалмай, Худа уларға «муқим орун»ни бериду, демәк халиса мәңгү туридиған бир жайни бериду.
–Әслий ибранийчә текисттә «қол вә нам- атақ ата қилимән» дейилгән. Биз уни «орун вә нам- атақ ата қилимән» дәп тәрҗимә қилдуқ. «Қол» бизниңчә «турушқа һоқуқлуқ орун» дегән мәнада ишлитилгән болуши мумкин. Чүнки Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә ағватларниң муқәддәс чедирға яки муқәддәс ибадәтханиға кириш һоқуқи йоқ еди («Қан.» 23:1)
–«Орун һәм нам- атақ ата қилимән... » башқа бирхил тәрҗимиси «нам- әмәл абидиси тикләймән,...».
–**«...уларға... нам- атақ ата қилимән... мошу нам- атақ оғул- қизлири барларниңкидин әвзәлдур; Мән уларға үзүлмәс, мәңгүлүк намни беримән»** — ағватниң пәрсәнд көрүши мумкин әмәс, әлвәттә.

Уларниң көйдүрмә қурбанлиқлири һәм тәшәккүр қурнанлиқлири Мениң қурбангаһим үстидә қобул қилиниду;
Чүнки Мениң өйүм «Барлиқ әл- жутлар үчүн дуа қилинидиған өй» дәп атилиду.
8 Исраилдин тарқилип кәткән ғерибларни жиғип қайтуридиған Рәб Пәрвәрдигар: —
Мән йәнә униңға башқиларни,
Йәни жиғилип болғанларға башқиларниму қошуп жиғимән! — дәйду.

Исраилдики йетәклигүчиләргә болған бир бешарәт

9 — И далалардики барлиқ һайванлар, келип озуқтин елиңлар,
Орманлиқтики барлиқ һайванлар, келиңлар!
10 Исраилниң күзәтчилири һәммиси қариғу;
Улар һеч билмәйду;
Һәммиси қавашни билмәйдиған гача иштлар,
Чүшәкәп ятидиған, уйқиға амрақлар!
11 Мошу иштлар болса нәпси яман, тойғанни билмәйду,
Улар болса хәлқимни «баққучи»лармиш техи!
Улар йорутулушни һеч билмәйду,
Уларниң һәммиси халиғанчә йол таллап қейип кәткән,
Бирисиму қалмай һәр бири өз мәнпәитини көзләп жүргүчиләр!
12 Улар: «Қени, шарап кәлтүримән,
Һарақни қанғичә ичәйли;
Әтиму болса бүгүнкидәк болиду,
Техиму молчилиқ болиду йәнә!» — дәвериду.

Қараңғулуқта берилгән нур

57 1 Һәққаний адәм аләмдин өтиду,
Һеч ким униңға көңүл бөлмәйду;
Меһриван адәмләр жиғип елип кетилиду,
Бирақ һеч ким ойлап чүшинәлмәйдуки,
Һәққаний адәмләр яман күнләрни көрмисун дәп жиғип елип кетилиду.
2 У болса арам- хатирҗәмлик ичигә кириду;
Йәни өзлириниң дурус йолида маңған һәр бир киши,
Өз орнида йетип арам алиду.

«Паһишә аял», униң «балилири» һәм товва қилған адәм

3 Бирақ сәнләр, и җадугәр аялниң балилири,
Зинахор билән паһишә аялниң нәсли;

56:7 Мат. 21:13; Мар. 11:17; Луқа 19:46

56:9 **«И далалардики барлиқ һайванлар, келип озуқтин елиңлар, орманлиқтики барлиқ һайванлар, келиңлар!»** — Худа Өзиниң җазалишидин өлгәнләрниң җәсәтлири билән озуқлинишқа һайванларни тәклип қилиду.

56:11 **«Мошу иштлар болса нәпси яман, тойғанни билмәйду, улар болса хәлқимни «баққучи»лармиш техи!»** — «баққучи» яки «күзәтчи» (йетәклигүчи)ниң икки муһим роли бар: — (1) күзәтчилик; йәни сирттин келидиған хәвп- хәтәр әһвалидин хәлиқни агаһландуруп тақабил туруш чарисини тепиш; (2) «баққучилиқ»; өз хәлқигә көйүнүп уларниң әһвалини убдан чүшинип хәвәр елиштур.

57:1 Зәб. 11:1- 2; Мик. 7:2

57:2 **«...дурус йолида маңған һәр бир киши, өз орнида йетип арам алиду»** — «өз орнида йетип арам алиду» дегәнниң мәнаси, «орнида сәкратта ятқан» яки «гөрдә ятқан» дегәнлик болса керәк; майли қайси мәнада болсун, асасий мәнаси, улар өлүши биләнла уларниң роһи Худаниң арамиға кириду.

Буяққа йеқин келиңлар;
4 Силәр кимни мазақ қиливатисиләр?
Яки кимгә қарши ағзиңларни калчайтип,
Тилиңларни узун чиқирисиләр?
Силәр болсаңлар асийлиқтин төрәлгән балилар,
Алдамчилиқниң нәсли әмәсмусиләр?
5 Һәр бир чоң дәрәқ астида,
Һәр бир йешил дәрәқ астида шәһванийлиқ билән көйүп кәткүчи,
Кичик балиларни җилғиларға һәм хада ташларниң йериқлириға елип сойғучисиләр!
6 Ериқтики силиқланған ташлар арисида сениң несивәң бардур;
Шулар, шуларла сениң тәқсиматиңдур;
Шундақ, сән уларға атап «шарап һәдийәси»ни қуюп,
Уларға «ашлиқ һәдийә»ниму сунуп бәрдиңғу;
Әнди мошуларға рази болуп Өзәмни бесивалсам боламти?
7 Сән җуқури, егиз бир тағ үстидә орун- көрпә селип қойдуң,
Сән әшу йәрдиму қурбанлиқларни қилишқа чиқтиң.
8 Ишикләрниң кәйнигә вә кәйни кешәклиригә «әсләтмилириң»ни бекитип қойдуң,
Чүнки сән Мәндин айрилдиң,
Сән яланачлинип орнуңға чиқтиң;
Орун- көрпәңни кеңәйтип херидарлириң билән өзәң үчүн әһдиләштиң;
Уларниң орун- көрписигә көңлүң чүшти,
Сән уларда күч- һоқуқни көрүп қалдиң.

57:5 **«Һәр бир йешил дәрәқ астида шәһванийлиқ билән көйүп кәткүчи, кичик балиларни җилғиларға һәм хада ташларниң йериқлириға елип сойғучисиләр!»** — Қанаанда (Пәләстиндә) бутпәрәслик интайин пәскәшлишип учиға чиққан еди: (1) Пәләстинликләр «Баал» дегән мәбудқа «Йәрни мунбәт, аялларни туғумчан қилиду» дәп чоқунған. Мошу бутни «һәрикәткә кәлтүрүш үчүн» улар дәл- дәрәқләр (болупму дайим йешил туридиған дәрәқләр астида) шу мәбудқа «нәзир қилинған» паһишә аяллар билән җинсий мунасивәт өткүзәтти; (2) улар «өлүмни башқуридиған» «Молоқ» дегән башқа бир мәбудни «мәмнун қилиш» үчүн, өз балилирини отқа ташлайтти яки қиличлайтти. Йәшаяниң мошу йәрдә бу икки ишни тилға елиши, буларниң пажиәлик маһийитини көрсәтмәкчи; улар бир буттин «балиларни сорап», андин уларни йәнә бир бутқа атап сойиду.

–Бирақ мошу йәрдә бутпәрәслик қилидиғанлар Пәләстиндикиләр әмәс, бәлки «Пәләстинликләрдин бутпәрәсликни үгәнгән» Исраилларниң өзи. Улар әслидә өзлирини Мисирдин қутқузған Худасиға «садиқ, вападар аял»дәк болуши керәк еди; бирақ буниң орнида, улар «паһишә аял» һәм униң балилири болуп кәткән еди.

57:6 **«Ериқтики силиқланған ташлар арисида сениң несивәң бардур»** — мошуниң мәнаси бәлким ериқта ятқан ташлар суниң еритиши билән бәзидә тәбиий һалда адәмзатниң шәклигә кәлгән болуп, хәлиқ тәрипидин өз бутлири болушқа таллиниду. Йәшая мошу йәрдә «силиқланған ташлар» дегән сөзни ишлитип чақчақ қилиду. Бу ибраний тилида «хәләк» дегән бирла сөз билән ипадилиниду вә: «тейилғақ, алдамчи, хәтәрлик», дегән йәнә бир мәнаниму билдүриду.

–«Несивәң» ибраний тилида «халақ» дегән сөз билән ипадилиниду. Муса пәйғәмбәр әслидә Исраилға: «Пәрвәрдигар силәрниң несивәңлардур» дегән болсиму, улар өзигә тегишлик болған несивиниң («халақ»иниң) орнида бир «хәләк»ни, йәни бир «алдамчи нәрсә»ни таллиған. **«мошуларға рази болуп Өзәмни бесивалсам боламти?»** — демәк, мошу ишлардин өтүп җазалимай қоюшум һәргиз мүмкин әмәс.

57:7 **«Сән әшу йәрдиму қурбанлиқларни қилишқа чиқтиң»** — улар һеч номус қилмай, очуқ- ашкарә (егиз тағ үстидә) бутпәрәслик қилип туратти.

57:8 **«Ишикләрниң кәйнигә вә кәйни кешәклиригә «әсләтмилириң»ни бекитип қойдуң»** — Муса пәйғәмбәр Исраилларға Худаниң паклиғини әслитиш йолида өй ишигиниң сиртқи икки йениға Тәвраттики бир қанчә сөзни оюш яки тахта үстигә пүтүп чаплашни буйруған еди. «Паһишә аял» мошу «әсләтмиләр»ни сиртиға әмәс, ичигә бекиткән. Аял учиға чиққан бир бутпәрәс болғини билән, йәнила «Пәрвәрдигар бар болса мени җазалайду» дәп әнсирәп (башқилардин йошурун һалда) мошу тахтиларни бекиткән. Бирақ униң мундақ қилғини Худани бутларниң қатариға қойғиниға баравәр. «Паһишә аял»ға нисбәтән, мошу әсләтмә тахтиларни ишик кәйнидә бекитиш пүтүнләй хурапий бир иш, улар униң үчүн «тилтумар»ға охшашла, халас (Тәвратта тилтумарлар мәнъий қилинған, әлвәттә).

–**«Сән уларда күч- һоқуқни көрүп қалдиң»** — әслидә «сән уларда бир қолни көрүп қалдиң» дегәнлик. «Бир қол» бәлким «азғинә күч- һоқуқ»ни билдүрүши мүмкин. «паһишә аял» мошуни көрүпла дәрһал «буниңдин пайдиланмисам болмайду» дәп 9- айәттики ишларни қилди.

9 Сән зәйтун мейи һәдийисини елип,
Әтирлириңни үстибешиңгә болушиға чечип,
Падишаниң алдиға бардиң;
Әлчилириңни жираққа әвәтип,
Һәтта тәһтисараға йәткичә өзәңни пәс қилдиң.
10 Сән бесип маңған барлиқ йоллириңда чарчиғиниң билән,
Йәнә: «Поқ йәптимән, болди бәс!» дәп қоймидиң техи,
Езип жүрүшкә йәнила күчүңни жиғдиң,
Һеч жақ тоймидиң.
11 Сән зади кимдин жүрәкзадә болуп, қорқуп жүрисән,
Ялған гәп қилип, Мени есиңгә һеч кәлтүрмәй,
Көңлүңдин һеч өткүзмидиң.
Мән узунғичә сүкүттә туруп кәлдим әмәсму?
Сән йәнила Мәндин һеч қорқуп бақмидиң!
12 Сениң «һәққанийлиғиң»ни һәм «төһпилириң»ни баян қилимән: —
Уларниң саңа һеч пайдиси йоқтур!
13 Чирқириғанлириңда сән жиғип топлиған бутлар келип сени қутқузсун!
Бирақ шамал пүв қилип уларниң һәммисини учуруп кетиду,
Бир нәпәсла уларни елип кетиду;
Бирақ Маңа таянғучи зиминға мираслиқ қилиду,
Мениң муқәддәс теғимға егидарчилиқ қилиду.
14 Шу чағда: — «Йолни көтириңлар, көтириңлар, уни тәйярлаңлар,
Хәлқимниң йолини бошитип барлиқ путликашаңларни елип ташлаңлар» дейилиду.
15 Чүнки нами «Муқәддәс» Болғучи,
Жуқири һәм Алий Болғучи,
Әбәдил- әбәткичә һаят Болғучи мундақ дәйду: —
«Мән жуқири һәмдә муқәддәс жайда,
Һәм шундақла роһи сунуқ һәм кичик пеил адәм билән биллә туримәнки,
Кичик пеил адәмниң роһини йеңилаймән,
Дили сунуқниң көңлини йеңилаймән.
16 Чүнки Мән һәргиз мәңгүгә әрз қилип әйиплимәймән,
Һәм әбәдил- әбәткичә ғәзәпләнмәймән;
Шундақ қилсам инсанниң роһи Мениң алдимда суслишип йоқайду,
Өзәм яратқан нәпәс егилири түгишиду.
17 Униң өз нәпсанийәтлик қәбиһлигидә Мән униңдин ғәзәплинип, уни урғанмән;
Мән униңдин йошурун туруп, униңға ғәзәпләнгәнлигим билән,

57:9 **«Сән зәйтун мейи һәдийисини елип,...»** — башқа бирхил тәржимиси: «өзәңгә (хушпурақ) майни сүртүп...». **«Сән... падишаниң алдиға бардиң; әлчилириңни жираққа әвәтип, һәтта тәһтисараға йәткичә өзәңни пәс қилдиң»** — Йәшая 1- 37- бапларда худасиз дөләтләр билән һеч иттипақлашмаслиқни қайта- қайта дәвәт қилған. Паһишә аял «падиша»ни өзигә мәтпун қилмақчи болуп, дәл «иттипақлашмаслиқ»ниң әксини қилмақчи болған. Әнди «паһишә аял» зади қайси «падиша»ниң алдиға барди? Әслидә Исраилниң өз падишаси бар еди. Бирақ Худа Йәшая арқилиқ уларға йәнә кинайилик гәп қилип: Силәр худасиз әлниң падишасиниң алдиға берип униңдин ярдәм сорисаңлар, у падиша кәлгүсидә силәрниң падишаһиңлар болиду, демәкчи.
57:11 **«Мән узунғичә сүкүттә туруп кәлдим әмәсму?»** — демәк, Худа узун вақитқичә сәвир- тақәт қилип Исраилни жазалимай кәлди.
57:11 Йәш. 42:14
57:13 Зәб. 33:8- 11
57:14 **«Йолни көтириңлар, көтириңлар, уни тәйярлаңлар, хәлқимниң йолини бошитип барлиқ путликашаңларни елип ташлаңлар»** — мошу айәттики бешарәт бәлким ахирқи замандики «Зионға қайтиш» тоғрилиқ ейтилиду.
57:16 Зәб. 102:8- 10; Ибр. 12:9

У йәнила арқисиға чекингиничә өз йолини мәңиварди;
18- 19 Мән униң йоллирини көрүп йәткән тәғдирдиму,
Мән уни сақайтимән;
Мән уни йетәкләймән,
Мән ләвләрниң мевисини яритимән,
Униңға вә униңдики һәсрәт чәккүчиләргә йәнә тәсәлли беримән;
Жирақ туруватқанға, йеқин туруватқанғиму мутләқ арам- хатирҗәмлик болсун!
Вә Мән уни сақайтимән!
20 Бирақ рәзилләр болса тиничилинишни һеч билмәйдиған,
Долқунлири лай- латқиларни урғутуватқан,
Давалғуватқан деңиздәктур.
21 Рәзилләргә, — дәйду Худайим — һеч арам- хатирҗәмлик болмас.

Қуруқ диний паалийәтләр адәмләрни дозаққа елип бариду; Худаға яқидиған «розини тутуш»

58 1 — Нида қилип җақалиғин,
Авазиңни қоюп берип болушичә товла,
Авазиңни канайдәк көтәр,
Мениң хәлқимгә уларниң асийлиғини,
Яқупниң җәмәтигә гуналирини баян қилғин.
2 Бирақ улар Мени һәр күни издәйдиған,
Һәққанийлиқни җүргүзидиған,
Мениң йоллиримни билишни хошаллиқ дәп билидиған,
Худасиниң һөкүм- пәрманлирини ташливәтмәйдиған бир әлгә охшайду;
Улар Мәндин һәққанийлиқни бекитидиған һөкүм- пәрманларни сорайду;
Улар Худаға йеқинлишишни хурсәнлик дәп билиду.
3 Андин улар: — «Биз роза туттуқ,
Әнди немишкә сән көзүңгә илмидиң?
Биз җенимизни қийнидуқ,
Әнди немишкә буниңдин хәвириң йоқ?» — дәп сорайду.
— Қараңлар, роза күни өз көңлүңлардикини қиливерисиләр,
Хизмәтчилириңларни қаттиқ ишлитисиләр;
4 Силәрниң роза тутушлириңлар җаңги- җедәл чиқириш үчүнму?
Қәбиһ қоллириңлар мушт билән адәм урушни мәхсәт қилған охшимамду?
Һазирқи роза тутушлириңларниң мәхсити авазиңларни әршләрдә аңлитиш әмәстур!

57:18- 19 «Униңға вә униңдики һәсрәт чәккүчиләргә...» — мошу йәрдә «вә» яки «йәни». **«... Мән уни сақайтимән; мән уни йетәкләймән, мән ләвләрниң мевисини яритимән, ... жирақ туруватқанға, йеқин туруватқанғиму мутләқ арам- хатирҗәмлик болсун!»** — бу 15- 18- айәтләрдики мошу бешарәт бизниңчә Исраилни көрситиду. Бирақ шундақ болсиму, әмәлийәттә Йәшая қәстән бизгә кимни көрсәткәнлигини ейтип бәрмәйду. Шуниң билән һәр бир гунакар, өз гунайидин товва қилғуси бар һәр бир адәм, мошу сөзләрни дора сүпитидә өз гунайиниң ярилириға яқиду.
–«Ләвләргә мевә яритимән» дегәнниң мәнаси немә? Худаға нисбәтән ләвләрдики «һәқиқий мевә»ниң башлиниши товва қилидиған сөзләр болуши керәк. Адәмниң Худаға товва қилидиған, гуна түпәйлидин қаттиқ пушайминини билдүридиған сөзләрниму Худа яратқан, адәмләр товва қилғанда өзлирини Худаниң күчиғиға ташлиши керәк, униң рәһим- шәпқитигә пүтүнләй ишиниши керәк, демәкчи. У бәрибир аҗизларниң Ниҗаткар-Қутқазғучисидур. «Күчлүк адәмләр» болса бәлким һәргиз гунадин қутқузулмайду. Чүнки улар Худаға әмәс, бәлки һәрдайим өз- өзигә тайиниду.
57:21 Йәш. 48:22
58:4 «әршләрдә» — ибраний тилида «жуқурида»

5 Мән таллиған шу роза тутуш күни —
Адәмләрниң җенини қийнайдиған күнму?
Бешини қомуштәк егип,
Астиға бөз вә күлләрни йейиш керәк болған күнму?
Силәр мошундақ ишларни «роза»,
«Пәрвәрдигар қобул қилғидәк бир күн» дәватамсиләр?
6 Мана, Мән таллиған роза мошуки: —
Рәзиллик- зулумниң асарәтлирини бошитиш,
Боюнтуруқниң тасмилирини йешиш,
Езилгәнләрни бошитип һөр қилиш,
Һәр қандақ боюнтуруқни чеқип ташлаш әмәсмиди?
7 Аш- нениңни ачларға үләштүрүшүң,
Һаҗәтмән мусапирларни һимайә қилип өйүңгә апиришиң,
Ялаңачларни көргиниңдә, уни кийдүрүшүң,
Өзәңни өзәң билән бир җан бир тән болғанлардин қачурмаслиғиңдин ибарәт әмәсму?
8 Шундақ қилғанда нуруң таң сәһәрдәк валлидә ечилиду,
Саламәтлигиң тездин әслигә келип яшнайсән;
Һәққанийлиғиң алдиңда маңиду,
Арқаңдики муһапизәтчиң болса Пәрвәрдигарниң шан- шәриви болиду.
9 Сән чақирсаң, Пәрвәрдигар җавап бериду;
Нида қилисән, У: «Мана Мән!» дәйду.
Әгәр араңлардин боюнтуруқни,
Тәңләйдиған бармақни,
Һәм төһмәт гәплирини йоқ қилсаң,
10 Җениңни ачлар үчүн пида қилсаң,
Езилгәнләрниң һаҗәтлиридин чиқсаң,
Шу чағда нуруң қараңғулуқта көтирилиду;
Зулмитиң чүштәк болиду;
11 Һәм Пәрвәрдигар сениң дайимлиқ йетәклигүчиң болиду,
Җениңни қурғақчилиқ болған вақтидиму қамдайду,
Устиханлириңни күчәйтиду;
Сән суғирилидиған бир бағ,
Сулири урғуп түгимәйдиған, адәмни алдимайдиған бир булақ болисән;
12 Сәндин төрәлгәнләр кона харабиләрни қайтидин қуруп чиқиду;
Нурғун дәвирләр қалдурған һулларни қайтидин көтирисән,
Шуниң билән «Бөсүлгән тамларни қайтидин ясиғучи,
Коча- йол вә туралғуларни әслигә кәлтүргүчи» дәп атилисән.
13 Әгәр сән шабат күнидә қәдәмлириңни санап маңсаң,
Йәни Мениң муқәддәс күнүмдә өзәңниңки көңлүңдикиләрни қилмай,

---

58:5 Зәк. 7:5
58:6 **«Һәр қандақ боюнтуруқни чеқип ташлаш әмәсмиди?»** — «боюнтуруқ» бәлким инсанларға улақ һайванларниң қатарида муамилә қилишни билдүриду. Худаниң йолйоруғиниң биринчи басқучи болса, «боюнтуруқниң тасмилирини йешиш»; бирақ һәққанийлиқниң ахирқи мәхсити барлиқ боюнтуруқларни пачақлап ташлаштин ибарәт болуш керәк.
58:7 Әз. 18:7,16; Мат. 25:35
58:9 **«Тәңләйдиған бармақ»** — һейлигәрлик ишарәтләрни яки әрз- шикайәт қилғанлиғини көрсәтсә керәк.
58:11 **«Адәмни алдимайдиған бир булақ»** — чөл- баяванда жүргән йолучилар үчүн булақлар интайин муһим, әлвәттә. Һели бар, һазир йоқ болған булақлар, «адәмни алдайдиған» булақлар дейиләтти; бундақ булақлар йолучиларниң җениға замин болуши мүмкин.

Шабатни «хошаллиқ»,
Пәрвәрдигарниң муқәддәс күнини «һөрмәтлик күн» дәп билсәң,
һәм Уни һөрмәтләп,
Өз йоллириңда маңмай,
Өз билгиниңни издимәй,
Қуруқ параң салмисаң,
[14] Ундақта Пәрвәрдигарни көңлүңниң хошаллиғи дәп билисән,
һәм Мән сени йәр йүзидики жуқури жайларға мингүзүп маңдуримән;
Атаң Яқупниң мираси билән сени озуқландуримән —
Чүнки Пәрвәрдигар Өз ағзи билән шундақ сөз қилди.

Худаниң сөзиниң давами — Гунаниң өзини тәһлил қилиш

59 [1] — Қараңлар, Пәрвәрдигарниң қоли қутқузалмиғидәк күчсиз болуп қалған әмәс;
Яки Униң қулиқи аңлимиғидәк еғир болуп қалған әмәс;
[2] Бирақ силәрниң қәбиһлигиңлар силәрни Худайиңлардин жирақлаштурди,
Гунайиңлар Униң йүзини силәрдин қачуруп Униңға тилигиңларни аңлатқузмиди.
[3] Чүнки қоллириңлар қан билән,
Бармақлириңлар қәбиһлик билән миләнгән,
Ләвлириңлар ялған гәп ейтқан,
Тилиңлар калдирлап қеришип сөзлигән;
[4] һәққанийлиқ тәрәптә сөзлигүчи йоқтур,
һәқиқәт тәрәптә туридиған һөкүм сориғучи йоқтур;
Улар йоқ бир нәрсигә тайинип, алдамчилиқ қилмақта,
Уларниң қосиғидикиси зияндаш,
Уларниң туғуватқини қәбиһлик;
[5] Улар чар иланниң тухумлирини төрәлдүриду,
Өмчүкниң торини торлайду,
Ким униң тухумлирини йесә өлиду;
Улардин бири чеқилса зәһәрлик илан чиқиду.
[6] Уларниң торлири кийим болалмайду;
Өзлири ишлигәнлири билән өзлирини япалмайду;
Ишлигәнлири болса қәбиһ ишлардур;

58:13 **«һәм Уни һөрмәтләп...»** — мошу ибаридә «Уни» яки Пәрвәрдигарниң Өзини яки униң «шабат күни»ни көрситиду. **«Өз йоллириңда маңмай, өз билгиниңни издимәй, қуруқ параң салмисаң,...»** — Муса пәйғәмбәр арқилиқ Исраилға берилгән «он пәрман»ниң төртинчиси «шабат күнини муқәддәс күни сүпитидә сақлаңлар» дегән. Шабатниң муһим ишлири болса өзиниң һеч қандақ хусусий иш- хизмәтлирини қилмай, Худани сеғиништур.

58:14 **«жуқури жайларға мингүзүп маңдуримән»** — бу әҗайип сирлиқ гәп болуп, мәнаси (1) орнуң наһайити үстүн болиду; (2) наһайити мүшкүл һәм хәтәрлик ишлар саңа асан келиду. Әнди Худа Өзигә итаәт қилғанларни немигә миндүриду? — мошу йәрдә дейилмиди. Бәлким пәриштиләрниң күч- қудрити көрситилиши мумкин.

59:1 Чөл. 11:23; Йәш. 50:2

59:2 **«Қараңлар, Пәрвәрдигарниң қоли қутқузалмиғидәк күчсиз болуп қалған әмәс... бирақ силәрниң қәбиһлигиңлар силәрни Худайиңлардин жирақлаштурди, гунайиңлар Униң йүзини силәрдин қачуруп Униңға тилигиңларни аңлатқузмиди»** — мошу - 1- 2- айәтләр болса 58- бап, 3- айәттики соалға берилгән җавабтур.

59:4 Аюп 15:35; Зәб. 7:15

59:5 **«Улардин бири чеқилса зәһәрлик илан чиқиду»** — демәк, улардин һеч қандақ яхшилиқ чиқмайду, уларға тақабил туруш интайин тәс; адәм «тухумлар»ни йесә, өлиду; «тухумлар»ни бузса, улардин техи хәтәрлик бир илан чиқиду.

Уларниң қолида зораванлиқ туриду;
[7] Қәдәмлири яманлиқ тәрәпкә жүгүриду,
Гунасиз қанни төкүшкә алдирайду,
Уларниң ойлири қәбиһлик тоғрисидики ойлардур;
Барғанла йәрдә вәйранчилиқ вә һалакәт тепилиду.
[8] Течлиқ- арамлиқ йолини улар һеч тонумайду;
Жүрүшлиридә һеч һәқиқәт- адаләт йоқтур;
Улар йоллирини әгир- тоқай қиливалди;
Ким буларда маңған болса тинич- арамлиқни көрмәйду.

Исраил гунайини иқрар қилиду

[9] — Шуңа һәқиқәт- адаләт биздин жирақ туриду;
Һәққанийлиқ йетип бизни чүмкигән әмәс;
Нурни күтимиз, бирақ йәнила қараңғулуқ!
Бирла ғил- пал парлиған йоруқлуқниму күтимиз,
Йәнила зулмәттә маңимиз.
[10] Қариғулардәк биз тамни силаштуруп издәймиз,
Көзсиз болғандәк силаштуримиз;
Гугумда турғандәк чүштиму путлишип кетимиз,
Чәт яқиларда өлүкләрдәк жүримиз.
[11] Ейиқлардәк нәрә тартимиз,
Пахтәкләрдәк қаттиқ аһ уримиз;
Биз һөкүм- һәқиқәтни күтүп қараймиз, бирақ у йоқ;
Нижат- қутулушни күтимиз, бирақ у биздин жирақтур;
[12] Чүнки итаәтсизликлиримиз алдиңда көпийип кәтти,
Гуналиримиз бизни әйипләп гувалиқ бериду;
Чүнки итаәтсизликлиримиз һәрдайим биз билән биллидур;
Қәбиһликлиримиз болса, бизгә рошәндур: —
[13] Чүнки Пәрвәрдигарға итаәтсизлик қилмақтимиз, вапасизлиқ қилмақтимиз,
Униңдин йүз өримәктимиз,
Зулумни һәм асийлиқни тәрғип қилмақтимиз,
Ялған сөзләрни ойдуруп, ич- ичимиздин сөзлимәктимиз;
[14] Адаләт- халислиқ болса йолдин йенип кәтти;
Һәққанийлиқ жирақта туриду;
Чүнки һәқиқәт кочида путлишип кетиду;
Дурус- диянәтниңму киргидәк йери йоқтур.
[15] Шуниң билән һәқиқәт йоқай дәп қалди;
Өзәмни яманлиқтин нери қилай дегән адәм хәқниң олжа нишани болуп қалди!

Пәрвәрдигар дуани аңлап ишқа кириду

[16] Һәм Пәрвәрдигар көрди;
Һөкүм- һәқиқәтниң йоқлуғи Униң нәзиридә интайин яман билинди.

59:6 «уларниң торлири кийим болалмайду» — мошу айәт вә 5- айәткә қариғанда, «торлири» дегәнлик уларниң қәстлири һәм яманлиқлирини диний ниқап билән япидиған усулларни билдүриду.
59:6 Аюп 8:14,15
59:7 Пәнд. 1:16; Рим. 3:15
59:10 «Чәт яқиларда өлүкләрдәк жүримиз» — башқа бирхил тәржимиси: «күчи барлар арисида өлүкләрдәк жүримиз».

Вə У амал қилғидəк бирму адəмниң йоқлуғини көрди;
Гунакарларға вəкил болуп дуа қилғучи һеч кимниң йоқлуғини көрүп, азаплинип көңли паракəндə болди.
Шуңа Униң Өз Билиги өзигə нижат кəлтүрди;
Униң Өз һəққанийлиғи Өзини қоллап чидамлиқ қилди;
[17] У һəққанийлиқни қалқан- савут қилди,
Бешиға нижатлиқ дубулғисини кийди;
Қисас либасини кийим қилди,
Муһəббəтлик қизғинлиқни тон қилип кийди.
[18] Адəмлəрниң қилғанлири бойичə, у уларға қайтуриду;
Рəқиплиригə қəһр чүшириду,
Дүшмəнлиригə ишлирини қайтуриду,
Чəт араллардикилəргиму у ишлирини қайтуриду.
[19] Шуниң билəн улар ғəриптə Пəрвəрдигарниң намидин,
Күнчиқишта Униң шан- шəривидин қорқиду;
Дүшмəн кəлкүндəк бесип киргинидə,
Əнди Пəрвəрдигарниң Роһи униңға қарши бир туғни көтирип бериду;
[20] Шуниң билəн Һəмҗəмəт- Қутқазғучи Зионға келиду,
У Яқуп җəмəтидикилəр арисидин итаəтсизликтин йенип товва қилғанларға йеқинлишиду, — дəйду Пəрвəрдигар.
[21] Мəн болсам, мана, Мениң улар билəн болған əһдəм шуки, — дəйду Пəрвəрдигар — «сениң үстүңгə қонуп турған Мениң Роһум, шундақла Мəн сениң ағзиңға қуйған сөз-каламим болса,
Буниңдин башлап əбəдил- əбəткичə өз ағзиңдин, нəслиңниң ағзидин яки нəслиңниң нəслиниң ағзидин һəргиз чүшмəйду! — дəйду Пəрвəрдигар.

Қутқузулған Зионниң парлақ келəчики

60 [1] — Орнуңдин тур, нур чач! Чүнки нуруң йетип кəлди,
Пəрвəрдигарниң шан- шəриви үстүңдə көтирилди!
[2] Чүнки қараңғулуқ йəр- зиминни,
Қап қара зулмəт əл- жутларни басиду;
Бирақ Пəрвəрдигар үстүңдə көтирилиду,
Униң шан- шəриви сениңдə көрүниду;
[3] Һəм əллəр нуруң билəн,

59:16 **«һəм Пəрвəрдигар көрди; һөкүм- һəқиқəтниң йоқлуғи Униң нəзиридə интайин яман билинди»** — Пəрвəрдигар Өз мөмин бəндилириниң дуасини аңлап ишқа киришиду.
–«шуңа униң өз билиги өзигə нижат кəлтүрди» — оқурмəнлəрниң есидə болуши керəкки, «Пəрвəрдигарниң Билиги» Униң дунияға əвəтидиған Қутқазғучи- Məсиһи, йəни «Пəрвəрдигарниң қули»дур. Демəк, Исраил өзиниң асийлиғи, итаəтсизлигини, өзлириниң гунаға тақабил туралмайдиғанлиғини толуқ иқрар қилип товва қилған вақитта, «һеч қутқузғидəк адəм болмиғанда», Худаниң шан- шəривини əслигə кəлтүрүш үчүн, шундақла амалсиз қалған инсанни қутқузуш үчүн «Пəрвəрдигарниң Билиги» нижатни елип мошу дунияға келиду. Қутқузуш ишлирини у ялғуз ада қилиду; «һеч адəм» униңға ярдəм бəрмəйду. Йəнə 53- бапни көрүң.
59:16 Йəш. 63:5
59:17 Əф. 6:17; 1Тес. 5:8
59:20 **«Шуниң билəн Һəмҗəмəт- Қутқазғучи Зионға келиду, у Яқуп җəмəтидикилəр арисидин итаəтсизликтин йенип товва қилғанларға йеқинлишиду»** — «Рим.» 11:26 көрүң.
59:20 Йəш. 10:21,22; Рим. 11:26
59:21 **«сениң үстүңгə қонуп турған Мениң Роһум»** — əнди мошу айəттики «сəн» дегəн ким? Жуқириқи 20- айəттə «Һəмҗəмəт- Қутқазғучи Зионға келиду» дейилгəн. «Һəмҗəмəт- Қутқазғучи» болса, 16- айəттики «Пəрвəрдигарниң Билиги», йəни «Пəрвəрдигарниң қули»дур. Шүбһисизки, мошу сөзлəр униңға, йəни Məсиһгə дейилиду.

Падишалар сениң көтирилгән йоруқлуғуң билән маңиду.
4 Бешиңни көтәр, әтрапиңға қарап бақ;
Уларниң һәммиси жәм болуп жиғилиду;
Улар йениңға келиду, —
Оғуллириң жирақтин келиду,
Қизлириң янпашларға артилип көтирип келиниду.
5 Шу чағда көрисән, көзлириң чақнап кетиду,
Жүрәклириң типчәкләп, ич- ичиңгә патмай қалисән;
Чүнки деңиздики байлиқлар сән тәрәпкә бурулуп келиду,
Әлләрниң мал- дуниялири йениңға келиду.
6 Топ- топ болуп кәткән төгиләр,
Һәм Мидиян һәм Әфаһдики тайлақлар сени қаплайду;
Шебадикиләрниң һәммиси келиду;
Улар алтун һәм хушбуй елип келиду,
Пәрвәрдигарниң мədһийилирини жакалайду.
7 Кедарниң барлиқ қой падилири йениңға жиғилиду;
Небайотниң қочқарлири хизмитиңдә болиду;
Улар Мениң қобул қилишимға еришип қурбангаһимға чиқирилиду;
Шуниң билән гөзәллик- жулалиғимни аян қилидиған өйүмни гөзәлләштүримән.
8 Кәптәрханилириға қайтип кәлгән кәптәрләрдәк,
Учуп келиватқан булуттәк келиватқан кимду?
9 Чүнки араллар Мени күтиду;
Шулар арисидин оғуллириңни жирақтин елип келишкә,
Өз алтун- күмүчлирини биллә елип келишкә,
Таршиштики кемиләр биринчи болиду.
Улар Худайиң Пәрвәрдигарниң намиға,
Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң йениға келиду;
Чүнки У саңа гөзәллик- жулалиқ кәлтүрди.
10 Ят адәмләрниң балилири сепиллириңни қуриду,
Уларниң падишалири хизмитиңдә болиду;
Чүнки ғәзивимдә Мән сени урдум;
Бирақ шапаитим билән саңа рәһим- меһриванлиқ көрсәттим.
11 Дәрвазилириң һәрдайим очуқ туриду;
Улар кечә- күндүз етилмәйду
Шундақ қилғанда әлләрниң байлиқлирини саңа елип кәлгили,
Уларниң падишалирини алдиңға йетәкләп кәлгили болиду.
12 Чүнки саңа хизмәттә болушни рәт қилидиған әл яки падишалиқ болса йоқилиду;
Мошундақ әлләр пүтүнләй бәрбат болиду.
13 Мениң муқәддәс жайимни гөзәлләштүрүшкә,

60:5 Зәб. 33:5- 10; Вәһ. 21:26

60:7 **«...Мидиян һәм Әфаһдики тайлақлар сени қаплайду; Шебадикиләрниң һәммиси келиду; ... Едарниң барлиқ қой падилири йениңға жиғилиду; Небайотниң қочқарлири хизмитиңдә болиду»** — 6- 7- айәтләрдә дейилгән йәрләрни харитидин көрүң. Пәләстинни нуқта қилип ейтқанда, «Мидиян» жирақ жәнупта, «Әфаһ» Парс қолтуғиниң шәрқий тәрипидә, «Шеба» Мисирниң жәнубий тәрипидә, «Кедар» һәм «Небайот» шәриқ тәрәптә, йәни Әрәбистандики чөл- баяванниң шималида. Шебадин сирт һәммиси бәлким Әрәб қәбилилири.

60:9 **«Таршиштики кемиләр биринчи болиду...»** — билишимизчә, қедимки заманларда үч «Таршиш» бар еди (һәммиси турниң мустәмлигилири). Мошу айәттики «Таршиш» бәлким Испанийәни (Қанаандин жирақ болған ғәрбий тәрәптә) көрситиду; демәкчи, ахирқи заманда Худаниң йолини тутқанлар жаһандики барлиқ тәрәпләрдин Зионға қарап келиду.

60:10 Йәш. 49:23

Ливанниң шәриви,
— Арча, қариғай вә боксус дәрәқлириниң һәммиси саңа келиду;
Шундақ қилип айиғим турған йәрни шәрәплик қилимән.
14 Сени харлиғанларниң балилири болса алдиңға егилгиничә келиду;
Сени кәмситкәнләрниң һәммиси айиғиңға баш уриду;
Улар сени «Пәрвәрдигарниң шәһири»,
«Исраилдики Муқәддәс Болғучиниң Зиони» дәп атайду.
15 Сән ташливетилгән һәм нәпрәткә учриғанлиғиң үчүн,
Һеч ким зиминиңдин өтмигән;
Әндиликтә Мән сени мәңгүлүк бир шан- шөһрәт,
Әвлат- әвлатларниң бир хурсәнлиги қилимән.
16 Әлләрниң сүтини емисән,
Падишаларниң әмчигидин әмгәндәк меһри- шәпқитигә еришсән;
Шуниң билән сән Мән Пәрвәрдигарни өзәңниң Нижаткариң һәм Һәмҗәмәт- Қутқазғучиң,
«Яқуптики қудрәт Егиси» дәп билисән.
17 Мисниң орниға алтунни,
Төмүрниң орниға күмүчни әпкелип алмаштуримән;
Яғачниң орниға мисни,
Ташларниң орниға төмүрни әпкелип алмаштуримән;
Сениң һакимлириңни болса тинич- арамлиқ,
Бәглириңни һәққанийлиқ қилимән.
18 Зимиңда зораванлиқниң һеч садаси болмайду,
Чегаралириң ичидә вәйранчилиқ вә һалакәтму йоқ болиду;
Сән сепиллириңни «нижат»,
Дәрвазилириңни «мәдһийә» дәп атайсән.
19 Нә қуяш күндүздә саңа нур болмайду,
Нә айниң жуласи саңа йоруқлуқ бәрмәйду;
Бәлки Пәрвәрдигар сениң мәңгүлүк нуруң болиду,
Сениң Худайиң гөзәл жулалиғиң болиду.
20 Сениң қуяшиң иккинчи патмайду,
Ейиң толунлуғидин янмайду;
Чүнки Пәрвәрдигар сениң мәңгүлүк нуруң болиду,
Һәсрәт- қайғулуқ күнлириңгә хатимә берилиду.
21 Сениң хәлқиңниң һәммиси һәққаний болиду;
Йәр- зиминға мәңгүгә егидарчилиқ қилиду;
Уларниң Мениң гөзәл жулалиғимни аян қилиши үчүн,
Улар Өз қолум билән тиккән майса,
Өз қолум билән ишлигиним болиду.

60:13 **«Ливанниң шәриви, — арча, қариғай вә боксус дәрәқлириниң һәммиси саңа келиду»** — Ливан дегән җайдин һәр хил чирайлиқ дәрәқләр чиқатти.
60:15 Йәш. 49:19; 54:1, 6, 7
60:16 **«Әлләрниң сүтини емисән, падишаларниң әмчигидин әмгәндәк меһри- шәпқитигә еришсән»** — демәк, Зион ахирқи заманлардики азап- оқубәтләрдин өтүши билән (һәр қандақ кәмситишләр, өчмәнлик, нәпрәт һәм зиянкәшликкә учриғандин кейин) аҗиз бир сәбий балидәк барлиқ «ят әлләр»ниң көйүнүшлири һәм ғәмхорлуғи билән чоңқур тәсәллигә егә болиду. **«Яқуптики қудрәт Егиси»** — мошу йәрдә «Яқуп» һәм Яқупниң өзи һәм униң әвлатлири Исраилни көрситиду.
60:16 Йәш. 43:3
60:21 Йәш. 29:23; 45:11; Мат. 15:13

22 Сәбий бала болса миңға,
Әң кичиги болса улуқ әлгә айлиниду,
Мәнки Пәрвәрдигар буларни өз вақтида тездин әмәлгә ашуримән.

Зионниң парлақ келәчики — давами «Пәрвәрдигарниң қули»ниң йәнә бир сөзи

61 1 «Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи мениң вуҗудумда,
Чүнки Пәрвәрдигар мени аҗиз езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһлигән.
У мени сунуқ көңүлләрни ясап сақайтишқа,
Тутқунларға азатлиқни,
Чүшәп қоюлғанларға зинданниң ечиветилидиғанлиғини җакалашқа әвәтти;
2 Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жилини,
Һәм Худайимизниң қисаслиқ күнини җакалашқа,
Барлиқ қайғу- һәсрәт чәккәнләргә тәсәлли беришкә мени әвәтти.
3 Зиондики һәсрәт- қайғу чәккәнләргә,
Күлләрниң орниға гөзәлликни,
Һәсрәт- қайғуниң орниға сүркилидиған шат- хорамлиқ мейини,
Ғәшлик- мәйүслүк роһиниң орниға,
Мәдһийә тонини кийдүрүшкә мени әвәтти;
Шундақ қилип улар «һәққанийлиқниң чоң дәрәқлири»,
«Пәрвәрдигарниң тиккән майсилири» дәп атилиду,
Улар арқилиқ униң гөзәллик- җулалиғи аян қилиниду.
4 Улар қедимки харапзарлиқларни қайтидин қуриду,
Әслидә вәйран қилинған җайларни қайтидин тикләйду,
Харабә шәһәрләрни, дәвирдин- дәвиргә вәйранлиқта ятқан җайларни йеңибаштин қу-
риду;

61:1 **«Рәб Пәрвәрдигарниң Роһи мениң вуҗудумда, чүнки Пәрвәрдигар мени аҗиз езилгәнләргә хуш хәвәрләр йәткүзүшкә мәсиһлигән»** — «мәсиһлигән» яки «мәсиһ қилған» — мошу йәрдә биз қайтидин бу ибаригә чүшәнчә беримиз, шундақла «Мәсиһ» тоғрилиқ тохтилимиз. Худаниң йолйоруғи билән Исраилға йеңи бир падиша бекитиш үчүн униң бешиға май сүртүлүш керәк еди. Мошу мурасим «Мәсиһ қилиниш» дәп атилип, шу чағдин башлап мошу падиша «Худаниң мәсиһ қилғини» дәп атилатти. Муқәддәс ибадәтханиниң хизмитини қилған «қурбанлиқ қилғучи» каһинларму мошу хизмәткә киришиш үчүн «мәсиһ қилиниши» керәк еди. «Мәсиһ қилиниш» бәзидә пәйғәмбәрләргиму өткүзүләтти. Бирақ мошу айәттики «мәсиһ қилиш» зәйтун мейи билән әмәс, бәлки Худаниң Өз Муқәддәс Роһи билән өткүзүлиду; инсан тәрипидин өткүзүлмәйду, Худаниң Өзи өткүзиду. «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрисидики сөзләрни жиғинчақлиғанда, у «Падиша» (пүткүл аләмниңки), Пәйғәмбәр («сөзүмни ағзиңға қуйимән») һәм «Қутқазғучи Каһин»дур (гунакарлар үчүн өзини қурбанлиқ қилиду, гунакарлар үчүн дуа қилиду). Шу үч вәзипини ада қилиш үчүн у Худаниң Роһи билән «мәсиһ қилиниши» керәк еди. Мошу йәрдин башлап биз «Пәрвәрдигарниң қули»ни «Мәсиһ» дегән нам билән чақиримиз. Исраилниң 60- һәм 61- бапта көрситилгән бәхитиниң, әлләрниң (Исраил арқилиқ болған) бәхитиниңму һәммиси Мәсиһниң қилған ишидур.
61:1 Луқа 4:17,18,19,20
61:2 **«Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жили»** — «Лав.» 25- бапта көрситилгән «бурға (челиш) жили», йәни «азатлиқ жили», яки «шатлиқ жили» болса «Пәрвәрдигарниң шапаәт көрситидиған жили»ни алдин- ала аян қилған «бешарәтлик бир рәсим» болса керәк.
–Инҗил, «Луқа» 4:18- 19ни көрүң.
61:3 **«Пәрвәрдигар... Зиондики ... күлләрниң орниға гөзәлликни, һәсрәт- қайғуниң орниға сүркилидиған шат-хорамлиқ мейини, ғәшлик- мәйүслүк роһиниң орниға, мәдһийә тонини кийдүрүшкә мени әвәтти»** — қайғу-һәсрәт билдүрүш үчүн, адәмләр күлләрдә олтиратти яки уларни пешанисиға сүртәтти. Мәсиһ болса «күлләрниң орниға» хошаллиқни билдүридиған майни адәмниң пешанисиға сүртиду. **«мәдһийә тони»** — мошу «тон» пүтүн бәдәнни орайдиған чоң бир кийим болуп, бәлким һәммә ғәшлик кетип, адәмниң пүткүл вуҗудида Худаға мәдһийә оқуш пәйда болидиғанлиғини көрситиду. **«Шундақ қилип улар «һәққанийлиқниң чоң дәрәқлири», «Пәрвәрдигарниң тиккән майсилири» дәп атилиду»** — жуқуридики 1:29- , 57:5- айәттә, «чоң дәрәқләр» бутпәрәслик қилинидиған җайлар еди. Һазир улар Худаға ибадәт қилишни билдүриду.
61:4 Йәш. 58:12

5 Яқа жутлуқлар турғузулуп, падилириңни бақиду;
Ятларниң балилири қошчилириңлар, үзүмчилириңлар болиду.
6 Бирақ силәр болсаңлар, «Пәрвәрдигарниң каһинлири» дәп атилисиләр;
Силәр тоғраңларда: «Улар Худайимизниң хизмәткарлири» дейилиду;
Озуқлириңлар әлләрниң байлиқлири болиду,
Силәр уларниң шан- шәрәплиригә ортақ болисиләр.
7 Хорлинип, шәрмәндиликтә қалғиниңларниң орниға икки һәссә несивәңләр берилиду;
Рәсва қилинғанлиқниң орниға улар тәқсиматида шатлинип тәнтәнә қилиду;
Шуниң билән улар зиминға икки һәссиләп егидарчилиқ қилиду;
Мәңгүлүк шат- хорамлиқ уларниңки болиду.
8 Чүнки Мән Пәрвәрдигар тоғра һөкүм, һәқиқәтни әзизләймән;
Көйдүрмә қурбанлиқ қилишта һәр қандақ булаңчилиқ вә алдамчилиққа нәпрәтлинимән;
Мән уларға һәқиқәт билән тегишлигини қайтуруп беримән;
Мән улар билән мәңгүлүк бир әһдини түзимән.
9 Шундақ қилип уларниң нәслиниң даңқи әлләр арисида,
Пәрзәнтлириниң даңқи хәлқи- аләм арисида чиқиду;
Уларни көргәнләрниң һәммиси уларни тонуп етирап қилидуки,
«Улар болса Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»».

Мәсиһ йәнә сөз қилиду

10 — «Мән Пәрвәрдигарни зор шат- хорамлиқ дәп билип шатлинимән,
Җеним Худайим түпәйлидин хошаллиниду;
Чүнки той қилидиған жигит өзигә «каһинлиқ сәллә» кийивалғандәк,
Той қилидиған қиз ләәл- яқутлар билән өзини пәрдазлиғандәк,
У ниҗатлиқниң кийим- кечигини маңа кийдүрди,
Һәққанийлиқ тони билән мени пүркәндүрди.

61:6 **«Бирақ силәр болсаңлар, «Пәрвәрдигарниң каһинлири» дәп атилисиләр»** — оқурмәнләргә мәлумки, «каһин»лар муқәддәс ибадәтханидики хизмәтчиләр болуп, хәлиқләргә вәкил болуп уларниң һәр хил қурбанлиқлирини Худаға атап отта көйдүргүчи еди. Униңдин сирт, Худаниң һәқиқәт- һөкүмлирини үгитиш вәзиписи бар еди («Мал.» 2:7). Муса пәйғәмбәр дәвридә, Худа «Барлиқ хәлқимни Өзәмгә атап каһинлар қилимән» дегән еди («Мис.» 19:6). Бирақ хәлиқниң көпинчиси итаәтсизлик билән мошу вәдидин мәһрум болди; пәқәт «Лавий» дегән қәбилидикиләр каһинлиқ ролни өтәлигән еди. Бирақ мошу айәт бизгә аян қилидуки, Худаниң әслидики нишани һаман әмәлгә ашурулиду. **«силәр уларниң шан- шәрәплиригә ортақ болисиләр»** — яки «Уларниң шан- шәрәблиридин тәнтәнә қилисиләр».
61:6 1Пет. 2:5, 9; Вәһ. 1:6; 5:10
61:7 **«Хорлинип, шәрмәндиликтә қалғиниңларниң орниға икки һәссә несивәңләр берилиду»** — «икки һәссә несивәңләр» тоғрилиқ йәнә 40- бап, 2- айәтни көрүң.
61:8 **«көйдүрмә қурбанлиқ»** — мошу хил қурбанлиқ пүтүн пети Худаға (толуқ ибадәт қилиш үчүн) атап көйдүрүләтти. Адәм (мәйли бәргүчи, мәйли каһин болсун) қурбанлиқниң гөшидин һеч йемәтти. Әгәр мошундақ қурбанлиқ қилғанда, бириси Худадин бир зәрричини қалдурған болса, бу «булаңчилиқ»қа баравәр еди. Әнди төвәндә, Худа Өзи инсанийәткә, Өз хәлқигә мәлум бир нәрсини вәдә қилип бәрмәкчи болса, ундақта у Өзиниң «көйдүрмә қурбанлиқ» тоғрисидики муқәддәс қануниға Өзи бойсунғанға охшаш, У бәргән нәрсидә қилчә бир кәмлик һәргиз болмайду; У инсанийәткә вәдә қилғанлиридин һеч нәрсини қалдурмайду.
61:9 **«Улар болса Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»** — «Зәб.» 21:31- 32ни көрүң. Жуқириқи 59:21- айәттә дейилгән «әһдә»гә асасән, Зионниң нәсли «Мәсиһ»ниң Роһи һәм сөз- каламиға егә болиду. Шүбһисизки, мошу 8- һәм 9- айәттә шу әһдә, шундақла униң нәтиҗиси йәнә көрситилиду.
61:10 **«Мән Пәрвәрдигарни зор шат- хорамлиқ дәп билип шатлинимән... У ниҗатлиқниң кийим- кечигини маңа кийдүрди, һәққанийлиқ тони билән мени пүркәндүрди»** — Мәсиһ Худаниң Зион һәм әл- жутларни қутқузуштики хизмитини ада қилиш үчүн у тәйярлиған кийим- кечәкни қобул қилиду. «Той қилидиған жигит» һәм «той қилидиған қиз» болса, әлвәттә наһайити диққәт билән уларниң мәхсус кийимини кийиду. Мошу кийим пәқәтла мошу мәхсәт биләнла кийилиду; охшашла Мәсиһ «адәмни қутқузуш үчүн» хошаллиқ билән Худа бәргән мәхсус кийимни кийиду. Мошу кийим униң ким екәнлигини, немә иш қилғили кәлгәнлигини көрситиду; йәни ниҗат, мутләқ һәққанийлиқтин һәм «каһинлиқ сәллә» (йәни инсан үчүн дуа қилиштики рол)дин ибарәттур. Дунияда ким мошундақ «кийим» кийивалған пети пәйда болса, һәр бир әқли бар адәм уни Худа әвәткән Мәсиһ дәп тонуп йетиши керәк.

[11] Чүнки зимин өзиниң бихини чиқарғинидәк,
Бағ өзидә терилғанларни үндүргинидәк,

Рәб Пәрвәрдигар охшашла барлиқ әлләрниң алдида һәққанийлиқни һәм мәдһийини үндүриду».

Мәсиһниң сөзиниң давами

62 [1] — «Таки Зионниң һәққанийлиғи җулалинип чақнап чиққичә,
Униң ниҗати лавулдаватқан мәшъәлдәк чиққичә,
Зион үчүн һеч арам алмаймән,
Йерусалим үчүн һәргиз сүкүт қилмаймән;
[2] Һәм әлләр сениң һәққанийлиғиңни,
Барлиқ падишалар шан- шәривиңни көриду;
Һәм сән Пәрвәрдигар Өз ағзи билән саңа қойидиған йеңи бир исим билән атилисән,
[3] Шундақла сән Пәрвәрдигарниң қолида турған гөзәл бир таҗ,
Худайиңниң қолидики шаһанә баш чәмбирики болисән.
[4] Сән иккинчи: «Аҗрашқан, ташливетилгән» дәп аталмайсән,
Зиминиң иккинчи: «Вәйран қилип ташливетилгән» дәп аталмайду;
Бәлки сән: «Мениң хошаллиғим дәл униңда!», дәп атилисән,
Һәм зимиӊиң: «Никаһланған» дәп атилиду;
Чүнки Пәрвәрдигар сәндин хошаллиқ алиду,
Зиминиң болса ятлиқ болиду.
[5] Чүнки жигит қизға бағланғандәк,
Оғуллириң саңа бағлиниду;
Той жигити қиздин шатланғандәк,
Худайиң сениңдин шатлиниду.
[6] Мән сепиллириңда күзәтчиләрни бекитип қойдум, и Йерусалим,
Улар күндүзму һәм кечисиму арам алмайду;
И Пәрвәрдигарни әсләткүчи болғанлар, сүкүт қилмаңлар!
[7] У Йерусалимни тиклигичә,
Уни йәр- җаһанниң оттурисида рәхмәт- мәдһийиләрниң сәвәви қилғичә,
Униңға һеч арам бәрмәңлар!».
[8] Пәрвәрдигар оң қоли һәм Өз күчи болған билиги билән мундақ қәсәм ичти: —
«Мән зираәтлириңни дүшмәнлириңгә озуқ болушқа иккинчи бәрмәймән;
Җапа тартип ишлигән йеңи шарапниму ятларниң пәрзәнтлири иккинчи ичмәйду;
[9] Зираәтләрни оруп жиққанлар өзлирила уни йәп Пәрвәрдигарни мәдһийиләйду;
Үзүмләрни үзгәнләр муқәддәс өйүмниң сәйналирида улардин ичиду».

61:11 **«Чүнки зимин өзиниң бихини чиқарғинидәк,... Рәб Пәрвәрдигар охшашла барлиқ әлләрниң алдида һәққанийлиқни һәм мәдһийини үндүриду»** — мошу иш Мәсиһниң йәнә бир хошаллиғиниң сәвәви — униң қилидиған хизмити чоқум мувәппәқийәтлик болиду; у ниҗатни инсанийәткә йәткүзүп нурғунлиған кишиләрни гунадин қутқузиду.
62:2 Йәш. 65:15
62:4 **«Мениң хошаллиғим дәл униңда!»** — ибраний тилида «Хефзибаһ». **«Никаһланған»** — ибраний тилида «Бюлаһ».
62:6 **«Мән сепиллириңда күзәтчиләрни бекитип қойдум, и Йерусалим, улар күндүзму һәм кечисиму арам алмайду; и Пәрвәрдигарни әсләткүчи болғанлар, сүкүт қилмаңлар!»** — Мәсиһ мошу «күзәтчиләр»ни, йәни «Пәрвәрдигарни әсләткүчиләр»ни өзигә охшаш Зион үчүн тохтимай дуа қилиш хизмитигә бекиткән. Уларниң дуалири Өзиниңкигә охшаш болиду (1- айәтни көрүң).

10 — Өтүңлар, дәрвазилардин өтүңлар!
Хәлиқниң йолини түз қилип тәйярлаңлар!
Йолни көтириңлар, көтириңлар;
Ташларни елип ташливетиңлар;
Хәлиқ- милләтләр үчүн йол көрситидиған бир туғни көтириңлар.
11 Мана, Пәрвәрдигар җаһанниң чәт- яқилириға мундақ дәп җакалиди: —
Зион қизиға мундақ дәп ейтқин: —
«Қара, сениң ниҗат- қутулушуң келиватиду!
Қара, Униң Өзи алған мукапити Өзи билән биллә,
Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду.
12 Вә хәқләр уларни: «Пак- муқәддәс хәлиқ»,
«Пәрвәрдигар һәмҗәмәтлик қилип қутқузғанлар» дәйду;
Сән болсаң: «Интилип издәлгән», «Һеч ташливетилмигән шәһәр» дәп атилисән.

«Күзәтчиләр» бир адәмниң келиватқанлиғини көриду

63 1 «Бозраһ шәһиридин чиққан, үстибеши қениқ қизил рәңлик,
Кийим- кечәклири қалтис- карамәт,
Зор күч билән қол селип меңиватқан,
Едомдин мошу йәргә келиватқучи ким?»
«Һәққанийлиқ билән сөзлигүчи Мән,
Қутқузушқа күч- қудрәткә Егә Болғучидурмән».
2 «Үстибешиңдикиси немишкә қизил,
Қандақсигә кийим- кечәклириң шарап көлчигини чәйлигүчиниңкигә охшап қалди?».
3 «Мән ялғуз шарап көлчигини чәйлидим;
Бар әл- жутлардин һеч ким Мән билән биллә болғини йоқ;
Мән уларни ғәзивимдә чәйлидим,
Қәһримдә уларни дәссивәттим;
Уларниң қанлири кийим- кечәклирим үстигә чачриди;
Мениң пүтүн үстибешим боялди;

62:10 **«Өтүңлар, дәрвазилардин өтүңлар! Хәлиқниң йолини түз қилип тәйярлаңлар! Йолни көтириңлар, көтириңлар; ташларни елип ташливетиңлар»** — йолни, Исраилдики тарқилип кәткән, башқа жутларда сүргүн болғанлар, шундақла Худани издигән мусапирлар билән биллә Зионға кәлмәкчи болғанлар үчүн тәйярлаңлар, демәкчи болса керәк.
62:10 Йәш. 40:3; 57:14
62:11 **«Қара, сениң ниҗат- қутулушуң келиватиду!... Униң Өзиниң инъами Өзигә һәмраһ болиду»** — айәтниң иккинчи қисмиға қариғанда, муну «ниҗат- қутулуш» **бир шәхс**, йәни Мәсиһниң Өзидур; «Униң алған мукапити» һәм «Униң Өзиниң инъами» 10- һәм 12- айәткә қариғанда дәл Өзи қутқузған «хәлқим» һәм «хәлиқ- милләтләр»дин ибарәттур.
62:12 **«Вә хәқләр уларни: «Пак- муқәддәс хәлиқ»... дәйду»** — «улар» дәл 10- айәттә дейилгән, Зионға кәлмәкчи болған «хәлиқ» һәм «хәлиқ- милләтләр»дур. **«Сән болсаң: «Интилип издәлгән»,... дәп атилисән»** — «сән» Зионниң өзини көрситиду.
63:1 **«Һәққанийлиқ билән сөзлигүчи Мән, қутқузушқа күч- қудрәткә Егә Болғучидурмән»** — айәтниң алдинқи қисмидики соалға җавап бәргүчи шүбһисизки, 61:10- 11- айәттә «қалтис- карамәт» кийим- кечәк кийивалған», Өзи (62- бапта) күзәтчиләрни бекиткән Мәсиһдур. Бирақ униң кийим- кечәклири башқичә көрүнгәчкә, у жирақтин келиватқан чағда, улар уни тоналмиған.
–«Бозраһ» шәһири тоғрилиқ йәнә 34- бапни вә изаһатлирини көрүң.
63:2 **«Үстибешиңдикиси немишкә қизил, қандақсигә кийим- кечәклириң шарап көлчигини чәйлигүчиниңкигә охшап қалди?»** — Мәсиһ кийивалған кийим әслидә «ниҗатниң, һәққанийлиқниң» кийими (бәлким аппақ) болғандин кейин, «Немишкә қизил болуп қалған» — дәп сорайду.
63:2 Вәһ. 19:13
63:3 **«Мән уларни ғәзивимдә чәйлидим»** — «улар» (ниҗатни рәт қилған) ят әлләрни көрситиду (6- айәтни көрүң).

[4] Чүнки қәлбимгә қисас күни пүкүлгән еди,
Шундақла Мән һәмҗәмәтлиримни қутқузидиған жил кәлди;
[5] Мән қарисам, ярдәм қилғидәк һеч ким йоқ еди;
Һеч кимниң қоллимайдиғанлиғини көрүп азаплинип көңлүм паракәндә болди;
Шуңа Өз билигим Өзәмгә нижат кәлтүрди;
Өз қәһрим болса, Мени қоллап Маңа чидам бәрди;
[6] Шуниң билән әл- жутларни ғәзивимдә дәссивәткәнмән,
Қәһримдә уларни мәс қиливәттим,
Қанлирини йәргә төкүвәттим».

«Худани әсләткүчи күзәтчи»ләрдин бири йәнә дуа қилид

[7] «Мән Пәрвәрдигарниң шәпқәтлири тоғрилиқ әслитип сөзләймән;
Пәрвәрдигарниң мәдһийәгә лайиқ қилғанлири,
Униң рәһимдиллиқлириға асасән,
Униң нурғунлиған шәпқәтлиригә асасән,
Пәрвәрдигарниң бизгә қилған илтипатлири,
Исраил җәмәтигә илтипат қилған зор яхшилиқлири тоғрилиқ әслитип сөзләймән;
[8] У уларни: — «Улар Мениң хәлқим,
Алдамчилиқ қилмайдиған балилар» дәп,
Уларниң Қутқазғучиси болди.
[9] Уларниң барлиқ дәрдлиригә Уму дәрддаш еди;
«Униң йүзидики Пәриштиси» болса уларни қутқузған,
У Өз муһәббити һәм рәһимдиллиғи билән уларни һәмҗәмәтлик қилип қутқузған;
Әшу қедимки барлиқ күнләрдә уларни Өзигә артип көтәргән;
[10] Бирақ улар асийлиқ қилип Униң Муқәддәс Роһиға азар бәрди;
Шуңа улардин йүз өрүп У уларниң дүшминигә айлинип,
Уларға қарши җәң қилди.
[11] Бирақ У: — «Муса пәйғәмбирим! Мениң хәлқим!» дәп әйни күнләрни әсләп тохтиди.
Әнди Өз падиси болғанларни падичилири билән деңиздин чиқиривалғучи қени?
Өзиниң Муқәддәс Роһини уларниң арисиға турғузуп қойғучи қени?
[12] Униң гөзәл шәрәплик билиги Мусаниң оң қоли арқилиқ уларни йетәклигүчи болди,

---

63:4 **«Мән һәмҗәмәтлиримни қутқузидиған жили»** — демәк, Худаниң нижатини қобул қилған бәндилири мошу дуниядики барлиқ бозәк қилишлардин, барлиқ зиянкәшләрдин азат қилинип әркин болуш вақтидур. Рәзилләрниң җазалиниши билән улар әркин болиду.
63:4 Йәш. 61:2
63:5 **«Өз қәһрим болса, Мени қоллап Маңа чидам бәрди»** — мошу сөзләргә қариғанда, инсанларни җазалаш Худа һәм Униң Мәсиһи үчүн көңлигә интайин еғир келидиған тәс бир иштур.
63:5 Йәш. 59:16
63:6 **«Қәһримдә уларни мәс қиливәттим»** — бундақ «мәс қилиш»ни чүшиниш үчүн, 51- бап, 17- , 21- 22- айәтләрни йәнә көрүң. Хәлиқләрни мәс қилидиған шарап «Пәрвәрдигарниң қолидики қәһригә толған қәдәһ»тики «шарап»тур.
63:8 **«У уларни: — «Улар Мениң хәлқим, алдамчилиқ қилмайдиған балилар» дәп, уларниң Қутқазғучиси болди»** — мошу айәтләр Худа Исраилни Мисирдин қутқузуп чиқарған вақитни көрситиду. Шу чағни Исраилниң «туғулуши», йәни «йеңи бир хәлиқ, йеңи бир милләт» болуши дәп һесаплиғили болиду.
63:9 **«Униң Пәрвәрдигарниң йүзидики Пәриштиси»** — мошу зат дәл Тәврат- зәбурда көп йәрләрдә «Пәрвәрдигарниң Пәриштиси» дәп атилиду.
63:9 Қан. 7:7, 8, 9
63:10 **«бирақ улар асийлиқ қилип униң Муқәддәс Роһиға азар бәрди»** — мошу сөзгә қариғанда «Худаниң Муқәддәс Роһи» чоқум Худаниң Өзидин (демәк, ХудаАтидин) айрим бир шәхстур.
63:10 Чөл. 14:11; Зәб. 77:56- 59; 94:9- 11
63:11 **«Өз падиси болғанлар»** — Исраил хәлқи. **«Өз ... падичилири»** — шүбһисизки, Муса пәйғәмбәр, акиси Һарун һәм һәдиси Мәрйәм, шундақла бәлким Йәшуа пәйғәмбәр еди.

Өзи үчүн мәңгүлүк бир намни тикләп,
Улар алдида суларни бөлүвәткүчи,
13 Уларни далада әркин кезип жүридиған аттәк,
Һеч путлаштурмай уларни деңизниң чоңқур йәрлиридин өткүзгүчи қени?
14 Маллар жилғиға отлашқа чүшкәндәк,
Пәрвәрдигарниң Роһи уларға арам бәрди;
Сән Өзәң гөзәл- шәрәплик бир намға еришиш үчүн,
Сән мошу йоллар билән хәлқиңни йетәклидиң.
15 Аһ, асманлардин нәзириңни чүшәргин,
Сениң пак- муқәддәслигиң, гөзәллик- шәривиң турған маканиңдин һалимизға қарап бақ!
Қени отлуқ муһәббитиң вә күч- қудритиң!?
Ичиңни ағритишлириң, рәһимдиллиқлириң қени?
Улар маңа кәлгәндә бесилип қалдиму?
16 Чүнки гәрчә Ибраһим бизни тонумисиму,
Яки Исраил гәрчә бизни етирап қилмисиму,
Сән һаман бизниң Атимиз;
Сән Пәрвәрдигар бизниң Атимиздурсән;
Әзәлдин тартип «Һәмҗәмәт- Қутқазғучимиз» Сениң намиңдур.
17 И Пәрвәрдигар, немишкә бизни йоллириңдин аздурғансән?
Немишкә Өзәңдин қорқуштин яндуруп көңлимизни таш қилғансән?!
Қуллириң үчүн, Өз мирасиң болған қәбилиләр үчүн,
Йенимизға йенип кәлгәйсән!
18 Муқәддәс хәлқиң пәқәт азғинә вақитла тәвәлигигә егә болалиған;
Дүшмәнлиримиз муқәддәс җайиңни аяқ асти қилди;
19 Шуниң билән биз узундин буян Сән идарә қилип бақмиған,
Сениң намиң билән атилип бақмиған бир хәлиқтәк болуп қалдуқ!

Дуаниң давами

64 1 Аһ, Сән асманларни житиветип,
Йәргә чүшкән болсаң еди!
Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти! Мана мошундақ болғанда тутуруққа от яққандәк,
От суни қайнатқандәк,
Сән намиңни дүшмәнлириңгә аян қилған болаттиң,
Әлләр йүзүңдинла титрәп кетәтти!
2 Сән биз күтмигән дәһшәтлик ишларни қилған вақтиңда,

63:13 Зәб. 104:37
63:15 Қан. 26:15
63:16 **«гәрчә Ибраһим бизни тонумисиму, Яки Исраил гәрчә бизни етирап қилмисиму,...»** — Ибраһим һәм Исраил (уларниң ата- бовилири) хелә бурунла аләмдин кәткән еди, әлвәттә. Мошу сөзниң мәнаси, навада атимиз Ибраһим яки Исраил (йәни Яқуп) мошу аләмдә техи турған болса, бизниң начар әһвалимизни, әхлақсизлиғимизни, пәзиләтсизлигимизни көрүпла интайин бизар болуп: «Мошу хәлиқ бизниң әвладимиз болмиса керәк» — дәп бизләрни етирап қилмаслиғи мүмкин, демәкчи.
63:18 **«Дүшмәнлиримиз муқәддәс җайиңни аяқ асти қилди»** — Йәшаяниң өмридә Худаниң муқәддәс ибадәтханиси техи мәвҗут еди. Шуниң билән пәйғәмбәр бу бешарәттә өзидин кейинки бир дәвирни көздә тутқан болуши керәк. Йерусалимдики шу ибадәтхана миладийәдин илгәрки 586- жили вәйран қилинди. Бешарәт мошу вақиәдин кейинки дәвирниң болидиған һессиятлирини, арзу- хияллирини һәм дуалирини көрсәтсә керәк.
63:18 Зәб. 73:3- 8
64:1 **«Аһ, Сән асманларни житиветип, йәргә чүшкән болсаң еди! Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти!»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Аһ, Сән асманларни житиветип, йәргә чүшсәң едиң! Тағлар болса йүзүң алдида ерип кетәтти!».

Сəн чүшкəн едиң;
Йүзүңдин тағлар растла ерип кəтти!
[3] Сəндин башқа Өзигə тəлмүрүп күткəнлəр үчүн ишлигүчи бир Худани,
Адəмлəр əзəлдин аңлап бақмиған,
Қулаққа йетип бақмиған,
Көз көрүп бақмиғандур!
[4] Сəн һəққанийлиқни жүргүзүшни хурсəнлик дəп билгəн адəмниң,
Йəни йоллирида меңип, Сени сеғинғанларниң һаҗитидин чиққучи һəмраһдурсəн;
Бирақ мана, Сəн ғəзəптə болдуң,
Биз болсақ гунада болдуқ;
Ундақ ишлар узун боливəрди;
Əнди биз қутқузуламдуқ?
[5] Əнди биз напак бир нəрсигə охшаш болдуқ,
Қиливатқан барлиқ «һəққанийəтлиримиз» болса бир əврəт латисиғила охшайду, халас;
Һəммимиз йопурмақтəк хазан болуп кəттуқ,
Қəбиһликлиримиз шамалдəк бизни учуруп ташливəтти.
[6] Сениң намиңни чақирип нида қилғучи,
Илтипатиңни тутушқа қозғалғучи һеч йоқтур;
Чүнки Сəн йүзүңни биздин қачуруп йошурдуң,
Қəбиһликлиримиздин бизни солаштурғуздуң.
[7] Бирақ һазир, и Пəрвəрдигар, Сəн бизниң Атимиздурсəн;
Биз сеғиз лай, Сəн бизниң сапалчимиздурсəн;
Һəммимиз болсақ қолуңда ясалғандурмиз;
[8] И Пəрвəрдигар, бизгə қаратқан ғəзивиңни зор қилмиғайсəн,
Қəбиһликни мəңгүгичə əслəп жүрмигин;
Мана, қариғин, һəммимиз Сениң хəлқиңдурмиз!
[9] Муқəддəс шəһəрлириң жаңгал,
Зионму жаңгал болуп қалди;
Йерусалим вəйран болди;
[10] Ата- бовимиз Сени мəдһийилигəн жай,
Пак- муқəддəслик, гөзəл- парлақлиқ туралғуси болған өйимиз болса от билəн көйүп күл болди;
Қəдир- қиммəтлик нəрсилиримизниң һəммиси вəйран қиливетилди.
[11] Мошу ишлар алдида Өзəңни чəткə аламсəн, и Пəрвəрдигар?
Сүкүт қилип турамсəн?
Бизни болушичə хар қилип уриверəмсəн?»

64:2 «Йүзүңдин тағлар растла ерип кəтти!» — Исраиллар Мисирдин чиққандин кейин, Худа уларға Муса пəйғəмбəр арқилиқ муқəддəс қанун- пəрманлирини бəргəн вақтида, Синай тағлири шундақла ерип кəтти. Йəшая пəйғəмбəр бəлким мошу ишларни көздə тутиду.
64:3 Зəб. 30:20,21; 1Кор. 2:9
64:5 Зəб. 89:5- 8
64:8 Зəб. 78:8
64:10 «...Пак- муқəддəслик, гөзəл- парлақлиқ туралғуси болған өйимиз болса от билəн көйүп күл болди» — мошу айəттики «өйимиз» муқəддəс ибадəтхана, əлвəттə. «Өй» дегəн сөзниң ишлитилиши болса, Худаниң əсли уларниң арисида (ибадəтханисида) турғанлиғини тəкитлəйду. «Қəдир- қиммəтлик нəрсилиримиз»ниң əң есили болса йəнила ибадəтханидики буюм- җабдуқлар болған еди.
–Бабиллиқларниң Йерусалимни, җүмлидин муқəддəс ибадəтханини вəйран қилғанлиғи бəлким мошу бешарəттин кейинки 100 жил əтрапида болди (миладийəдин илгəрки 586- жили). Мошу айəттə, пəйғəмбəр (63:15- 19- айəтлəрдики əһвалға охшаш) өзи əшу дəвирдə турғандəк сөз қилиду; у əшу дəвирдикилəргə вəкил болуп дуа қилиду.

Худаниң дуаға бәргән жавави
«Йеңи ишлар», йеңи асман- зимин

65 [1] Әзәлдин Мени издимигәнләргә Мени сораш йолини ачтим;
Мән Өзәмгә интилмигәнләргә Өзәмни тапқуздум.
Мениң намим билән аталмиған ят бир әлгә Мән: — «Маңа қара, Маңа қара» — дедим.
[2] Бирақ яман йолда маңидиған,
Өзиниң пикир- хиялиға әгишип маңидиған,
Асийлиқ қилғучи бир хәлиққә болса Мән күн бойи қолумни узитип интилип кәлдим.
[3] Йәни бағларда қурбанлиқ қилип,
Уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп,
Көз алдимдила зәрдәмгә тегидиған бир хәлиқ;
[4] Улар қәбирләр арисида олтириду,
Мәхпий жайлардиму түнәп олтириду;
Улар чошқа гөшини йәйду,
Қазан- қачилирида һәр қандақ жиркиничлик нәрсиләрниң шорписи бар.
[5] Улар: «Өзәң билән бол,
Маңа йеқинлашқучи болма;
Чүнки мән сәндин пакмән» — дәйду;
Мошулар димиғимға киргән ис- түтәк,
Күн бойи өчмәй туридиған оттур!
[6-7] Мана, Мениң алдимда пүтүклүк туридуки: —
Мән сүкүт қилип турмаймән — дәйду Пәрвәрдигар —
Бәлки һәм силәрниң қәбиһликлириңларни,
Шундақла тағ чоққилирида исриқ яққан,
Дөңләр үстидиму Мени һақарәтлигән ата- бовилириңларниң қәбиһликлирини бирлик-
тә қайтуримән,
— Шуларни өз қучағлириға қайтуримән;
Бәрһәқ, Мән илгәрки қилғанлирини өз қучағлириға өлчәп қайтуримән.
[8] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Сапақ үзүмниң «сарқинди ширнә»си көрүнгәндә,
Хәқләрниң: «Уни чәйливетип вәйран қилмисун, чүнки униңда бәрикәт туриду» деги-
нидәк,
Мән Өз қуллиримниң сәвәвидинла шундақ қилимәнки,
Уларниң һәммисини вәйран қилмаймән.

65:2 «яман йолда маңидиған...» — ибраний тилида «яхши әмәс йолда маңидиған...».
65:3 «Улар... бағларда қурбанлиқ қилип, уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...» — бағлар пат- пат «Баал» дегән бутқа чоқунидиған жайлар болуп қалатти. Қурбанлиқни болса пәқәт ибадәтханидила қилса болатти; униңдин башқа «қурбанғаһ»ларни пәқәт ташлар яки тупрақ қатарлиқ тәбиий материяллардинла ясиғили болатти. **«Уларни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...»** — яки «хушбуйни хишлиқ супилар үстидиму көйдүрүп...».
65:4 «улар қәбирләр арисида олтириду, мәхпий жайлардиму түнәп олтириду» — мошу кишиләрниң мазарларда, «мәхпий жайлар»да олтирип түнәштики мәхсити, шүбһисизки, «ата- бовилириниң роһлири»ға дуа қилип алақилишиш, шундақла жин- шәйтанлар билән алақилишиш еди. Өлүкләрниң роһлири билән алақә қилишқа урунуш Тәвратта қәтъий мәнъий қилиниду.
65:6- 7 «силәрниң қәбиһликлириңларни, шундақла тағ чоққилирида исриқ яққан, дөңләр үстидиму Мени һақарәтлигән ата- бовилириңларниң қәбиһликлирини бирликтә қайтуримән» — тағларниң чоққилири яки дөңләр пат- пат бутқа чоқунидиған жайлар болуп қалатти. Шуниң билән Муса пәйғәмбәр тағ яки дөңләр үстидә қурбанлиқ қилишниму мәнъий қилған. Айәттә көрситилгән мошу қилмишлири, шүбһисизки, бутпәрәслик еди. **«Бәрһәқ, Мән илгәрки қилғанлирини өз қучағлириға өлчәп қайтуримән»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Бәрһәқ, уларниң қилғанлирини өз қучағлириға қайтуруветиш Мениң биринчи ишимдур».
65:8 «Сапақ үзүмниң «сарқинди ширнә»си көрүнгәндә, хәқләрниң: «Уни чәйливетип вәйран қилмисун, чүнки униңда бәрикәт туриду» дегинидәк,...» — Қанаанда (Пәләстиндә) үзүмдин «өзи чиққан» ширнә болса интайин

9 Шундақ қилип Мән Яқуптин бир нәсилни,
Йәһудадинму тағлиримға бир егидарни чиқиримән;
Шуниң билән Мениң таллиғанлирим зиминға егә болиду,
Мениң қуллирим шу йәрдә маканлишиду.
10 Мени издигән хәлқим үчүн,
Шарон болса йәнә қой падилириға қотан,
Ахор болса кала падилириға қоналғу болиду.
11 Бирақ Пәрвәрдигарни ташлап,
Муқәддәс теғимни унтуғучи,
«Тәләй» дегән бут үчүн дәстихан салғучи,
«Тәғдир» дегән бут үчүнму әбҗәш шарапни қуюп қачиларни толдурғучисиләр,
12 Мән силәрни қиличқа «тәғдир» қилдим,
Силәрниң һәммиңлар қирғинчиликта баш егисиләр;
Чүнки Мән чақирдим, силәр җавап бәрмидиңлар;
Мән сөз қилдим, силәр қулақ салмидиңлар;
Әксичә нәзиримдә яман болғанни қиливатисиләр,
Мән яқтурмайдиғанни таллиғансиләр.
13 Шуңа, Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мана, Мениң қуллирим йәйду,
Силәр ач қалисиләр;
Мана, Мениң қуллирим ичиду,
Бирақ силәр уссуз қалисиләр;
Мана, Мениң қуллирим шатлиниду,
Силәр шәрмәндиликтә қалисиләр;
14 Мана, көңлидики шат- хорамлиқтин қуллирим нахша ейтиду,
Силәр көңүлдики азаптин зар- зар жиғлайсиләр,
Роһ- қәлб сунуқлуғидин налә- пәряд көтирисиләр.
15 Исмиңларни Мениң таллиғанлиримға ләнәт болушқа қалдурисиләр.
Рәб Пәрвәрдигар сени өлтүриду,
Һәм униң қуллириға башқа бир исимни қоюп бериду.
16 Шуниң үчүн кимки өзигә бир бәхитни тилисә,
«Амин» дегүчи Худаниң нами билән әшу бәхитни тиләйду;
Кимки қәсәм ичмәкчи болса,
Әнди «Амин» дегүчи Худаниң нами билән қәсәм ичиду;
Чүнки бурунқи дәрд- әләмләр унтулған болиду,

этиварлиниду; сәвәви, униңдин ишлинидиған шарап интайин мезилик болиду. Шуңа мәлум бир сап үзүмдин мошу «сарқинди шарап» чиққанлиғи байқалса, у башқа үзүм сапақлири билән қошуп чәйливетилмәйду, «ширнә чиққичә» айрим қоюлиду. Шуниң билән Худа Өзигә садиқ болған «қалдилар» Исраилда бар болсила, уларни йоқатмайду. Биз жуқуриқи баблардин билимизки, мошу «егидар» нәсил (9- айәт) дәл «Пәрвәрдигарниң қули»ниңки, йәни Мәсиһниң нәслидур.

65:9 **«Мән Яқуптин бир нәсилни, Йәһудадинму тағлиримға бир егидарни чиқиримән»** — демәк, Худа «қалдиси»дин, өзигә садиқ йеңи бир дәвирни чиқириду, уларни «муқәддәс зимин»ға егә қилиду.

65:10 **«Шарон болса йәнә қой падилириға қотан, Ахор болса кала падилириға қоналғу болиду»** — Шарон болса Пәләстинниң ғәрип тәрипидә, әсли интайин мунбәт җай еди. Шу район бәлким Асурийә (һәм кейинки Бабиллиқларниң) булаңчлиқлири түпәйлидин қақаслишип кәткән болуши мүмкин. Ахор болса шәрқий тәрәптә болуп анчә мунбәт әмәс еди. Исраиллар Ахорда Худаға қаттиқ асийлиқ қилған еди (Тәвраттики «Йәшуа» 7- бапни көрүң). Бирақ һазир у Худаниң ләнитигә учримай, мунбәт болуп кетиду. Пәләстиндики бу икки җай һәм арилиғидики барлиқ Пәләстин зиминлири ғәриптин- шәриққичә пүтүнләй әслигә кәлтүрүлиду, бәлки техиму ават әһвалға кәлтүрүлиду, демәкчи.

65:11 **«Тәләй»** — (ибраний тилида «Гад» дейлиду) Сурийәдики бир бут. **«Тәғдир»** — йәнә бир бут — әсли ибраний тилида «мәний»; буниң мәнаси «тәғдир» «тәқсимат, санилиш» еди.

Чүнки уларни көзүмдин йошурдум.
17 Чүнки қараңлар, Мән йеңи асманларни вә йеңи зиминни яритимән;
Илгәрки ишлар һеч әсләнмәйду,
һәтта әскә кәлмәйду.
18 Әксичә силәр Мениң яритидиғанлиғимдин хошаллиниңлар;
Мәңгүгә шат- хорамлиқта болуңлар,
Чүнки Мән Йерусалимни шат- хорамлиқ,
Униң хәлқини хошаллиқ бәргүчи қилип яритимән.
19 Өзәмму Йерусалимдин шат- хорамлиқта болимән,
Шундақла Өз хәлқимдин хошаллинимән;
Униңда нә жиға авази,
Нә налә- пәрядлар иккинчи аңланмайду;
20 Униңда йәнә бир нәччә күнлүк чачрап кәткән бовақ болмайду,
Яки вақти тошмай вақитсиз кәткән бовай болмайду;
Йүз яшқа киргән болса «жигит» санилиду,
Шуниңдәк гунакар йүз яшқа кирип өлгән болса «Худаниң ләнитигә учриған» дәп һесаплиниду.
21 Улар өйләрни салиду, уларда туриду;
Улар үзүмзарларни бәрпа қилиду, улардин мевә йәйду;
22 Улар ясиған өйләрдә, башқа бириси турмайду;
Тикилгән үзүмзарлардин, башқа бириси мевә елип йемәйду;
Чүнки хәлқимниң күнлири дәрәқниң өмридәк болиду;
Мениң таллиғанлирим өзлири өз қоли билән ясиғанлиридин өз өмридә толуқ бәһримән болиду.
23 Уларниң қилған әмгиги бекарға кәтмәйду;

65:16 **«Шуниң үчүн кимки өзигә бир бәхитни тилисә, «амин» дегүчи Худаниң нами билән әшу бәхитни тиләйду»** — Худаниң Өз қуллириға бәргән вәдилирини (8- 14- айәттики) әмәлгә ашурғанлиғини көргән хәқләр Худани болса «Амин» дегүчи Худа (яки «Амин»ниң Егиси Худа»), йәни мөмин бәндилириниң дуалирини аңлайдиған Худа, дәп билиду. «Амин» дегән сөзниң толуқ мәнаси тоғрилиқ «Тәбирләр», шундақла «2Кор.» 1:20ниму көрүң. **«Кимки қәсәм ичмәкчи болса, әнди «Амин» дегүчи Худаниң нами билән қәсәм ичиду; чүнки бурунқи дәрд- әләмләр унтулған болиду, чүнки уларни көзүмдин йошурдум»** — Худаниң сәлтәнитидә болғанлар бурунқи (болупму өз гуналири түпәйлидин пәйда болған) дәрд- әләмләрни есигә кәлтүрмәйду; чүнки Худа Өзи уларниң гуна- сәһвәнликлирини унтуған болиду.

65:19 **Өзәмму Йерусалимдин шат- хорамлиқта болимән, шундақла Өз хәлқимдин хошаллинимән; униңда нә жиға авази, нә налә- пәрядлар иккинчи аңланмайду»** — «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим» тоғрилиқ азрақ тохтитайли. Инҗилдики «Вәһий» дегән қисимға асасән билимизки, Мәсиһ **мошу дунияда** миң жил һөкүмранлиқ қилиду. Шу һөкүмранлиғидики әһвал Йәшая пәйғәмбәрниң бешаритидәк болиду. У техи ахирқи «йеңи асманлар, йеңи зимин» әмәс; чүнки мошу айәтләргә қариғанда, өлүм дегән иш (мәйли адәмләр узун өмүрлүк болсиму) техи мәвҗут; гуна техи мәвҗут; **ахирқи** «йеңи асманлар, йеңи зимин» мәңгүлүк болиду; уларда өлүмму йоқ, гуна йоқ. Инҗилдики «Вәһий» 21- 22- бапларни көрүң. Мәсиһ мошу дунияда миң жил һөкүмранлиқ қилидиған «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим» бизниң мәңгүлүк «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ниң қандақ болидиғанлиғини чүшинишимизгә зор ярдәм бериду; бу иккисиниң охшаш йәрлири көп (мәсилән, қорқунуч, дәрд- әләм йоқитилғанлиғи); Худа заманларниң әң ахирида миң жиллиқ «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ни мәңгүлүк «йеңи асманлар, йеңи зимин, йеңи Йерусалим»ға айландуриду.
–Мәсиһниң миң жиллиқ сәлтәнити тоғрисида «Тәбирләр»ниму көрүң.

65:20 **«Шуниңдәк гунакар йүз яшқа кирип өлгән болса «Худаниң ләнитигә учриған» дәп һесаплиниду»** — адәмләрниң көпинчиси наһайити чоң яштила өлидиған болғачқа, «йүз яшта өлгән» болса, пәқәтла «наһайити бир жигит» дәп қарилиду; хәқләр униң гуна қилғанлиғини билип қалса, уни «шунчә яш турупла өлгән, чоқум Худаниң ләнитигә учриған болса керәк» дәп қарайду.

65:22 **«Улар ясиған өйләрдә, башқа бириси турмайду; тикилгән үзүмзарлардин, башқа бириси мевә елип йемәйду»** — ибраний тилида «уларниң қурулушлирида башқилар туридиған, уларниң тиккинидин башқилар йәйдиған һаләт болмайду». **«дәрәқниң өмри»** — әлвәттә интайин узун болиду; дәрәқниң өзи интайин муқим, пухта яшайду; сөзләр мошу җәһәтниму ичигә алса керәк. **«...өз қоли билән ясиғанлиридин өз өмридә толуқ бәһримән болиду»** — ибраний тилида «өз қоли билән ясиғанлири өзи упрайду» — демәк, пүтүн өмридә толуқ ишлитиду.

Яки уларниң балилири туғулғанда келәчики тоғрилиқ вәһимә мәвжут болмайду;
Чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур,
Уларниң пәрзәнтлириму шундақ.
24 Вә шундақ болидуки,
Улар нида қилип чақирмастинла,
Мән ижабәт қилимән;
Улар дуа қилип сөзләватқинидила,
Мән уларни аңлаймән.
25 Бөрә һәм пақлан билән биллә озуқлиниду;
Шир болса калидәк саман йәйду;
Иланниң рисқи болса топа- чаңла болиду.
Мениң муқәддәс теғимниң һәммә йеридә һеч зиянкәшлик болмайду;
Һеч бузғунчилиқ болмайду, дәйду Пәрвәрдигар.

Худаниң җавави — давами

66 1 «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Асманлар Мениң тәхтим,
Зимин болса аяқлиримға тәхтипәримдур,
Әнди Маңа қандақ өй- имарәт ясимақчисиләр?
Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?
2 Буларниң һәммисини Мениң қолум яратқан, улар шундақ болғачқила барлиққа кәлгән әмәсмиди? — дәйду Пәрвәрдигар, —
Лекин Мән нәзиримни шундақ бир адәмгә салимән:
— Мөмин- кәмтәр, роһи сунуқ,
Сөзлиримни аңлиғанда қорқуп титрәк басидиған бир адәмгә нәзиримни салимән.
3 Кала сойған киши адәмниму өлтүриду,
Қозини қурбанлиқ қилған киши иштниң бойнини сундуруп өлтүриду;
Маңа һәдийә тутқучи чошқа қенениму тутуп бәрмәкчидур;
Дуасини әслитишкә хушбуй яққучи мәбудқиму мәдһийә оқуйду;
Бәрһәқ, улар өзи яқтуридиған йоллирини таллиған,
Көңли жиркиничлик нәрсилиридин хурсән болиду.
4 Шуңа Мәнму уларниң күлпәтлирини таллаймән;

65:23 **«Чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған нәсилдур»** — яки «чүнки улар Пәрвәрдигар бәхит ата қилған (зат)ниң нәслидур». Мошу тәрҗимиси тоғра болса «Пәрвәрдигар бәхит ата қилған (зат)» Мәсиһни көрсәткән болиду, әлвәттә.
65:25 **«Иланниң рисқи болса топа- чаңла болиду»** — Ерән бағчисида Худа иланға: «Топа- чаңни йәйсән» дегән ләнәтни чүшәргән еди. Бирақ һазир униң йегәнлири **пәқәт** топа- чаң болиду; у һеч адәм яки башқа һайванға зиян йәткүзәлмәйду.
65:25 Йәш. 11:6, 7, 8, 9; Мат. 18:3
66:1 **«Зимин болса аяқлиримға тәхтипәримдур»** — «тәхтипәр» падиша тәхткә олтарғанда аяқлирини дәссәткән кичик орундуқ. **«Әнди Маңа қандақ өй- имарәт ясимақчисиләр? Маңа қандақ йәр арамгаһ болалайду?»** — биринчи айәт бәлким Худаниң 64- бап, 11- айәттики соалға беридиған асасий җавави. Худа «ибадәтхана»ни анчә муһим дәп қаримисиму, инсанлар Өзигә атап салған ибадәтханини чоқум кәмситиду дегили болмайду (20- һәм 2- айәткә қариғанда, кәлгүсидики «миң жиллиқ сәлтәнити»дә бир «муқәддәс ибадәтхана» болиду; бирақ Худаниң нәзири (2- айәткә асасән) һеч қандақ өй- имарәттә әмәс, бәлки Өзидин қорқидиған мөмин бәндилиридә туриду.
66:1 1Пад. 8:27; 2Тар. 6:18; Рос. 7:48,49; 17:24
66:3 **«Кала сойған киши адәмниму өлтүриду, ... дуасини әслитишкә хушбуй яққучи мәбудқиму мәдһийә оқуйду; бәрһәқ, улар өзи яқтуридиған йоллирини таллиған, көңли жиркиничлик нәрсилиридин хурсән болиду»** — мошу айәттики кишиләр көрүнүштә Худаға ибадәт қилиду; улар кала- қозини союп қурбанлиқ қилиду, «ашлиқ һәдийә» қилиду, хушбуйниму Худаға атап яқиду; бирақ бундақ қилишлири билән тәң улар қатиллиқ қилиду, хурапий ишларни қилиду (итниң бойнини сундуруш), бутларға чоқунуп һарам қурбанлиқларниму қилиду.

Улар дәл қорқидиған вәһимиләрни бешиға чүширимән;
Чүнки Мән чақирғинимда, улар жавап бәрмиди;
Мән сөз қилғинимда, улар қулақ салмиди;
Әксичә нәзиримдә яман болғанни қилди,
Мән яқтурмайдиғанни таллиди».
5 «И Пәрвәрдигарниң сөзи алдида қорқуп титрәйдиғанлар,
Униң дегинини аңлаңлар: —
«Силәрни намимға садиқ болғанлиғиңлар түпәйлидин чәткә қаққанлар болса,
Йәни силәрдин нәпрәтлинидиған қериндашлириңлар силәргә: —
«Қени Пәрвәрдигарниң улуқлуғи аян қилинсун,
Шуниң билән шатлиғиңларни көрәләйдиған болимиз!» — деди;
Бирақ шәрмәндиликтә қалғанлар өзлири болиду.
6 Аңлаңлар! — шәһәрдин кәлгән чуқан- сүрәнләр!
Аңлаңлар! — ибадәтханидин чиққан авазни!
Аңлаңлар! — Пәрвәрдигар Өз дүшмәнлиригә яманлиқлирини қайтуруватиду!».

Исраилниң йеңидин туғулуши

7 — Толғиғи тутмайла у бошиниду;
Ағриғи тутмайла, оғул бала туғиду!
8 Кимниң мошундақ иш тоғрилиқ хәвири барду?
Ким мошундақ ишларни көрүп баққан?
Зимин бир хәлиқни бир күн ичидила туғидиған иш барму?
Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму?
Чүнки Зионниң әндила толғиғи тутушиға, у оғул балилирини туғди!
9 Бирисини бошиниш һалитигә кәлтүргән болсам, Мән балини чиқарғузмай қаламтим?
— дәйду Пәрвәрдигар,
Мән Өзәм туғдурғучи турсам, балиятқуни етиветәмдимән? — дәйду Худайиң.
10 Йерусалим билән биллә шат- хорамлиқта болуңлар;
Уни сөйгүчиләр, униң үчүн хошаллиниңлар!
Униң үчүн қайғу- һәсрәт чәккәнләр,
Униң билән биллә шатлиқ билән шатлиниңлар!
11 Чүнки силәр униң тәсәлли беридиған әмчәклиридин емип қанаәтлинисиләр;
Чүнки силәр қанғичә ичип чиқисиләр,
Униң шан- шәривиниң зорлуғидин көңлүңлар хурсән болиду».
12 Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Мән униңға ташқан дәриядәк арам- хатирҗәмликни,

66:4 Пәнд. 1:24; Йәш. 65:12; Йәр. 7:13
66:5 Йәш. 5:19
66:6 **«Аңлаңлар! — шәһәрдин кәлгән чуқан- сүрәнләр! Аңлаңлар! — ибадәтханидин чиққан авазни! Аңлаңлар! — Пәрвәрдигар Өз дүшмәнлиригә яманлиқлирини қайтуруватиду!»** — бу бешарәт Йәшаяниң кейинки дәвридики Йерусалим, җүмлидин ибадәтханиниң вәйран қилинишини (миладийәдин илгәрки 586- жили) һәм бәлким ахирқи заманлардики охшап кетидиған бир ишниму көрситиду.
66:7 Вәһ. 12:1- 6
66:8 **«Кимниң мошундақ иш тоғрилиқ хәвири барду? ... Зимин бир хәлиқни бир күн ичидила туғидиған иш барму? Дәқиқә ичидила бир әлниң туғулуши мүмкинму? Чүнки Зионниң әндила толғиғи тутушиға, у оғул балилирини туғди!»** — мошу 7- һәм 8- айәттә ейтилған ишлар бирақла Йерусалимниң вәйран қилинишидин (6- айәт) ахирқи заманда «Зион- исраил товва қилип йеңидин туғулуши» әмәлгә ашурулуп, уларниң Худаниң алдида һәқиқий «Өз хәлқим» болушиға атлап өтиду.
66:11 **«униң шан- шәривиниң зорлуғидин көңлүңлар хурсән болиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: — «униң шәрәплик бағир- көксидин көңлүңлар хурсән болиду».

Тешип кәткән еқимдәк әлләрниң шан- шәрәплирини сунуп беримән;
Силәр емисиләр,
Силәр янпашқа елинип көтирилисиләр,
Етәктә әкилитилисиләр.
[13] Худди ана балисиға тәсәлли бәргәндәк,
Мән шундақ силәргә тәсәлли беримән;
Силәр Йерусалимда тәсәллигә егә болисиләр.
[14] Силәр буларни көргәндә көңлүңлар шатлиниду,
Сүйәклириңлар юмран от- чөптәк яшнап кетиду;
Шуниң билән Пәрвәрдигарниң қоли Өз қуллириға аян қилиниду,
У дүшмәнлиригә қәһрини көрситиду.
[15] Чүнки ғәзивини қәһр билән,
Тәнбиһини от ялқунлири билән чүшириши үчүн,
Мана, Пәрвәрдигар от билән келиду,
У җәң һарвулири билән қуюндәк келиду.
[16] Чүнки от билән һәм қилич билән Пәрвәрдигар барлиқ әт егилирини сорақ қилип җазалайду;
Пәрвәрдигар өлтүргәнләр нурғун болиду.
[17] «Бағчилар»ға кириш үчүн пакизлинип,
Өзлирини айрим тутуп,
Оттурида турғучиниң гепигә киргәнләр,
Шундақла чошқа гөшини, жиркиничлик болғанни, җүмлидин чашқанларни йәйдиғанлар болса җимиси тәң түгишиду — дәйду Пәрвәрдигар.
[18] Чүнки уларниң қилғанлири һәм ойлиғанлири Мениң алдимдидур;
Бирақ барлиқ әлләр, һәммә тилда сөзләйдиғанларниң жиғилидиған вақти келиду;
Шуниң билән улар келип Мениң шан- шәривимни көриду;
[19] Вә Мән уларниң арисида бир карамәт бәлгүни тикләймән;
Һәм улардин қечип қутулғанларни әлләргә әвәтимән;
Нам- шөһритимни аңлимиған, шан- шәривимни көрүп бақмиған Таршишқа, Ливийәгә, оқячилиқта даңқи чиққан Лудқа, Тубал, Гретсийәгә һәм жирақ чәтләрдики аралларға уларни әвәтимән;
Улар әлләр арисида Мениң шан- шәривимни җакалайду.
[20] Шуниң билән Исраиллар «ашлиқ һәдийә»ни пакиз қачиларға қоюп Пәрвәрдигарниң өйигә елип кәлгәндәк,

---

66:12 Йәш. 49:22; 60:4

66:17 **««Бағчилар»ға кириш үчүн пакизлинип,...»** — бәлким бутпәрәслик һәрикәтлиригә қатнишиш үчүн, мошу «пакизлиниш» ишлирини қилиду. **«Оттурида турғучи»** — бәлким бутпәрәсликтә йетәкчилик «пир» ролини алғучи.

66:18 **«Чүнки уларниң қилғанлири һәм ойлиғанлири Мениң алдимдидур»** — бу айәтниң биринчи йеримини тәрҗимә қилиш тәс. Алимлар пәқәт униң мәнасини тәрҗимә қилғинимиздәк пәрәз қилиду.

66:19 **«улардин қечип қутулғанларни әлләргә әвәтимән»** — «улардин» дегәнлик: (1) 16- айәттә ейтилған җазалиридин («от һәм қилич»тин) яки (2) «ят әлләр арисидин» дегән мәнани билдүриду. **«һәм улардин қечип қутулғанарни әлләргә әвәтимән»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «һәм қечип һаят қалғанлардин бәзилирини (ят) әлләргә әвәтимән». **«Таршиш»...«Луд»... «Тубал»...** — шүбһисизки, мошу жутларниң исимлири пүтүн дуниядики жутларға вәкиллик қилиду. «Таршиш» үчүн 60- бап, 9- айәттики изаһатни көрүң; «Луд» болса бәлким шималий Африқида; Тубал бәлким һазирдики Русийәни көрситиду (бәлким Русийәниң кона пайтәхти «Тоболск» билән мунасивити бар).
–Немишкә «Луд» тоғрилиқ «оқячилиқта даңқи чиққан» дейилиду? Пәризимизчә, Худа әвәткән әлчиләрниң хизмитиниң хәтәри бар, дәп көрсәтмәкчи.

Шулар болса, Пәрвәрдигарға атап беғишлиған һәдийә сүпитидә қериндашлириңларниң һәммисини әлләрдин елип келиду;
Уларни атларға, җәң һарвулириға, сайивәнлик һарву- зәмбилләргә, қечирларға һәм нар төгиләргә миндүрүп муқәддәс теғимға, йәни Йерусалимға елип келиду, — дәйду Пәрвәрдигар.
21 Һәм Мән улардин бәзилирини каһинлар һәм Лавийлар болушқа таллаймән — дәйду Пәрвәрдигар.
22 Чүнки Мән яритидиған йеңи асманлар һәм йеңи зимин Өзәмниң алдида дайим турғандәк,
Сениң нәслиң һәм исмиң туруп сақлиниду.
23 Һәм шундақ болидуки, йеңи айму йеңи айда,
Шабат күниму шабат күнидә,
Барлиқ әт егилири Мениң алдимға ибадәт қилғили келиду — дәйду Пәрвәрдигар.
24 — Шуниң билән улар сиртқа чиқип,
Маңа асийлиқ қилған адәмләрниң җәсәтлиригә қарайду;
Чүнки уларни йәватқан қурутлар өлмәйду;
Уларни көйдүрүватқан от өчмәйду;
Улар барлиқ әт егилиригә жиркинчлик билиниду.

66:20 **«Шулар болса, Пәрвәрдигарға атап беғишлиған һәдийә сүпитидә қериндашлириңларниң һәммисини әлләрдин елип келиду»** — бизниңчә «шулар» Худаниң хуш хәвирини қобул қилған «ят әлләр»ни көрситиду. Улар хошал болуп, Худаниң шапаитини қайтуруш үчүн, зиянкәшликкә учриған, тарқилип кәткән Йәһудийларниң өз жути Йерусалимға қайтишиға ярдәм қилишимиз керәк дәп һәр хил васитиләр билән сәпәрдә уларға йөләнчүк болиду.
66:21 **«каһинлар»** — «каһинлар»ниң хәлиққә вәкил болуп уларниң қурбанлиқлирини ибадәтханидики қурбангаһ үстидә көйдүрүш хизмити бар еди. **«Лавийлар»** — каһинларниң ярдәмчилири. Демәк, мошу «Йәһудий әмәс»ләр Исраил ичидә интайин имтиязлиқ орунда вә вәзипидә болиду.
66:22 **«йеңи асманлар һәм йеңи зимин»** — бу тема тоғрилиқ 65:17- айәттики изаһатни көрүң
66:22 Йәш. 65:17; 2Пет. 3:13; Вәһ. 21:1
66:23 **«шабат күни»** — «дәм елиш муқәддәс күни» йәни шәнбә күни. Жуқирики 56- бап, 2- айәттики изаһатни көрүң. **«Барлиқ әт егилири Мениң алдимға ибадәт қилғили келиду»** — пүткүл инсанийәт қилған мошу ибадәт ичидә, Йерусалимда өткүзүлгән ибадәт болса бәлким вәкил болғанлар арқилиқ өткүзүлиду. Җәсәтләргә гувачи болғанлар (24- айәт) мошу вәкилләр болуши керәк.

Қошумчә сөз

Китаптики 730 изаһат тоғрилиқ

«Йәшая» дегән китаптики наһайити әһмийәтлик, көп тәрәплимилик бешарәтләргә қарита шуниңға лайиқ бир қәдәр тәпсилий «қошумчә сөз» йезишқа тоғра келәтти. Уларни бир- бирләп шәрһләп, мукәммәлрәк «қошумчә сөз» язсақ, униң 800 бәттин ешип кетидиғанлиғини мөлчәрлидуқ. Шуңа һазирчә ундиңдин ваз кәчтуқ. Униң орниға, оқурмәнләрниң диққитини бешарәтләрдики сирлиқ вә әҗайип тәпсилатлириға қаритиш үчүн, тексттики зөрүр дәп қариған мәзмунларни имкан бар тәпсилийрақ изаһлашқа тириштуқ.

«Йәшая»дики шеир шәкли тоғрилиқ

«Йәшая» китавида көп муһим тема шеирниң дәл оттурисидики мисрада болиду. Шуңа бу хил шеирлар «йерим ай» шәкиллик қурулмиға егә болиду.

Төвәндә бу «йерим ай» шәкиллик шеирдин иккини көрситимиз (биринчи мисал пәқәт бир нәччә айәттин, иккинчи мисал үч баптин тәркип тапқан): —

1- мисал: —

Исраил җәмийитиниң әһвали (1- баб, 21- 26- айәт)

(а)(1) «Садиқ шәһәр»ниң заваллиғи (21 (а)) (айәт)

(ә)(1) Өткән вә бүгүнки күнләрни селиштуруш:
Адаләтниң орнида қатиллиқ бар (21(ә))

(б)(1) Пәзиләт дашқалға айлинип кәтти (22)

(п)(1) Чириклишип кәткән һөкүмдарлар (23)

(п)(2) Һәммигә һөкүмран Худа рәзилликни җазалайду (24)

(б)(2) Дашқал тавлинип ташлиниду (25)

(ә)(2) Өткән вә бүгүнки күнләрни охшаш қилиш:
Адаләтниң адил сотчилар билән әслигә кәлтүрүлиши (26 (а))

(а)(2) «Садиқ шәһәр»ниң йеңилиниши (26(ә))

2- мисал: —

Икки шәһәр селиштурма қилиниду: Йерусалим вә Бабил:

Шан- шәрәпкә еришиш үчүн чидамлиқ етиқат керәк (24- 27- баблар)

(а)(1) Худаниң һалак болған дуниядин алған һосули (24:1- 13)
һалакәт (1- 12)
һосул тәргәнлири (13)

(ә)(1) дунийдики «қалдилар»ниң нахшиси (24:14- 16 (а))

(б)(1) гунакар дуния астин- үстүн қиливетилиду (24:16(ә)- 20

(п)(1) Күтиватқан дуния (24:21- 23)

(т)(1) Харабә шәһәр тоғрилиқ нахша (25:1- 5)

(ж) Зи)он теғи (25:6- 12)

(т)(2)Күчлүк шәһәр тоғрилиқ нахша (26:1- 6)

(п)(2) Худаниң күтүватқан хәлқи (26:7- 21)

(б)(2) Рәзиллик күчлири астин- үстүн қиливетилиду (27:1)

(ә)(2) Хәлиқниң «қалдиси»ниң нахшиси (27:2- 6)

(а)(2) Худаниң һалак болған бир хәлиқтин алған һосули (27:7- 13)
һалакәт (7- 11)

һосул тәргәнлири (12- 13)

Бәзидә мундақ чоң бир «шәкил» яки «нусха» ичидә йәнә кичикрәк шәкилләрму болиду. Мәсилән жуқурики (т)(2) һәм (п)(2)дә йәнә бир нусхиниң тәркиблири болиду: —

3- мисал: —

Күчлүк шәһәр — Үмүт билән күтүватқам (26- баб)

(а)(1) Хатирҗәмлик ичидики бехәтәрлик; дәрвазилар очуқ (1- 4)

(ә)(1) Топа- чаңға чүшүш; хар қилиниш (5- 6)

(б)(1) Худа түз- тәкши қилған йол (7- 9)

(п) Давалиғусиз қариғулуқ;
(ахирида җазалашни тонуп йетиш) (9- 10)

(б)(2) Худа бекиткән хатирҗәмлик (12- 15)

(ә)(2) Топа- чаңдин чиқиш; тирилиш (16- 19)

(а)(2) Ғәзәптин аман болуш; ишикләр тақақлиқ (20- 21)

«Йәшая»да башқа хил шеир шәкиллириму учрайду. Көпинчә вақитларда оқурмәнләр мошу шәкилләргә диққәт қилмайду, бирақ шу шәкилләрниң мәвҗутлиғини сезиду. Бәлким көп оқуш билән уларға тонуш болуп қалиду. Бәзидә һәтта бир айәттин түзүлгән шеирлардиму «йерим ай» шәкиллик учрайду, шундақла наһайити нәччә баптин түзүлгән чоң «йерим ай» шәкиллик шеирлар бар; бу шеирлардиму муһим тема шу айәтләрниң дәл оттурисида болиду. Бундақ чоң «йерим ай» шекиллик шеирлар толиму пасаһәтлик болиду. Сәвәви, улар «Пәрвәрдигарниң гөзәллик- җулалиғини аян қилидиған» «Пәрвәрдигарниң қули»ни мәркәз қилған болуши мүмкин (49:3).

Йәнә «селиштурма» шәклидә йезилғанлириму бар. Бу хил шәкилдә йезилғанлирида «икки қутқузуш» наһайити ениқ селиштурулған һалда көрүлиду. «Биринчи қутқузуш» болса җисманий қутқузуш, йәни Исраил Бабил империйәсидики сүргүнлүктин қутқузулиду. Йәшая мошу қутқузулушниң Парс империйәсидики бир падиша арқилиқ болидиғанлиғини алдин-ала ейтиду; у һәтта мошу падишаниң исмини туғулуштин 150 жил илгири ейтиду — у болсиму «Қорәш». Бу бешарәтниң давамида ениқ бир пакит көрүниду. «Җисманий қутқузуш» инсанниң асасий мәсилисини һәл қилалмайду. Худа Исраилни Бабилдин қутқузғини билән улар бәрибир гунаниң илкидә қеливериду. Бир мәмликәт, бир әл мустәқил аталғини билән, шәхсийәтчилик уларниң турмушлирини башқуридиған болса уларниң әһвали бәрибир әслидикидәк бечарә болиду. Шуңа адәмләргә гунадин һәм өз- өзидин «техиму зор қутқузулуш» керәк. Шундақла Йәшая пәйғәмбәр «Бабилдин қутқузуш»ни алдин-ала ейтқандин кейин, арқидинла иккинчи «техиму зор қутқузуш» тоғрилиқ ейтиду, һәм мошу нижат пәқәт Исраил үчүнла әмәс, пүткүл дуния үчүн болиду. У «Парс империйәсидики бир падиша» арқилиқ әмәс, бәлки «Пәрвәрдигарниң қули» арқилиқ болиду, дәйду. Бу хил селиштурма шүбһисизки, бизгә Пәрвәрдигарниң қулиниң қилған иш- хизмитиниң һәммидин үстүнлүги һәм улуқлуғини көрситиш үчүн қилинған.

4- мисал: —
Биринчи (җисманий) қутқузулуш вә иккинчи (улуқ, роһий) қутқузулуш

48- бабниң алаһидә шәкли

1- қисми	2- қисми
Худаниң өтмүштики сәвир- тақити (1- 11)	Худаниң кәлгүсисики сәвир- тақити (12- 22)
«Илгәрки ишлар» (3- 6ә)	«Қорәш плани»ни җәзмләштүрүш (12- 15)
«Йеңи ишлар» (6б- 7)	Пәрвәрдигарниң қули (16)
Пәрвәрдигарниң қилғанлири (8- 11)	Пәрвәрдигарниң мәхсәтлири (17- 22)

Графиға қариғанда, 48- бап икки қисимға бөлүниду. Биринчи қисимдики «Илгәрки ишлар» дәл «Қорәш плани»ға баравәр келиду: 6-айәттики «йеңи ишлар» болса, Пәрвәрдигарниң қулиниң ишлирини көрситиру.
Мошу тәһлил қилиниш 42- бабтикигә охшаш.

«Йәшая»

Биринчи (җисманий) қутқузулуш	Иккинчи (улуқ, роһий) қутқузулуш
Қорәшниң хизмити	**Пәрвәрдигарниң қулиниң хизмити**
(44:24 - 48:22)	(49:1- 53:12)
Вәзипә тәсвирләнди Ада қилғучиниң нами аян қилинди	Вәзипә тәсвирләнди Ада қилғучиниң нами аян қилинди
(44:24 - 44:28)	(49:1 - 49:6)
Вәзипә тәстиқланди Исраил үчүн, дуния үчүн	Вәзипә тәстиқланди Исраил үчүн, дуния үчүн
(45:1 - 45:7)	(49:7 - 49:12)
Инкас: дуа	Инкас: мәдһийә
(45:8)	(49:13)
Исраилниң беарамлиғи	Исраилниң наүмидлиги
(45:9:- 45:25)	(49:14- 50:11)
Пәрвәрдигарниң мәхсити тәкитләнди	Пәрвәрдигарниң муһәббити тәкитләнди
(45:9- 13)	(14:49- 16)
Исраил һәм Йәһудий әмәсләр	Исраил һәм Йәһудий әмәсләр
(45:14- 22)	(49:17- 26)
Пәрвәрдигарға тайинип һәққанийлиқ һәм күчкә егә болғанлар вә Пәрвәрдигарға қарши турғанлар	Пәрвәрдигарниң Қули, Пәрвәрдигарға тайинип күчгә егә болғанларниң нәмуниси
(45:23- 25)	(50:1- 11)
Пәрвәрдигарниң Исраилға баштин башлап келидиған нижатқа еришкичә болған ғәмхорлуғи	Пәрвәрдигарниң Исраилға баштин башлап келидиған нижатқа еришкичә болған ғәмхорлуғи
(46:1- 13)	(51:1- 16)
Бабил; тәхттин чүшүп топа- чаңға йетиши	Исраил; топа- чаңдин чиқип тәхткә олтириши
(47:1- 15)	(51:17 - 52:12)
Бабилдин қутулуш	Гунадин қутулуш
(48:1- 22)	(52:13 - 53:12)

Униңдин башқа, йәнә кәң даирилик «селиштурма» шәкил болуп, буниңда «Йәшая» китавиниң иккинчи қисмидики «Пәрвәрдигарниң қули» тоғрилиқ төрт айрим шеир (бәзидә «төрт нахша» дәпму атилиду) һәм үчинчи қисмидики «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи» тоғрилиқ төрт айрим шеир селиштурулиду. Бу хил селиштурулма шәкил «Пәрвәрдигарниң гөзәллик- җулалиғи»ниң «Пәрвәрдигарниң қули» вә «Мәсиһ қилинған Ғәлибә Қилғучи»ниң үстигә охшашла мөһүрләнгәнлигини, шуниңдәк уларниң әйни бир шәхс екәнлигини тәкитләш үчүн ишлитилиду.

5- мисал: —

(1) Пәрвәрдигарниң қули — «төрт нахша»			
(42:1- 4)	(49:1- 6)	(50:4- 9)	(52:12 - 53:13)
Тәрҗимихали	Өзи ейтқан тәрҗимихали	Өзи ейтқан тәрҗимихали	Тәрҗимихали
Қулниң вәзиписи	Қулниң вәзиписи	Қулниң чиң ирадиси	Қулниң вәзиписини ада қилиши
Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң сөзи	Униңда Худаниң сөзи	
	Оңушсизлиққа учрайду	Зулум- қийнаққа учрайду	Зулум- қийнаққа учрайду
Хатимә	Хатимә	Хатимә	Хатимә
(42:5- 9)	(49:7- 13)	(50:10- 11)	(54- 55)
(2) «Мәсиһ қилинған ғәлибә қилғучи»			
(59:21)	(61:1- 3)	(61:10- 62:7)	(63:1- 6)
Тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали	Өзи ейтқан тәрҗимиһали
Ғәлибичиниң вәзиписи	Ғәлибичиниң вәзиписи	Ғәлибичиниң чиң ирадиси	Ғәлибичиниң вәзиписини ада қилиши
Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң Роһи һәм сөзи	Униңда Худаниң сөзи	
	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду	Қисас һәм ниҗатни иҗра қилиду
Хатимә	Хатимә	Хатимә	Хатимә
(60:1- 22)	(61:4- 6)	(62:8- 12)	(63:7 - 66:24)

«Йәшая»да Мәсиһ мәркәз қилинған бешарәтләр әҗайип шеирий шәкилләр билән баян қилинған болуп, бизгә Мәсиһниң Худаға нисбәтән чәксиз әзизлиғини, шундақла Униң Худаниң барлиқ мөмин бәндилиригә нисбәтәнму шунчә әзиз болуши керәклигини аян қилиду.